15.-16. YÜZYILA AİT ANONİM BİR ATALAR SÖZÜ KİTABI (BERLİN NÜSHASI)

(Dil Özellikleri- Metin – Sözlük- Açıklamalı Alfabetik Dizin- Tıpkıbasım)

Dr. Öğr. Üyesi Şerife ÖZER

Paradigma Akademi

15.-16. YÜZYILA AİT ANONİM BİR ATALAR SÖZÜ KİTABI (BERLİN NÜSHASI)

(Dil Özellikleri- Metin – Sözlük- Açıklamalı Alfabetik Dizin- Tıpkıbasım)

Şerife ÖZER

ISBN: 978-625-7431-04-0
Sertifika No: 32427
Kitaptaki bilgilerin her türlü sorumluluğu yazarına aittir

Paradigma Akademi Basın Yayın Dağıtım
Fetvane Sokak No: 29/A
ÇANAKKALE
e-mail: fahrigoker@gmail.com

Dizgi
Himmet AKSOY

Kapak Tasarımı
Himmet AKSOY

Matbaa
Vadi Grafik Tasarım ve Reklam LTD. ŞTİ.
Sertifika No: 47479

Bu Kitap T.C. Kültür Bakanlığından alınan bandrol ve ISBN ile satılmaktadır. Bandrolsüz kitap almayınız.

Eylül 2021
Paradigma Akademi

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER ii
ÖNSÖZ xi
KISALTMALAR DİZİNİ xv
GİRİŞ 1
I. ESER, ATALAR SÖZÜ, DARB-I MESEL HAKKINDA 7
1.1. Eser Hakkında 7
1.2. "Atalar Sözü" ve "Darb-ı Mesel" Nüshaları Hakkında 8
1.2.1. Kitâb-ı Atalar 11
1.2.2. Pend-nâme (Güvâhî) 11
1.2.3. Manzum ve Musavver Durûb-ı Emsâl 12
1.2.4. Atasözleri 12
1.2.5. Atalardan Kalma …. Durûb-ı Emsâl 13
1.2.6. Hâzâ Durûb-ı Emsâl 13
1.2.7. Darb-ı Mesel-i Müsta'mele 13
1.2.8. Hazihi'r-risâlet-i min kelimât-ı Oğuznâme el-meşhûr bi-atalar sözü 14
1.2.9. Min Darbi'l-emsâl Ata Sözi Türkî Nice Nasîhatdur 15
1.2.10. Emsâl-i Türkiyye 15
1.2.11. Risâle-i Durûb-ı Emsâl Tertîb-i Hurûf-ı Hîcâ 15
1.2.12. Durûb-ı Emsâl-i Türkî 16
1.2.13. Tuhfetü'n-Nedîm 16
1.2.14. Manzûme-i Durûb-ı Emsâl 16

1.2.15. Hurûf İle Müretteb Durûb-ı Emsâl 17
1.3. Metindeki Atasözleriyle 'Dîvânü Lûgati't-Türk'teki Atasözlerinin Karşılaştırılması 17
II- GRAMER ÖZELLİKLERİ 21
2.1. SES BİLGİSİ 21
2.1.1. Ünlüler 21
2.1.1.1. /i/ /ė/ Meselesi 21
2.1.1.2. Uzun Ünlünün Durumu 22
2.1.1.3. Ünlü Uyumu 22
2.1.1.3.1. Kalınlık- İncelik Uyumu (palatal-velar) 22
2.1.1.3.2. Düzlük-Yuvarlaklık Uyumu (labial-illabial) 22
2.1.1.4. Ünlü Düşmesi 24
2.1.1.5. Ünlü Türemesi 25
2.1.1.6. Ünlü Daralması 25
2.1.2. Ünsüzler 25
2.1.2.1. Ünsüz Değişmeleri 25
2.1.2.1.1. /t/ >/d/ değişmesi 25
2.1.2.1.2. /k/ > /g/ değişmesi 26
2.1.2.1.3. /ķ/ >/ḫ/ sızıcılaşması ve /ķ/ > /ġ/ değişmesi 27
2.1.2.1.4. /y/ > /g/ değişmesi 27
2.1.2.1.5. /n/, /ŋ/ > /m/ değişmesi 27
2.1.2.1.6. /b/ > /v/ değişmesi ve /b/ düşmesi 28
2.1.2.2. Ünsüz Düşmesi (Apokope, Synkope) 28
2.1.2.3. Hece yutulması (Haploloji) 28
2.1.2.4. Göçüşme (Methatese) 28
2.1.2.5. Ünsüz İkizleşmesi 29
2.2. ŞEKİL BİLGİSİ 29
2.2.1. Yapım Ekleri 29

2.2.1.1. İsimden İsim Yapım Ekleri 29
2.2.1.1.1. +(A)cUG, +cIG, +cIGIm 29
2.2.1.1.2. +cA 29
2.2.1.1.3. +cAG (< +çA ok) / +cAġIm 30
2.2.1.1.4. +CI 30
2.2.1.1.5. +cIn 30
2.2.1.1.6. +dAş 30
2.2.1.1.7. +dI 30
2.2.1.1.8. +ıl 30
2.2.1.1.9. +lA 31
2.2.1.1.10. +ki 31
2.2.1.1.11. +lAyIn 31
2.2.1.1.12. +lIG 31
2.2.1.1.13. +lI+ 31
2.2.1.1.14. +rA 31
2.2.1.1.15. +sI 32
2.2.1.1.16. +sUl 32
2.2.1.1.17. +sIz 32
2.2.1.2. İsimden Fiil Yapım Ekleri 32
2.2.1.2.1. +A- 32
2.2.1.2.2. +(A)l- 32
2.2.1.2.3. +(A)r- 32
2.2.1.2.4. +At- 33
2.2.1.2.5. +dA- 33
2.2.1.2.6. +GIr- 33
2.2.1.2.7. +I- 33
2.2.1.2.8. +lA- 33
2.2.1.2.9. +lAn- 33

2.2.1.2.10. +rA- 33
2.2.1.3. Fiilden İsim Yapım Ekleri 34
2.2.1.3.1. -A (-GA > -A) 34
2.2.1.3.2. -(y)AcAK 34
2.2.1.3.3. -AgAn (-AG > -A + - GAn) 34
2.2.1.3.4. -(A)K 34
2.2.1.3.5. –An 34
2.2.1.3.6. -(y)AsI 34
2.2.1.3.7. –Gan 35
2.2.1.3.8. –GU 35
2.2.1.3.9. –Gun 35
2.2.1.3.10. -U+ ~ -I+ (< Xg) 35
2.2.1.3.11. -(y)IcI: 35
2.2.1.3.12. -(I)K 36
2.2.1.3.13. –Im 36
2.2.1.3.14. –In 36
2.2.1.3.15. –Inç 36
2.2.1.3.16. –mA 36
2.2.1.3.17. –mAn 36
2.2.1.3.18. –mAz 36
2.2.1.3.19. –mUr 37
2.2.1.3.20. -(I)ş 37
2.2.1.3.21. –It 37
2.2.1.4. Fiilden Fiil Yapım Ekleri 37
2.2.1.4.1. -Ar- 37
2.2.1.4.2. -ç- 37
2.2.1.4.3. -dUr- 37
2.2.1.4.4. -I- 38

2.2.1.4.5. -Il- 38
2.2.1.4.6. -(I)n 38
2.2.1.4.7. –Ir- 38
2.2.1.4.8. -(I)ş- 38
2.2.1.4.9. -t- 39
2.2.2. Çekim Ekleri 39
2.2.2.1. İsim Çekimi 39
2.2.2.1.1. Hâl Ekleri 39
2.2.2.1.1.1. Yalın Hâli (Nominatif) Eksiz ø 39
2.2.2.1.1.2. Belirtme Hali (Akkuzatif) +(y)I/ +n(I) 39
2.2.2.1.1.3. Yönelme Hali (Datif) +(y)A 39
2.2.2.1.1.4. Bulunma Hali (Lokatif) +dA 40
2.2.2.1.1.5. Ayrılma Hali (Ablatif) +dAn/ +dIn 40
2.2.2.1.2. Çokluk Eki +lAr 40
2.2.2.1.3. İlgi eki (genetif) +(n)Iŋ 40
2.2.2.1.4. İyelik Ekleri 41
2.2.2.1.5. Aitlik Eki +ki 41
2.2.2.1.6. Eşitlik Eki (ekvatif) +cA 42
2.2.2.1.7. Yön Gösterme Eki (direktif) +rA 42
2.2.2.1.8. Vasıta Eki (enstrumental) +In, +(y)lA 42
2.2.2.2. Fiil Çekimi 42
2.2.2.2.1. Şahıs Ekleri 42
2.2.2.2.2. Zaman Ekleri 43
2.2.2.2.2.1. Görülen geçmiş zaman – dI 44
2.2.2.2.2.2. Duyulan geçmiş zaman –mIş 44
2.2.2.2.2.3. Geniş zaman -r, -Ir, -Ar 44
2.2.2.2.2.4. Şimdiki zaman –yor 44
2.2.2.2.2.5. Gelecek zaman –(y)AcaK 45

2.2.2.2.3. Olumsuzluk Eki -mA, -mA(z) 45
2.2.2.2.4. Soru Eki mI 45
2.2.2.2.5. Fiilimsiler 45
2.2.2.2.5.1. İsim-Fiiller 45
2.2.2.2.5.1.1. -mA(K) 45
2.2.2.2.5.1.2. -(y)Iş 46
2.2.2.2.6. Sıfat-Fiiller (Partisipler) 46
2.2.2.2.6.1. -(y)An 46
2.2.2.2.6.2. -Ar, -Ir, -mAz 46
2.2.2.2.6.3. -(y)AsI 46
2.2.2.2.6.4. –dIK 46
2.2.2.2.6.5. -mIş (Partisip Perfekt) 47
2.2.2.2.6.6. -(y)AcAK 47
2.2.2.2.6.7. -(y)IcI 47
2.2.2.2.7. Zarf-Fiiller (gerundiumlar) 47
2.2.2.2.7.1. -(y)A /-(y)U 48
2.2.2.2.7.2. -(y)ArAk 48
2.2.2.2.7.3. –dIKçA 48
2.2.2.2.7.4. –dIğIncA 48
2.2.2.2.7.5. –dIKdA 48
2.2.2.2.7.6. –dIKIndA 48
2.2.2.2.7.7. -(I)ncA 49
2.2.2.2.7.8. -(y)ken, iken 49
2.2.2.2.7.9. –mAdIn, -mAdAn 49
2.2.2.2.7.10. -(I)cAK 49
2.2.2.2.7.11. -(y)Up 49
2.2.2.2.8. Tasarlama Kipleri 50
2.2.2.2.8.1. Emir Kipi 50

2.2.2.2.8.2. İstek Kipi –(y)A 50
2.2.2.2.8.3. Dilek-Şart Kipi –sA, -(y)sA 50
2.2.2.2.8.4. Gereklilik Kipi 51
2.2.2.2.8.4.1. -mAK gerek 51
2.2.2.2.8.4.2. -(y)A gerek 51
2.2.2.2.8.4.3. -dA gerek 51
2.2.2.2.8.4.4. –mAlI 51
III. METİN AKTARMASI 53
3.1. TRANSKRİPSİYON SİSTEMİ 53
3.2. ÇEVİRİ YAZILI METİN AKTARMASI 54
V. KAYNAKÇA 97
IV. SÖZLÜK 107
VI. AÇIKLAMALI ALFABETİK DİZİN 257
TIPKIBASIM 357

ÖNSÖZ

Atasözleri ve deyimler bir dilin önemli anlatım zenginliği unsurlarından biri olduğu gibi aynı zamanda o toplumun aynasıdır. Yapılan tanımların genelinde atasözlerinin halkın kolektif tecrübelerinden kaynağını alan ve öğüt veren özelliği vurgulanır. Bu tanım atasözlerinin yalnızca bir özelliğini vurgular. Esasında atasözleri o toplumun hayat tarzını, kültürünü, dünyaya hatta evrene nasıl baktığını, geçici ve kalıcı hayatı nasıl algıladığını yansıtan bir aynadır. Atasözleri, geniş zaman diliminde ortaya çıkmasından, engin tecrübelere dayanan yol göstericiliğinin yanında; tavsiyelere kulak asmayanlar için teyit edici, ataların sözünü yabana atıp pişman olanlar için de teselli edici özelliklere sahiptir.

Bazı atasözlerinin anlamca birbiriyle çeliştiği düşünülse de bu görüş gerçeği yansıtmamaktadır. Atasözleri hayat tecrübelerinden ortaya çıktığı için hayatın kendisidir. Bu sebepten her atasözü hayatın her hâlini içinde barındırır. Yani birbiriyle çelişen değil, hayattaki olayları birçok cepheden yansıtan söylemlerdir. Toplumun olumsuz bulduğu bazı atasözlerini bu açıdan değerlendirip yorumlayabiliriz. Çünkü hayatın hem olumlu hem olumsuz tarafları vardır. Bundan dolayı atasözleri ve deyimler çok geniş kapsamlı olup toplum hayatının bütün yönleri hakkında bilgi veren özelliktedir. Bu sebepten de söz varlığı açısından özel bir öneme sahiptir.

Atasözleri ve deyimler bir dilin yabancı dil olarak öğrenilmesinde de çok önemli rol oynar. Bir dile hâkim olmak, inceliklerini kavrayabilmek için o dilin atasözlerini ve deyimlerini de bilmek gerekir. Yani bir dilin söz varlığının birincil ögesi kelimeler ve terimlerse ikinci önemli ögesi de atasözleri ve deyimlerdir. Mecazi ve metaforik anlamı yüksek olan atasözü ve deyimleri bilmemek o dili yarım bilmek anlamına gelir.

Türkçenin söz varlığı içinde önemli bir yere sahip olan atasözü ve deyimler üzerine 15. yüzyıldan beri derlemeler yapılarak önemli eserler meydana getirilmiş, bu çalışmalar 19. yüzyıldan itibaren daha da yoğunluk kazanmış olmasına rağmen atasözleri ve deyimler alanında geçmiş dönemleri de içine alan geniş çaplı tarihsel bir sözlük meydana getirilememiştir. Bazı kişisel çalışmalar dışında kurumsal bir sözlük çalışması henüz yapılamamıştır. Yine de günümüzde Türkçenin çok önemli bir söz varlığı alanı olan atasözleri ve deyimler üzerine çalışmaların çok daha iyi seviyede olduğunu, bu alandaki makale ve eser sayısının arttığını görmekteyiz. Bu ilmi çalışmalarda tespit edilen atasözleri ve deyimler ciltler dolusu eser vücuda getirebilecek kadar çok olmasına rağmen atasözleri ve deyimler başlığıyla basılan birçok sözlük, iki küçük cillten fazla değildir. Bu alanda geniş çaplı bir sözlüğün hazırlanması elzem görünmektedir. Ayrıca Türkçenin henüz atasözleri haritasının çıkarılamamış olması da bu alandaki önemli eksiklerden birisidir.

Atasözlerinin bir diğer yönü, güzel ve etkili konuşmanın önemli bir unsuru olmalarıdır. Buna rağmen maalesef günümüzde özellikle de sözlü iletişimde atasözlerinin çok az kullanıldığını görmekteyiz. Sözlü iletişimde deyimler bir nebze daha fazla ilgi görmekle beraber yeterli düzeyde değildir. Bu alandaki bilimsel araştırmaların derleme ve tarama yoluyla daha da geliştirilerek Türkçenin zenginliğinin ortaya çıkarılması ve unutulan atasözleri ve deyimlerinin işlek hâle getirilerek tekrar yeni nesil tarafından öğrenilip kullanılabilmesi için Milli Eğitim Bakanlığı müfredatında "Türkçenin Söz Varlığı" veya "Atasözleri ve Deyimler" adı altında derslerin okutulması önem arz etmektedir. Böylece Türkçenin etkinliği ve anlatım zenginliği gelecek nesillere daha iyi aktarılmış ve korunmuş olacaktır.

Atasözleri araştırmalarına katkı sağlamak amacıyla bu alandaki el yazmalarının yurt dışındaki nüshalarını araştırırken Staatsbiblothek zu Berlin, Orientabteilung (Berlin Devlet Kütüphanesi, Şarkiyat Bölümü) Türkçe el yazmaları bölümünde tespit ettiğimiz bu eseri inceleyerek eskiden kullanılan atasözlerine ve deyimlere ışık tutmak ve bu alanda yapılan araştırmalara katkıda bulunmak istenilmiştir.

Bu çalışmada yol gösteren ve tavsiyelerde bulunan Sayın Hocam Prof. Dr. Klaus Röhrborn'a, çeşitli önerileriyle ve düzeltmeleriyle destek veren Prof. Dr. Nuri Yüce'ye, meslektaşım Dr. Öğr. Üyesi Pelin Kocapınar'a ve atasözlerinin yorumunda katkı sunan Doç. Dr. Fatih Güzel'e, Araştırma Görevlisi Ahmet Serdar Arslan'a ve Murat Orhan Köreke'ye teşekkür ederim.

Bu çalışmamızda eksikliklerimizin olabileceği muhtemeldir. Eserin yazılması aşamasında hatanın asgariye indirilmesi özen gösterilmesine rağmen bazı dikkatsizliklerin meydana gelmiş olması mümkündür. Bu ihtimaller göz önünde bulundurularak eseri okuyanların yapacağı olumlu katkı ve öneriler için şimdiden teşekkür ederiz.

Şerife ÖZER

KISALTMALAR DİZİNİ

A: a, e

a.g.s.: Adı geçen sözlük

Alt.: Altayca

Ar. : Arapça

Az.: Azerbaycan Türkçesi

Başk.: Başkurtça

Bk.: bakınız

c. : cilt

Çev.: çeviren

Çuv.: Çuvaşça

DLT: Dîvânü Lûgati't-Türk

EAT: Eski Anadolu Türkçesi

Er.: Ermenice

ET: Eski Türkçe

Far. : Farsça

Far.+T.: Farsça + Türkçe

Gag.: Gagauzca

Hak.: Hakasça

haz.: hazırlayan

hlk.: Halk ağzı

I: I, İ, U, Ü

İt.: İtalyanca

Karç-Balk.: Karaçay-Balkarca

Kırg.: Kırgızca

Ktp.: Kütüphane

Kzk.: Kazakça

MEB: Milli Eğitim Bakanlığı

Nog.: Nogayca

nr.: Numara

Özb.: Özbekçe

Rum.: Rumca

s.: Sayfa

Tat.: Tatarca

T.: Türkiye Türkçesi

TDK: Türk Dil Kurumu

TDKADOS: Türk Dil Kurumu Atasözleri ve Deyimler Online Sözlüğü

TDV: Türk Diyanet Vakfı

Trkm.: Türkmence

TS: Türkçe Sözlük

Tuv.: Tuvaca

U: u, ü

Uyg.: Uygurca

vb.: ve benzeri

vd.: ve devamı

vr.: Varak

Yay.: Yayınları

Yun.: Yunanca

[ ]: Varak numaraları

Yak.: Yakutça

GİRİŞ

Bütün dünya dillerinde az ya da çok atasözlerinin kullanıldığını görüyoruz. Atasözleri anonim halk kültürü ürünü olması ve ortak tecrübeyle doğruluğu tespit edilmiş olması bakımından dilin zenginliğine ve felsefi boyutuna ayrı bir derinlik katmaktadır. Sözlü edebiyat geleneği içinde doğup geliştiği için tarihçesini tam belirlemek mümkün değildir. Ancak dilin ortak iletişim aracı olarak kullanılmaya başlayıp gelişmesiyle beraber metaforik ve mecaz anlatım yollarının kullanılmaya başlamasından itibaren ortaya çıktığını farazi olarak kabul edebiriz. Dolayısıyla atasözlerinin tarihi gelişimiyle ilgili bir belirlemenin mümkün olmadığını belirtmekle birlikte, ancak elimizdeki ilk yazılı metinler incelenerek tarihsel gelişimini, şekil ve anlam değişikliklerini takip etmek mümkündür.

Türk atasözlerinin yazılı tarihçesini VIII. yüzyılda yazılmış Türk dilinin bilinen en eski yazılı kaynaklarından itibaren başlatmak gerekir. Türkçenin ilk yazılı belgeleri kabul edilen Orhun Yazıtlarında mevcut olan atasözleri vardır ve aradan yüzlerce yıl geçmiş olmasına rağmen bazıları hâlâ günümüzde de kullanılmaya devam etmektedir. Buna Kültigin Yazıtı'nın güney yüzünün 8. satırında yer alan *Âç tosık ömez, tok āçsık ömez (Aç doyacağını düşünmez (veya, sanmaz), tok (da) acıkacağını düşünmez (veya, sanmaz)* (Tekin, 1988: 67) atasözünü örnek gösterebiliriz. Başka bir örnek: *Yuyka (e)rkli top (u)lg(a)lu uç(u)z (e)rm(i)ş, y(i)nçge (e)rklig üzg(e)li uç(u)z… (İnce (yüzlü) olan(ın) delinmesi kolay imiş, (ip veya çubuk gibi) ince olan (bir şeyin de) kırılması kolay imiş* şeklinde kullanılan atasözüdür (Tekin, 1988: 84). Orhun yazıtlarında kullanılan atasözleri ve deyimlerin söz varlığı için yapılan araştırmada yedi atasözü ve on dört deyim tespit edilmiştir.[1]

Eski Türkçenin devamı olan Eski Uygurca ve Karahanlıca dönemine ait eserlerde de atasözlerinin kullanıldığını görüyoruz. Ör.: *Keyik neçe yol bilse avçı ança al bilir (Av hayvanı ne kadar yol bilirse, avcı o kadar al (hile) bilir.)* (Hamilton, 1986: 94). Reşit Rahmeti Arat'ın Türkçenin XI. yüzyıla ait

[1] Daha geniş bilgi için bk. (Özcan, 2019: 103 vd., DOI: 10.29000/rumelide.616897)

şiirlerini derleyip yayımladığı "Eski Türk Şiiri" (Arat, 1991: 272) adlı eserinde İslam muhiti dışında kalan bir Türk zümresine ait 14 atasözü neşretmiştir. Bu atasözleri Berlin Turfan yazmaları arasında T II Y 19 numaralı bir tıp kitabının boş kalan sayfalarına eklenmiş olarak tespit edilmiştir (Arat, 1991: 272). Ör. *İt karı bolsar yatıp ürür* (Arat, 1991: 274). *İt kocayınca yatıp ürür*. XI. yüzyıl dönemine ait en önemli eserlerden sözlük özelliklerine ve geniş bir dil derlemesi niteliğine sahip ilk eser ve atasözleri için önemli bir kaynak kabul edilen Dîvânü Lûgati't-Türk'teki atasözlerini, çalışmamızda yer alan atasözleriyle ayrı başlık altında karşılaştırdık. Yaptığımız kıyaslamada şekil ve anlam bakımından çok benzeşen 20 atasözü tespit ettik.[2] Mustafa Vefa Nalbant tarafından 2016 yılında yapılan detaylı bir çalışmada IX-XI yüzyıllara ait Türk dünyası eserlerinde toplam 314 atasözü tespit edilmiştir.[3] O döneme ait bütün yazma belgelerde atasözleri kullanılmış olmasına rağmen aynı döneme ait sırf atasözleri derlemelerinden oluşan bir esere henüz rastlanmamıştır.[4] XII. yüzyılın en önemli eseri olan Edip Ahmet b. Mahmud Yükneki'nin *Atebetü'l-Hakâyık* adlı eserinde de atasözlerinin kullanıldığı görülmektedir.[5] XIII.-XIV. yüzyıldan itibaren vücuda getirilen EAT dönemine ait manzum ve mensur eserlerde atasözlerine rastlansa da o döneme ait müstakil bir atasözleri yazma eseri henüz tespit edilmedi. Atasözlerinin derlenerek müstakil eserler halinde kaleme alındığı ilk nüshalara ancak XV. yüzyıldan rastlamaktayız. Çalışmamızda nüshalar ayrı bir başlık altında tanıtılmıştır.[6]

Çalışmamızda ele aldığımız eser de atasözlerinin müstakil yazma eser olarak ilk vücuda getirildiği EAT döneminim son dönemlerine ait yazmalardan birisi olduğu için bu alandaki önemli eski yazma eserlerden birisi olarak kabul edilebilir. Atasözleri ve kalıp sözler milletlerin sosyal ve kültürel dünyasının daha iyi anlaşılmasını sağlayan önemli kaynaklarından birisi sayıldığı için çalışmamızın hem Türk dilinin söz varlığına hem de kültür dünyasının daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunmasını umuyoruz.

Çalışmamızın konusu olan yazma eser "Berlin Devlet Kütüphanesi (Staatsbibliothek zu Berlin), Şarkiyat Bölümü (Orientsabteilung), W. Pertsch

[2] Daha geniş bilgi için bk. çalışmamızın 1.3. *Metindeki Atasözleriyle Dîvânü Lûgati't-Türkteki Atasözlerinin Karşılaştırılması* başlıklı bölümü.
[3] Daha geniş bilgi için bk. (Nalbant, 2016): sonuç bölümü)
[4] Daha geniş bilgi için bk. (Zieme, 1994: 47-54)
[5] Daha geniş bilgi için bk. (Demir, 2013: 48)
[6] Daha geniş bilgi için bk. *1.2 Atalar Sözü ve Darb-ı Mesel Nüshaları Hakkında* maddesi.

kataloğu, Diez A. 8º. 113, nr.155, s. 173"[7]te kayıtlıdır. Kimin tarafından ve ne zaman derlenip eser haline getirildiği hakkında bilgi yoktur. Yalnızca yer aldığı katalogtaki açıklamaların son cümlesinde bu yazmanın İstanbul'da Diez için yazıldığı belirtilmektedir.

Çalışmamız 6 bölümden oluşmaktadır. Ön Söz ve Giriş bölümlerinden sonra "Eser, Atalar Sözü ve Darb-ı Meseller Hakkında" başlıklı I. Bölüm yer almaktadır. "Gramer Özellikleri" II. Bölüm'ü, "Metin Aktarması" III. Bölüm'ü, "Sözlük" IV. Bölüm'ü, "Kaynakça" V. Bölüm'ü, "Açıklamalı Alfabetik Dizin" ise VI. Bölüm'ü oluşturmaktadır. En sonunda da yazmanın tıpkı basımı yer almaktadır.

İlk bölüm olan "Atalar Sözü ve Darb-ı Meseller Hakkında" iki alt başlıkta incelenmiş, birinci alt başlıkta atasözü terimi ve diğer Türk dillerindeki karşılıkları verilmiş, çeşitli araştırmacıların atasözü tanımlamalarından örnekler aktarılamış ve atasözü nüshaları tanıtılmıştır. İkinci alt başlıkta çalışmaza konu olan yazmamızdaki atasözleriyle "Dîvânü Lûgati't-Türk"te yer alan 291 atasözü karşılaştırarak, tespit edilen 20 ortak atasözü açıklamalarıyla birlikte verilmiştir.

Çalışmamızın birinci bölümünde eserin gramer özellikleri incelenmiştir. Gramer incelemesi de ses bilgisi ve şekil bilgisi olmak üzere iki ana başlık altında sınıflandırılmıştır. İlk alt başlıkta yer alan kısımda ses bilgisi özellikleri, "ünlülerin ve ünsüzlerin ses bilgisi özellikleri" olmak üzere iki gruba ayrılmıştır. Ünlülerin ses özellikleri: "/i/ /ė/ Meselesi", "Uzun Ünlünün Durumu", "Ünlü Uyumu", "Kalınlık- İncelik Uyumu (palatal-velar) Uyumu", "Düzlük-Yuvarlaklık[8] (labial-illabial) Uyumu", "Ünlü Düşmesi", "Ünlü Türemesi", "Ünlü Daralması" alt başlıklarıyla açıklanarak örnekler verilmiştir. Ses bilgisinin ikinci alt başlığında ise ünsüzler ele alınarak tespit edilen ünsüz değişmeleri ele alınmıştır. Bunlar: "/*t*/ >/*d*/ değişmesi", "/*k*/ > /*g*/ değişmesi", "/*ḳ*/ >/*ḫ*/ sızıcılaşması" ve "/*ḳ*/ > /*ġ*/ değişmesi", "/*y*/ > /*g*/ değişmesi", "/*n*/, /*ŋ*/ > /*m*/ değişmesi", "/*b*/ > /*v*/ değişmesi ve /*b*/ düşmesi" örneklerle gösterilmiştir. Ünsüzlerdeki diğer ses olaylarına da yer verilmiş olup bunlar, "Ünsüz düşmesi (apokope, synkope)", "Hece Yutulması (haploloji)" ve "Göçüşme (methatese)" alt başlıklarıyla incelenmiştir. Gramer incelemesinin ikinci ana başlığı olan "Şekil Bilgisi" başlığı, "Yapım Ekleri" ve "Çekim Ekleri" olmak üzere iki

[7] Daha geniş bilgi için bk. (Pertsch, 1889: 173)
[8] Metin harekeli olmadığı için yalnızca "vav" harfi ile yazılmış yuvarlaklaşmaları tespit edebildik.

alt başlıkta ele alınmış, yapım ekleri de dört alt başlıkta sınıflandırılarak şekil özellikleri incelenmiştir. Yapım eklerinin birinci alt başlığında eserde tespit edilen 20 adet isimden isim yapım eki: *+(A)cUG, +cIG, +cIGIm, +cA, +cAG (< +çA ok), +cAġIm, +CI, +cIn, +dAş, +dI, +ıl, +lA, +ki, +lAyIn, +lIG, +lI, +rA, +sI, +sUl, +sIz* örneklerle gösterilmiştir. İsimden fiil yapım ekleri ise *+A-, +(A)l-, +(A)r-, +At-, +dA-, +GIr-, +I-, +lA-, +lAn-, +rA-* olmak üzere 10 adettir. Bir diğer alt başlıkta incelenen fiilden isim yapım ekleri: *-A (-GA > -A), -(y)AcAK, -AgAn (-AG > -A + - GAn) , -(A)K, –An, -(y)AsI, –Gan, –GU, –Gun, -U+ ~ -I+ (< Xg), -(y)IcI, -(I)K, –Im, –In, –Inç, –mA, –mAn, –mAz, –mUr, -(I)ş, –It* olup metnimizde 21 adet olarak tespit edilmiştir. Fiilden fiil yapım ekleri ise *-Ar-, -ç-, -dUr-, -I-, -Il-, -(I)n-, –Ir-, -(I)ş-* ve *-t-* olmak üzere 9 adettir.

Gramer incelemesinin ikinci alt başlığında çekim ekleri incelenmiştir. Çekim ekleri de "İsim Çekim Ekleri" ve "Fiil Çekim Ekleri" olmak üzere iki başlık altında sınıflandırılmıştır. İsme Gelen Çekim Ekleri ve Fiile Gelen Çekim Ekleri tekrar alt başlıklar halinde geniş şekilde incelenerek örneklerle açıklanmıştır.

Çalışmamızın üçüncü bölümünde yazmanın metnini oluşturan Arap harfli metin Türkçe harflere aktarılmıştır. Aktarma işlemi EAT metinlerinin aktarımında genel olarak kullanılan transkripsiyon sistemi ile yapılmış olup harfler tablo şeklinde verilmiştir. Çeviri yazılı metin aktarması yapılırken ses özelliklerini tam yansıtabilmek için birkaç kelime hariç yazma eserin yazım şekline bağlı kalınmıştır. Bu sebeple metinde bazı kelimelerin birden fazla yazım şekli yer almaktadır. Yazmada hayli yekün tutan müstehcen kelimeler aslına uygun olarak Türk alfabesine aktarılmıştır. Aktarmada sayfa numaralandırılmaları her sayfa başında köşeli ayraç [ ] içerisinde gösterilmiş, sayfadaki satır numarası parantez ( ) içinde belirtilmiştir.

Atasözlerinin anlamları çalışmamıza konu olan yazmada yer almadığı için tespit edebildiğimiz anlamları dipnotta atıf yaparak gösterdik. Birçok eserde aynı veya çok yakın açıklamalar tespit ettiğimizde yalnızca bir eseri kaynak gösterdik. Atasözlerinin şerhi yapılmadan yalnızca liste halinde eserler olarak vücuda getirilmesi geleneği ilk eserlerin oluşturulduğu XV. yüzyıldan başlayarak XIX. yüzyılın ilk yarısında yayımlanan *Turfetü'l-Emsâl* adlı açıklamalı atasözleri kitabının yayımlanmasına kadar devam etmiştir (Tan, 2020: 257). Günümüzde bu alandaki yapılan çalışmalarda anlam açıklamaları verilse de bazı çalışmalarda hâlâ eski geleneğin devam

ettirildiğini görmek mümkün. Özellikle makalelerde bu duruma daha çok rastlanmaktadır. Anlam açıklamalarında yapılan atıflarda TDK'nın online sözlüğü kullanıldığı zaman "TDKADOS (Türk Dil Kurumu, Atasözleri ve Deyimler Online Sözlük)" kısaltmasıyla atıf yapılmış, hemen tekrar eden atıfta da "adı geçen sözlük (a.g.s)" şeklindeki kısaltma kullanılmıştır. Çalışmamızdaki atasözlerinin anlam açıklamaları eserin sonuna Türkçe alfabe sırasına göre dizinlenerek eklenmiştir.

Çalışmamızın dördüncü ana bölümünde indeksli sözlük çalışması yapılmış, alıntı kelimelerin hangi dilden alındığı, kısaltma ile belirtilmiştir. Aynı kelimenin farklı imla ile yazılmış şekilleri de indekste yer almış, atıfla diğer yazım şekline yönlendirme yapılmıştır.

Çalışmamızın beşinci bölümünü oluşturan "Kaynakça"da yalnızca çalışmamızda atıf yaptığımız eserlere yer verilmiş, kullandığımız ikincil kaynaklar zikredilmemiştir. Faydalandığımız elektronik kaynaklar da erişim tarihiyle beraber gösterilmiştir.

Çalışmamızın esasını yazmanın dil özellikleri ve çeviriyazılı metin oluşturmaktadır, ancak eserin daha iyi anlaşılması ve Türk alfabe diziniyle hem dil çalışmalarında hem de diğer meraklılarının bütün metni okumak zorunda kalmadan aradıkları atasözünü alfabetik dizinden daha kolay bulabilmeleri için ek olarak "Açıklamalı Alfabetik Dizin" başlığıyla altıncı bölümü oluşturulmuştur. Bu bölümde çeviriyazılı metindeki atasözleri, deyimler ve diğer kalıp sözler (alkış, kargış, hitap vb.) Türkçe alfabeye göre dizinlenerek günümüz Türkçesindeki açıklamaları ve yorumlarıyla verilmiştir. Anlamlarını tespit edemediğimiz ve anlamı hususunda tereddüt ettiğimiz atasözlerinin yorum kısmı ise boş bırakılmıştır. Metinde birbirinin aynısı olmayan fakat şekil ve anlam bakımından benzeşen atasözü ve diğer kalıp sözleri aynı başlık altında gösterdik. Birebir tekrar edenleri ise cümle sonunda parantez içinde belirttik.

Yazmanın nüshası Berlin'de Devlet Kütüphanesinde, Doğu Dilleri El Yazmaları Bölümünde olduğundan erişilebilirliği zor olduğu için eser "Tıpkıbasım" başlığıyla çalışmamızın en sonuna eklenmiştir.

Eserimizin bu alandaki bilimsel araştırmalara ve Türk kültürü çalışmalarına katkıda bulunmasını temenni ediyoruz.

I. ESER, ATALAR SÖZÜ, DARB-I MESEL HAKKINDA

1.1. Eser Hakkında

Çalışmamız, konusu atasözleri olan, nüshası "Berlin Devlet Kütüphanesi (Staatsbibliothek), Şarkiyat bölümü (Orientsabteilung), W. Pertsch Kataloğu, Diez A. 8º. 113, nr.155, s. 173"[9]te kayıtlı bir yazma esere dayanmaktadır. Eserde kimin tarafından derlenip yazıldığı veya istinsah edildiği, istinsah tarihi ve müstensihi hakkında bilgi yoktur. Yalnızca yer aldığı katalogtaki açıklamaların son cümlesinde bu yazmanın İstanbul'da Diez için yazıldığı belirtilmektedir[10] (Pertsch, 1889: 174). Yazmanın mukaddimesi ve hâtimesi mevcut değildir. Metnin içerisinde de eserin adına ve müstensihine dair herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır.

İki bölüm hâlinde düzenlenen yazma 40 varaktan oluşmuş olup kırkıncı varakın son sayfası boştur. Her sayfasında on beş satır vardır, yalnızca 55. sayfada 18, 56. sayfada 17 satırdan oluşmaktadır. Eser, Allah'tan yardım dileği ifade eden 'Hüve'l-Muîn' kelimeleri ile başlamaktadır. İki bölümden oluşan eserin birinci kısmı 26 varak olup, Osmanlı harflerinin alfabetik sırasına göre düzenlenmiş, *Ḥaḳ subhānehu ve ta'ālā cemi' ezmine-de tevfīḳīn refīḳ ėdüp ḳullarına kendü rıza-yı şerifine layık 'ameller iḥsān eyleye*, *āmīn yā Mucību's-sā'ilîn* sözleriyle tamamlanmıştır. İkinci bölüm varakın 26b yüzünden aynı yazı şekliyle ama alfabe sırası gözetilmeden düzenlenmiştir. Nüshanın varakları 18 x 12,5 cm ebatında olup okunaklı nesihle yazılmıştır. İkinci bölümde deyimlerin ve kalıp sözlerin daha çok olduğu görülmektedir. Eserin derlenme tarihine ait

[9] Daha geniş bilgi için bk. (Pertsch, 1889: 173).

[10] *Die Handschrift wurde für Diez in Constantinopel geschrieben.* Almanca katalogtaki bu bilgiye rağmen Diez'in elindeki kitap koleksiyonuyla ilgili yayımladığı *Denkwürdigkeiten von Asien in Künsten und Wissenschaften, Sitten, Gebräuchen und Alterthümern, Religion und Regierungsverfassung aus Handschriften und eigenen Erfahrung gesammelt von Heinrich Friedrich von Diez* adlı eserinde bu konuda herhangi bir teyite rastlamadık. Çalışmamıza konu olan yazma, Diez'in yazma eserler koleksiyonundandır ve kendisi koleksiyonunda Osmanlı'nın kuruluş dönemine kadar dayanan en az beş yüzyıllık eski el yazmaları olduğunu belirtir. Bk. (Diez, 2018: 29).

bir kayıt yoksa da, yaptığımız incelemede ortaya çıkan dil özellikleri, yazmanın XV. yüzyılın sonu veya XVI. yüzyılın başında vücuda getirilmiş olabileceğini göstermektedir.

Eserimizde atasözleri, deyimler ve kalıp sözler bir arada verilmiştir. Eser iki bölümden oluştuğu için bazı atasözü veya deyim tekrar edilmiş veya birden fazla da yazımına rastlanmaktadır. Tekrarları saymazsak yazmada 1353 atasözü, deyim ve kalıp söz vardır. Eserde müstehcen ve Türkleri aşağılayan atasözleri ve deyimler dikkat çekicidir. Ancak o dönemlerde "Türk" kelimesinin bir millet adından öte "kaba, cahil, çiftçi, köylü, Anadolu köylüsü" anlamlarında kullanıldığı görülmektedir. Eser hakkında bir tanıtım makalesi yazan Ceyhan (1998), bu türden atasözlerini ve müstehcen içerikli olanlarını dikkate almadığını belirtmiş 600-700 civarında kalıp sözü liste halinde transkripsiyonsuz vermiştir. Bu çalışmada 650 civarında atasözü ve kalıp söz, müstehcen olmayanlar da söz konusu olmak kaydıyla, yok sayılmış, Türkiye Türkçesine aktarması yapılmamıştır (Ceyhan, 1998: 109-132). Bilimsel çalışmalarda bu uygulama ve yaklaşıma pek rastlanmaz. Tarihte Türklere nasıl bakıldığına dair bilgi almak için böyle çalışmalardan istifade edilebilir. Argo sözler ve müstehcen tabirler de bütün dünya kültüründe var olan bir olgudur. Bu sebeple dil bilimi çalışmalarında da göz ardı etmek uygun değildir. Ayrıca el yazması çalışmalarında esere sadık kalmak esastır, araştırmacı kendi isteği yönünde tercihlerde bulunmaz.

1.2. "Atalar Sözü" ve "Darb-ı Mesel" Nüshaları Hakkında

Atasözleri; bir milletin geçmiş dönemlerdeki sosyal yapılarının, hayat tarzlarının, değer yargılarının, düşünce tarzının, yerel özelliklerinin, dil ve söyleyiş üsluplarının kuşaktan kuşağa aktarılarak günümüze dek ulaşmasını sağlayan özlü sözlerdir ve geçmişten günümüze önemli bir mirastır. İçinde çeşitli metafor, söz sanatı, ifade zenginliği ve yerel dil unsurları barındıran, yüzyıllar boyunca tecrübelerle teyit edilerek damıtılmış ve herkesin geçerliliğini benimsediği kalıplaşmış kültür hazinesidir. Özellikle dil bilim ve sosyoloji bilimi araştırmaları için önemli kaynak olan atasözleri; toplumun yaşantısı ve olaylara bakışı, imge dünyası, insanların tabiat olayları karşısındaki durumu, çevresiyle olan ilişkisi vb. durumu hakkında önemli ipuçları barındıran kültürel hazinedir.

Kuşaktan kuşağa aktarılan ve anonim bir yapıda hayat bulan atasözleri, önceki kuşakların yargı ve gözlemlerini imgesel bir kurgu ile kendilerinde toplamaktadır. Atasözleri ya da deyimlerin sadece Türk

toplumu ya da dili açısından değil, bütün kültürlerde önem arz ettiği yapılan çalışmalarda karşımıza çıkmaktadır. İngilizlere ait *Atasözleri deneyimin çocuklarıdır*. yargısı, bu tezimize örnek olarak gösterilebilir (Başgöz, 2006: 86).

Günümüze ulaşan en eski atasözü derlemeleri Eski Mısır'a (M.Ö. 3.-1. yy.) ait olduğu düşünülmektedir. Ayrıca, Sümerlere (M.Ö. 4.-1. yy.) ait çivi yazısı ile yazılmış yazıtlar da atasözleri yer almaktadır.[11]

Bütün dünya milletlerinin atalarından kalma kalıplaşmış atasözleri vadır. Atasözü için kullanılan terimler Latince ve Fransızcada "proverbe", İngilizcede "*proverb*", Almancada "*Sprichwort*", Farsçada "*pend*" ve Arapçada "*mesel*" kelimeleridir. Atasözlerini inceleyen müstakil bilim dalı ise "*parömiyoloji*"dir.

XI. asırda Karahanlılar Dönemi'nde "*söz, haber, mesaj*" anlamlarına gelen *sa-* fiilinden türemiş "*sab-sav*" kelimesi, XIV. asırda Kıpçak sahasında görülmektedir. Yusuf Hâs Hâcib, Kutadgu Bilig'de, atasözü yerine "*mesel"* tabirini kullanmaktadır. Bunun sebebi, Türklerin İslamiyeti kabulünden sonra başlayan süreçte Arapçanın Türkçe üzerindeki etkisidir. Anadolu sahasında ise Şükrü Elçin'in yorumları önemlidir: *Anadolu'da Oğuz lehçesi ile yazılmış bazı derleme eserlerde ve umumiyetle Batı Türkleri arasında Türk kökünden gelen "atalar sözü" tabiri yaygındır. Bunu, bugün için XV. Asırdan itibaren takip edebiliyoruz. Veled Çelebi'nin yayınladığı Kitâb-ı Atalar 885/1480, Berlin'deki Hâzihi-r risâlet-i min kelimât-ı Oğuz nâme el meşhur bi atalar sözü ve 885'te yazılıp İstanbulda 932/1526'da kopya edilen Paris Milli Kütüphanesi'ndeki Kitâb-ı atalar ve 17-18. Asırlar halk şairi Levnî'nin 1282 tarihli bir cönkte kayıtlı destanı örnek olarak verilebilir* (Elçin, 1992: 343).[12] Osmanlıca'da döneminde darb-ı mesel tabiri kullanımının da yaygınlaştığını görüyoruz.

Türk dili konuşan toplumlarda da ata sözü farklı tabirlerle ifade edilmektedir: Az. *atalar sözü*, Trkm. *atalar sözi, nakıl*, Gag. *söleyiş*, Başk. *mäkäl*, *äytim, atalar hüzi*, Kzk. *makal, mätel*, nakıl, Kırg. *makal*, *lakap*, Özb. *maḳàl*, Tat. *atalar süzi*, *mäkal*, *äytim*, Trkm. *atalar sözi*, *nakıl*, Uyg. *makal* (Ercilasun vd. 1991: 32-33), Alt. *ülgär söz*, Çuv. *vattisen šamaxešem*,

[11] Detaylı bilgi için bk. (Sağlam, 2000: 46)
[12] Alıntı metindeki imla hataları, orijinal metne sadık kalındığı için kasten düzeltilmemiştir.

Hak. *söspek*, Karç-Balk. *nart söz*, Nog. *taqpaq,* Tuv. *üleger domaq*, Yak. *ös xohono* (Bläsing, 1994: 10-11) vb.

Atasözleri, insan hayatını bütün yönleriyle sarmalayan, belirli bir yaşam alanıyla ve toplumsal çevreyle sınırlı olmayan ortak kültür ürünüdür. Bu sebeple, halk bilimcileri ve araştırmacılar tarafından atasözlerinin temel özelliklerini vurgulayan, farklı yanlarını öne çıkaran çok çeşitli tanımlar yapılmıştır. Şinasi, *Durûb-ı Emsâl-i Osmâniyye* adlı eserindeki tanımında ata sözlerinin halkın bilge sözleri olduğunu ve içinden çıktığı halkın düşünce tarzını yansıttığını belirtir: *Durûb-ı emsâl ki hikmetü'l-avâmdır. Lisânından sâdır olduğu milletin mâhiyet-i efkârına delâlet eder* (Şinâsî, H. 1302: 7). Ö. Asım Aksoy atasözlerini *Toplumbilim, ruhbilim, eğitbilim, ekonomi, felsefe, tarih, ahlak, folklor... gibi birçok konuları ilgilendiren ve birçok yönlerden inceleme konusu edilmeye değer olan bu ulusal varlıklar, deyiş güzelliği, anlatım gücü, kavram zenginliği bakımından pek önemli dil yapılarıdır* cümleleriyle tanımlamaktadır (Aksoy, 1984: 17). Ö. Çobanoğlu atasözünü *Türk Kültür tarihindeki görünümleriyle, atalarımızın, uzun denemelere dayanan yargılarını, genel kural, bilgece düşünce ya da öğüt olarak düsturlaştıran, kültürel birliktelik ve sosyal olarak birarada yaşama ilkelerine dönüştüren ve kalıplaşmış şekilleri bulunan, sosyal ve kültürel olarak benimsenmiş ve meşruiyeti tartışmasız kabul gören özlü sözler* olarak nitelendirmektedir (Çobanoğlu, 2004: 15). TDV İslam Ansiklopedisi'nde A. Oy tarafından: *Atasözleri zamanla çok defa gerçek anlamları yerine mecazlı bir mâna kazanarak sözlü gelenek içinde nesilden nesile aktarılan ve halk hâfızasında yaşayan, halka mal olmuş, kalıplaşmış ifadelerdir* şeklinde tanım yapılmıştır.[13] TDK Sözlüğünde ise atasözü *Uzun deneme ve gözlemlere dayanılarak söylenmiş ve halka mal olmuş, öğüt verici nitelikte söz, deme, mesel, sav, darbımesel* olarak açıklanmıştır.[14] Bütün bu tanımlarda atasözlerinin halk kültürü mirası olduğu, nesilden nesile aktarılarak kültür aktarıcı niteliğinde, öğüt veren kalıp sözler olduğu vurgulanmıştır. Son yıllarda bu nüshalar üzerine yapılan araştırmaların arttığını görmekteyiz. Tarihten günümüze bu mirası aktaran nüshaların belli başlıları şunlardır:

[13] Bk. TDV İslam Ansiklopedisi, c.IV, s. 44
[14] Bk. TS, (2011: 180)

1.2.1. Kitâb-ı Atalar

Bilinen en eski atasözü en eski atasözü yazması XV. yüzyılda H. 885 (M. 1480-81) "Kitâb-ı Atalar" başlığıyla yazılmış olan, 695 atasözünün yer aldığı, yazarı belli olmayan eserdir. Eser, Mevlânâ Şemseddîn tarafından H. 963 (M. 1556) yılında istinsah edilen "Teshîl" adlı tıbbi yazmanın sonuna eklenmiştir. Bilinen iki nüshası mevcuttur. Birincisi Süleymaniye Kütüphanesi Fâtih Koleksiyonu 3543[15] numarada kayıtlı olup, Kastamonu saylavı Velet İzbudak tarafından Türk alfabesine aktarılarak günümüz Türkçesindeki kullanılan varyantlarıyla, Dîvânü Lûgati't-Türk'te geçen eski şekilleri ve bazı şairlerin eserlerinde kullanılan benzer örnekleri de eklenerek yayımlanmıştır.[16]

Kitâb-ı Atalar'ın ikinci nüshası Paris Millî Kütüphanede H. 932 (M. 1526) yılında istinsah edilmiş, Paris Bibliothèque Nationale Ancien fonds Turc, nr. 237 ile kayıtlıdır. Bu nüshanın bir kopyası, Süleymaniye Ktp. Mikrofilm Arşivi nr. 2388'de mevcuttur (Ceyhan, 2011: 175-225). Eserin Paris'teki nüshasını Pertev Naili Boratav Türk alfabesine aktararak tanıtıcı bir yazı ile yayımlamış, (Oy, 1991: 45) ancak metnin tamamını neşretmemiştir (Ceyhan, 2011: 185).

1.2.2. Pend-nâme (Güvâhî)

Güvâhî, Yavuz Sultan Selim'in Mısır Seferi'ne katılmış; Anadolu'da bulduğu bütün öykü, fıkra, atasözleri ve deyimleri manzum olarak *Pend-name* adlı eserinde toplamıştır (Hengirmen 1983: 7). Ancak sonradan Yavuz Sultan Selim ölünce eserini Kanuni Sultan Süleyman'a sunmuştur (Hengirmen 1983: 15). H. 933 (M. 1526) yılında mesnevi türünde yazılmış öğüt kitabı olan eserin (Hengirmen 1983: 16-17) Türkiye, Avusturya ve İngiltere yazma eserler kütüphanelerinde çeşitli nüshaları bulunmaktadır. Bunlardan Türkiye'de Süleymaniye Ktp. Lala İsmail Bölümü, nr. 242; Hacı Mahmud Efendi, nr. 3760, 3676; Topkapı Sarayı Müzesi Ktp. Hazine, nr. 353, 354; Türk Dil Kurumu Ktp. nr. Yz. A 347; Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi Türkçe Yazmaları 209, Emel Esin Ktp. nr. 668'de

[15] Eserin Kütüphanedeki kayıt numarası İzbudak yayını ve sonraki birçok çalışmada yanlışlıkla 3443 olarak verilmiştir. Bk. (Böler 2018: 83-150), "*Ayıp*" içinde.
[16] Bk. (İzbudak, 1936: Öndün (Önsöz), 3 vd).

kayıtlı olup[17] Avusturya'da Milli Kütüphanesinde bulunan *Cemiyyet-i Darb-ı Mesel-i Güvâhî ve Ulular Sözi*[18] adlı yazmayla da karşılaştırmalı olarak Mehmet Hengirmen tarafından 1977'de yüksek lisans tezi olarak incelenmiş[19] Hengirmen'in bu tezinde yukarıdaki bütün nüshaların görüldüğü ve uygun nüshanın tez için seçildiği belirtilmiştir. Daha sonra da bu tez kitap olarak yayımlamıştır (Hengirmen, 1983: önsöz). Eserde 450 civarında günümüze kadar kullanılan, 50 kadar da kullanılmayan atasözü tespit edilmiştir (Hengirmen, 1983: 13).

TC Kültür ve Turizm Bakanlığı, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, Online kataloğu kayıtlarına göre eserin İngiltere Milli Kütüphanesinde Or. 7108, Or, 7121 ve Or. 7113/1numaralı üç nüsha ve Türkiye'de muhtelif şehirlerin yazma eserler bölümünde bazı nüshalar mevcuttur.[20]

1.2.3. Manzum ve Musavver Durûb-ı Emsâl

Eser Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine Bölümü, Türkçe Yazmalar no. 1711'de kayıtlıdır. Yazmanın içinde iki eser mevcut olup atasözleri ve deyimleri kapsayan ikinci bölüm 38b-54b varakları arasındadır. Yazarı bilinmeyen eserde 267 atasözü vardır. Ortadan ve sondan eksik olan nüsha, o haliyle 289 beyit ve 29 Osmanlı tarzı minyatür ihtiva etmektedir. Eser hakkında Günay Kut tarafından mukayeseli bir çalışma yapılmıştır (Albayrak, 2009: 7 ve dipnot 43).

1.2.4. Atasözleri

Süleymaniye Kütüphanesi, Es'ad Efendi, nr. 2733, vr. 51a-67a, cd. 6628 olarak kayıtlı derleme, "Allah Allah dimeyince işler oñmaz" sözüyle başlamakta; "Yārsüz ḳalur cihānda 'aybsuz yār isteyen" mısrasıyla sona ermektedir. Kullanılan dil 15. asrın ikinci yarısı veya 16. asırda yapılmış olabileceğini düşündürmektedir (Ceyhan, 2011: 186).

[17] Bk. (Ceyhan, 2011: 198 vd.) Nüshaların yukarıda belirtilen "kayıt numaraları" yazma eserler kütüphanelerindeki yeniden düzenleme ve numaralandırmadan dolayı değişiklik gösterebilmektedir.

[18] Bk. (Hengirmen, 1983: 9): *Bu nüshanın yazarı ve istinsah tarihi belli değildir. Fotokopisi Abdülkadir Karahan tarafından alınmış, Cem Dilçin tarafından da Latin alfabesine aktarılarak bir nüshası Türk Dil Kurumu kütüphanesine konulmuştur. TDK kütüphanesinde Yazma, A/534 numarayla kayıtlıdır.*

[19] Bk. (Hengirmen, 1983: 5 vd.), Önsöz, 30 (dizin kısaltmaları).

[20] <https://www.yek.gov.tr/, http://yazmalar.gov.tr/basit-arama/sayfa/2?q=G%C3%BCv%C3%A2h%C3%AE%20Geyveli>: (Erişim Tarihi: 15 Haziran 2020)

1.2.5. Atalardan Kalma …. Durûb-ı Emsâl

Bu nüsha Berlin Devlet Kütüphanesi[21] Şark Yazmaları Bölümü'nde, Wilhelm Pertsch'in Türkçe Yazmalar Kataloğu "Diez Fol. 25" numarasıyla kayıtlı, tek parça ve büyük kağıda yazılı şekilde bulunmaktadır (Pertsch 1889: 174). *Ḫoca Naṣreddīn Efendi 'azīz-i merḥūmuñ ḥikmet ve naṣīḥat-āmīz ḍurūb-ı emṡāl-i dürerengīzleri* ifadesiyle başlayan nüshada katalogta 275 Türkçe atasözü olduğu belirtilse de bu nüsha üzerine çalışma yapıp kitapçık şeklinde yayımlayan Adem Ceyhan, 260 küsur atasözü tespit etmiştir (Ceyhan, 2006: 237-257).

1.2.6. Hâzâ Durûb-ı Emsâl

Berlin Devlet Kütüphanesi Orient Bölümü'nde Wilhelm Pertsch'in Türkçe yazmalar kataloğu "Diez A. 8.121" numarayla kayıtlı nüshanın içinde bulunmaktadır (Pertsch, 1889: 65 vd.). Atasözleri 3b ve 13b varakları arasında olup *Kitāb-ı Naṣreddīn Ḫāce ve Ḍarb-ı Meṡel iki küçük kitābdur 1050*, başlığını taşımaktadır (Ceyhan: 2011: 190).

1.2.7. Darb-ı Mesel-i Müsta'mele

Türk Dil Kurumu Kütüphanesi, Yz. A 105/2, vr. 25b-29b[22]'de ve aynı dermelenin gene Türk Dil Kurumu Kütüphanesi, Yz. A 361[23]'da kayıtlı *Durûb-ı Emsâl-i Müsta'mele* başlığını taşıyan ikinci nüshası bulunmaktadır. İkinci yazmanın kapağında, eserin "Emrî"ye ait olabileceği ihtimali belirtilse de eseri baştan sona incelediğini belirten Ceyhan, 2011'e göre derlemenin Şeyhülislâm Yahyâ Efendi'nin (ö.1053/1644) bir mısrasını ihtiva etmesi sebebiyle metnin 16. asırdan sonraki bir devirde meydana getirilmiş olduğunu belirtmiştir (Ceyhan, 2011: 191 vd.). Ceyhan, 2011, nüshada 660 kadar atasözü, deyim, mısra, cümle ve terkibin elif'ten ancak mim harfine kadar yer almasından dolayı nüshanın eksik olduğunu belirtmiştir (Ceyhan, 2011: 193).

[21] Staatsbibliothek zu Berlin, Preussischer Kulturbesitz.
[22] Bk. Türk Dil Kurumu Kütüphanesi Yazma Eserler Kataloğu, (haz.: Müjgân Cumbur vd. 1999, nr. 422, 171)
[23] Bk. Türk Dil Kurumu Kütüphanesi Yazma Eserler Kataloğu, (haz.: Müjgân Cumbur vd. 1999, nr. 423, 172)

1.2.8. Hazihi'r-risâlet-i min kelimât-ı Oğuznâme el-meşhûr bi-atalar sözü

Yazma; Berlin Devlet Kütüphanesi Şarkiyat Bölümünde W. Pertsch Yazmalar Katoloğu, cilt VI (1889), Diez A. 4º. 31, nr. 34, s. 65'te kayıtlı olan Oğuzname, *Hazihi'r-Risalet-i Min Kelimat-ı Oğuzname el-Meşhur bi-Atalar Sözi* başlığını taşımaktadır. Kitabın dışında yapıştırılmış bir kâğıtta ise, *Kitab-ı Oğuzname, Türkî ve Tatarca darb-ı meseldir*, yazılıdır (Pertsch, 1889: 66). Bu eseri tanıtan ve yazmadaki 400 atasözünü iki cilt eserinde iki bölüm halinde yayımlayan von Diez'dir.[24]

Muharrem Ergin, bu Oğuznamenin Ahmet Caferoğlu tarafından istinsah edildiğini belirtmesine rağmen bu çoğaltmanın nerede olduğu belli değildir. Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsünde, Yıldız Çınar tarafından 1996 yılında bu eseri esas alan bir yüksek lisans tezi hazırlanmıştır (Özkan, 2014: 439).

XV. yüzyılın ikinci yarısında veya XVI. yüzyılın başlarında yazıldığı düşünülen eserin istinsah tarihi ve müstensihi belli değildir. Nüsha 41 varak olup her sayfada 17 satır vardır. Nesih hattıyla yazılmıştır (Pertsch, 1889: 66 vd.) Eserde çoğunluğunu atasözlerinin oluşturduğu 2210 atasözü ve özlü sözler bulunmaktadır (Özkan, 2014: 438). Bu oğuznamenin diğer bir nüshası, esasen dip nüshalarının ortak olduğu düşünülen Petersburg nüshası olarak tanınan *Mecmuaü'l-Emsal-i Mehemmedali* başlığını taşyan nüshadır. Eser, Petersburg Devlet Üniversitesi Şark Yazmaları inv 121/58 numarada kayıtlıdır (Özkan, 2014: 438). Azerbaycan'da Samed Alizade'nin *Oğuznâme (Emsali Mehemmedali)* adıyla neşrettiği Petersburg nüshasında ise, 1858/63 atasözü vardır. Berlin Oğuznâmesi, Petersburg Oğuznâmesinden hacim bakımından daha zengindir (Özkan, 2014: 442). Berlin nüshasını diğer oğuznamelerle karşılaştıran Özkan; Dede Korkut Kitabı'nın mukaddimesi, Topkapı Sarayı Kütüphanesi, Revan Bölümü 1390 numarada

[24] Geniş bilgi için bk. (Diez, 1811-1815: 157-205) *Denkwürdigkeiten von Asien in Künsten und Wissenschaften, Sitten, Gebräuchen und Alterthümern, Religion und Regierungsverfassung aus Handschriften und eigenen Erfahrung gesammelt von Heinrich Friedrich von Diez*, Erster Teil (1. Cilt), in Commission der Nicolaischen Buchhandlung, 1811, Berlin, Teil II (2. Cilt) 1815, Berlin und Halle, 288-331.

kayıtlı Yazıcıoğlu Oğuznâmesi ile Berlin Oğuznâmesinin girişi arasında çok büyük paralellikler tespit etmiştir.[25]

1.2.9. Min Darbi'l-emsâl Ata Sözi Türkî Nice Nasîhatdur

Süleymaniye Kütüphenesi, Fatih, nr. 5424'de kayıtlı, 96b-98a sayfaları arasında yer alan nüshanın ne zaman derlendiğiyle ilgili bir kayıt

yoktur. Ancak bulunduğu mecmuadaki bazı yazılardaki tarihlere bakarak eserin 17. asırda yazılmış olduğu söylenebilir. 184 atasözünün ve kalıp sözlerin yer aldığı bu derleme Sadettin Buluç tarafından alfabetik sıraya göre tertip edilerek yayımlanmıştır (Buluç, 1978: 11-26).

1.2.10. Emsâl-i Türkiyye

British Museum'da bulunan Rieu katalogunun Catalogue of the Turkish Manuscripts in the British Museum, 233- 234. sayfalarında 5486 numara ile kayıtlı mecmuanın yalnız Türk atalar sözünü ihtiva eden kısmı Şükrü Elçin tarafından yayımlanmıştır. 17. yüzyılda yazılan asıl mecmua, 51 sayfa olup (1072) 1661 tarihlidir. Dış kapakta, Latince, sonradan yazılmış *Öğretmenler ve öğrenciler için Türk atalar sözü ve diyaloglar* cümlesi ve kitabın sahibinin adı "Ciovanni Covelli" ve 1670 tarihi yazılıdır. Atalar sözü, başlıksız olup nüshanın 1-10. sayfalar arasında yer alır ve her sayfası 8-9 satırdır. Eserde kataloğa göre 100, Şükrü Elçin'e göre ise 99 atasözü vardır (Gönen, 2006: 34 vd.).

1.2.11. Risâle-i Durûb-ı Emsâl Tertîb-i Hurûf-ı Hîcâ

Berlin Devlet Kütüphanesi (Staatsbibliothek Berlin), Ms. or. quart 1502'olarak kayıtlı, birçok metinin yer aldığı[26] yazmanın 66b-93a varakları arasındaki atasözleri elifba sırasına göre olmakla birlikte, her bir harfle başlayan atasözlerinin meydana getirdiği babların başlıkları kırmızı yazılmıştır. Bazı sayfaların kenarlarına da atasözleri kaydedilmiş; asıl metnin hattından farklı bir yazı türüyle ilâveler de yapılmıştır. Derlemenin zamanı

[25] *Dede Korkut Kitabının mukaddimesi, Topkapı Sarayı Kütüphanesi Revan Bölümü 1390 numarada kayıtlı nüshanın başında yer alan Yazıcıoğlu Oğuznâmesi ile Berlin Oğuznâmesinin girişi arasında çok büyük paralellikler bulunmaktadır.* (Özkan, 2014: 444)

[26] *Bu yazmada yer alan metinler: Süleyman Fâ'ik Efendi, (1198-1253/1783-1837), Zeyl-i Sefînetü'r-rüesâ (1b-24a), Resmî Ahmed Efendi (1112-1197/1700-1783), Hulâsatü'l-itibâr, (27b-46b), Osmanzâde Tâ'ib (ö. 1116/1724), Hadîkatü'l-mülûk, (47b-61b),* Vâsıf'ın *Ham itdi kāmetim ol çîn-i ebrû gösterişcikler mısraıyla başlayan kasidesinden beş beyit, Risâle-i Durûb-ı Emsâl Tertîb-i Hurûf-ı Hîcâ, (66b-93a), Beste mecmuası (96b-104b) 49, bazı Arapça şiirler (105a-b), yine birtakım bestelenmiş şiirler (106b-133a).* Ceyhan, (2011: 198)

belli değilse de bulunduğu mecmuadaki diğer eserlere bakarak 18. veya 19. asır mahsulü olduğu söylenebilir (Ceyhan, 2011: 198).

1.2.12. Durûb-ı Emsâl-i Türkî

İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar nr. 2932 olarak kayıtlı eserin 73a-77b varakları arasında yer alan atasözleri, 17. yüzyılın tanınmış divan şairlerinden Uncuzâde Fehîm tarafından alfabetik sıraya göre yazılmıştır. Bu atasözü derlemesinin bir nüshası, Fehim Dîvânı'nın anılan kopyasında, *Şehrengiz* ve *Tercüme-i Letâ'if-i Kümmelîn* adlı eserlerinden sonra yer alan *Durûb-ı Emsâl-i Türkî* adlı eserinde 700 civarında Türkçe atasözü, tabir, beyit, kalıplaşmış ifade ve alelâde sözü kaydetmiştir (Ceyhan, 2011: 211).

1.2.13. Tuhfetü'n-Nedîm

Millet Ktp. Ali Emîrî, Edebiyat, nr. 137'de kayıtlıdır. Derviş Selman (Süleyman) bin Alî tarafından 1126 (6 Aralık 1714) yazılmıştır.

Aynı eserin Millet Ktp. Ali Emîrî, Edebiyat nr. 138'de kayıtlı bir nüshası daha vardır. Atasözleri alfabetik sıraya göre yazılmıştır. Eser Ali Canip Yöntem tarafından 1927 yılında *Halkıyâta Ait Bir Eser* başlığıyla yayımlanmıştır (Ceyhan, 2011: 213).

1.2.14. Manzûme-i Durûb-ı Emsâl

Tabhâne-i Âmire, Üsküdar'da (H. 1262) 1846 yılında basılan ve 25 sayfadan oluşan eserin bir çok kaynakta Edirneli Hıfzî Mehmed Efendi (Sarı Memi)'ye ait olduğu belirtilmektedir (Hengirmen, 1983: 11 ve Gerçek, 1961: 7). Ancak atasözleri nüshaları üzerinde araştırma ve karşılaştırmalar yapan Adem Ceyhan bu eserin 16. yüzyıl şairlerinden Edirneli Hıfzî'ye ait olmayıp[27] Sultan III. Ahmed devrinin son yıllarında hayatta olan başka bir Hıfzî'ye ait olduğunu belirtmektedir.[28]

---

[27]Geniş bilgi için bk. (Ceyhan, 2011: 214 vd.) *Osmanlı Müellifleri yazarı Bursalı Tâhir Bey'den itibaren bu eser, bazı incelemelerde 16. asır şairlerinden Edirneli Hıfzî Mehmed Efendi (Sarı Memi)'ye mâl edilmiştir. Hâlbuki 16. ve 17. asır biyografik kaynakları Edirneli Hıfzî'nin böyle bir eseri olduğundan bahsetmiyor. Hıfzî'nin 1262/1846'da basılmış eserinin mukaddimesi dikkatle okunursa, şairin burada Sultan Ahmed'i (s. 4) ve onun Süleyman, Mehmed, Mustafa, Bâyezid, Nu'man, Abdülhamîd, Seyfeddîn adlı oğullarını övdüğü (s. 5-6), ayrıca Âsaf-ı hâss"ının dâmâd ve hem-nâm-ı Halîl (s. 6) olduğunu söylediği görülür.*

[28] Geniş bilgi için bk. (Ceyhan, 2011: 215) *eserini 1137-1143/1725-1730 yılları arasında meydana getirdiğini söyleyebiliriz. Arz ettiğimiz deliller de gösteriyor ki, söz konusu eser, 16. asır*

Ceyhan (2011), TBMM Kütüphanesinde 06 TBMM LD 1234/4'te *Sikke-i Manzûme-i Durûbü'l-emsâl* adıyla kayıtlı eserin bu baskıdan istinsah edildiğini tespit etmiştir (Ceyhan, 2011: 214 vd.).

1.2.15. Hurûf İle Müretteb Durûb-ı Emsâl

Eserin bir nüshası Süleymaniye Kütüphanesi, Es'ad Efendi Bölümünde 3740 numarada kayıtlı olup 44-49 varaklarını kapsamaktadır. İkinci nüsha da Süleymaniye Kütüphanesinin Pertev Paşa Bölümünde 614 numarada kayıtlı olup 308-316 varakları arasında yer almaktadır (Şeynal, 2016: 78). Şeynal (2016)'da eserin iki nüshasından bahsedildiği halde Ceyhan (2011), İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi (Yıldız) 3702 numarada kayıtlı bir nüshanın da olduğunu belirtmektedir (Ceyhan, 2011: 219). Eserin yazarı 18. asır âlimlerinden Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin Efendi'dir. Yazılış tarihi belli değildir (Şeylan, 2016: 78).

Hurûf İle Müretteb Durûb-ı Emsâl adlı eser üzerinde 2003 yılında Kocaeli Üniversitesi'nde, Aslı Bayraktar tarafından basılmamış bir bitirme tezi çalışması yapılmıştır.

1.3. Metindeki Atasözleriyle 'Dîvânü Lûgati't-Türk'teki Atasözlerinin Karşılaştırılması

Dîvânü Lûgati't-Türk'teki atasözleri hakkında Ferit Birtek tarafından yapılan araştırmada 291 atasözü tespit edilmiştir (Birtek, 1944: 11). Yaptığımız kıyaslamada 20 ortak atasözü tespit etmiş bulunuyoruz. Bu kıyaslamada morfolojik farklılıkların fazla olmadığı atasözleri dikkate alınmıştır. Semantik açıdan değerlendirecek olsaydık ortak atasözü sayısı çok daha fazla olacaktı. Bizim amacımız aynı anlama gelen atasözlerinin kıyaslaması değil, birebir aynı kelimelerle ve aynı anlam taşıyan atasözlerinin ortaya konması olup aradan geçen yüzyıllara rağmen pek fazla değişikliğe uğramamış atasözlerini tespit etmekti. Çalışmamız küçük hacimli bir eser olduğu halde 20 ortak atasözü kayda değerdir. Elbette yazmamızın eski döneme ait olmasının bunda etkisi vardır.

Türkiye Türkçesiyle *Dîvânü Lûgati't-Türk*'teki atasözlerinin karşılaştırılması üzerine Zeynep Korkmaz tarafından yapılan Yüksek Lisans

şairlerinden Edirneli Hıfzî'ye değil, Sultan III. Ahmed devrinin son yıllarında hayatta bulunan başka bir Hıfzî'ye aittir.

çalışmasında ise 90 adet ortak atasözü tespit edilmiştir (Korkmaz, 2007: 254 vd.).

Yaptığımız karşılaştırmada (Birtek, 1944)'teki atasözlerinin ve eserimizdeki atasözlerinin sayfa numaraları parantez ( ) içinde belirtilmiştir.

Metnimizle ortak olan atasözleri:

1. *Alın arslan tutar, küçin sıçgan tutmas* (I, 81, 20) (Birtek, 1944: 43).
2. **Al ile arslān utulur**, **güçle göcen ṭutulmaz dėmişler**. (8/3)
3. *Aş tatıgı tuz, yugrın yimes* (III, 31, 22) (Birtek, 1944: 30).

   Aş ṭuzıla, ṭuz oranıla dėmişler. (6/6)
4. *Bilmiş yek bilmedük kişiden yig* (III, 160, 5) (Birtek, 1944: 40).

   Yad feriştehlerden[29] **aşna iblīs yėgdür dėmişler**. (46/1)
5. *Bir tilkü terisin ikile soymas* (III, 244, 20) (Birtek, 1944: 30).
6. **Bir ḳoyundan iki deri şoyulmaz** (60/4)
7. *Birin birn mingğ bolur, tama tama köl bolur* (III, 360, 10) (Birtek, 1944: 30).

   Ṭālī' naṣīb damlaya damlaya göl olur.
8. *Biş ernğek tüz emes* (I, 21, 8) (Birtek, 1944: 22).

   Bėş barmaḳ bir degildür dėmişler. (18/5)
9. *Böri koşnısın yimes* (Birtek, 1944: 40).

   Ḳurd ḳonşısını incitmez dėmişler. (37/12)
10. *Endik uma ewligni ağırlar* (I, 106, 1) (Birtek, 1944: 48).

    Ḳonuġıŋ aḥmaġı ev ṣāḥibini ağırlar. (38/10)
11. *Esende iwek yok* (I, 77,10) (Birtek, 1944: 26).

    İwek ewke tegmez (II, 19, 25) (Birtek, 1944: 28).

    Ėvmek ile menzil alınmaz. (16/5; 51/1)
12. *Etli tırnğaklı adhırmas* (I, 177, 17) (Birtek, 1944: 39).

[29] Düzeltme.

13. **Et ṭırnaḳdan ayrılmaz dėmişler**. (1/7)

14. *İkki buğra igeşür, otra kökegün yançılur* (I, 188, 1) (Birtek, 1944: 50).

    At depişir, **ara yėrde èşek ölür dėmişler**. (1/4)

15. *Kanıg kan bile yumas* (III, 157, 20) (Birtek, 1944: 43).

    Ḳanı ḳan ile yumazlar, **ḳanı şu ile yuvarlar** (36/8; 50/4)

16. *Kişi sözleşü yılkı yıdhlaşu* (III.1004,17) (Birtek, 1944: 14).

    Ḥayvān yalaşıraḳ insān şoruşaraḳ dėmişler. (23/9)

17. *Kişi alası içtin, yılkı alası taştın* (I, 91,22) (Birtek, 1944: 21).

    Ḥayvān alası dışında insān alası içinde olur dėmişler. (23/6)

18. *Közden yırasa köngülden yeme yırar* (III, 366, 12) (Birtek, 1944: 19).

    Gözden ırag̀ olan gönülden dahı ırag̀ olur dėmişler. (41/2)

19. *Neçe yitik biçek erse öz sapın yonumas* (I, 384, 24) (Birtek, 1944: 24).

20. **Keser kendi şapın yonmaz dėmişler**. (39/7)

21. *Ötlüg yinçü yirde kalmas* (Birtek, 1944: 40).

    Delikli ṭaş yėrde ḳalmaz. (63/13)

22. *Suw görmegińce etük tartma* (III, 426,15) (Birtek, 1944: 28).

    Çaya varmadan çemrenme. (58/1)

23. *Tamu kapugın açar tawar* (III, 234, 7) (Birtek, 1944: 32).

    Ṭama‘ olmasa ṭamu olmaz dėmişler. (32/10)

24. *Tünle yorıp kündüz sewnür, kiçigde ewlenip ulgadhu sewnür* (III, 87, 25) (Birtek, 1944: 39).

25. **Dünle yola giden**, (. .) **oğlan iken evlenen**, (…) **aldanmaz dėmişler**. (27/1)

II- GRAMER ÖZELLİKLERİ

2.1. SES BİLGİSİ

2.1.1. Ünlüler

Metinde dokuz ünlü /*a*/, /*ı*/, /*o*/, /*u*/, /e/, /*i*/, /*ö*/, /*ü*/, /ė/ mevcuttur. Tespit ettiğimiz ünlü değişimleri ve özellikleri şunlardır:

2.1.1.1. /i/ /ė/ Meselesi

Eser Arap harfleriyle yazılmış olup kapalı /ė/ ünlüsü (ى, ي) harfleriyle gösterilmiştir. Bu sesin */i/* sesi olması ihtimali olsa da Eski Anadolu Türkçesi döneminde kapalı */ė/* ünlüsünün varlığı alanın dil bilimcileri tarafından kabul görmüş olup (Korkmaz, 2013: 44 vd., 91); (Gülsevin 2004: 33); (Şahin 2011: 42) bir çok eserin transkripsiyonunda ayrı bir harfle (*/é/, /ė/)* gösterilmiştir. Bazı dilciler kapalı */ė/* ünlüsünün fonolojik açıdan 9. fonem olarak kabul edilmesi için semantik iki ses arasındaki ayrımının yetersiz kalması (Bazin, 1988: 17) sebebiyle EAT'de 9 ünlünün varlığını kabul etmese de ET ve EAT'de yaşayan Anadolu ağızlarında kapalı /*ė*/ ünlüsünün varlığı bilinmektedir (Korkmaz: 2013: 138). Biz de transkripsiyon yaparken bu durumu göz önünde bulundurarak kapalı /e/ ünlüsünü */ė/* harfiyle gösterdik. Ör. *dėmişler* (1/1), *yėŋilendi* (2/6), *gėrü* (2/10). Kapalı /*ė*/ ünlüsünün hem Eski Türkçede (von Gabain, 1988a: 33) hem Oğuz lehçelerinde (Azerice, Türkiye Türkçesi) kullanılıyor olması Eski Anadolu Türkçesinde de bu ünlünün varlığını güçlendirmektedir. Anadolu ağızlarından örnek verecek olursak *demek* (hlk. *dimek*); *giymek* (hlk. *geymek*) şeklinde olduğu gibi.

Eserimizde "elif (ا)" ve "ye (ى, ي)" harfleriyle yazılmış olup kapalı /*ė*/ ile gösterdiğimiz isim ve fiiller şunlardır: *açıvėr-* (51/5), *alışveriş* (26/5), *bėl* (16/12), *bėlen* (47/9), *bėş* (18/5), *bėz* (55/13), *ėl* (8/11), *ėlçi* (8/10), *ėrken* (60/15), *ėrte* (13/11), *gėce* (36/14), *gėrü* (2/10), *sėl* (29/7), *tėz* (14/10), *vėregen* (21/11), *vėresiye* (20/4), *yėg* (3/13), *yėl* (48/2), *yėm* (49/1), *yėmek* (22/12), *yėŋi* (6/3), *yėr* (1/4), *bėsle-* (17/7), *dė-* (1/1), *ekleyüvėr* (52/4), *ėt-*

(26/3), *ėv-* (16/5), *elvėr-* (44/2), *ḳaḳıvėr-* (40/15), *ḳoyuvėr-* (56/13), *şaluvėr-* (57/3), *vėr-* (52/14), *yė-* (43/1), *yėd-* (72/6), *yėl-* (1/11), *yėŋil-* (47/12), *yėŋilen-* (2/6), *yėr-* (65/4), *yėt-* (72/12) gibi.

2.1.1.2. Uzun Ünlünün Durumu

Eski Türkçede varlığı kesin olarak kabul edilen uzun ünlülerden (Tekin: 1995) bazılarının Eski Anadolu Türkçesinde de korunduğu tespit edilmiştir (Korkmaz, 2013: 91). Eserimizde de bu kelimelerden bazıları mevcut olup uzun ünlülü yazılmıştır. Ör. *atlūluḳ*[30] (49/7), *āç* (2/14-15), *ādıŋ* (4/9), *ādı* (6/8), *vār* (17/1), *vārsa* (11/8), *āv* (45/8), *īn* (14/14), *īnine* (29/14). Transkripsiyon yaparken eserin genelindeki yazım tutarsızlığı nedeniyle Türkçe kökenli kelimelerde uzun ünlü olarak kabul edilebilecek yazım şekli gösterilmemiş olup yalnızca yabancı kökenli kelimelerdeki uzunluklar belirtilmiştir. Çünkü asli uzunluk söz konusu olmayan kelimeler de bazen kelime başında medli yazılmış olup bu yazım şekillerinin her zaman fonetik bir değer taşımadığından yola çıkarak ve transkripsiyonda bir karmaşa oluşturmaması için Türkçe kökenli kelimelerdeki ek ve köklerdeki yer alan "*med*", "*ye*" ve "*vav*" harfleri dikkate alınmamıştır.

2.1.1.3. Ünlü Uyumu

Eserimizin kalıp cümlelerden oluşmuş olması sebebiyle ve herekesiz yazılmış olmasından dolayı dil özelliklerini ve ses olaylarını tam tespit edebilmemiz mümkün olmadı. Tespitlerimiz ancak Arapça "*vav*" ve "*ye*" harflerinin mevcut olduğu durumlarda mümkün olabilmiştir.

2.1.1.3.1. Kalınlık- İncelik Uyumu (palatal-velar)

Metnimizde ünlülerin incelik-kalınlık uyumunun sıfat fonksiyonlu +*ki* eki ve ±*iken* eki dışında, kelime kök veya gövdelerinde tam olarak mevcut olduğu görülmektedir. Ör. *yarınki* (46/3), *bugünki* (46/4) *oġlan iken* (27/2), *arar iken* (53/8) gibi.

2.1.1.3.2. Düzlük-Yuvarlaklık[31] Uyumu (labial-illabial)

Eski Anadolu Türkçesinin önemli özelliklerinden olan yuvarlaklaşma metnimizde de kendini göstermektedir. Bu sebepten metnimizde kelime kök ve gövdelerinde düzlük yuvarlaklık bakımından tam bir uyumluluk yoktur.

[30] Bu kelimedeki uzunluk, transkripsiyonda belirtilmemiş, yalnızca bu örneklerde uzun yazılmıştır.
[31] Metnimiz harekeli olmadığı için yalnızca "vav" harfi ile yazılmış yuvarlaklaşmaları tespit edebildik.

Eski Anadolu Türkçesi metinlerinin genellikle birçoğunda olduğu gibi metnimizde de uyumlu örnekler olduğu gibi uyumsuz örnekler[32] de mevcuttur.

Düzlük yuvarlaklık uyumu olmayan kelimelere örnekler: *altun* (8/8), *dilkü* (25/8), *ḳaraŋu* (21/12), *armūd* (5/11), *ḳapu* (57/14), *ḳayu* (39/5), *ṭaru* (55/2), *demür* (47/10), *delü* (8/12), *ḳarpuz* (14/8), *delük* (25/10), *ilerü* (42/1), *ḳarşu* (48/2), *gėrü* (2/10), *ḳamu* (37/1), *sidük* (30/8), *ṭamu* (32/11), *ṭoġrı* (7/15), *ṭorı* (5/7), *uġrılıḳ* (10/15), *yatlu* (26/11), *eyü* (16/1), y*anḳu* (32/5), *yaru* (62/15) gibi.

Bazı kelimelerin ise hem düz, hem yuvarlak ünlülü yazıldığı görülmektedir. Örnek verecek olursak *degil* (11/15) ~ *degül* (56/12), *kendi* (39/7) ~ *kendü* (3/5), *ṭaru* (55/2) ~ *ṭarı* (22/10) vb.

İncelediğimiz eser herekesiz olduğu için yazım şeklini tam tespit etmek mümkün olmasa da bazen */vav/* ile yazılmış olduğu için yuvarlak ünlülüğü kesin olan ekler tespit ettik. Bu ekler:

a. +ArU: Yön bildiren (direktivum) ekinin de düzlük yuvarlaklık uyumuna uymadığı tek örnek *ilerü* (42/1) kelimesinde görülmektedir.

b. +lU: İsimden sıfat yapan Eski Türkçede düz ünlülü *+lIG* ekinin Eski Anadolu Türkçesinde son ünsüzünün düşerek açık ünlüsü yuvarlaklaşmış biçimidir. EAT'nin genel özelliği olan sürekli yuvarlaklık metnimizde de görülmektedir. Örnekler: *evlü* (12/7), *ḳabżalu* /1/15), *ṭatlu* (4/8), *yaşlu* (58/6) gibi.

c. -Up: Zarf-fiil eki genellikle /*vav*/ ile yuvarlak ünlülü olarak yazılmış olup Eski Anadolu Türkçesinin karakteristik özelliğini taşımaktadır. Örnekler: *bıraġup* (9/12), *gezüp* (25/9), *ḳızarup* (70/14), *ḳoyup* (33/10), *olup* (48/14), *ṭolaşup* (68/4), *ṭurmayup* (33/1), *vėrüp* (67/6), *yėyüp* (43/12) gibi.

d. –Ur: Geniş zaman eki de düzlük yuvarlaklık uyumu olmayan eklerden olup düz tabanlardan sonra da yuvarlak ünlü /vav/ ile yazılmıştır. Genellikle yuvarlak ünlü olup /vav/ ile yazılan ekin birkaç kelimede bulunmaması Eski Anadolu Türkçesi metinlerinin genel özelliği olan ve bizim metnimizde de rastlanan istrikrarsız yazım şeklinden kaynaklanmış

[32]Metnimizde bazı kelimeler birden fazla cümlede kullanılmıştır. Örneklerde yalnızca bir tane sayfaya atıfta bulunulmuştur, diğer sayfalardaki örnekler dizinden görülebilir.

olabilir. Örnekler: *bilür* (9/5), *alur* (8/3), *çıḳarur* (13/9), *ḳalur* (15/3), *giderür* (69/2) vb.

Düzlük-yuvarlaklık uyumuna uymayan veya aynı ekin hem düz hem yuvarlak şekilde yazıldığı karışık yazım görülen eklere örnek:

e. -AlIm: Eski Türkçede her zaman yuvarlak olan 1. çoğul şahıs istek kipi (vokativ) (Gabain, 1988b: 54; Gabain, 1988a: 79) eserimizde hem düz hem yuvarlak şekilde görülmektedir. Örnek verecek olursak *baḳalum* (73/12) kelimesi yuvarlak yazıldığı halde *oturalım* (7/15) ve *söyleyelim* (7/15) kelimelerinin düz şeklini görmekteyiz.[33] Bu durumun tek heceli veya çift heceli köklerden kaynaklanıp kaynaklanmadığını eserimizde tespit edecek kadar örnek mevcut değildir.

f. -dIr-: Ettirgenlik çatı eki veya fiilden fiil yapan ektir. *Yėdür-* (38/5), *ḳapdır-* (53/7) fiillerinde görüldüğü gibi hem düz hem de yuvarlak kullanılmıştır.

g. -dIG+: ET'de her zaman yuvarlak ünlü olan sıfat-fiil ekinin eserimizde bazen düz bazen yuvarlak ünlüyle kullanıldığı görülmektedir. Örneğin, *vardugıŋ* (28/10), *dėdügi* (20/10), *bilmedügiŋ* (24/4), *geldügne* (32/14) ve *düşdigi* (51/11) gibi. Hatta aynı kelimenin hem düz hem de yuvarlak *oldıġı* ve *oldugı* (10/15) şeklinde yazımı aynı satırda bile mevcuttur.

h. +sIn: Emir veya istek bildiren[34] zamir kökenli 2. tekil şahıs *+sIn* ekinin de hem düz hem yuvarlak şekli görülmektedir. Örnekler: *görmesün yanmasun* (9/12), *yaşasun* (54/13), *vėrsün* (50/15), *olasın* (16/4), *ḳapasın* (53/6), *yiyesin* (57/11) gibi.

2.1.1.4. Ünlü Düşmesi

Bazı iki heceli kelimelerin iyelik eki aldığı zaman vurgusuz orta hecedeki dar ünlü sesin düştüğü görülür. Örnekler: *aġızı* >*ağzı* (26/12), *alını* > *alnı* (11/4), *ayırı* > *ayrı* (22/15), *beŋizi* >*beŋzi* (19/7), *bėsigle-* > *besle-* (18/4), *boyunuŋ* > *boynuŋ* (37/9), *burını* > *burnı* (60/7), *edgülük* > *eyülik* >*eylik* (27/12), *göŋüli* > *göŋli* (52/4), *kimise* > *kimse* (35/10), *ne+ise+ne* > *nesne* (73/3), *ḳarının* > *ḳarnın* (3/2), *oġulan* > *oġlan* (11/1), *oyuna-* > *oyna-* (2/14) vb.

[33] İstek ekinin 1. Tekil şahsında ise düzlük yuvarlaklık uyumu mevcuttur.
[34] Bu ekin emir mi istek mi bildirdiği hakkındaki değişik görüşler için bk. (Çiçek, 2014: 337 vd.).

2.1.1.5. Ünlü Türemesi

Metnimizde Türk dilinin ses yapısı gereği olarak Arapça ve Farsça kökenli kelimelerde ünlü türemesi daha sık görülmektedir. Ör. *'aybsız* > *'ayıpsız* (35/8), *şehir* >*şehr* (20/12) gibi. *azacıḳ* >*azcık* (53/12) örneğinde ise Türkçe kelimede meydana gelen ünlü türemesi tespit ettik.

2.1.1.6. Ünlü Daralması

Eski Türkçedeki *mU* soru edatının yuvarlak ünlüsü Eski Anadolu Türkçesinde düzleşmiştir. Ör: *mı* (50/4), *mısın* (25/2). Aynı şekilde Eski Türkçede yuvarlak ünlü ile kullanılan *tüp* "dip" kelimesi düz ünlüyle kullanılmaktadır. Ör. *dibi* (52/13), *dibine* (55/2) gibi.

2.1.2. Ünsüzler

Ünsüzler, Osmanlı alfabesinde kullanılan 32 ünsüzden oluşmaktadır. ET döneminden sonra EAT dönemine özgü özellikler metnimizde de mevcuttur. Tespit ettiğimiz önemli ünsüz özellikleri aşağıda belirtilmiştir.

2.1.2.1. Ünsüz Değişmeleri

Metnimizdeki ünsüz değişmeleri diğer EAT metinlerinde olduğu gibi tutarsızlık göstermektedir. Osmanlıca alfabenin de buna çoğu zaman imkân tanımadığını göz önünde bulundurmak gerekir. Her ne kadar metnimizin korpusu dil açısından güncel dili tam yansıtmıyor[35] olsa da ET dönemine göre tespit ettiğimiz bazı ünsüz değişiklikleri mevcuttur.

2.1.2.1.1. /t/ >/d/ değişmesi

EAT'nin önemli ünsüz değişimlerinden biridir. Metnimizde ET döneminden beri kelime başında /*t*/ seslerinin korunduğu isim ve fiilleri olduğu gibi /*d*/ sesine dönüşmüş isim ve fiil örnekleri de mevcuttur. Diğer yandan EAT'nin özelliklerinden olan aynı kelimenin hem ötümlü /*d*/ hem ötümsüz /*t*/ ile nöbetleşe kullanılma özelliği metnimizdeki kelimelerde de görülmektedir. Şunu da belirtmek gerekir ki bu seslerin bazen imlâ kuralına uyarak ötümsüz /*t*/ şekliyle yazılmış olması da mümkündür. Yazıldığı dönemdeki konuşma dilinde ise ötümlü halinin kullanılmış olması da ihtimal dahilindedir. Metnimizde diş ünlüsü önsesi olan ekler devamlı ötümlüdür. Ör. *atdan* (21/7), *ḳıpdıġıŋ* (44/1), *geçdi* (53/10), *sıçdı* (64/8*)*, *atdıġı* (15/8),

[35] Metnimizin korpusunu kalıplaşmış atasözleri oluşturduğu için kalıp sözler dil değişimini daha uzun süreçte göstermektedir.

çekişdirme (1/1), *gerekdir* (2/7), *çekdigin* (63/1) gibi. Bu örneklerde görüldüğü gibi /*p*/, /*b*/, /*ç*/, /*c*/ ötümlü ve ötümsüz ünsüzlerinin de ünsüz uyumsuzluğuna sebep olacak şekilde kullanılması fonetik sebeplere dayanmayıp otografik sebeplerden kaynaklanabilir.

Genel olarak belirtirsek ET'de kelime başında ötümsüz olduğu halde metnimizde ötümlü /d/ sesine dönüşmüş isim veya fiillere örnekler: *dad* (33/3, 67/10), *datlı* (53/14, 61/3, 67/15), *deŋiz* ~ *deniz* (25/5, 40/9, 60/6), *demir* ~ *demür* (69/10, 47/10, 58/13), *degil* ~ *degül* ~ *değil* (34/7, 43/7, 51/1), *depiş-* ~ *depüş-* (1/4), *deg-* (55/3, 63/14, 53/13), *derle-* (23/6, 59/11), *deri* (60/10), *deve* (19/3, 27/3, 52/8), *dė-* (21/11, 7/2, 45/6), *diken* (19/9, 42/3, 41/4), *dilki* ~ *dilkü* (37/9 25/7, 45/15, 54/4), *dip* (17/2, 21/12, 43/10), *dipsüz* (61/4), *diril-* (13/2), *diş* (2/12, 17/5, 51/2), *diz* (74/7), *dökil-* (71/5), *dörd* ~ *dört* (4) (41/10, 70/15, 57/3), *dügün* (6/12, 7/1, 20/7), *dut-* (58/1, 68/13, 65/2), *dünle* (27/1), *düş* (26/8, 54/1, 38/1), *düş-* (26/8, 51/11, 52/6) vb.

EAT metinlerinin ortak özelliği olan /*t*/ ve /*d*/ sesinin karışık yazılması özelliğine bizim metnimizde de rastlamaktayız. Ör.: *ṭoġrı* ~ *doġrı* (32/15, 33/7-8), *ṭuṭaḳ* ~ *ṭudaḳ* (35/14, 60/2), *ṭoġ-* ~ *doġ-* (58/13, 61/5, 66/7, 25/1) gibi.

2.1.2.1.2. /k/ > /g/ değişmesi

Kelime başında Osmanlıca kef veya sağır nun ile yazılan kelimelerin ötümlü olup olmadığının tam tespiti ise mümkün değildir. Bu sebepten EAT araştırmacıları da bu harflarin transkripyonunda farklı tercihlerde bulunmuşlardır. Örneğin EAT'deki yanmak fiilini Leyla Karahan, *göyin* olarak /g/ sesiyle ötümlü transkripsiyon ettiği halde (1994: 213), Kemal Yavuz, aynı kelimeyi *köyin-* şeklinde /*k*/ ile ötümsüz transkripsiyon etmiştir (2007: 306). Bu örnekleri çoğaltmak mümkündür.

Arap Alfabesi kelime başında EAT'de /*k*/, /*g*/ ünsüzlerinin ötümlüleşme veya ötümsüzleşme gösterip göstermediğinin tespitine tam imkân vermemekle beraber kelime sonunda bunu tespit etmek mümkündür. Eserimizde /*k*/ ötümsüz ünsüzüyle biten *etmegin* (2/11), *gerdege* (10/5), *yüregin* (2/1) gibi kelimelerin ek alınca ötümlüleştiğini söyleyebiliriz. Aynı şekilde kelime sonlarındaki ötümsüz /*ḳ*/ sesinin ek aldığı zaman ötümlü /*ġ*/ sesine dönüştüğü görülmektedir. Ör. *ḳaşıġın* (16/1), *parmaġın* (16/15), *ayaġından* (21/6), *ḳoltuġından* (23/2), *ḳuyrıġın* (23/12), *doġdıġına* (25/1), *vardıġınca* (26/5), *ṭoġrılıġına* (29/8), *aġardıġına* (30/15) gibi.

2.1.2.1.3. /ķ/ >/ḫ/ sızıcılaşması ve /ķ/ > /ġ/ değişmesi

Metnimizde art damak ünsüzü /*ķ*/ sesinin düzenli olarak sızıcı ünsüz /*ḫ*/ sesine, bazen sızıcı ünsüz /*ġ*/'ya dönüştüğünü bazen de kendini koruduğunu görüyoruz. Ör. *daķı* kelimesinde düzenli olarak değişime uğrayarak *daḫı* (14/6) şeklinde kullanılmıştır. *Boķ* kelimesinde ise yönelme halinde ve yalın halinde /*ķ*/>/*ḫ*/ değişikliği meydana gelerek *poḫ* (19/1), *poḫa* (19/1,2) şeklinde kullanılmış olupaynı kelimenin ek almış durumlarında ise düzensizlik vardır. /*ķ*/ ünsüzü bazen kendini korumuş bazen de /*ḫ*/ sızıcı ünsüzü ile kullanılmıştır. Ör. *boķun* (7/14), *boķluġında* (45/1), *poḫı* (57/10, *poḫundan* (33/12). Metnimizde uyku kelimesi iki defa kullanılmış olup yalnızca /*ḫ*/ sızıcı ünsüsüyle kullanılmıştır. Ör. *uyḫu* (13/6), *uyḫudan* (26/8). *Yakışı* kelimesi metnimizde bir defa kullanılmış olup *yaḫşı* (56/4) şeklindedir. *Yok* kelimesinde ise /*ķ*/ art damak ünsüzünün düzensiz olarak /*ḫ*/ ve /*ġ*/ sızıcı ünsüzüne dönüştüğünü tespit ettik. Kelimenin yalın hâlinde genellikle /*ķ*/ ünsüzü korunmuş olup bazen de değişikliğe uğrayarak düzensiz şekilde /*ḫ*/ veya /*ġ*/ ünsüzlerine dönüşmüştür. Ör. *Yoḫ* (16/7), *yoġ* (18/8), *yoḫsa* (41/5), *yoḫsul* (48/5), *yoḫsulluķ* (42/7) gibi. *Okşamak* fiilinde de /*ķ*/ ünsüzünün /*ḫ*/ ünsüzüne dönüştüğünü tespit ettik. Ör. *oḫşa-* (75/2). *Korku* kelimesinde ise bazen art damak /*ķ*/ ünsüzünü koruduğunu bazen de sızıcı ünsüz /*ḫ*/ ile kullanıldığını tespit ettik: *ķorķu* (37/14), *ķorḫusu* (5/4) vb.

2.1.2.1.4. /y/ > /g/ değişmesi

Metinde /*y*/ sızıcı ünsüzünün /*g*/ art damak ünsüzüne dönüşerek *yine* kelimesinin *gine* şeklinde kullanıldığını tespit ettik. Bu değişim bütünüyle gerçekleşmemiş olup *yine* ~ *gine* şeklinde çiftli kullanım görülmektedir. Ör. *yine* (78/12), *gine* (60/8). Bu şekilde çiftli kullanım günümüz Türkçesinde de devam etmektedir.

2.1.2.1.5. /n/, /ŋ/ > /m/ değişmesi

Komşu kelimesinin ET'den günümüze kadar kullanılan bütün farklı şekillerinin metnimizde *ķonşı* ~ *ķoŋşı* ~ *ķoŋşu* ~ *ķomşu* şekilleriyle (Bayraktar, 2002: 130) kullanıldığını tespit ettik. Ör. *ķonşısını* (37/12), *ķoŋşı* (9/6), *ķoŋşuŋa* (18/9), *ķomşunuŋ* (37/14-15). Düzensiz dört farklı kullanım şeklinin mevcudiyetinin kalıplaşmış atasözlerinin farklı ağızlardan derlenmiş olması veya farklı küçük varakların bir eserde toparlanmış olmasından kaynaklanmış olabileceğini düşünüyoruz.

2.1.2.1.6. /b/ > /v/ değişmesi ve /b/ düşmesi

ET'de üç kelimenin başında bulunan /*b*/ sesinin EAT'de sistematik olarak düştüğünü görüyoruz. Bunlar:

a. *bar-* > *var-* : *vardım* (36/15),

b. *ber-* > *vėr-* : *vėrdiŋ* (52/14)

c. *bol-* > *ol-* : *oldum* (10/14) kelimeleridir.

Eserimizde *Arnavut* kelimesinin son hecesinin başındaki /v/ sesinin /b/ sesine dönüştüğünü görüyoruz: *Arnabud* (53/9).

2.1.2.2. Ünsüz Düşmesi (Apokope, Synkope)

ET'deki birden fazla heceli kelimelerin sonundaki ve çift heceli kelimelerin ikinci hecesinin başındaki ötümlü /*g*/ ve /*ġ*/ ünsüzlerinin EAT'de düştüğü görülür. Metnimizde de bu karekteristik ses düşmesi özelliğinin var olduğunu görüyoruz. *ḳapu* < *ḳapug* (57/14), (59/7). *ḳamu* < *ḳamuġ* (37/1), *ḳatı* < *katıġ* (48/10), *tarla* < *tarıġlaġ* (60/9), (45/9), *emek* < *emgek* (42/6) vb.

2.1.2.3. Hece yutulması (Haploloji)

Metnimizde en çok ortaya çıkan hece düşmesi *tur-* "durmak, bulunmak" fiilinin geniş zaman çekimiyle ortaya çıkan *–dUrUr* ekfiilindeki (kopula) *–Ur* hecesinin yutulması (düşmesi) sonucu ortaya çıkan *–dUr*[36] kesinlik veya ihtimal bildirme ekinde görülmektedir: *degüldür* (18/5), *baġludur* (18/5), *çoḳdur* (19/5), *yegdür* (20/1) vb. Bu ek *–dUrUr* ekfiil şekliyle EAT'nin ilk dönemlerinde kullanılmaya başlanmış daha sonra hece yutumu sebebiyle seyrek kullanılmaya başlamış ve 17. yüzyılda hece yutumu yaygınlaşarak *-dUrUr* şekli kullanımdan düşüp (Ercilasun, 2004: 463) *-dUr* şekliyle ekleşmiştir. Metnimizde yalnızca *-dUr* şeklini tespit ettik. Bir diğer hece düşmesi örneğini de *ḳuyurġ* kelimesinde görmekteyiz: *ḳuyurġın* (63/7), *ḳuyurġıyla* (74/1), EAT'de tekrarlanan son hecenin düşmesine rağmen T.'de orta hece düşerek *kuyruk* şekline dönüşmüştür.

2.1.2.4. Göçüşme (Methatese)

Eserimizde göçüşme, /*m*/ ve /*l*/ seslerinin yer değiştirdiği *çömlek* kelimesinin *çölmek* (74/6) şeklinde kullanılmasında, armut kelimesinin *amrut* (73/8) kelimesinde /*r*/ ve /*m*/ ünsüzlerinin yer değiştirmesinde

[36] Daha geniş bilgi için bk. (Savran, 2008).

görülmektedir. Ayrıca, /ı/ sesinin /ɪ/ sesiyle yer değiştirdiği *aġır-* (63/5, 70/3) fiilindeki göçüşmeye eserimizde ve diğer EAT ait eserlerde de (Dankoff, 1996: 123) çeşitli örneklere rastlıyoruz.

2.1.2.5. Ünsüz İkizleşmesi

Ünsüz ikizleşmesininin iyelik 3. tekil şahıs ekinde görüyoruz: *issi* (26/10), *çorbāssı* (9/14). Metnimizde *kerre* (13/4) kelimesinin de çift ünsüzle kullanıldığını görüyoruz, bu durum Ar. kökenli kelimenin asli kullanım şeklindeki şeddeden kaynaklanmıştır.

2.2. ŞEKİL BİLGİSİ

2.2.1. Yapım Ekleri

Metnimizde kullanılan EAT dönemine ait isimden veya sıfattan isim yapan, isimden veya sıfattan fiil yapan, fiilden isim veya sıfat ve fiilden fiil yapan ekler, ses özelliği açısından Türkiye Türkçesinden ünlü ve ünsüz uyumlarında farklılık gösterse de eklerin işlevi bakımından çok farklılık arz etmezler.

2.2.1.1. İsimden İsim Yapım Ekleri[37]

2.2.1.1.1. +(A)cUG, +cIG, +cIGIm

isim veya sıfat tabanlarına gelerek küçültme ve azaltma bildiren isim veya sıfat yapmıştır: *depecik* (8/9), *ṣıġırcıḳ* (74/4), *çāmçıḳ* (74/8), *azacıḳ* (53/12) kelimelerinde ses türemesi görülmektedir. Bazı kelimelerde ise hitap, sevgi, acıma işlevinde 1. tekil iyelik eki ile kalıplaşarak kullanılmaktadır: *büzicigim* (50/5), *eşcigim* (53/6), *eşecigim* (56/1) gibi.

2.2.1.1.2. +cA

ET'de eşitlik anlamı bildiren çekim eki zamanla işlevi genişleyerek kalıplaşma yoluyla yapım eki görevi kazanmıştır. Eklendiği tabanın bildirdiği anlama "yakın olma, gibi olma, benzeme" anlamı katan sıfat ve zarf türetir. İsim tabanlarına eklendiği gibi 3. Tekil şahıs iyelik ekinden sonra da eklendiği görülmektedir: *yėŋice* (47/6), *ṣarıca* (29/13), *ḳırca* (23/14), *ardınca* (12/10), *boyınca* (21/12) vb.

[37] EAT'de isim yapım ekleri yani, isimden isim ve fiilden isim yapım ekleri için bk. (Özer, 2008: 18 vd.).

2.2.1.1.3. +cAG (< +çA ok) / +cAġIm[38]

nitelik bildiren sıfat veya zarf türetir. Ör. *ṭoġrıcaḳ* (33/11), *ısıcaḳ* (51/11), *al(t)çaḳ* (61/11), *ancaḳ* (4/14) gibi. Ek 1. Tekil şahıs iyelik ekiyle kalıplaşmış olarak *+cAġIm* şekliyle de kullanılarak kelime tabanına acıma veya sevgi işlevi katar: *ḳuzucaġım* (51/6) gibi.

2.2.1.1.4. +CI

İşlek bir ektir. İsim tabanlarına gelerek "yapan, eden" anlamı taşıyan isimler türetir. Bir şeyi veya işi severek, alışkanlık veya karakter özelliği olarak ya da meslek için yapanı bildirir: *aşçı* (63/9), *başçı* (63/9), *'inādcı* (22/2), *ḳalayçı* (51/1), *meyāncı* (43/14), *oḳçı* (7/14), *sırcı* (29/5), *ṭārḫuncı* (56/14), *yalancı* (47/14), *yardımcı* (25/2) gibi. *+CI* eki yer bildiren isim tabanlarına "*o yerde çalışan, o yerde hareket eden, o yerde bir şey yapan (eğlenen vs.) veya iş yapan"* anlamları da vermektedir.[39] *degirmenci* (21/4), *ḥammāmcı* (66/13), *külḫāncı* (66/13), *meyḫāneci* (50/2), *yolcı* (54/7) *dügünci* (26/9) vb.

2.2.1.1.5. +cIn

Metnimizde sadece bir kelimede, *bıldırcın* (37/2) hayvan isminde görülmektedir.

2.2.1.1.6. +dAş

İsimlerden "beraberlik ve ortaklık" anlamı bildiren isimler türetmiştir. Ör. *yoldaş* (3/14), *ḳardaş* (22/15), *ḳarındaş* (31/15) gibi.

2.2.1.1.7. +dI

Yansıma kelimelerden isim türetir. Tabanların son sesleri /*l*/ veya /*r*/ olan yansıma kelimelere gelir: *çakırdı* (10/1), *çatırtı* (51/2), *fısıldı* (34/10), *ḳıcırdı* (60/9), **laḳırdı* (54/14), *patırdı* (51/12), *vızıldı* (60/10) gibi.

2.2.1.1.8. +ıl

İsim tabanından renk ismi türetir. EAT'de işlek bir ek değildir. Metnimizde tek örnek tespit ettik: *ḳızıl* (71/5).

[38] Daha geniş bilgi için bk. (Özer, 2008: 31 vd.).
[39] Daha geniş bilgi için bk. (Özer, 2008: 31 vd.).

2.2.1.1.9. +lA

İsimden zarf türetir. Metnimizde iki örnek görülmektedir: *dünle* (27/1), *ṣabāḥla* (27/1).

2.2.1.1.10. +ki

Zarf tabanlarına gelerek sıfat yapar. Ör. *yarınki* (46/3), *bugünki* (46/4). Bulunma durumu almış isim tabanlarına da eklenerek yer bildiren sıfat yapar: *evdeki* (10/2), *gözindeki* (28/6) gibi.

2.2.1.1.11. +lAyIn

isim tabanından zarf türetir. Metnimizde tek örnek mevcuttur: *ṣoŋulayın* (74/13).

2.2.1.1.12. +lIG

İsim veya sıfatlardan soyut isimler, yer isimleri, sosyal statü ismi, karakter özelliği ismi, nitelik, nicelik isimleri, belirli bir zaman dilimi, (bir şey) için olma (destinatif), millet ve din isimleri yapar. EAT'de isimden isim yapan en işlek ektir. İncelediğimiz eserde de bu özelliği tespit ettik. Ek ünlüsü daima düzdür: *yavaşlık* (72/6), *erlik* (54/13), *saġlıḳ* (30/2), *çobanlıḳ* (73/15), *aḳçalıḳ* (59/13-14), *sayġısızlıḳ* (64/6), *ḳızlıḳ* (25/4), *günlik* (20/10), *pākligine* (41/12), *cühūdlıġın* (66/11), *dilküligin* (25/8), *ṣamanlıḳ* (14/11), *beglik* (20/15), *Türkligi* (69/2), *yatlulıḳ* (26/11) vb.

Metnimizde yalnızca *eyü* kelimesinde +lIG ekinin hem düz ünlülü *eylik* (27/12) hem yuvarlak ünlülü *eylük* (71/8) şekli kullanılmıştır.

2.2.1.1.13. +lI+

İşlek ektir. İsimlerden sıfat türetir. Metnimizdeki kelimelerde nesnelerin niteliğini, canlıların özelliklerini, donanımını ve durumlarını bildiren sıfatlar yapmıştır: *yüklü* (48/10), *şüpheli* (60/14), *delikli* (63/13), *devletlü* (26/11), *belli ~ bellü* (58/1,61/14) gibi.

2.2.1.1.14. +rA

Esasında yön bildiren çekim ekidir. Kalıplaşmış olarak zarflarda görülür: *içre* (4/3), *soŋra* (20/13).

2.2.1.1.15. +sI[40]

EAT'de isim ve sıfat tabanlarından sıfatlar türetmiştir. Metnimizde bir örnekte "benzerlik" bildiren kelimede mevcuttur: *ayrıḳsı* (15/1).

2.2.1.1.16. +sUl

İsimden sıfat türeten, işlek olmayan bir ektir. Metnimizde tek örnek tespit ettik: *yoḫsul* (8/15).

2.2.1.1.17. +sIz

İlk ve orta dönem EAT metinlerinde bu ek yalnızca yuvarlak ünlü ile kullanılmıştır. Metnimiz harekeli olmadığı ve istinsah tarihi de belli olmadığı için eserdeki bütün ekleri yuvarlak göstermedik. Çünkü metin EAT'sinin son dönemine, yani düzleşme dönemine ait olabilir. Eklendiği ismin yokluğunu bildiren sıfatlar türetir: *öksüz* (52/12), *gözsüz* (58/6), *ecelsiz* (3/9), *dilsiz* (59/12) vb.

2.2.1.2. İsimden Fiil Yapım Ekleri

2.2.1.2.1. +A-

isim tabanlarından geçişli ve geçişsiz fiiller türeten, pek işlek olmayan bir ektir: *boşa-* (55/15), *buna-* (73/10), *oyna-* (201/14), *ṭala-* (56/3), *yaşa-* (47/3), *uza-* (24/5) gibi.

2.2.1.2.2. +(A)l-

İsim ve sıfat tabanlarından geçişsiz fiiller türetir. Ör. *buŋal-* (4/15), *dikel-* (27/12), *ḳocal-* (35/4) gibi.

2.2.1.2.3. +(A)r-

Metinde sıfatlara, genellikle renk isimlerine gelerek geldiği kökün anlamına uygun, geçişsiz fiil türetmiştir: *aġar-* (30/15), *ḳarar-* (52/7), *ṣarar-* (19/7), *ḳabar-* (69/2), *ḳızar-* (70/14), *ḳızarup bozar-* (70/14) gibi.

Ayrıca isim tabanlarına gelerek geçişli fiiller de türetmiştir: *başar-* (13/13) gibi. *belür-* (56/8) fiili ise *bel* isim kökünden, kalınlık-incelik uyumuna göre kullanılan *+(A)r-* ekiyle türemiş değildir.[41] Muhtemelen

[40] *+sI* ekinin kökeni için bk. (Özer, 2008: 118).
[41] (Gülsevin, 2011)'de "*belirme*" kelimesi de *+(A)r-* ekiyle türetilmiş kelimelerden sayılmıştır (s. 120).

+*gUr* ekiyle türetilmiş, ön sesteki /*g*/ sesinin EAT'de düşmesiyle +*Ir* şeklinde kullanılmaya devam etmiştir.

2.2.1.2.4. +At-

İsimden geçişli fiil türetmiştir. Metinde sadece *gözet-* fiilinde görülmektedir: *gözet-* (56/5).

2.2.1.2.5. +dA-

İsimlerden geçişli, yansıma kelimerden geçişsiz fiiller türetir. Ör. *alda-* (27/3), *iste-* (3/5), *dingilde-* (5/2) gibi.

2.2.1.2.6. +GIr-

Yansıma tabanlardan geçişli ve geçişsiz fiil türetir. Ör. *aŋır-*[42] (6/11), *çaġır-* (70/5), *baġır-* (70/5), *tükür-* (48/2).

2.2.1.2.7. +I-

Sıfattan geçişsiz fiil türetmiştir. Metinde bir kelimede tespit ettik: *perki-* (26/6).

2.2.1.2.8. +lA-

İsim, sıfat ve yansıma tabanlardan geçişli ve geçişsiz fiiller türetir. İşlek bir ektir. Ör. *'ayıpla-* (68/1), *ağırla-* (6/6), *avla-* (50/13), *çabala-* (21/10), *dırla-* (37/3), *gizle-* (11/1), *gürle-* (59/5), *parla-* (50/14), *usla-* (42/12), *işle-* (13/11), *iŋle-* (13/9), *aġla-* (12/11), *bağla-* (7/3), *eyerle-* (6/2), *bekle-* (3/15), *bėsle-* (71/10), *ırla-* (23/5), *ḳoḳl(u)la-* (71/3), gibi.

2.2.1.2.9. +lAn-

İsimden fiil yapan +*lA*- ekinin –n çatı ekiyle kalıplaşmış şekli olup birleşik ektir. İsim tabanlarından *'ārlan-* (57/2), *dillen-* (66/15), *evlen-* (9/9), *ḫoroslan-* (53/14), *uṣlan-* (74/15), *yanḳulan-* (32/5) fiillerini türetmiştir.

2.2.1.2.10. +rA-

Yansıma kökten geçişsiz fiil türetir. Ör. *kükre-* (72/6), *ṣıçra-* 67/8, metinde çok işlek değildir.

[42] Metnimizde fiilin *aġır-* (6/9) şeklinde kullanımı da mevcuttur.

2.2.1.3. Fiilden İsim Yapım Ekleri

2.2.1.3.1. -A (-GA > -A)

Eski Türkçe -*GA* ekinin önsesinin düşmesiyle meydana gelmiştir. Fiil tabanından sıfat türetmiştir. Eserimizde tek kelimede mevcuttur. Ör. *ḳısa* (23/12). Ayrıca ET'deki -(y)A zarf-fiil ekinin kalıplaşmış şekliyle türemiş sıfat ve zarflar da mevcuttur: *göre* (13/6), *öte* (55/17) gibi.

2.2.1.3.2. -(y)AcAK

Gelecek zaman eki olan *-(y)AcAK* ekinin kalıplaşmasıyla sözlükleşmiş kelimeler ortaya çıkmıştır. Fiilden soyut isimler türetmiştir. Ör. *alacaḳ* (69/11), *vėrecek* (69/11).

2.2.1.3.3. -AgAn (-AG > -A + - GAn)

Muhtemelen fiilden isim yapan *–Ak* eki ile *–Gan* sıfatfiil ekinin birleşmesi ve *-Ak* ekindeki /*k*/ ünsüzünün düşmesi sonucu kalıplaşmış bir ektir. Fiil kökünden bir şeyi severek veya çok sık yapan anlamında sıfat türetir. Ör. *düşegen* (30/6), *vėregen* (21/11).

2.2.1.3.4. -(A)K

Geçişli ve geçişsiz fiil tabanlarından somut ve soyut isimler, eşya isimleri ve sıfatlar türetmiştir. İşlek eklerdendir: *aḳsaḳ* (7/11), *döşek* (2/6), *duraḳ* (61/2), *ḳorḳaḳ* (37/13), *kürek* (44/10), *otlaḳ* (9/11), siyek (53/2), *ṭuṭaḳ* ~ *ṭudaḳ* (35/14), *uşak* II (60/1), *yanşak* (58/8), *yaraḳ* II (36/12), *yataḳ* (67/2), *yumşaḳ* (5/7).

2.2.1.3.5. –An

Fiilden soyut isim yapan ek olarak bir kelimede tespit ettik. Ör. *düzen* I/II (70/1), (5/5). Ayrıca eserimizde sıfatfiil *–Gan-* ekinin önsesinin düşmesi ve kalıplaşmış kullanım şekliyle eşsesli görünen bir hayvan ismi de mevcuttur. Ör. *ṣıçan* (30/8).

2.2.1.3.6. -(y)AsI

Eski bir gelecek zaman gereklilik isim-fiil *–ga ekinin ön ünsüzünün düşmesi –gA>-A* ve isimden isim yapan *+sI* ekinin kaynaşması olarak kabul edilmektedir. Bu kalıplaşma olaylarıyla ilgili farklı görüşler vardır (Korkmaz, 1969: 32 vd.).

Eserimizde bir kelimede kullanılmıştır: *veresi* (56/2).

2.2.1.3.7. –Gan

Fiil kökünden karakter özelliği veya bir işi çok sık yapan anlamında sıfatlar türetir. Ör. *işegen* (38/3), *şaḳıṅġan* (46/1), *söylegen* (42/10), *üşügen* (30/9), *yörigen* (7/12).

2.2.1.3.8. –GU

Fiil kökünden eşya ismi ve soyut isimler türetir. Ör. *başḳı* (59/6), *çalġı* (63/12), *pıçḳı* (51/14), *şaygı* (64/6), *şargı* (63/5), *yanḳu* (32/5) gibi. *süngi* (29/3) kelimesinde ise ET'deki *süŋüg* kelimesinin göçüşme yoluyla *süngü* şekline dönüşmüş olması muhtemeldir. *Uyḫu* (13/6) kelimesinde kalın /*ḳ*/ ünsüzü /*ḫ*/ sesine dönüşmüştür.

2.2.1.3.9. –Gun

Fiil tabanlarından soyut isim ve sıfat türetir. Ör. *başḳın* (66/9), *şaşḳın* (61/3), *yorgun* (10/6) gibi.

2.2.1.3.10. -U+ ~ -I+ (< Xg)

Bu ek ET'de hem düz hem yuvarlak ünlülü iken sondaki /g/ sesinin düşmesiyle yuvarlaklaşma göstermiştir. Ayrıca zarf-fiil ekini almış ve kalıplaşmış örneklerle de ekte eşseslilik meydana gelmiştir. Üç ayrı ek, geçirdikleri ses değişimi sonucu fiilden isim yapan ek şeklinde homojenleşmiş görünmektedir. Geçişli ve geçişsiz fiil tabanlarından zarf, somut ve soyut isim ve sıfatlar türetir. Ör. *aşurı* (64/13), *daḫı* (6/1), *eġri* (7/13), *ḳapu* (69/6), *ḳayu* (39/5), *ḳoḳu* (59/1), *ḳonşı* (37/12), *ḳuru* (38/1), *ölü* (12/10), *süri* (60/5), *şaşı* (29/8), *ṭolu* (50/5), *ṭoġrı* (58/10), *yaḫşı* (56/4), *yapu* (45/14), *yıyı* (63/15) vb.

2.2.1.3.11. -(y)IcI:[43]

Geçişli ve geçişsiz fiil tabanlarından fail ismi türetmektedir: *alıcı* (43/8), *bizlen(i)ci* (6/15), *gülüci* (31/15), *gülüş(i)ci* (52/1), *gösterici* (34/14) gibi.

[43] Eski Anadolu Türkçesinde *–(y)IcI* ekinin işleviyle ilgili daha geniş bilgi için bk. (Özer, 2007: 107 vd.).

2.2.1.3.12. -(I)K

Geçişli ve geçişsiz fiil tabanlarından durum ve nitelik bildiren sıfatlar türettiği gibi somut ve soyut isimler de türetir: *açıḳ* (66/6), *arıḳ* (1/8), *ayrıksı* (15/1), *buçuk* (19/14), *bulaşık* (57/7), *büyük* (19/11), *delik* (55/2), *dilik* (55/16), *ḳatıḳ* (3/5), *kertik* (47/10), *ḳonaḳ* (54/9), *ḳonuḳ* (38/10), *ṣarıḳ* (39/8), *sidük* (30/8), *ṣoġuḳ* (51/11)[44], *tükrük* (28/4), *yaḳışıḳlı* (67/9), *yaraşık* (28/5), *yumruḳ* (73/7), *yügrük* (6/14) gibi.

2.2.1.3.13. –Im

Geçişli ve geçişsiz fiil tabanından somut ve soyut isimler türetir. Ör. *alım* (8/5), *ölüm* (13/1), *boġum* (64/10) gibi.

2.2.1.3.14. –In

Geçişli fiillerden somut ve soyut isimler türetir: *dügün* (26/9), *ṣatun* (56/12), *yoġun* (37/10).

2.2.1.3.15. –Inç

Geçişli fiilden soyut isim türetmiştir. Eserimizde bir kelimede görülüyor. Ör. *ödünç* (10/3).

2.2.1.3.16. –mA

Geçişli fiil tabanından hastalık ismi ve nesne ismi türetmiştir. Metinde iki kelimede tespit ettik: *(ı)sıtma* (66/11), *sürme* (59/4).

2.2.1.3.17. –mAn

Fiil kökünden vasıta ismi türetmiştir. Eserimizde tek örnek mevcuttur: *degirmen* (66/13).

2.2.1.3.18. –mAz

Geniş zamanın 3. Tekil şekil şahıs olumsuzluk hali mecaz anlam kazanarak kalıplaşmıştır, esasında nitelik bildiren sıfatfiildir. Ör. *yaramaz* (46/12).

[44] Kelime *ṣovuḳ* (12/1) şeklinde de yazılmıştır.

2.2.1.3.19. –mUr

Daha ET döneminde çok nadir olan bu ek (Gabain, 1950: 73) EAT döneminde de çok az görülmektedir. Geçişsiz fiil tabanından doğa olayı ismi yapmıştır. Eserimizde yalnızca bir kelimede tespit ettik: *yaġmur* (45/9).

2.2.1.3.20. -(I)ş

Geçişli ve geçişsiz fiil tabanlarından hareket tarzı, durum veya oluş bildiren somut ve soyut isimler türetmiştir: *alış-veriş* (26/5), *aŋladış* (65/5), *geliş* (60/11), *gülüş* (52/1), *iniş* (50/14), *oynaş* (6/1), *şarmaş ṭolaş* (56/12), *ṭoġuş* (16/3), *yaŋlış* (46/7) gibi.

2.2.1.3.21. –It

Geçişli ve geçişsiz fiil tabanından somut ve soyut isim türetmiştir. Ör. *aşıt* (55/1), *ögüt* (57/12), *yoġurd* (48/8).

2.2.1.4. Fiilden Fiil Yapım Ekleri

Fiilden tabanlarından fiil türetme eklerinin önemli bir bölümünü çift fonksiyonluluk gösteren çatı ekleri oluşturur. Esasında edilgenlik, ettirgenlik, dönüşlülük, işteşlik işlevi olan çatı ekleri her ne kadar zamanla yapım eki işlevi kazansa da bazı fiillerde çekim eki işlevinin izlerini taşımaktadır. Çatı ekleriyle türetilmiş fiillerde eğer mecaz anlam yoksa bazen çatı eki işlevinin canlı olduğunu söylemek mümkündür.

2.2.1.4.1. -Ar-

Ettirgen çatı işlevi yanında geçişsiz fiil tabanlarından geçişli fiiller türetmiştir. Çok işlek değildir. Ör. *çıḳar-* (36/7), *gider-* (35/15), *ḳopar-* (64/12) gibi.

2.2.1.4.2. -ç-

Geçişli fiil tabanından geçişsiz fiil türetmiştir. Bir tek fiile rastlanmıştır. Ör. *sürüç-* (17/10).

2.2.1.4.3. -dUr-

Geçişli ve geçişsiz fiil tabanlarından genellikle geçişli fiiller türetir. Mecaz anlam kazanmış olanlarda *aldır-* (43/8) fiilinde olduğu gibi geçişsizlik de görülebilir: *başdır-* (65/9), *bulandır-* (57/7), *bildür-* (25/8), *bindir-* (13/5), *çaldır-* (21/15), *dindir-* (67/7), *doldur-* (71/5), *evlendür-* (45/11), *geydir-*

(52/12), *güldür-* (58/8), *ḳapdır-* (53/7), *ḳaldır-* (73/12), *ḳoşdur-* (21/5), *öldür-* (13/8), *usandır-* (52/2), *uydur-* (45/13), *yaḳışdır-* (30/4), *yėdür* (74/13) vb.

2.2.1.4.4. -I-

Geçişli fiil kökünden geçişli fiil yapar. Eserimzde bir tek fiile rastlanmıştır. Ör. *sürü-* (13/8).

2.2.1.4.5. -Il-

Geçişli ve geçişsiz fiil tabanlarından geçişsiz fiiller türetir. Türetilen fiillerin bazısında kendi kendine oluşma veya doğa kanunları veya şartları gereği oluşan hareket anlamı vardır. Bazılarında ise edilgenlik izleri mevcuttur. Ör. *açıl-* (38/15), *aşıl-* (44/5), *aydıl-* (34/9), *ayrıl-* (53/14), *başıl-* (44/6), *boġul-* (14/10), *dėn-* (40/2), *devril-* (34/13), *dikil-* (75/5), *diril-* (13/2), *dökil-* (71/5), *durul-* (53/13)[45], *ḳırıl-* (36/12), *şarıl-* (61/7), *serpil-* (48/2), *ṭoġrıl-* (7/14), *ṭutıl-* (32/15), *yanıl-* (21/5)[46], *yıḳıl-* (35/4), *yırtıl-* (7/8), *yorul-* (13/2) vb.

2.2.1.4.6. -(I)n

Dönüşlülük eki ile geçişli ve geçişsiz fiil tabanlarından yeni geçişsiz fiiller türetilmiştir. Ör. *aldan-* (27/3), *arın-* (5/9), *gerin-* (3/1), *bulan-* (31/7), *bulun-* (38/13), *dövün-* (40/6), *görin-* (41/1), **ḥomurdan-* (51/14), *ısın-* (10/11), *ışlan-*(50/2), *ögün-* (23/5), *sevin-* (39/14), *ḳuşan-* (59/4), *ṭalan-* (34/1), *ṭayan-* (67/3), *avlan-* (45/7), *ṭolan-* (34/2), *yuvarlan-* (48/4) gibi.

2.2.1.4.7. –Ir-

Esasında ettirgenlik ekidir. Geçişli ve geçişsiz fiil tabanlarından yeni fiiller türetmiştir. Ör. *artır-* (49/1), *aşur-* (42/5), *ayır-* (67/15), *bitür-* (29/1), *geçür-* (48/13), *getür-* (63/6), *ḳaçır-* (54/14), *ṭoyur-* (27/2) gibi.

2.2.1.4.8. -(I)ş-

Esasında işteşlik ve ortaklaşa yapma bildiren çatı ekidir. Fiil tabanından hep beraber veya karşılıklı yapma veya mecaz anlam kazanmış yeni fiiller türetir. Bazı türetmelerde işteşlik fonksiyonunun canlı canlı olduğu, bazı türetmelerde bu işlevin kaybolarak kelimenin yeni bir fiil şekline dönüştüğü görülür. Ör. *alış-* (50/13), *bitiş-* (71/4), *bulaş-* (66/15),

[45] Kelimenin *ṭurul* ve *ṭurıl* (31/10 ve 31/11) şeklinde yazılışları da mevcuttur.
[46] Kelimenin *yaŋıl* şeklinde yazılışı da var.

depiş- depüş- (1/4), *ḳarış-* (73/5), *perkiş-* (26/6), *ṣorış-* (23/9), *söyleş-* (3/3), *ṭolaş-* (66/11), *ṭutuş-* (9/14), *yėtiş-* (46/13), *yakış* (61/15)[47], *yalaş-* (23/8), *yapış-* (73/6), *yaraş-*(18/14) vb.

2.2.1.4.9. -t-

Esasında ettirgen çatı ekidir. Çok heceli geçişli ve geçişsiz fiillerin ünlüyle biten veya son ünsüzü /*l*/, /*r*/ olan tabanlarına gelerek geçişli yeni fiiller türetir. Buna rağmen bazen ettirgenlik işlevi baskın olabilir. Ör. *aġlat-* (58/8), *aldat-* (54/6), *aŋlat-* (35/11), *incit-* (37/12), *ḳocat-*(40/12), *ḳocalt-* (35/4), *otlat-* (64/5), *segird-* (55/11), *söylet-* (67/6), *uzat-* (13/7), *yörit-* (50/10), *yumşat-* (50/10) vb.

2.2.2. Çekim Ekleri

2.2.2.1. İsim Çekimi

2.2.2.1.1. Hâl Ekleri

isim tabanlarına gelen hâl ekleri yüklemin tamlayıcı ögelerini bildiren eklerdir. Eserimizde de Eski Anadolu Türkçesi döneminin morfolojik ve fonetik özelliklerini göstermektedir.

2.2.2.1.1.1. Yalın Hâli (Nominatif) Eksiz ø

Yalın hâli her dönem olduğu gibi eksiz olarak kullanılmıştır. Ör. *bal* (16/14), *aġız* (16/14), *ṭatlu* (16/14) gibi.

2.2.2.1.1.2. Belirtme Hali (Akkuzatif) +(y)I/ +n(I)

Fiil cümlelerinin belirtili nesnesini bildirir. EAT'de genelde görülen iyelik ekinden sonra /ı/ sesinin kullanılmaması incelediğimiz eserde de görülmektedir, fakat bu durum düzenli değildir: adın (65/11)*,* *birin* (14/6), *etin* (38/5), *göbegin* (12/2), *ögidin* (68/9) gibi. Bazen iyelik ekinden sonra da belirtme eki kullanılmıştır: *bayrāmı* (11/2), *ṣefāsını* (10/12) gibi. Diğer örnekler ise: *deliyi* (15/3), *ḳafayı* (55/14), *ṭarıyı* (57/12), *mi'deyi* (60/14) vb.

2.2.2.1.1.3. Yönelme Hali (Datif) +(y)A

Yönelme halinin işlevi bugünkü Türkçenin yönelme halinin genel kullanımı ve işlevi çerçevesindedir. EAT'deki genel işlevinde bazı farklı

[47] Fiilin *yaḳuş-* şekli de mevcuttur.

fonksiyonlar[48] bulunsa da incelediğimiz eser herekeli olmadığı için yönelme ekinin tam tespiti mümkün olmamıştır. EAT dönemi yazmalarının ekseriyetinde görülen tutarsız otografi de diğer bir etkendir. Kelime sonundaki ötümsüz /*k*/ ve /*ḳ*/ seslerinin yönelme eki aldığında ötümlü /*g*/ ve /*ġ*/ seslerine dönüşmüştür. Metindeki yönelme hâline örnekler: *arpaya*, *buġdaya* (12/4), *dėmege* (24/13), *derde* (24/14), *deveye* (50/14), *dostuŋa* (51/2), *eşege* (50/12), *oymaġa* (64/14), *ṭaġa* (32/6) vb.

2.2.2.1.1.4. Bulunma Hali (Lokatif) +dA

Bulunma hali bugünkü Türkiye Türkçesinin işlevinde kullanılmaktadır. Ekin başındaki ünsüz yalnızca ötümlü /d/ şeklinde kullanılmaktadır: *ilerüde* (42/1), *kişide* (45/5), *ṭoġrıdadır* (23/4), *ḳapuda* (59/7), *ḳurıda yaşda* (64/3), *üçüncide* (51/15) gibi.

2.2.2.1.1.5. Ayrılma Hali (Ablatif) +dAn/ +dIn

Eserdeki ayrılma hâli, Türkiye Türkçesinin ayrılma hâliyle aynı işlevdedir. Ekin başındaki ünsüz her zaman /d/ olarak ötümlü şekliyle kullnılmaktadır: *devletlüden* (26/11), *fā'ideden* (53/12), *fısıldıdan* (34/10), *kendüden* (47/14), *ḳorḳudan* (73/15), *olduḳdan* (53/11), *patırdıdan çatırdıdan* (51/13), *şoŋradan* (53/9), *ṣudandır* (24/7), *yapudan* (45/14). Çok nadir de olsa ET dönemindeki +*dIn* biçiminin de kullanıldığı görülmektedir. Ör. *ṭoġrıdın* (66/5).

2.2.2.1.2. Çokluk Eki +lAr

Eserimizdeki çokluk ekinin işlevi günümüzün Türkiye Türkçesindeki işlevinin aynısıdır. Ör. *atalar* (1/10), *'aşıḳlarıŋ* (24/10), *gėceler* (61/6), *neler* (66/7), *tevbeleri* (52/5), *yigitlerin*, *ḳocalarıŋ* (47/11) gibi. Eski Türkçedeki bazı çoğul eklerinin kalıplaşmış şeklini de *erenler* ve *oġlan* kelimelerinde tekil anlamda görüyoruz.

2.2.2.1.3. İlgi eki (genetif) +(n)Iŋ

İlgi eki iki isim arasında ilgi kuran ektir. Hal ekleri gibi cümlenin fiilinin tamlayıcısı (kasus) olmayıp iki ismi ilgi ve iyelik yapısıyla geçici ve kalıcı isim tamlamaları şeklinde birleştirir. Soruya cevap şekli ve isim cümlelerinin yüklemi olarak kullanılma durumunu hariç tutarsak, ilgi

[48] Yönelme hâli (datif eki), EAT'de bazen akkuzatif, bazen ablatif, bazen lokatif, bazen de ile edatının yerine kullanılabilr. Bk. (Timurtaş, 1973: 354).

eki+iyelik eki kalıplaşmış şekli olmadan tek başına kullanılmaz. Ancak ilgi ve iyelik eki beraber tamlayan-tamlanan kalıbı hâlinde [ilgi*+(n)Iŋ* / iyelik*+(s)I(n)]* şeklinde kullanılır: *arınıŋ ini* (29/14), *adem oġlanınıŋ eli* (4/3), *borçlunıŋ yüzi* (19/8), *eyüniŋ ḳadri* (25/14), *fuḳarānıŋ cānı* (26/12), *ḳomşunuŋ ṭavuġı* (37/14), *kimseniŋ yüzi* (23/10), *ṣomunuŋ büyük olması* (31/12), *ulunıŋ evine* (28/10) gibi.

2.2.2.1.4. İyelik Ekleri

Eserimizin esası atasözü ve deyim olması sebebiyle 1. ve 2. şahıslar çok az kullanılmıştır: Bunlar, geç döneme ait EAT eserini teşkil eden malzemeler olduğu için yuvarlak ünlü iyelik eklerinin düzleşerek düzlük-yuvarlaklık uyumuna girmeye başladığını görüyoruz. Ancak, 3. Tekil şahıs eki EAT'nin genel kullanımında olduğu gibi yalnızca düz ünlü /ı/, /i/ ile kullanılmaktadır. Eserin muhtevası çok büyük oranda 3. şahıslarla kurulan cümlelerden oluştuğu için 2. çoğul iyelik eki tespit edilememiştir. Ekler ve kullanım şekilleri aşağıdaki tablodaki gibidir.

İyelik Ekleri Tablosu

1. Tekil Şahıs	**+(I)m**: Ör. *anam* (1/15), *bizlencim* (6/15), *oġlum* (2/1), *öŋüme* (12/6), *ḳızım* (2/1).
2. Tekil Şahıs	**+(I)ŋ**: *döşegiŋ* (2/6), *ḳarındaşıŋ* (38/7), *ḳoŋşuŋ* (38/6), **yardımcıŋ (25/2)**.
3. Tekil Şahıs	**+(s)I(n):** *aġzı* (11/4), **acısına (51/5),** *aḳçası* (12/13), **anasına (65/3),** *oyunı* (2/9), *yavrısı* (38/4).
1. Çoğul Şahıs	**+(I)mIz**: *boġazımıza* (22/14), *dėdügimiz* (23/2), *ėtdigimiz* (27/7).
2. Çoğul Şahıs	------- (Eserimizde tespit edilemedi.)
3. Çoğul Şahıs	**+lArI**: *dīvārlarına* (41/6), *odunları* (7/1), *ṣuları* (7/1), *tevbeleri* (52/5).

2.2.2.1.5. Aitlik Eki +ki

Metnimizde sıfat ve zarf bildiren kelimeler türetmiştir ve *ḳanḳı* (37/4) kelimesi hariç incelik-kalınlık uyumuna uymadığı görülmektedir: *bugünki* (46/4), *evdeki* (25/3), *gözimüzdeki* (56/5), *gözindeki* (28/6), *yarınki* (46/3), *bugünki* (46/4), *yėrdeki* (46/13) vb.

2.2.2.1.6. Eşitlik Eki (ekvatif) +cA

Metnimizde *ṣalınca* (18/2) kelimesinde eşitlik (nitelik) "gibi" anlamı bildirmekte *yanınca* (1/11), *ardınca* (12/10), *boyunca* (21/12), *vardıġınca* (26/5) kelimelerinde ise "kadar, gibi (nitelik)" anlamı bildirmektedir. Yapım eki işlevi kazanarak sıfat da türetmiştir: *ḳırca* (23/14), *ṣarıca* (29/13), *yėŋice* (47/6) gibi.

2.2.2.1.7. Yön Gösterme Eki (direktif) +rA

Ek, yön gösterir; işlek değildir: *içredir* (4/3), *ilerüde* (42/1), *ṣoŋra* (26/8), *üzre* (61/15) gibi.

2.2.2.1.8. Vasıta Eki (enstrumental) +In, +(y)lA

Vasıta EAT'de işlek olmayan *+In* ekiyle ifade edildiği gibi; *yazın* (46/4), *ḳışın* (46/5), aynı zamanda bağlaç işlevi olan *ile* edatıyla daha işlek bir şekilde ifade edilmektedir. Ör. *arpasıyla* (2/13), *aḳçasıyla* (24/6), *ṭorbasıyla* (6/9), *ḳuyurġıyla* (74/1) vb.

2.2.2.2. Fiil Çekimi

2.2.2.2.1. Şahıs Ekleri

EAT'de zamir kökenli şahıs ekleri hem isim cümlelerinde hem de fiil çekimlerinde kullanılmaktadır. İyelik kökenli şahıs ekleri ise yalnızca görülen geçmiş zaman çekiminde ve istek ve şart anlamı bildiren eklerle beraber kullanılmaktadır. Şahıs ekleri fiil çekiminin ayrılmaz ögesi olduğu için isim çekimi bölümünde değil, fiil çekimleri bölümünde yer almıştır. Hem isim hem de fiil çekiminde kullanılan şahıs ekleri incelediğimiz eserde de EAT'ndeki kullanım özelliklerini taşımaktadır. Fakat eserin muhtevasının atasözü ve deyim olmasından dolayı 1. şahıs tekil ve çoğul ekleri pek fazla görülmemektedir. Çoğul 2. şahıs *+sIz* eki ise hiç kullanılmamıştır. Ayrıca incelediğimiz eser EAT'nin ilk dönemi eseri olmadığı için 1. tekil şahıs ekinin *+vAn* ve *+In* şekilleri tespit edilememiştir. Tespit ettiğimiz zamir kökenli şahıs eklerinin kullanışı aşağıdaki tablodaki gibidir.

a. Zamir Kökenli Şahıs Ekleri Tablosu

1. Tekil şahıs eki	+(y)Im +(y)Am[49]	Ör. *bileyim* (43/15), *işidirim* (74/11), *alayım* (54/10), *giderim* (5/15), *uġramayam* (29/11).
2. Tekil şahıs eki	+sIn	*deġilsin* (28/8), *olmuşsın* (2/1), *olmazsın* (64/4), *ḳurtulmuşsın* (2/4), *seversin* (52/10), *ṣıçrarsın* (51/14), *yėyesin* (18/9).
3. Tekil şahıs eki	ø	(Eksiz)
1. Çoğul şahıs eki	+(y)Iz	*bundayız* (54/2), *dutarız* (65/2), *ḳulı-yuz* (10/4), *olmazız* (74/10).
2. Çoğul şahıs eki	…	(Eserde tespit edilemedi.)
3. Çoğul şahıs eki	+lAr	*dėmişler* (1/1), *ḳılmışlar* (52/11), *ṣoyarlar* (25/8), *ṣorarlar* (37/9), *ṣormışlar* (27/5).

b. İyelik Kökenli Şahıs Ekleri Tablosu

1. Tekil Şahıs	-m	*geçdim* (53/13), *işitdim* (55/11), *ḳoyuvėrdim* (56/13), *bėslerdim* (53/7), *vardım* (36/15).
2. Tekil Şahıs	+n	*inandın* (25/1), *vėrdiŋ* (52/14), *çaldıŋ* (58/12), *eridiŋ* (67/3), *geldiŋ* (68/5).
3. Tekil Şahıs	ø (eksiz)	
1. Çoğul Şahıs	-k	eserde tespit edilmedi.
2. Çoğul Şahıs	-ŋüz	eserde tespit edilmedi.
3. Çoğul Şahıs	-lAr	*ısmarlamadılar* (73/3).

2.2.2.2.2. Zaman Ekleri

Metnimizdeki zaman ekleri EAT'nin son dönemi kabul edilen 15-16. yüzyıl özelliklerini taşımaktadır. Fakat gelecek zaman bildiren *-(y)IsAr* ekine metnimizde rastlamadık. Bu durum, eserin muhtevasının bir sonucu olarak gelecek zaman kipinin çok nadir kullanılması sebebiyle ya da geç döneme ait bir eser olmasından kaynaklanmış olabilir.

Görülen geçmiş zaman eki iyelik kökenli şahıs ekleriyle çekilmekte olup diğer bütün zamanlar zamir kökenli şahıs ekleriyle çekimlenmiştir.

[49] Metin herekesiz olduğundan her ne kadar 1. Şahıs ekinin tam tespiti mümkün olmasa da bu varyasyonun da kullanılmış olması ihtimali vardır.

Eserimizde EAT dönemine ait eserlerde çok rastlanmayan *–yor* eki tespit etmiş bulunmaktayız: *gösteryor* (27/7). Esasında EAT dönemi eserlerinde pek rastlanmayan *–yor* eki yazmamızın istinsahının EAT'nin geç döneminde yapılmış olduğu görüşünü güçlendirmektedir.

2.2.2.2.2.1. Görülen geçmiş zaman – dI

Geçmişte olmuş, bitmiş bir fiilin anlatan kişi tarafından ya bizzat yaşanmış ya da fiilin gerçekleştiği anda anlatan kişi tarafından bizzat yaşanmış veya görülmüş olduğu hâllerde kullanılır. İyelik kökenli şahıs ekleri ile çekimlenir: *oldum* 10/14, *vardım* (50/7), *gördüm* (50/7), *ısmarlamadılar* (73/3), *inandın* (25/1), *çaldıŋ* (58/12*), geldiŋ* (68/5) gibi.

2.2.2.2.2.2. Duyulan geçmiş zaman –mIş

Geçmiş zamanda gerçekleşen fiilin anlatan kişi tarafından bizzat görülmeyip, başkasının anlatımından yola çıkılarak anlatıldığı zamanlar için kullanılır. Zamir kökenli şahıs ekleriyle çekimlenir: *binmiş* (50/12) *dėmişler* (1/2), *dėnmiş* (2/2), *ḳurtulmuşsın* (2/4), olmuşsın (2/1), *yanmış* 58/10) gibi.

2.2.2.2.2.3. Geniş zaman -r, -Ir, -Ar

Atasözlerinin en çok kullanılan zaman kalıbı olduğundan dolayı eserimizde görülen en yaygın zaman ekidir. *esner* (3/1), *bildürirsin* (69/1), *yėr* (5/7), *gerinür* (3/1), *işidirim* (74/11), *ṭoyurur* (3/2), *söyleşür* (3/3), *ṭoyar* (3/8), *olur* (3/9), *ṣatar* (4/13) vb.

2.2.2.2.2.4. Şimdiki zaman –yor

EAT'de fiil tabanı+A + dur-, yöri- fiilleri ile ifade edilen şimdiki zaman kullanımı metnimizde yoktur. Yalnızca bir atasözünde –yor ekininin kullanıldığını tespit ettik: *gösteryor* (27/7).

Bu kullanım eserimizin geç dönem EAT metni olduğu fikrimizi de destekliyor. Çünkü *yöri-* fiilinin zaman bildiren koşaç haline gelmesi EAT'nin geç dönemindeki eserlerde pek rastlanan bir özellik değildir. 15. yüzyılın ikinci yarısından itibaren EAT'nin Osmanlı Türkçesinin etkisi altına girdiği görülse de (Korkmaz, 2013: 90) dilde geçiş dönemleri bir süreç şeklinde olup sözlü halk kültürünü kapsayan eserlerin istinsahlarının bazı güncelleme veya eklemelerle 16. yüzyılın devamında da kendini göstermektedir. Bunun en yaygın örneklerinden birisi mevlid yazmalarıdır.

2.2.2.2.2.5. Gelecek zaman –(y)AcaK

Eserimizin muhtevasından dolayı gelecek zaman eki bir defa *dartılacaḳ* (72/4) kelimesinde kullanılmıştır. Ancak aslî fonksiyonu olan sıfat-fiil veya sıfat-fiilin substantifleşmiş şekli olarak kullanılmıştır: *alacaḳ* (69/11), *vėrecek* (69/11), *işidecegiŋ* (29/5) vb.

EAT'nin yaygın gelecek zaman eki *–(y)IsAr* metnimizde hiç kullanılmamıştır.

2.2.2.2.3. Olumsuzluk Eki -mA, -mA(z)

EAT'de geniş zaman hâriç fiil tabanlı bütün olumsuzluk şekli *-mA* eki ile çekimlenir: *izleyememiş* (33/14), *ėdilmemiş* (44/9), *yėmedi* (57/12), *inanmadıġımdan* (50/4), *çıkmadı* (57/9), *ṣaymamışlar* (42/10), *ṭoġmadıḳ* (33/9), *yėnmedik* (48/3) vb. Geniş zaman ile çekimlenmiş fiillerin 2. ve 3. şahıslar ile 1. çoğul şahıs eklerinin olumsuzluk şekli *-mAz* eki ile çekimlenir: *almazlar* (51/13), *ṭutulmaz* (8/3), *olmazsa* (59/7), *urmazlar* (17/10), *olmazız* (74/10) gibi.

2.2.2.2.4. Soru Eki mI

Fiillerin soru şekli *mI* soru edatıyla olup EAT'nin karakteristik özelliklerine uygun olarak daima düz ünlülüdür: *geçdi mi* (73/2), *yėmez mi* (17/3), *inanmaz mısın* (25/1), *ḳor mısın* (56/3), *alur mısın* (69/7) vb.

2.2.2.2.5. Fiilimsiler

2.2.2.2.5.1. İsim-Fiiller

EAT'nin en yaygın master eki *–mA(K)* olup *–(y)Iş* eki bir defa kullanılmıştır. EAT'de kullanılan *–mAKlIK* ekini ise tespit edemedik.

2.2.2.2.5.1.1. -mA(K)

Fiillerin tabanından fiil ismi türetir: *aġırlamaḳ* (33/13), *bulması* (71/17), ḳurtulması (24/15), dönmesi (28/13), *çekmek* (33/15), *gelmek* (40/4), *gitmek* (40/4), *ırlamaḳ* (23/5), *olmaḳdan* (26/14), *almaġı* (24/12), *evlenmege* (9/9), *vėrmegi* (24/11), *baḳmaġla* (57/8), *dėmege* (24/13), *boġmaġa* (33/7), *ḳocamaġla* (6/9), *oymaġa* (64/14), *ḳızmaġa* (73/1), *urmaġla* (16/15), *ṣıḳmaġıla* (19/10) gibi.

2.2.2.2.5.1.2. -(y)Iş

Türkiye Türkçesinde de mastar işlevini hemen hemen kaybetmiş, yapım eki işlevi gelişmiş olan bu eki sadece bir kelimede tespit ettik: aŋladışa (35/11).

2.2.2.2.6. Sıfat-Fiiller (Partisipler)

Eserimizde görülen geçmiş zaman eki hariç bütün zaman eklerinin sıfat-fiil eki olarak veya sıfat-fiilin isme gelen ekleri alarak substantif şeklinde kullanıldığnı görüyoruz. En yaygın kullanılan *-dIK* sıfat-fiil eki olup *-(y)AsI* eki bir kelimede kullanılmıştır. *-(y)IcI* ekinin de nadir kullanıldığını görüyoruz. Eserimizdeki sıfat-fiillerin hepsinin Türkiye Türkçesinde de aşağı yukarı aynı sıklık seviyesinde kullanıldığını söyleyebiliriz.

2.2.2.2.6.1. -(y)An

Zaman bildirmeyip failin fiili gerçekleştirdiğini veya gerçekleştirmeye devam ettiğini bildiren ektir. Günümüz Türkçesinden farklı bir kullanımı yoktur: *arayan* (5/6), *ağırlayan* (6/6), *vėren* (8/11), *yaşayan* (22/11), *gezen* (22/11), *giren* (23/6), *ėden* (23/10). Fiil tabanının olumsuz şekliyle de sıfat-fiiller türetilmiştir: *uyumayana* (53/15), *ṣoḳmayan* (54/12), *çaġrılmayan* (58/7), *aŋlamayana* (62/6), *ağırmayan* (63/5) gibi.

2.2.2.2.6.2. -Ar, -Ir, -mAz

Geniş zaman çekim eki sıfat-fiil olarak çok sınırlı sayıda kullanılmıştır. Bazı kullanımların kalıplaştığı görülmektedir: *aḳar ṣu* (23/3), *güler yüz* (61/2), *yaramaz adama* (4/7), yaramaz (59/6) gibi. Bazı sıfat-fiiler de substantif şeklindedir: *aŋırmazı* (6/12) vb. Diğer örnekler: *yaġar yaġmur* (45/9), *ṣaḳalıŋa düşer iş* (31/1), *yüze güler dostından* (66/4), *ṣayılmaz ṣaḳalıŋ* (61/13) gibi.

2.2.2.2.6.3. -(y)AsI

Eserimizde bir örnek tespit ettik: *olası* (24/11).

2.2.2.2.6.4. –dIK

Fiil tabanına gelerek nitelediği ismin hangi hareketten etkilendiğini bildirir. Gerçekleşmesi olmuş, bitmiş veya devam etmekte olan bir olayı bildirir. Sıfat-fiil işlevinin yanısıra isim çekim eki alarak isimleştiği

görülmektedir: *umdıġım* (57/9), *şorulmadıġı* (66/5), *ṭayandıġım* (67/3), *yapışdıġını* (73/6), *bildigin* (23/14), *ėtdigimiz* (27/7), *geldigi* (28/11), *işitemedigini* (30/4) gibi. Olumsuzluk eki alarak da kullanılmaktadır: *bilinmedik* (18/11), *yėnmedik* (48/3), *yonulmadıḳ* (54/11), *ṭutulmadıḳ* (32/15), *oŋmadıḳ* (52/8), *ṭuyulmadıḳ* (73/3) vb.

2.2.2.2.6.5. -mIş (Partisip Perfekt)

Fiil tabanına gelerek geçmişte olup bitmiş bir hareketin sonucunu bildirir. Gerçekleşmiş fiillerin sıfat şeklinde kendinden sonra gelen ismi nitelemesidir: *yaşamış* (47/3*), alışmış ḳudurmuşdan* (55/1), *yanmış* (55/11), *şatun alınmış* (56/12), *başmış* (66/10), *ḳudurmış* (68/14), *oḳlanmış* (71/12), *izleyememiş* (33/14), *ögrenmemiş* (11/11) gibi.

2.2.2.2.6.6. -(y)AcAK

Sıfat-fiil işlevi yanısıra iyelik eki alarak da isim yerine kullanılmıştır: *alacaġın* (9/2), *vėrecegin* (9/3), *gelecegi* (68/4), *dayaycak* (52/4), *söyleyeceŋ* (29/4), *işideceginָ* (29/5), *ṣıġmayacaḳ* (70/14), *ṭoyamayacaġı* (36/4), *yėyemeyecegin* (46/14) vb.

2.2.2.2.6.7. -(y)IcI

Çok az kullanılmıştır. Bir hareketi sıklıkla, meslek veya alışkanlık olarak (Turan, 2001: 37) veya bir nitelik olarak bildirir. EAT eserlerinde sık kullanılan bu ek (Korkmaz, 2013: 102) eserimizde çok az görülmektedir. Eski dönemlerdeki sıfat-fiil işlevi EAT döneminde de devam ederken ekin anlam genişlemesiyle yapım eki işlevi de kazandığı da görülmektedir.[50] *yol gösterici* (34/14), *ḳan alıcı* (43/9), *bizlen(i)ci* (6/15) gibi.

2.2.2.2.7. Zarf-Fiiller (gerundiumlar)

Eserimizde fiil tabanından türetilen zaman (temporal) ve durum (modal) işlevi gören zarf-fiiller arasında en çok kullanılan ek, zaman işlevi gören "*-dIğI zaman*, *-dIğInda*" anlamı olan *-(y)IncA*'dır. En az kullanılan ek ise "sık sık, ne kadar … o kadar" anlamı olan *-dIġIncA* ve "-mak yerine" anlamı olan *-mAdIn* ekleridir. Eserimiz zarf-fiil bakımından zengin olsa da EAT'nin karakteristik zarf-fiil eki olan "*-(y)UbAn*, *-(y)UbAnIn"* gibi eklerine rastlayamadık. Eserimizde kullanılan *-(I)cAK*, *dIġIncA*, *-dIKdA* ve

[50] Bu konuda daha geniş bilgi için bk. (Özer, 2007: 107-112)

-mAdIn eklerinin Türkiye Türkçesinde ses ve şekil bakımından biraz değişikliğe uğramış olduğunu görüyoruz.

2.2.2.2.7.1. -(y)A /-(y)U

Tarz ve durum bildiren modal ek işlevindedir: *göre* (5/12), *ṭoŋaḳalur* (58/4), *ekleyüvėrir* (52/4), *aġlayu aġlayu* (10/3), *güle güle* (10/3), *dėye dėye* (48/12), *ṣora ṣora* (31/10), *uluyuḳalur* (12/9).

2.2.2.2.7.2. -(y)ArAk

Durum ve tarz bildirir: *oḫṣayaraḳ* (75/2), *yalaṣıraḳ* (23/8), *görerek* (10/8) gibi.

2.2.2.2.7.3. –dIKçA

Sıfat-fiil ekinin eşitlik ekiyle kalıplaşmasından oluşan ektir. Yan cümledeki fiilin tekrar tekrar yapıldığını veya "ne kadar +fiil+ o kadar" veya "her … *-dIğIndA*" anlamı kazandıran hem zaman hem de miktar veya nicelik bildiren işlevi vardır. Olumsuz şekli ise yan cümleye şart kipi "*-mAzsa*" veya "*-mAdIğI* zaman" anlamı katar: *eṣdikçe* (28/15), *bitdikçe* (30/9), *bulduḳça* (73/10), *yaṣadıḳça* (4/8), *olduḳça* (32/11), *semirdikçe* (38/12), *buŋalmadıḳça* (4/15), *görmedikçe* (41/2), *aġlamadıḳça* (11/1), *çıḳmadıḳça* (24/3), *oṣurdıḳça* (68/10) vb.

2.2.2.2.7.4. –dIġIncA

Sıfat-fiil ekinin iyelik eki 3. Tekil şahıs eki alarak eşitlik ekiyle kaynaşmasından oluşmuştur. Fiilin zaman sıklığını ve niceliğini bildirir. Bir kelimede tespit ettik: *vardıġınca* (26/5).

2.2.2.2.7.5. –dIKdA

Zaman bildirir, sıfat-fiil ekinin bulunma durumu ekiyle genişlemesinden oluşur. Türkiye Türkçesindeki *-(y)IncA* veya *-dIğI zaman* anlamında kullanılır: *acıdıḳda* (6/13), *oldıḳda* (27/4), *devrildikde* (34/13) gibi.

2.2.2.2.7.6. –dIKIndA

Zaman bildirir. Sıfat-fiil ekinin iyelik eki alarak bulunma durumu ile kaynaşmasından oluşmuş, kalıplaşmıştır. Eserimizde az kullanılmıştır: *ḳondıġında* (65/12), *göçdiginde* (65/12).

2.2.2.2.7.7. -(I)ncA

Zaman bildiren, yüklemin fiilinin gerçekleşmesinden önce yan cümlenin fiilinin gerçekleşmesi gerekliliğini bildiren şart (modal) bildirme özelliği de vardır. EAT'deki işlevi Türkiye Türkçesiyle aynıdır: *çıḳınca* (8/8), *bulanmayınca* (31/7), *evlenince* (10/14), *gidince* (16/12), *ḳocayınca* (37/7), *yanınca* (38/3), *yaġınca* (47/6), *olınca* (52/4), *dėyince* (23/3), *bulanmayınca* (53/13), *bildürince* (25/8), *görmeyince* (50/6), *yaŋılmayınca* (57/11), *cānı yanınca* (59/15), *ṭaşınca* (63/3),

2.2.2.2.7.8. -(y)ken, iken

ET *er-* fiiliyle *-ken* ekinin sondaki /r/ sesinin düşmesi sonucu kaynaşmasıyla oluşmuştur. Bu sebeple hem isim hem de fiil köküne gelir. "*-dIġI zaman*" veya "*-dIġI halde"* anlamının yanısıra "*-mIş olma*" durumu da bildirir. Aynı anda gerçekleşen iki olayın veya birbiriyle aynı zaman diliminde gerçekleşen olayların ortak zamanını ifade eder. Hem zaman hem de durum bildirme işlevi vardır. *İ-* mek fiiliyle kaynaştığı için isim tabanlarına gelme özelliği de vardır: *bir iken* (52/12), *arar iken* (53/8), *yaş iken* (58/12), *genç iken* (60/15), *dėrken* (54/10), *yaturken* (42/11).

2.2.2.2.7.9. –mAdIn, -mAdAn

Durum ve zaman bildirir. Türkiye Türkçesindeki "*-mAdAn önce*", "*-mAK yerine*" ve "*-mAKtAnsA*" eklerinin anlamlarında kullanılmıştır: *ṭolanmadın* (51/6), *ṭalanmadan* (34/1), *olmadan* (35/12), *ḳocamadan* (35/3), *ṭoḳunmadan* (63/14), *gün ṭoġmadan* (58/13), *kaçırmadan* (55/14), *degmeden* (63/14), *varmadan* (58/1), *ṣaplamadan* (65/12) gibi.

2.2.2.2.7.10. -(I)cAK

Zaman bildiren ve eserimizde az kullanılan bu ekin işlevi Türkiye Türkçesindeki *-(y)IncA* ve "*-dIġI zaman*" ekinin işlevi gibidir: *başıcaḳ* (7/5), *söyleyicek* (22/1), *aşıcaḳ* (19/4), *içicek* (20/6), *binicek* (20/8) gibi.

2.2.2.2.7.11. -(y)Up

Eserimizde az görülen bu ek, fiilde olumsuzluk ekiyle kullanıldığında *–mAdAn* anlamında kullanılmış olur. Yan cümlenin yükleminde yer alan kip ve özneyi ana cümleye bağladığı durumlarda ise bağlaç işlevi de görmektedir: *ṭurmayup* (33/1), *vėrüp* (67/6), *ḳoyup* (33/10), *giyüp* (39/4), *yėyüp* (43/12) vb.

2.2.2.2.8. Tasarlama Kipleri

Tasarlama kipleri fiillerin emir, istek, şart veya zorunluluk durumlarını bildiren modal (kip) eklerdir. Tasarlama kipleri çekimlenen fiillerin yalnızca kiplerini bildirir, herhangi bir zaman bildirmez.

2.2.2.2.8.1. Emir Kipi

EAT'nin çok yaygın kullanılan 2. tekil şahıs emir kipi işlevindeki *-GIl* ek-fiili; esasında emir işlevi olmayıp, emir şekli olan eksiz – anlamca olumsuz emirlerde olumsuzluk eki alan- fiil tabanını pekiştirmeye yarayan bir edat olduğu görüşü belirtilmiştir (Şahin, 2011: 69, dipnot: 88). Eserimizde kullanılmadığını görüyoruz. Bunun yerine fiilin eksiz hâli ∅ kullanılmıştır: *atma* (19/2), *bekle* (56/1), *gir* (64/4), *al* (64/4), *çıḳ* (64/4), *ḳo* (39/10), *ḳorḳ* (2/15), *gör* (24/2), *söyleme* (64/9), *şav* (63/15), *yė* (32/1), *söyle* (32/2), *gel* (40/2), *ḳoḳma* (65/1), *ṭoḳun* (64/1) gibi.

2.2.2.2.8.2. İstek Kipi –(y)A

Fiil tabanının ifade ettiği hareketi istek şeklinde tasarlayan kiptir. Ancak ET'deki gelecek zaman, gereklilik, dilek kipileri bildiren *-gA* ekinden /g/ ünsüzünün düşmesiyle EAT'de *-(y)A* şeklinde kullanılmaya devam eden bu ek EAT'de de bu işlevlerini kaybetmemiş olup başka kip ve zamanlarda da kullanılmış olduğu görülmektedir (Özkan, 1999: 93 vd.).

EAT'de istek ve gelecek zaman şekli olarak çok yaygın olan (Mansuroğlu, 1988: 272) bu ek bizim eserimizde de genellikle istek kipi işlevinde olup gelecek zaman bildirme özelliğini de devam ettirdiğini görüyoruz. Gelecek zaman bildiren örnekler: *ḳapasın* (53/6), *olasın* (16/4), *düşesin* (21/13) gibi. İstek tasarlayan örnekler: *işlemeyem* (13/11), *bilsün* (18/1), *çalayım* (52/15), *ṣıḳayım* (56/3), *eyleye* (49/11), *eylemeye* (41/10), *ḫayır ola* (56/6), *olsun* (68/1), *baḳalum* (73/12), *göstermesün* (8/15), *oturalım* (7/15), *söyleyelim* (7/15), *yiyesin* (57/11) vb.

2.2.2.2.8.3. Dilek-Şart Kipi –sA, -(y)sA

Fiil tabanına gelen veya fiilin olumsuzluk ekinden sonra kullanılan ve yan cümlenin yükleminde yer alan *–sA* eki genellikle dilek bildirir. Zaman ekleriyle veya *i-mek* ek-fiiliyle yan cümlenin yükleminde kullanılan *–sA/-(y)sA* ekleri de dilek-şart bildirir. İyelik kökenli şahıs ekleriyle çekimlenir: *görse* (39/13), *giyse* (39/14), *yėse* (39/14), *ṭarıldıŋsa* (57/11), *arıḳ ise* (61/14), *aḫşam ise* (3/11), *ṣabāḥ ise* (3/12), *ḳırılursa* (10/9), *yoḳ ise* (13/14), *var ise*

(19/13), *ḳarınca ise* (24/11), *kim ise* (38/6), *yėr iseŋ* (65/15), *eydersen* (72/14), *aşna çıḳarsaŋ* (20/14), *ṣorarsaŋ* (29/8), *ḳoparsa* (55/18), *ėderse* (40/1), *çıḳsaŋ* (64/4) gibi. Eserimizde *mise* (43/4) ve *olsayı* (43/4) kelimelerinde isimleşmiş şekiller de olduğunu görüyoruz.

2.2.2.2.8.4. Gereklilik Kipi

"… gerek" ifadesi bazı hâl ekleri alarak veya isim-fiil kombinasyonuyla "*–mAK* gerek" şeklinde ve çok az da *–mAlI* ekiyle ifade edilmiştir. EAT'de yaygın kullanılan "*–sA* gerek" kalıbı ise metnimizde kullanılmamıştır.

2.2.2.2.8.4.1. -mAK gerek

Bu kombinasyon, gereklilik anlamı bildiren şekiller içerisinde en fazla kullanılan kalıptır: *beklemek gerek* (3/14), *görmek gerek* (45/5), *ıramaḳ gerek* (13/2), *gitmek gerek* (20/11), *ulamaḳ gerek* (31/14), *eylememek gerek* (40/11), *giymek gerek* (42/9), *ḫoş görmek gerek* (45/5) gibi.

2.2.2.2.8.4.2. -(y)A gerek

Eserimizde az kullanılan bir şekildir: *neme gerek* (67/13), *gerege gerekmez* (69/9) vb.

2.2.2.2.8.4.3. -dA gerek

Bulunma hali "*dA+ gerek*" kalıbı eserimizde bir defa kullanılmıştır: *yolda gerek* (49/2) gibi.

2.2.2.2.8.4.4. –mAlI

Metnimizde az kullanılan gereklilik bildiren kip ekidir: *ṭurmalı* (72/10), *aṣmalı* (65/15)

III. METİN AKTARMASI

3.1. TRANSKRİPSİYON SİSTEMİ

ا	: ā, a, e, ı, i, o, ö, u, ü	ش	: ş
ء	: ’	ص	: ṣ
آ	: ā, a	ض	: ż
ب	: b, p	ط	: ṭ
پ	: p	ظ	: ô
ة	: t	ع	: ʿ
ت	: t	غ	: ġ
ث	: s̱	ف	: f
ج	: c, ç	ق	: ḳ
چ	: ç	ك	: k, g, ŋ
ح	: ḥ	ڭ	: ŋ, k
خ	: ḫ	ل	: l
د	: d	م	: m
ذ	: ž, d̲	ن	: n
ر	: r	و	: o, ö, u, ü, ū, ō, v
ز	: z	ه	: h, a, e
ژ	: j	ى, ي	: y, ı, i, ī,î
س	: s		

3.2. ÇEVİRİ YAZILI METİN AKTARMASI

Hüve'l-Mu'īn

[1] (1) At evde oldukça öŋdül almaz dėmişler (Albayrak, 2009: 184). (2) At ile ṭorbayı çekişdirme dėmişler.[51] (3) Et ile ṭırnaḳ arasına girme dėmişler.[52] (4) At depişir, ara yėrde èşek ölür dėmişler (Albayrak, 2009: 186). (5) At geçdi meger al[53] ola,[54] at ḳaldı meger al (6) dėmişler.[55] At yėrine eşek baġlama dėmişler (Albayrak, 2009: 194). (7) Et ṭırnaḳdan ayrılmaz dėmişler.[56] Et her ne (8) ḳadar arıḳ ise etmek üstünde hem (9) yaraşur dėmişler.[57] Ata ṣan'atı oġula mīrāṣdır (10) dėmişler. Atalar sözi sözi[58] Ḳur'ân'a girmez (11) ammā yanınca leng leng yėler dėmişler.[59] Atalar (12) sözni ṭutmayanı yabāna atalar[60] dėmişler (Albayrak, 2009: 189). Atalardan (13) birine dėnmiş ki babam öldi, ol daḫı (14) cevābında dėmiş ki iş başıŋa düşmüş (15) ba'dehu anam öldi dėmiş, cevābında dėmiş ki

[2] (1) öksüz olmuşsın, ba'dehu oġlum öldi (2) dėnmiş, cevābında dėmiş ki yüregin bir (3) oḳ ṭoḳunmuş, ba'dehu ḳızım öldi dėmiş (4) cevābında dėmiş ki ḥarçdan ḳurtulmuş (5) sın, ba'dehu 'avratım öldi dėnmiş, cevabında (6) dėmiş ki döşegiŋ yėŋilendi dėmişler (ayp ayp, Allāh dėmişler[61]).[62] Eşegi siken oşuruġuna ḳatlanur (Albayrak, 2009: 189). (7) Atdan, deveden düşene tımār gerekdir. (8) Eşekden düşene ḳazma gerekdir dėmişler.[63] (9) Ateş ile panpanıŋ

[51] Krş. TDKADOS.
[52] A.g.s.
[53] "*Al at*" tercih edilmeyip "*doru at*" tavsiye edilmektedir. Bk. (Beğenmez, 2013: 124); *Alma alı, satma kırı, ille doru, ille doru; yağızın da binde biri* (Albayrak, 2009: 148); *Alma alı, sat yağızı, bin doruya, besle kırı* (Aksoy, 1984: 130); *Atın dorusu, yiğidin delisi* krş. (TDKADOS.).
[54] Bu söz de Oğuzname'de geçmektedir. Bk. (Özkan, 2014: 443).
[55] Bu bölüm Oğuzname'den bazı kısımları eksik veya değiştirilerek alınmıştır. Bunun için bk. (Asker, 2014: 74 vd.). *Ata, at kaldı demişler, kolaydı ola demişler. At uçtu demişler, turuydu ola demişler.* (Asker, 2014'ün "*Kolaydı ola*" okuması yerine "kulaydı" ve "*turuydu*" kelimesinin de "toruydu" olarak okunması daha doğru olurdu, çünkü o şekilde hem cümle düşük, hem de anlamsız gözükmektedir. Oysa ki "*kula ve doru*" kelimeleri bir at ırkı bildirir.
[56] Krş. TDKADOS.
[57] Tekrar, bk. 61/14-15 ve a.g.s.
[58] Tekrar.
[59] Oğuzname'de geçmektedir. Bk. (Özkan, 2014: 443 ve (Albayrak, 2009: 189).
[60] Bazı kaynaklarda "*atarlar*" şeklindedir. Krş. TDKADOS.
[61] derkenar.
[62] Bu diyalog şeklindeki bölümün biraz farklı ve daha geniş şekli Oğuzname'de de mevcuttur. *Atalara, atam öldi dėmişler, iş başıŋa düşmiş demiş, anam öldi dėmişler, öksüz ḳalmışsun demiş, oġlum öldi dėmişler, yüregüŋe oḳ ṭoḳunmuş demiş, ḳızım öldi dėmişler, ḥarçdan ḳurtulmuşsın dėmiş, ḳarındaşum öldi dėmişler, yėriŋde èliŋde ġarīb olmuşsun demiş, ᶜavratım öldü dėmişler, döşegüŋ yėŋilenmiş dėmiş, ḳonşum öldi dėmişler, ṭanuşıḳcuŋ gitmiş dėmiş, ḫışım ḳavmim öldi dėmişler, vāy ne ḥaẓ ėtmişsin demiş* (Diez, 1811: 184).
[63] Krş. TDKADOS.

ne oyunı vardır (10) dėmişler (Albayrak, 2009: 190). Atılan oḳ gėrü dönmez dėmişler[64] (Albayrak, 2009: 192). (11) Etmek kesmek hünerdir dėmişler. Etmegin (12) yalıŋız yėyen, dengini dişile ṭutar dėmişler (Albayrak, 2009: 392). (13) Atı arpasıyla ṭalaşdırma dėmişler.[65] (14) Aç ayu oynamaz dėmişler.[66] Aç, arıḳ erden (15) āç(ıḳ) ḳabżalu yaydan ḳorḳ dėmişler (Albayrak, 2009: 89).

[3] (1) Aç esiner, ‘āşıḳ gerinür dėmişler.[67] Aç ile (2) dost olma, yėmem dėrse ḳarnın ṭoyurur (3) dėmişler (Albayrak, 2009: 90). Aç ile ecellü söyleşür dėmişler.[68] (4) Açıḳ aġız aç ḳalmaz dėmişler.[69] Aç ḳonuḳ (5) ḳatıḳ istemez dėmişler (Özün, 1956: 3). Aç ṭavuḳ kendüni (6) ḫarmanda görür dėmişler.[70] Aç kimiŋ ile olursa[71] (7) şavaşır dėmişler (Özün, 1956: 3). Aç köpek ḳudurmaz dėmişler (Albayrak, 2009: 92). (8) Açıŋ ḳarnı ṭoyar, gözi ṭoymaz dėmişler (Albayrak, 2009: 95). (9) Açıŋ göŋlü büyük olur dėmişler (Albayrak, 2009: 95). Ecelsüz (10) ḳul ölmez dėmişler (Albayrak, 2009: 385). Ecel gelince baş aġrısı (11) bahāne olur dėmişler.[72] Aḫşam ise yat, (12) şabāḥ ise git dėmişler (Albayrak, 2009: 129). Aḫşamıŋ (13) ḫayrından şabāḥıŋ şerri yėgdür dėmişler.[73] (14) Aḫşama dek yoldaş olacaġa, (15) ḳuşluġa dek beklemek gerek dėmişler (Albayrak, 2009: 129). Edebi

[4] (1) edepsüzden ögren dėmişler.[74] Adem oġlanınıŋ (2) ḳarnı otuz üç ḥücredir, incïr ḥücresi (3) ev içredir dėmişler (Diez, 2018: 141). Adem oġlanınıŋ (4) eli gevherdir dėmişler. Adam görürseŋ varma, (5) it ürerse var dėmişler. Adamıŋ fenāsı (6) olmaz meger zügürd ola dėmişler.[75] Adama (7) eylik yaramaz, yaramaz adama batar dėmişler (Albayrak, 2009: 557). (8) Adam yaşadıḳça cānı ṭatlu olur dėmişler. (9) Adıŋ rüspı daḫı olursa etmegin ḳurı (10) yėme dėmişler (Diez, 2018: 149). Er ol da baş yar dėmişler (Yurtbaşı, 1994: 39). (11) Er olan etmegin ṭaşdan çıḳarır dėmişler (Albayrak, 2009: 420). (12) Er odlu ‘avrat odsuz, ‘avrat odlu er ḳuvvetsüz (13) olur dėmişler. Er eri şınar, münāfiḳ ḫalḳı şınar (14) dėmişler (Albayrak, 2009:

[64] Tekrar, krş. 54/8; 58/4.
[65] Krş. TDKADOS.
[66] A.g.s.
[67] A.g.s.
[68] A.g.s.
[69] A.g.s.
[70] Tekrar, krş. 51/7; krş. TDKADOS.
[71] “*Olsa*” şeklinde de kullanılmaktadır.
[72] Krş. TDKADOS.
[73] Tekrar, krş. 51/7; krş. TDKADOS.
[74] Krş. TDKADOS.
[75] A.g.s.

419). Er ile ‘avrat arasına girenıŋ ancaḳ (15) ḥürmetsüzligi ḳalur dėmişler (Albayrak, 2009: 419). Er buŋalmadıḳça

[5] (1) ḥaḳdan meded olmaz dėmişler. Ardabi (?) i t (2) anaya beŋzer dėmişler. İşkilli pezeveng[76] dingilder (3) dėmişler (Albayrak, 2009: 566). Er ḳara gerek, at ṭorı gerek dėmişler (Albayrak, 2009: 420). (4) Er ḳorḫusı ilden ile gider dėmişler. Erkek (5) ondur, ṭoḳuzı düzendir dėmişler.[77] Ere bir hüner (6) yėter dėmişler (Albayrak, 2009: 421). Arayan mevlāsın bulur dėmişler.[78] (7) Er yumşaġın er yėr, aġaç yumşaġın ḳurd yėr (8) dėmişler (Hengirmen, 2007: 80). Artıḳ nesne kimiŋ evini yıḳar dėmişler. (9) Arġ arınur, ad arınmaz dėmişler (Albayrak, 2009: 168). Ėrgen göziyle at al (10) dėmişler. Erkegiŋ ḳazancını it yėr, yaḳasını (11) bit yėr dėmişler.[79] Armūd, aġacından ıraḳ düşmez (12) dėmişler (Albayrak, 2009: 170). Arıḳ beygir, ḥāline göre oşurur (13) dėmişler (Albayrak, 2009: 166). Arıḳ şebegin tüyi bitmez dėmişler. (14) Az nesneye şorarlar, ḳanda gidersin, (15) cevābında çoġa giderim dėmiş (Yurtbaşı, 1994: 231). Azı bilmeyen

[6] (1) çoġı daḫı bilmez dėmişler (Diez, 2018: 148). Eski oynaş (2) eyerlenmiş at gibidir dėmişler (Albayrak, 2009: 429). Eski dünyā (3) yėŋi ḳazanç dėmişler. Eski dost düşmān (4) olmaz dėmişler,[80] ‘aksi daḫı böyledir. Eski (5) şehre yėŋi ‘ādet ḳurma dėmişler.[81] İssin (6) aġırlayan itine kemik vėrür dėmişler (Albayrak, 2009: 562). Aş (7) ṭuzıla, ṭuz oranıla dėmişler (Albayrak, 2009: 178). Eşekler ile (8) ḳonuşanıŋ adı şanı batar dėmişler. Eşek (9) ṭorbasıyla aġırmaz dėmişler.[82] Eşek ḳoca- (10) maġla ṭavla başı olmaz dėmişler.[83] Eşegiŋ (11) anırmazı olmaz dėmişler (Yurtbaşı, 1994: 168). Eşegiŋ ölümi (12) (ite) dügündür dėmişler.[84] Eşegiŋ pek baġla andan (13) Taŋrıya ışmarla dėmişler (Albayrak, 2009: 435). Eşegiŋ cānı acıdıḳda (14) atdan yügrük olur dėmişler[85] (Albayrak, 2009: 433). Eşege şormuşlar (15) ne pek yörirsin, bizlencim bilür demiş (Hengirmen, 2007: 284). Eşegi

[76] “*Pezeveng*” yerine “*büzük (tavuk)*” kelimesi ile de kullanılmaktadır. Krş. tr.wiktionary.org/wiki/İşkilli_büzük_dingilder. (Erişim Tarihi: 23.07.2020)
[77] Krş. TDKADOS.
[78] Tekrar, krş. 58/2; 72/1; krş. TDKADOS.
[79] Krş. TDKADOS.
[80] A.g.s.
[81] A.g.s.
[82] A.g.s.
[83] A.g.s.
[84] A.g.s.
[85] Tekrar, krş. 21/7; 59/15.

[7] (1) dügüne oḳumuşlar ya şuları yoḳ ya (2) odunları dėmiş (Aksoy, 1984: 229). Eşegi şāḥibi dėdiġi (3) yėre baġla dėmişler (Aksoy, 1984: 230). Aşil azmaz, şoyı ḳovar (4) dėmişler[86] (Aksoy, 1984: 140). Aġaç ata binen kimseniŋ ʻavratı (5) boş olur dėmişler. Aġır başıcaḳ, yenil ḳalḳar (6) dėmişler (Hengirmen 2007: 85). Aḳ aḳça ḳara gün içün dėmişler.[87] (7) Aḳça aḳçayı ḳazanur. Aḳçası az olanıŋ (8) yüzi ḳarasına baḳılmaz dėmişler (Albayrak, 2009: 121). Aḳçaŋ (9) var ise ḳarnıŋ aç ṭutma dėmişler (Albayrak, 2009: 120). Aḳçalu (10) cāhilden cimri dānişmend yėgdür dėmişler (Albayrak, 2009: 121). (11) Aḳçayı vėren düdügi çalar dėmişler.[88] Aḳsaḳ (12) olan yörigen olur dėmişler (Albayrak, 2009: 128). Aḳ göt (13) ḳara göt geçidde bellü olur dėmişler (Albayrak, 2009: 119). Egri (14) ṭoġrılmasa oḳçı boḳun yėrdi dėmişler. (15) Egri oturalım, ṭoġrı söyleyelim dėmişler.[89]

[8] (1) İgneyi kendüŋe şoḳ, çuvalduzı ėle (2) dėmişler.[90] El işler ālet ögünür dėmişler.[91] (3) Alan bir ḳıldan alur dėmişler (Yurtbaşı, 1994: 7b).[92] Al ile arslān (4) ṭutulur, güçle göcen ṭutulmaz dėmişler.[93] Ala (5) ḳarġada alımım olsun, alamazam ölümüm (6) olsun dėmişler (Yurtbaşı, 1994: 186). El eli yuvar, iki el yüzi (7) yuvar dėmişler (Aksoy, 1984: 220). El el üstündedir ʻarşa (8) çıḳınca dėmişler.[94] Altun eli pıçaḳ kesmez (9) dėmişler (Yurtbaşı, 1994: 122). Alçaḳ yėrde olan depecik (10) kendüzni ṭaġ şanur (Albayrak, 2009: 135). İlçiye zevāl (11) olmaz dėmişler.[95] İlden gelen ögün olmaz, (12) o da vaḳtiyle bulunmaz dėmişler.[96] İl delüsi (13) uşludır dėmişler. Eliŋ işde gözin̆ (14) eşde olsun dėmişler (Yurtbaşı 1994: 96). Allāh-u taʻāla yüzüŋ (15) yoḫsulluġını göstermesün begim, yoḫsulluġını

[9] (1) vėrsün ammā düşmāndan şaḳlasun dėmişler. (2) Alım ile borç ödenmez dėmişler.[97] Alacaġın alamayan (3) vėrecegin daḫı vėremez dėmişler (Yurtbaşı, 1994: 184). İmām cemāʻatüŋ (4) ḳulıdır dėmişler. İmām evinden aş, meyyit gözinden (5) yaş gelmez dėmişler.[98] Ana ḳıymetin dana bilür

[86] Tekrar, krş. 67/2.
[87] Krş. TDKADOS.
[88] A.g.s.
[89] A.g.s.
[90] A.g.s.
[91] Bu atasözü günümüzde tersine: *alet işler el övünür*, şeklindedir. Krş. TDKADOS.
[92] Tekrar, krş. 62/6. Biraz farklılaşmış şekliye: *Anlayan bir kıldan nem kapar.*
[93] Krş. TDKADOS.
[94] https://www.nedemekla.com/el-elden-ustundur-ta-arsa-kadar/: (Erişim Tarihi: 12.04.2019)
[95] Tekrar, krş. 61/1; TDKADOS.
[96] Tekrar, krş. 15/14; 58/14; krş. TDKADOS.
[97] Tekrar, krş. 69/11; krş. TDKADOS.
[98] Krş. TDKADOS.

dėmişler (Albayrak, 2009: 154). (6) Ev alma ḳoŋşı al dėmişler.[99] Ev içünde pek söyleme (7) dīvār ardında ḳulaḳ[100]olur dėmişler (Albayrak, 2009: 442). Av alanıŋ (8) at bineniŋ ḳılıç ḳuşananıŋ dėmişler.[101] Ev issin (9) begenmeyen evine eli boş varır dėmişler. Evlenmege (10) köŋli olan ergenliġini vėrür dėmişler. Utananıŋ (11) oġlı ḳızı olmaz dėmişler.[102] Otlaġa ateş (12) bıraġup yanmasun Allāh Allāh dėmişler. Oturan (13) adamdan gezen köpek yėgdür dėmişler. Ocaḳ (14) içinden ṭutuşur dėmişler (Yurtbaşı, 1994: 155). Ucuz etiŋ çorbāssı (15) ṭatsız olur dėmişler.[103] Üç nesne adamı ḳocaldır,

[10] (1) sini çaḳırdısı, ‘avrat yavuzlıġı, intiẓār çekmek (2) dėmişler. Evdeki bazar çarşūya uymaz dėmişler.[104] (3) Ödünç güle güle gider, aġlayu aġlayu gelür dėmişler (Yurtbaşı, 1994: 185). (4) Avaz ile oşuranıŋ ḳulıyuz dėmişler. Ortaḳlıḳ (5) öküzden, başḳa bızaġu yėgdür.[105] Ėl sikiyle gerdege (6) girme dėmişler.[106] Uzaḳ yoḳuşı yorġun olan bilür (7) dėmişler (Albayrak, 2009: 849). Uzaḳ yėri urġanıla ölçme dėmişler (Yurtbaşı, 1994: 182). (8) Üzüm üzümi görerek ḳararır dėmişler.[107] Uşaḳ (9) ile yola gitme, ‘arabası ḳırılursa aġlar, (10) ‘arabaŋ ḳırılur ise güler dėmişler (Albayrak, 2009: 847). Üşümüş (11) yılanı ḳoynuŋa şoḳma, ısınacaḳ seni şoḳar dėmişler (Albayrak, 2009: 849). (12) Oşuraḳ şefāsını yine oşuran bilür dėmişler. (13) Oşuruḳ ile boya boyanmaz dėmişler (Hengirmen, 2007, 465). Oġlan (14) evlenince beg oldum şanur dėmişler (Yurtbaşı, 1994: 101). Oġlan (15) oldıġı yėrde uġrılıḳ şaḳlanmaz, ḳız olduġı yėrde

[11] (1) igne gizlenmez dėmişler.[108] Oġlan aġlamadıḳça meme[109] vėrmezler (2) dėmişler (Yurtbaşı, 1994: 143). Oġlan bayrāmı sever, ‘avrat dügüni sever (3) dėmişler. Oġlanıŋ adını bellü eyle dėmekdir. Oġlanıŋ (4) aġzı büzük gerek dėmişler. Oġlanıŋ revi oyundur (5) dėmişler. Oġlanıŋ fevti alnındadır

[99] A.g.s.
[100] Albayrak, 2009’da “*ḳulaḳ”*yerine “*kullar*” kelimesi ile kullanılmıştır.
[101] Terkrar, krş. 59/4; krş. TDKADOS.
[102] Krş. TDKADOS.
[103] A.g.s.
[104] A.g.s.
[105] A.g.s.
[106] A.g.s.
[107] A.g.s.
[108] Bu atasözünün açıklaması Albayrak’ın kaynağında: *Erkek evladın insana iyilik ve şans getirdiği bilinen bir gerçektir. Kız evladı doğar doğmaz çeyiz hazırlğına başlandığı açıkça görülür*, şeklindedir (Albayrak, 2009: 731). Açıklamayı çok mantıklı bulmadık. Çünkü “*uġrulıḳ”* kelimesinin uğur, şans anlamı ile açıklanması ve “*saklamak*”, “*gizlemek*” kelimelerinin metaforik anlamda değil de, gerçek anlamında kullanılmış olması mümkündür. Bu atasözüne başka bir kaynakta rastlayamadığımız için bu açıklamayı teyit edemedik.
[109] derkenar.

dėmişler. Oġla (6) nıŋ teşvişi olmaz dėmişler. Oġlana, delüye, (7) köleye ulaşma dėmişler. Oġlana, ‘avrata (8) olan ḳulluḳ yabana gider dėmişler (Albayrak, 2009: 730). Oġluŋ varsa (9) ḫırsıza gülme dėmişler. Oġluŋa yüz vėrirseŋ (10) başdan aşar dėmişler. Ev ḳutsızı çadır, etmek (11) ḳutsızı beksimetdir dėmişler. Öġrenmemiş (12) götde ṭon ṭurmaz dėmişler.[110] Öŋün aŋmayan (13) şoŋun daḫı bilmez dėmişler. Öküz boynuzlu inek (14) südsüz, inek boynuzlu öküz güçsüz olur (15) dėmişler (Asker, 2014: 75). Öküze boynuzı yük degildür dėmişler.[111]

[12] (1) Öksüz ḳızıŋ ṭalibi küçük, yüzi şovuḳ (2) olur dėmişler. Öksüz oġlan göbegin kendi (3) keser dėmişler.[112] Öksüzüŋ ḳarnı ṭoymaz dėmişler (Yurtbaşı, 1994: 125). (4) Oŋmaḳ arpaya buġdaya yaraşur dėmişler. İmām (5) oşurunca cemā‘at şıçar dėmişler.[113] Öŋüme aş ḳo, (6) iki elimi boş ḳo, yėyemezsem başıma ṭaş ḳo (7) dėmişler (Albayrak, 2009: 752). Ulu göziyle ḳız al dėmişler. (Albayrak, 2009: 843) Ulu bayramda (8) etden, yėmekden, kiçi bayrāmda etden şaḳın dėmişler (Albayrak, 2009: 843). (9) Ulu sözin diŋlemeyen uluyuḳalur dėmişler (Albayrak, 2009: 844). (10) Ölmüş ardınca ölmüş yoḳ dėmişler.[114] Ölü (11) içün aġlama, delü içün aġla dėmişler (Albayrak, 2009: 748). Ölü (12) ḫelvāsıyla oġlan sevme dėmişler. Ölüniŋ (13) dostı olmaz dėmişler. Ölüniŋ aḳçası (14) çıḳmaz dėmişler. Ölüniŋ siki aġlayanıŋ büzigi (15) dėmişler[115] (Ekinci, 2015: 180). Ölüsine ḳara gönlek ṭartan kimseden

[13] (1) ḫayr gelmez dėmişler (Albayrak, 2009: 750). Ölüm ile öç alınmaz dėmişler.[116] (2) Ölünce dirilmekle, yorulunca ıramaḳ gerek dėmişler. (3) Umulmayan ṭaş, baş yarar dėmişler.[117] Evinde bir kişi bir kerre (4) ölmekden yabānda biŋ ölsün dėmişler (Albayrak, 2009: 443). On yaşında (5) oġlanı ata bindir dėmişler. Uyansız ata binme dėmişler.[118] (6) Uyḫu yaşdıḳ istemez dėmişler (Albayrak, 2009: 848). Ayaġıŋı yorġanıŋa göre (7) uzat dėmişler.[119] Ayaḳḳabı ṭar olunca dünyā geŋligi n’eylesün (8) dėmişler (Albayrak, 2009:

[110] Krş. TDKADOS.
[111] A.g.s.
[112] Tekrar, krş. 59/5; 61/6; krş. TDKADOS.
[113] Krş. TDKADOS.
[114] A.g.s.
[115] Ceyhan bu atasözüne: *Ölünüñ siki ol aġlayanuñ büzügine [olsun]*, şeklinde yer verir (Ceyhan, 2011a: 135).
[116] Krş. TDKADOS.
[117] A.g.s.
[118] A.g.s.
[119] A.g.s.

203). İti öldürene sürüdürler dėmişler.[120] İç acısını (9) ṭaban acısı çıḳarur dėmişler (Albayrak, 2009: 540). Ėden bulur, inleyen ölür (10) dėmişler.[121] Eyer altında at, ġayret altında er ölür dėmişler. (11) Ėrteye ḳalan belā, belā degildür dėmişler (Albayrak, 2009: 427). İş işlemeyem dėrseŋ (12) ʻāşıḳ ol dėmişler. İş işi gösterir dėmişler (Yurtbaşı 1994: 49). (13) İş başaranıŋdır dėmişler (Albayrak, 2009: 563). İşiŋ eyüsi altı ayda (14) çıḳar dėmişler (Albayrak, 2009: 566). İşiŋ yoḳ ise beg ḳapısına (15) var dėmişler.[122] İşi işleyen gönüldür dėmişler (Albayrak, 2009: 565). İki el

[14] (1) bir baş içündür dėmişler (Albayrak, 2009: 544). Él ėliŋ aynasıdır (2) dėmişler (Yurtbaşı, 1994: 26). İki öpmek, bir sikmek dėmişler. İki (3) dinden (olursa) bir adam cāndan (olur) dėmişler (Hengirmen, 2007: 353). İki çıplaḳ bir (4) ḥammāmda yaraşur dėmişler (Aksoy, 1984: 267). İki delüye bir uṣlu (5) ḳomışlar dėmişler.[123] İki ṣu, bir etmek yėrin ṭutar (6) dėmişler (Albayrak, 2009: 547). İki ṭavşan ḳovan birin daḫı ṭutamaz (7) dėmişler (Hengirmen, 2007: 354). İki ʻavrat bir yėrde olmaz dėmişler. (8) İki ḳarpuz bir ḳoltuġa ṣıġmaz dėmişler (Albayrak, 2009: 546). İki (9) kedi bir arslāna pes ėtdir(ir) dėmişler[124] (Albayrak, 2009: 546). İki gemi (10) ḳolı ṭutan tėz boġulur dėmişler (Albayrak, 2009: 545). İki gönül (11) bir olunca ṣamanlıḳ ṣarāy olur dėmişler[125] (Yurtbaşı, 1994: 30). (12) İki kimseniŋ üçüncisi olma dėmişler (Albayrak, 2009: 546). (13) İki yatan üç ḳalḳar dėmişler (Albayrak, 2009: 548). İlan eġri bügri (14) gider, inine ṭoġrı girer dėmişler (Albayrak, 2009: 891). (15) Ilanı aḫır eliyle ṭut dėmişler.[126] Él eliyle

[15] (1) ılan ṭut dėmişler (Albayrak, 2009: 398). Él ėlden ayrıḳsı degildür, töresi (2) ayrıḳsıdır dėmişler (Albayrak, 2009: 549). Él ėli gözel ṭartar dėmişler. Él için (3) aġlayan gözsüz ḳalur dėmişler (Hengirmen, 2007: 273). Él deliyi uṣluludur (4) dėmişler. Ėlden gelen ögün olmaz o da vaḳtiyle bulunmaz (5) dėmişler (Yurtbaşı, 1994: 127). Él sikiyle gerdege girmek hüner degildür dėmişler (Albayrak, 2009: 401). (6) Él ṣarrāfdır eyüyi ya kötüyi gözel ṭanur dėmişler. (7) Él ʻārifdir tėz ṭuyar dėmişler (Yurtbaşı, 1994: 132).

[120] A.g.s.
[121] A.g.s.
[122] Albayrak'ta "*beg*" yerine "*bağ*" kullanılmıştır, bk. (Albayrak, 2009: 566).
[123] Tekrar, krş. 62/1; krş. TDKADOS..
[124] Tekrar, krş. 62/2.
[125] Tekrar, krş. 59/3.
[126] Tekrar, krş. 14/15.

Ėl ‘ārı, Tanrı nūrı[127] (8) **ḳorḫusundan ziyādedir dėmişler.**[128] **Ėliŋ atdugı ṭaş** (9) **ırak gider dėmişler** (Albayrak, 2009: 409). **İlk uran oḳçıdır dėmişler** (Albayrak, 2009: 550). (10) **Ėliŋ köpegi ėle ürer, bizim köpek bize ürer dėmişler** (Albayrak, 2009: 410). (11) **Eylik eyle kele, ṭuyursun seni ėle dėmişler.**[129] **Eylik** (12) **bilineydi, ḳoca öküze bıçaḳ olmazdı dėmişler** (Albayrak, 2009: 578) (13). **Eylige eylik ödünç gibidir** (Albayrak, 2009: 578). **Yaramazlıġa eylik insān** (14) **işidir, yaramazlıġa yaramazlıḳ ḥayvān işidir** (15) **dėmişler. İnāncılardan ol, mu‘terizīnden olma**

[16] (1) **dėmişler. Eyü cevher kendüsin bildürür dėmişler** (Albayrak, 2009: 575). (2) **Eyü dostuŋa burun gösterme dėmişler. Eyü günüŋ** (3) **dostı olma dėmişler** (Ekinci, 2015: 169). **Eyü gün ṭoġuşundan bellüdür** (Hengirmen, 2007: 375). (4) **Eyü ile ḳonuş eyü olasın dėmişler. Evi yanmış** (5) **çıfit gibi segirdme. Ėvmekle menzil alınmaz dėmişler.**[130] (6) **Ėven ḳız ere varamaz, varırsa da baḫt bulamaz dėmişler.**[131] (7) ***Fīḥ urūfe’lbā’***: **Papāz çoḳ olunca kelise boḫ olur** (8) **dėmişler** (Albayrak, 2009: 755). **Pers-i pur dilin daḫı billur dėmişler. Bazar** (9) **ilk bazardır dėmişler** (Albayrak, 2009: 759). **Bazar altmışlı bazardır dėmişler.** (10) **Bazarda ṭarılmaḳ olmaz dėmişler** (Albayrak, 2009: 759). **Bazarıŋ anası** (11) **atası olmaz dėmişler. Boḫ yėyen ‘abdāl ḳaşığın** (12) **bėlinde ṭaşır dėmişler.**[132] **Baş gidince ayaḳ pāydār olmaz** (13) **dėmişler** (Hengirmen, 2007: 161). **Başa yazılan gelir, ebleh tasadan ölür** (14) **dėmişler** (Albayrak, 2009: 229). **Bal bal dėmekle aġız ṭatlu olmaz dėmişler** (Aksoy, 1984: 154) (15). **Bal ṭutan parmaġın yalar dėmişler** (Aksoy, 1984: 160). **Balṭa bir urmaġla**

[17] (1) **kesmez dėmişler** (Albayrak, 2009: 225). **Balṭada varşa bende de var** (2) **dėmişler. Balıḳ başdan ḳoḳar dėmişler** (Aksoy, 1984: 159). **Balıŋ dibi** (3) **yaġıŋ aġzı dėmişler** (Albayrak, 2009: 224). **Balı olan bal yėmez mi** (4) **dėmişler** (Albayrak, 2009: 223). **Bıçaḳ kendü ḳının kesmez dėmişler** (Albayrak, 2009: 244). **Baġşiş** (5) **atıŋ dişine baḳılmaz dėmişler** (Albayrak, 2009: 219). **Baḫīl ü ḥasīs** (6) **cennete girmez dėmişler. Bir el, bir baş içündür**

[127] “*Nūrı*” kelimesi “*nārı*” şeklinde olması gerekir. Çünkü, Albayrak’ın kaynağında aynı atasözü: *Elin a’rı cehennemin nârından çetindir*, şeklindedir (Albayrak, 2009: 409).
[128] Albayrak’ın eserinde yer alan benzer bir atasözünün açıklaması bizim atasözümüze uymaktadır (Albayrak, 2009: 396).
[129] Krş. TDKADOS.
[130] Tekrar, krş. 51/1; krş. TDKADOS.
[131] Krş. TDKADOS.
[132] Bk. TDKADOS’ta “*boḫ*” yerine “*pılav*” şeklindeki kullanımıyla verilmiştir.

dėmişler.[133] (7) Bir baba ṭoḳuz oġlu bėsler, ṭoḳuz oġul bir babayı (8) bėsleyemez dėmişler (Albayrak, 2009: 251). Bir başa bir göz yėter dėmişler.[134] (9) Bir aġaçdan oḳluḳ da çıḳar, boḳluḳ da çıḳar (10) dėmişler.[135] Bir sürüçen atıŋ boynın urmazlar (11) dėmişler.[136] Bir söyle iki fikr eyle dėmişler.[137] Bir (12) söylemek, iki çiynemekden alıḳor dėmişler (Albayrak, 2009: 262). Bir pek bilürden (13) ḳorḳ, bir pek bilmezden ḳorḳ dėmişler. Bir ṭaş ile (14) ṭoḳuz ḳoz urulmaz dėmişler. Bir kişi gemiye (binerse) (15) kendüzni teneşüri taḥtası üzerinde

[18] (1) bilsün dėmişler. Bir kişi at ḳoşsa, kendüzni (2) ṣalınca üstünde bilsün dėmişler. Bir kimse (3) etegiyle armūd devşirme. Bir kimse ipiyle ḳuyuya (4) inme dėmişler. Bire biŋ söyleme dėmişler (Diez, 2018: 151). Bėsle ḳarġayı (5) gözіŋ oysun dėmişler.[138] Bėş barmaḳ bir degildür dėmişler (Albayrak, 2009: 240). Pişmiş aşa ṣovuḳ ṣu ḳatanlardan olma dėmişler. (7) Peşinsüz papuç olmaz dėmişler (Albayrak, 2009: 761). Buġday etmegiŋ (8) yoġ ise buġday diliŋ de mi yoḳ dėmişler (Albayrak, 2009: 277). Buġdayı (9) ḳoŋşuŋa ṣat ta çöregini me‘ān yėyesin dėmişler (Albayrak, 2009: 278). (10) Bınārı başdan avla dėmişler (Albayrak, 2009: 761). Begi ėl yavuz ėder (11) dėmişler (Albayrak, 2009: 242). Bilür bilürdi, bilmez ne bilsün dėmişler. Bilinmedik (12) yėrde er ġarībdir dėmişler (Albayrak, 2009: 246). Bilmedügiŋ kişiyle yoldaş (13) olma dėmişler (Albayrak, 2009: 246). Ben benim içün demem, bāġ üzümsüz (14) yaraşmaz dėmişler.[139] Ben ne vaḳt ölürsem ḳıyāmet ol (15) gün ḳopar dėmişler (Yurtbaşı, 1994: 191). Poḫ yėmek mi‘deye baġludur dėmişler.[140]

[19] (1) Poḫa oşuruḳ lāyıḳdır dėmişler. Poḫa ṭaş (2) atma üzeriŋe ṣıçrar dėmişler. Burç isteyen (3) deve boynın uzadır dėmişler (Aksoy, 1984: 204). Borç eyü güne (4) ḳatlanmaz dėmişler (Yurtbaşı, 1994: 184). Borç başdan aşıcaḳ (5) ḳazile ṭavuḳ yėmek gerekdir dėmişler (Albayrak, 2009: 269). Borcuŋ (6) yoḳ ise kefil ol dėmişler (Yurtbaşı, 1994: 184). Borçlu ölmez (7) beŋzi ṣararır dėmişler (Aksoy, 1984: 177). Borç yigidiŋ ḳamçısıdır (8) dėmişler (Aksoy, 1984: 177). Borçlunıŋ yüzi yoḳdur dėmişler. Bu zamane

[133] Albayrak'ın eserinde: *İki el bir baş içindir*, şeklinde yer almaktadır. Bkz (Albayrak, 2009: 544)
[134] Krş. TDKADOS.
[135] A.g.s.
[136] A.g.s.
[137] A.g.s.
[138] Tekrar, krş. 64/14, 71/11; krş. TDKADOS.
[139] Hengirmen'de: *Tilki, benim için demem ama üzümsüz bağın kökü kurusun demiş*, şeklindedir. Bk. (Hengirmen, 2007: 534)
[140] https://www.uludagsozluk.com/k/bok-yemek-mideye-bağlıdır. (Erişim tarihi: 23.14.2018)

(9) **ḫalḳına gül yaramaz, diken yarar dėmişler. Boş ite** (10) **menzil yoḳ dėmişler** (Aksoy, 1984: 179). **Buṭ şıḳmaġıla ‘ām ṭar olmaz** (11) **dėmişler. Bulutlu göŋül ḳararır dėmişler. Büyük başın** (12) **büyük aġrısı olur dėmişler** (Yurtbaşı, 1994: 247). **Biŋ atıŋ var ise** (13) **inişde in ve bir atıŋ var ise daḫı yoḳuşda bin** (14) **dėmişler** (Aksoy, 1984: 167). **Biŋ buçuḳ, bėş yüz bütün ėder dėmişler.** (15) **Biŋ dostdan bir düşmān çoḳdur dėmişler** (Albayrak, 2009: 248).

[20] (1) **Biŋ selāmü ‘aleyḳümden bir ‘aleyḳüm selām yėgdür** (2) **dėmişler. Biŋ ḳoyunlu**[141] **babadan**[142] **bir yüksükli ana yėgdür** (3) **dėmişler** (Yurtbaşı, 1994: 26). **Biŋ ḳasāvet, bir borcı ödemez dėmişler.**[143] (4) **Biŋ vėresiyeden bir naḳd yėgdür dėmişler. Biŋe bir** (5) **söyle dėmişler.** ***Fīḥurūfe’t-tā’***: (6) **Tavuḳ şu içicek aç olur dėmişler. Türk**[144] (7) **aşı ödünç, dügün aşı borç olur dėmişler** (Albayrak, 2009: 839) (8). **Türk**[145] **ata binicek kendüyi beg oldum şanur dėmişler** (Albayrak, 2009: 839) (9). **Türk ucuz bulduġunı murdār şanur dėmişler.** (10) **Türk işte dėdügi yėre üç günlik azıḳla** (11) **gitmek gerek dėmişler. Türk olana şehriŋ içi** (12) **zindān olur dėmişler** (Albayrak, 2009: 839). **Türk şehirleriŋ ḳulıdır** (13) **dėmişler. Türk ‘aḳlı şoŋradan gelür dėmişler** (Aksoy, 1984: 365) (14). **Türke aşna çıḳarsaŋ seni bėş aḳça** (15) **borçlu çıḳarır dėmişler. Türke**[146] **beglik vėrmişler**

[21] (1) **ibtidā babasın aşmış dėmişler.**[147] **Türke**[148] **borçlu** (2) **olma ya dügünde ister ya bayrāmda dėmişler** (Albayrak, 2009: 840). (3) **Taŋrı ḳuluna ẓulm etmez dėmişler** (Albayrak, 2009: 815). **Tekkeyi bekleyen** (4) **içer çorbāyı dėmişler** (Aksoy, 1984: 361). ***Fīḥurūfe’l-cīm***: **Tėz biten tėz yiter dėmişler** (Hakverdioğlu, 2009: 202).[149] (5) **Çoḳ bilen çoḳ yanılur dėmişler.**[150] **Çabuḳ**

[141] Başka şekli için krş. (İlbars, 1999: 426): *Çiftli çubuklu babam olacağına gümüş yüzüklü anam olsun.*
[142] Başka şekillerini krş. (Güngör, 2016: 164): *Yüz koyunlu atam kalmaktan, bir yüksüklü anam kalmak yeğdir* (Yurtbaşı, 1994: 26).
[143] Krş. TDKADOS.
[144] Diğer kaynaklarda “*Türk*” kelimesi yerine “*Bey*” kelimesi ile de rastlanmaktadır. Krş. (Aksoy, 1984: 166); (Hengirmen, 2007: 168).
[145] “*Türk*” kelimesi yerine “*abdal*” kelimesi ile kullanılmıştır. Krş. (Aksoy, 1984: 103).
[146] Diğer bazı kaynaklarda “*Türk*” kelimesi yerine “*çingene*” kelimesiyle kullanılmaktadır. Krş. (Aksoy, 1984: 189); Günümüz Türkçesinde yaygın kullanım şekli de “*çingene*” kelimesiyledir. Bk. (Hengirmen, 2007: 215); Yurtbaşı, 1994: 247)
[147] Tekrar, krş. 69/1.
[148] Diğer kaynaklarda “*Türk*” kelimesi yerine “*dilenci*” kelimesi ile mevcuttur. Krş. (Aksoy, 1984: 206); (Hengirmen, 2007: 247); (Yurtbaşı, 1994: 185). Ayrıca, Türkiye Türkçesindeki yaygın kullanım şekli de “*dilenci*” kelimesiyledir.
[149] derkenar.
[150] Krş. TDKADOS.

ḳoş- (6) **duran ayaġından ṭutılur dėmişler.**[151] **Cān boġazdan** (7) **gelür dėmişler.**[152] **Cānı acıyan eşek atdan yügrük** (8) **dėmişler.**[153] **Çaġrılmayan yėre kediyle köpek var(ır) dėmişler** (Albayrak, 2009: 293). (9) **Cāhil olan kimse vaḳitsüz ḫoros gibidir dėmişler** (Yurtbaşı, 1994: 51). (10) **Çil āmın göte de żarārı vardır dėmişler. Çabalayan** (11) **vėregen olur dėmişler.**[154] **Çatal ḳazıḳ yėre girmez dėmişler.**[155] (12) **Çerāġ dibi ḳaranu olur dėmişler.**[156] **Çuḳurı boyunca** (13) **ḳaz, belki kendin düşesin dėmişler** (Albayrak, 2009: 316). **Cemā'at** (14) **ne ḳadar çoḳ olsa imām bildigin oḳur** (15) **dėmişler.**[157] **Çalan bir günāha girer, çaldıran biŋ dėmişler.**

[22] (1) **Cimri ve ḥasīs bir söyleyicek cömerd iki söyler** (2) **dėmişler. Cimriniŋ oġlu 'inādcı olur dėmişler** (Albayrak, 2009: 291). (3) **Çobān**[158] **ata binicek kendüsini beg oldum şanur** (4) **dėmişler** (Albayrak, 2009: 839). **Çürüksiz ḳoz olmaz dėmişler** (Albayrak, 2009: 317). **Çoḳ** (5) **çeri peksimeti ḳıt èder dėmişler** (Albayrak, 2009: 310). **Çoḳ söz** (6) **Ḳur'ān'da yaraşur dėmişler** (Albayrak, 2009: 313). **Çoḳ söylemekde fā'ide** (7) **olaydı ḳıṣṣaḥān aydırdı dėmişler** (Albayrak, 2009: 313). **Çoḳ** (8) **sevdiginė çoḳ varma dėmişler** (Albayrak, 2009: 312). **Çoḳ ḳarınca** (9) **arslān öldürür dėmişler** (Albayrak, 2009: 312). **Çoḳluḳ erligi bozar** (10) **dėmişler** (Albayrak, 2009: 314). **Çoḳluġa ṭarı şaçılmaz**[159] **dėmişler** (Albayrak, 2009: 314). **Çoḳ** (11) **yaşayan çoḳ bilmez, çoḳ gezen çoḳ bilür dėmişler** (Albayrak, 2009: 311). (12) **Çoḳ yėmek yėmek ḥayvān şıfātıdır dėmişler. Cömerd** (13) **eliŋ yoġısa cömerd diliŋde mi yoḳ dėmişler.** ***Fīḥurūfe'l-ḥā'***: (14) **Ḥām armūṭ gibi boġazımıza durma** (15) **dėmişler. Ḥaḳ ḳardaşı ḳardaş yaratmış kisesi ayrı dėmişler.**[160]

[23] (1) **Ḥaleb anda ise arşūn bundadır dėmişler.**[161] **Ḥocayı** (2) **teneşür bilür, ḥācı dėdügimiz adamıŋ ḫāçı ḳoltuġından** (3) **çıḳar dėmişler.**[162] **Ḥaḳ dėyince**

[151] http://www.kursunkalem.com/atasozu/cok-kosan-cabuk -cok-tez-yorulur/#gsc.tab=0 (Erişim Tarihi: 14.07.2021)
[152] Krş. TDKADOS.
[153] Tekrar, krş. 6/13; 59/15; krş. TDKADOS.
[154] Bu atasözü *Çabalayan tez verir*, şeklinde Pend-nâme'de mevcuttur. Bk. (Hengirmen, 1983: 41)
[155] Krş. TDKADOS.
[156] A.g.s.
[157] A.g.s.
[158] Kaynaklarda "*çoban*" yerine "*abdal*" kullanılmıştır, krş. TDKADOS. Metinde ise "*Türk*" kullanımıyla da mevcuttur bk. satır 20/15.
[159] düzeltme.
[160] Krş. TDKADOS.
[161] A.g.s.
[162] http://deyimler.sitesi.web.tr (Erişim Tarihi: 18.08.2020)

aḳar şular ṭurmuşdur dėmişler.[163] (4) Ḥaḳ söz acı olur dėmişler.[164] Ḥaḳ ṭoġrıdadır dėmişler (Albayrak, 2009: 496). (5) Ḥammāmda ırlamaḳ ġurbetde ögünmek gibidir dėmişler (Yurtbaşı, 1994: 156). (6) Ḥammāma giren derler dėmişler.[165] Ḥayvān alası dışında (7) insān alası içinde olur dėmişler (Aksoy, 1984: 270). Ḥayvān yularından (8) er iḳrārından dėmişler.[166] Ḥayvān yalaşıraḳ (9) insān şoruşaraḳ dėmişler (Albayrak, 2009: 509). *Fīḥ urūfe'l-ḥā*: (10) Ḫādım ile aḳ ata ḳulluḳ ėden kimseniŋ yüzi aḳ (11) olmaz (Albayrak, 2009: 595). Ḫaberi oġlandan al dėmişler.[167] Ḫalḳ içinde (12) eşegin ḳuyrıġın kesme, kimi uzun dėr, kimi ḳışa dėr (13) dėmişler.[168] Ḫizmeti Allāh içün eyle dėmişler. Ḫızlı sikdigim (14) Ḳaraca Aḥmed Tekyesine gelmez dėmişler (Ekinci, 2015: 171). Ḫurmā ḳadar (15) vėreni boş gönderme dėmişler. Ḫāşım ḫāşma

[24] (1) mevlūd oḳumaz dėmişler.[169] Ḫāşımıŋ ḳarınca ise de (2) merdane gör dėmişler.[170] Ḫūy cān altındadır cān (3) çıḳmadıḳça ḫūydan geçilmez dėmişler.[171] Ḫūyuŋ hünerin (4) bilmedüġiŋ ṭavarıŋ ardına ṭolaşma dėmişler (Albayrak, 2009: 537). (5) Ḫayr işi uzatma şerre döner, şer işi uzat ki (6) ḫayra dönsün dėmişler (Albayrak, 2009: 509). Ḫıyār aḳçasıyla gelen eşegiŋ (7) ölümi ṣudandır dėmişler.[172] Ḫayır şan eşiŋe, ḫayır (8) gelsün başıŋa dėmişler (Albayrak, 2009: 508). Ḫīle ile iş işleyen (9) miḥnetle cān vėrir dėmişler (Yurtbaşı, 1994: 17). *Fīḥ arūfe'd-dal*: (10) Dānişmendiŋ lā-namı, ışıḳlarıŋ erindesi (?), ṣūfileriŋ (11) ḫayır olası ögünmez dėmişler. Dānişmend vėrmegi (12) sevmez almaġı sever dėmişler. Danışan ṭaġ aşmış (13) danışmayan yolda ḳalmış dėmişler.[173] Durp dėmege (14) ṭuṭacaḳ ister dėmişler.[174] Derde uġramaḳ ḳolay (15) ḳurtulması güç dėmişler. Dertsüz ḳul olmaz

[163] Krş. TDKADOS.
[164] Krş. TDKADOS. Ayrıca, bu söz Hz. Ali vecizesi olarak değerlendirilmektedir. Bk. (Ceyhan, 2011: 188).
[165] Krş. TDKADOS.
[166] A.g.s.
[167] A.g.s.
[168] A.g.s.
[169] A.g.s.
[170] A.g.s.
[171] A.g.s.
[172] A.g.s.
[173] A.g.s.
[174] Ceyhan, bu atasözünü "*Dut dimege tutak gerek*." atasözüyle benzeştirmiştir. Bk. (Ceyhan, 1998: 122).

[25] (1) dėmişler (Albayrak, 2009: 343). Doġdığına inandın öldigine inanmaz (2) mısın (Yurtbaşı, 1994: 191). Da‘vacıŋ ḳāḍı olunca yardımcıŋ Allāh (3) ola dėmişler.[175] Degirmene giden un ögüdir, evdeki (4) nevbet ṣorar dėmişler (Albayrak, 2009: 330). Degirmenci ḳızlıḳ görmez dėmişler (Albayrak, 2009: 330). (5) Deŋiz olup ṭaşma, eliŋden gelmedigi işe ṭolaşma dėmişler. (6) Deveyi siken nerdibānı bile ṭaşır dėmişler. Dil esen, (7) baş esen dėmişler.[176] Dil dilden ḳalmaz dėmişler (Albayrak, 2009: 353). Dilkü (8) dilküligin bildürince postın ṣoyarlar dėmişler.[177] Dilkünüŋ (9) gezüp gezüp gelecegi kürkçi dükkânıdır dėmişler.[178] (10) Delüden uṣlu ḫaber dėmişler.[179] Delükli ṭaş yėrde (11) ḳalmaz dėmişler.[180] Delüyi ne sik ne sikil dėmişler (Albayrak, 2009: 336). (12) Dünyā gençden gence dinçden dinçedir dėmişler (Hengirmen, 2007: 261). (13) Dünyā eyüler yüzi ṣuyına ṭurur dėmişler. Dünyāda (14) kötü olmasa eyüniŋ ḳadri bilinmez dėmişler. (15) Düzenlik ḳanda ise bereket anda olur dėmişler (Albayrak, 2009: 384).

[26] (1) Dünyāda bitmez iş olmaz dėmişler. Dost (2) eskiycek Taŋrı yėŋisin vėrir dėmişler. Dost ile (3) yė iç, alış vėriş ėtme dėmişler.[181] Dost başa (4) baḳar, düşmān ayaġa dėmişler.[182] Dostluḳ ḳanṭār ile (5) alışvėriş miṣḳāl ile dėmişler.[183] Dostluḳ vardığınca (6) perkişür, meger içünde çürüklük ola dėmişler. (7) Dostuŋ ṭa‘āmını düşmān gibi yė dėmişler (Albayrak, 2009: 368). (8) Düş uyḫudan ṣoŋra olur dėmişler.[184] Düş (9) yalıŋız, ḳalḳ yalıŋız dėmişler. Dügünci uyur, dügün (10) issi uyumaz dėmişler. Dügünde bayramda bir dilber (11) seven aldanur dėmişler (Albayrak, 2009: 374). Devletlüden yatluluḳ gelmez (12) dėmişler. Devletlüniŋ göŋli olunca fuḳarānıŋ cānı çıḳar (13) dėmişler.[185] Devletlüye ṭoḳun geç, fuḳarādan ṣaḳın geç dėmişler.[186] (14) Devletsüziŋ oġlu olmaḳdan devletlüniŋ ḳulı olmaḳ (15) yėgdür dėmişler (Yurtbaşı, 1994: 98). Dün ḳabaḳ oldı bugün boy gösterir

[175] Krş. TDKADOS.
[176] A.g.s.
[177] A.g.s.
[178] Tekrar, krş. 68/4; krş: TDKADOS.
[179] Tekrar, krş. 62/3; krş. TDKADOS.
[180] Krş. TDKADOS.
[181] A.g.s.
[182] A.g.s.
[183] Tekrar, krş. 72/3; TDKADOS.
[184] Krş. TDKADOS.
[185] Tekrar, krş. 68/8.
[186] Parlatır (2007), 186.

[27] (1) dėmişler (Albayrak, 2009: 375). Dünle yola giden, şabāḥla ḳarnın (2) ṭoyuran, oġlan iken evlenen, rūmi ‘avrat alan (3) aldanmaz dėmişler.[187] Deve ḳulaḳdan aġsamaz (4) dėmişler (Albayrak, 2009: 346). Deveye kerec lazım oldıḳda boynıŋ uzar (5) dėmişler.[188] Deveye şormışlar şan‘atıŋ ne, cevabında (6) ḳazzāzlıḳ dėmiş, eliŋe ayaġıŋa yaḳışur dėmişler (Albayrak, 2009: 349). (7) Dün müslümān ėtdigimiz bugün bize cāmi‘ yolun (8) gösteryor (Albayrak, 2009: 375). *Ḥurūfe’r-rā*: Rūm ‘avratınıŋ (9) sikişi ṭatlu olur dėmişler. Rāzıŋı kimseye (10) dėme dėmişler. Rūspı rūspılıġın terk ėderse (11) pezevengligin terk eylemez dėmişler (Diez, 2018: 11). *Ḥurūfe’z-zā*: (12) Zindān kehlesi gibi yaḳamıza dikelme. Zamānede eylik (13) ġarībdir dėmişler. Zamāne ‘ārsızıŋdır dėmişler. Zorile (14) ḳoyuna giden köpek ḫayr ėtmez dėmişler (Albayrak, 2009: 918). Zorile (15) gözellik olmaz dėmişler.[189] *Ḥurūfe’s-sīn*:

[28] (1) Serçeye çubuḳ beredir dėmişler (Hengirmen, 2007: 500). Sezilmeyen ṭaş (2) ‘araba devirir dėmişler (Albayrak, 2009: 785). Sekiz keçiye ṭoḳuz çoban (3) lāzımdır dėmişler (Albayrak, 2009: 778). Siŋek murdār degildür ammā mi‘de bulandırır (4) dėmişler.[190] Sinek tozı tükrükdür dėmişler. (5) Semizlik adam yaraşıġıdur dėmişler (Albayrak, 2009: 779). Sen kimseniŋ (6) gözindeki çöpi görme kendi gözinde olan (7) mertegi gör dėmişler.[191] Sen daḫı dügünde oşuracaḳ (8) ‘avrat degilsin dėmişler. Senden alçaḳdan ḳızal (9) senden uluya ḳız vėrme dėmişler (Yurtbaşı, 1994: 101). Senden (10) ulunıŋ evine vardıġıŋ zamān adam ol, (11) ol seniŋ eviŋe geldigi zamān yine sen adam ol (12) dėmişler (Albayrak, 2009: 782). Seni bir sevmeyeni, sen anı iki sevme dėmişler (Albayrak, 2009: 782). (13) Söz oḳdur, ağız yaydır, oḳ atılsa gėrü dönmesi (14) güçdür dėmişler.[192] Söz sözi açar, söz göti açar (15) dėmişler (Albayrak, 2009: 798). Söz ṭoprаḳ gibidir eşdikçe artar dėmişler.[193]

[29] (1) Söz var iş bitürür, söz var baş yitirür dėmişler.[194] (2) Sözіniŋ eri ol dėmişler. Sözi vėrenden, alan (3) uşlu gerek dėmişler (Ekinci, 2015: 172). Süngi çuvala girmez dėmişler (Albayrak, 2009: 708). (4) Söyleyeni ḳo, söyledeni gör dėmişler (Albayrak, 2009: 797). Söyleyeceŋ (5) var ise

[187] Tekrar, krş. 60/15; 61/1.
[188] “*Kerec (ekmeğin kuru ve sert kabuğu)*” kelimesi yerine “*ot*” kelimesi ile kullanılmıştır. Bk. (Albayrak, 2009: 348)
[189] Tekrar, krş. 40/13, 67/7; krş. TDKADOS.
[190] Krş. TDKADOS.
[191] http://www.dunyasozluk.com. (Erişim Tarihi: 10.07.2019)
[192] krş. TDKADOS.
[193] Albayrak’ın eserinde ”*süngü*” yerine “*mızrak*” kelimesiyle kullanılmıştır. Bk. (Albayrak, 2009: 798)
[194] Krş. TDKADOS.

işideceginŋ daḫı var dėmişler (Albayrak, 2009: 797). Sırcı (6) ziyān görmez dėmişler (Albayrak, 2009: 789). Sėl gider, ḳum ḳalur dėmişler (Aksoy, 1984: 344). (7) Sėl aḳdugı yėrden yine aḳar dėmişler.[195] *Fīḥurūfe'ş-şīn*: (8) Şaşıya yol ṣorarsaŋ gözi ṭoġrılıġına gitme (9) dėmişler (Albayrak, 2009: 808). Şüpheli pazar mi'deyi bozar dėmişler[196] (Hengirmen, 2007: 521). Şerī'at (10) kesdügi parmaḳ acımaz dėmişler.[197] Şerī'atı mürevvet yėŋmişdir (11) dėmişler. Şerre uġramayam dėrseŋ ḫayırdan ḳaç dėmişler (Albayrak, 2009: 784). (12) Şehriŋ devletsüz ḳızı köye gelin gider, köyüŋ devletlü ḳızı (13) şehre gelin gelür dėmişler (Albayrak, 2009: 809). *Ḥarfe'ṣ-ṣād*: Ṣarıca (14) arınıŋ inine aġaç ṣoḳma dėmişler (Albayrak, 2009: 776). Ṣaġ olan başda (15) börk eksik olmaz dėmişler (Albayrak, 2009: (769). Ṣaġ olana her gün bayrām

[30] (1) dėmişler (Yurtbaşı, 1994: 199). Ṣaġ baş yaṣdıḳ istemez dėmişler (Aksoy, 1984: 341). Ṣaġ söz (2) söz[198] serbest tımārdan yėgdür dėmişler. Ṣaġlıḳ, varlıḳdan (3) yėgdür dėmişler.[199] Ṣaġlıḳ, ḫastalıḳ bizim içündür dėmişler (Yurtbaşı, 1994: 199). (4) Ṣaġlıḳ beglikdir dėmişler (Albayrak, 2009: 770). Ṣaġır işitemedigini yaḳışdırur (5) dėmişler.[200] Ṣaġır fısılduyı sevmez dėmişler (Albayrak, 2009: 770). Ṣaḳınan göze (6) çöp düşegen olur dėmişler.[201] Ṣabāḥla olan iştah (7) ḳuşluḳda olmaz dėmişler. Ṣabrile ḳoruḳ ḥelvā olur (8) dėmişler, tut yapraġı atlās dėmişler.[202] Ṣıçan sidügi (9) deŋize ḳatıḳdır dėmişler (Yurtbaşı, 1994: 232). Ṣıçanıŋ tüyi bitdikçe üşügen (10) olur dėmişler[203] (Albayrak, 2009: 786). Ṣıçanıŋ kedi ile ne oyunu olur (11) dėmişler. Ṣoḥbet balṭası olma dėmişler. Ṣadaḳa vėren (12) eller dert görmesün dėmişler, 'akside böyledir. Ṣarp (13) sirke kendü ḳabına ṣarar ėder dėmişler.[204] Ṣaḳal başa (14) ḳurbān olsun dėmişler (Albayrak, 2009: 771). Ṣaḳal kişiyi çoḳ işden (15) alıḳor dėmişler (Albayrak, 2009: 771). Ṣaḳalıŋ aġardıġına baḳma oġlan

[31] (1) yaşın bilür dėmişler. Ṣaḳalıŋa düşer iş işle dėmişler (Albayrak, 2009: 772). (2) Ṣaḳalı ḳaba olanıŋ 'aḳlı eksik olur dėmişler. (3) Ṣan'atıŋı ḫor görme

[195] A.g.s.
[196] Tekrar, krş. 60/14.
[197] Krş. TDKADOS.
[198] tekrar
[199] Krş. TDKADOS.
[200] A.g.s.
[201] A.g.s.
[202] A.g.s.
[203] Bu atasözü Kazakçada "*yılan*" kelimesiyle kullanılmaktadır. Bk. (Biray, 2013: 108); (Albayrak, 2009: 786).
[204] Krş. TDKADOS.

dėmişler (Albayrak, 2009: 775). Şan‘atı ustādan (4) görmeyen oŋmaz dėmişler (Albayrak, 2009: 774). Şu aḳduġı yėrden aḳar (5) dėmişler.[205] Şu ile ateşiŋ ne oyunı var dėmişler. (6) Şu isteyeniŋdir dėmişler (Yurtbaşı, 1994: 182). Şu alçaġa aḳar dėmişler (Hengirmen, 2007: 512). (7) Şu uyur, düşmān uyumaz dėmişler.[206] Şu bulanmayınca (8) ṭurulmaz dėmişler (Hengirmen, 207: 512). Şuç öleniŋdir dėmişler (Hengirmen, 2007: 513). Şor- (9) duḳları (?) ḳal‘a ve ḥiṣārıŋ dizdārı olma dėmişler. (10) Şora şora Ka‘be bulunur dėmişler.[207] Şu ṭurılur (11) ḥarı ṭurulmaz dėmişler (Albayrak, 2009: 800). Şofra murāddır dėmişler. (12) Şomunuŋ büyük olması ḥamırıŋ çoġından olur (13) dėmişler.[208] Şovuḳ diz düşmāndır dėmişler. Şuyı başından (14) ulamaḳ gerek dėmişler (Hengirmen, 2007: 515). *Ḥarfe’ż-żād*: Żarār fā’ideniŋ (15) ḳarındaşıdır dėmişler (Albayrak, 2009: 911). Żarāra gülüci olma dėmişler (Albayrak, 2009: 911).

[32] (1) Żarūretle gelen şaḳlıġla gider dėmişler. *Ḥurūf’eṭ-ṭā’*: (2) Ṭatlu yė, ṭatlu söyle dėmişler (Hengirmen, 2007: 525). Ṭopal eşekle kervāna (3) girme (Albayrak, 2009: 835). Ṭayanamadığın yaraġın öŋünde durma dėmişler.[209] (4) Ṭaş ḳopduġı (yerde) dėmişler (Albayrak, 2009: 818). Ṭaġdır dėyü oşurma[210], (5) yanḳulanursa rüsvāy eder dėmişler. Ṭadınmış[211] ḳudurmuşdan (6) beterdir dėmişler (Albayrak, 2009: 138). Ṭaġ ṭaġa ḳavuşmaz insān (7) insāna ḳavuşur dėmişler (Aksoy, 1984: 196). Ṭaġ foḍul olduġi çün (8) başından duman eksik olmaz dėmişler (Albayrak, 2009: 319). Ṭamdan (9) düşen ḥālini yine ṭamdan düşen bilür dėmişler (Aksoy, 1984: 196). (10) Ṭabānca şūrete göre olur dėmişler. Ṭama‘ olmasa (11) ṭamu olmaz dėmişler (Albayrak, 2009: 814). Ṭama‘kār dünyāda olduḳça (12) müflise aḳça eksik olmaz dėmişler.[212] Ṭamla ṭamla (13) göl olur, düşmān gözi kör olur dėmişler (Li, 2019: 366). (14) Ṭavarıŋ yavi ḳılursaŋ rast geldügine şor (15) dėmişler. Ṭutulmadıḳ uġrı, begden doġrı dėmişler (Albayrak, 2009: 837).

[33] (1) Ṭurmayup gidene menzil ṭayanmaz dėmişler (Albayrak, 2009: 372). Ṭuz (2) etmek bilmezden, it yėgdür dėmişler (Albayrak, 2009: 838). Ṭuzsuz aşa (3) şeker ḳatsaŋ dadı gelmez dėmişler. Ṭuzlu balıḳ (4) yėyen şuyı tėz

[205] A.g.s.
[206] A.g.s.
[207] A.g.s.
[208] A.g.s.
[209] Tekrar, krş. 70/12.
[210] Albayrak’ın eserinde “*osurma*” kelimesinin yerine “*dangırdama*” kelimesi ile kullanımı mevcuttur. Bk. (Albayrak, 2009: 319).
[211] Günümüzde “*ṭadınmış*” kelimesi yerine “*alışmış*” kelimesi ile kullanılmaktadır.
[212] Krş. TDKADOS.

bulur dėmişler (Albayrak, 2009: 838). Ṭavşan ne küçük, (5) ḳulaġı ne büyük dėmişler (Albayrak, 2009: 822). Ṭavşanı ‘araba ile (6) avlarlar dėmişler.[213] Ṭavşan ṭaġa küsmüş ṭaġın (7) ḫaberi yoḳ.[214] Ṭoġdı boġmaġa yaramaz dėmişler (Albayrak, 2009: 369). Ṭoġrı (8) söyleyeni ṭoḳuz şārdan sürerler dėmişler.[215] Ṭoġrıya (9) ḫaḳ yardımcı olur dėmişler.[216] Ṭoġmadıḳ oġlana (10) isim ḳoyup ḳaftān piçme dėmişler.[217] Ṭoġmaḳdan (11) ölmekden daḫı ḳalmaz dėmişler. Ṭoġrıcaḳ oġlan (12) poḫundan bellüdür dėmişler.[218] Ṭoḳ aç ḫālinden (13) bilmez dėmişler.[219] Ṭoḳ aġırlamaḳ güçdür dėmişler.[220] Ṭoḳuz (14) bacanaḳ bir ḫorosı izleyememiş dėmişler. Ṭoŋuzdan (15) bir ḳıl çekmek fā’idedir dėmişler (Albayrak, 2009: 364). Ṭoŋuz ḳurbāna

[34] (1) yaramaz dėmişler (Ekinci, 2015: 181). Ṭoŋuza ṭalanmadan çalıyı (2) ṭolanmaḳ yėgdür dėmişler. Ṭoŋuz gördügin çalar (3) dėmişler (Albayrak, 2009: 363). Ṭul ‘avrat öküzi gibi olma dėmişler. (4) Ṭavuluŋ ṣadāsı uzaḳdan ḫōş gelür dėmişler[221] (Albayrak, 2009: 327). (5) Ṭoyunca yėmekden, ṭoyunca şıçmaḳ yėgdür dėmişler. (6) *Ḥurufe’l-‘ayn:* ‘İreti ata binen tėz iner dėmişler.[222] (7) ‘Āşıḳa Baġdād uzaḳ degil dėmişler.[223] ‘Āşıḳa (8) seniŋ avāzıŋ saz gelür dėmişler. ‘Ālemde dilenci (9) bir olaydı, şekerle bėslerler aydılır dėmişler. [224] (10) ‘Osmānlı fısıldıdan ḫaẓ ėtmez dėmişler (Albayrak, 2009: 737). ‘Acele ile (11) ḳalḳan nedāmetle oturur dėmişler.[225] ‘Acemi na‘lband (12) kāfir eşeginde ögrenür dėmişler.[226] ‘Arab ṭoyunca yėr, (13) Türk ölünce yėrdėmişler (Albayrak, 2009: 164). ‘Araba devrildikde yol (14) gösterici çoḳ olur dėmişler.[227] ‘Arfe güni yalan (15) söyleyen bayrām güni utanır dėmişler.[228] ‘Acemi cellād gibi

[213] A.g.s.
[214] A.g.s.
[215] A.g.s.
[216] A.g.s.
[217] A.g.s.
[218] A.g.s.
[219] A.g.s.
[220] A.g.s.
[221] Tekrar, krş. 62/11.
[222] Krş. TDKADOS.
[223] A.g.s.
[224] A.g.s.
[225] http://deyimler.sitesi.web.tr (Erişim Tarihi: 23.10.2018)
[226] Krş. TDKADOS.
[227] A.g.s.
[228] A.g.s.

[35] (1) **boġazında diŋelme. ‘Aḳılsız dostdan ‘aḳıllu düşmān** (2) **yėgdür dėmişler.**[229] **‘Aḳıllular yaşamaz dėmişler** (Albayrak, 2009: 124). **‘Aḳlından** (3) **şikāyete gitmiş yoḳdur dėmişler. ‘Avrat eri, ḳoca-** (4) **madan ḳocaldır dėmişler. ‘Avrat yapduġı ev yıḳılmaz** (5) **dėmişler** (Albayrak, 2009: 199). **‘Avrata bir etek maldan, bir ṭatlu söz yėgdür** (6) **dėmişler. ‘Avrata sik, ata ḳolan dėmişler. ‘Avrata inanma** (7) **şuya ṭayanma dėmişler** (Yurtbaşı, 1994: 126). **‘Avratdan vefā gelmez dėmişler** (Albayrak, 2009: 201). (8) **‘Ayıpsız yār isteyen yārsız ḳalur dėmişler.**[230] ***Ḥurūfe’l-ġayn***: (9) **Ġarībin dostı olmaz dėmişler.**[231] **Ġammāz boynına borç** (10) **ḳomaz dėmişler. Ġanī kimseniŋ atı ‘inādcı olur dėmişler.** (11) ***Fīḥurūfe’l-fa:*** **Fetvāyı aŋladışa göre vėrürler** (12) **dėmişler** (Albayrak, 2009: 455). **Faḳırıŋ oġlı olmadan ġanīniŋ kölesi** (13) **olmaḳ yėgdür dėmişler** (Yurtbaşı, 1994: 98). ***Fīḥurūfe’l-ḳaf:*** **Ḳarınıŋ** (14) **ṭuṭaġı, cārīyeniŋ āmı ṭatlu olur dėmişler. Ḳar şusuzlıḳ** (15) **gidermez dėmişler** (Yurtbaşı, 1994: 127). **Ḳar ḳarın ṭoyurmaz dėmişler.**[232]

[36] (1) **Ḳar ne deŋlü çoḳ yaġsa yaza ḳalmaz dėmişler.**[233] (2) **Ḳara yanına varma, ḳara bulaşur dėmişler** (Yurtbaşı, 1994: 54). **Ḳara** (3) **ḳoyunı**[234] **gören içi ṭolu yaġ ḳıyās ėder dėmişler.**[235] (4) **Ḳara, yumaġla aġarmaz dėmişler. Ḳarın ṭoyamaya-** (5) **cağı yėrde açlığı bilür(me) dėmişler** (Albayrak, 2009: 605). **Ḳaz ḳazla, baz** (6) **bazla, kel ṭavuḳ kör ḫorozla dėmişler.**[236] **Ḳaşıḳ ile** (7) **aş vėrüp şapıyla göz çıḳaranlardan olma dėmişler** (Albayrak, 2009: 607). (8) **Ḳanı ḳan ile yumazlar, ḳanı şu ile yuvarlar** (9) **dėmişler.**[237] **Ḳalḳmış sikin (d)īni ‘īmānı olmaz dėmişler.**[238] (10) **Ḳartala bir oḳ ṭoḳunmuş baŋa benden oldu dėmişler.**[239] (11) **Ḳırḳ serçeden bir börek olmaz dėmişler** (Hengirmen, 2007, 409). **Ḳırḳ** (12) **yıl yaraḳ, bir gün gerek dėmişler** (Albayrak, 2009: 177). **Ḳırılan çanaḳ çömlek** (13) **olsun dėmişler** (Albayrak, 2009: 630). **Ḳız oġlanı filan etmekden, ḳaçmaḳ** (14) **yėgdür dėmişler. Ḳız oġlanla ‘avratıŋ**

[229] Krş. TDKADOS. Bu atasözü Hz. Ali vecizesi olarak kabul edilmektedir. Bk. (Ceyhan, 2006a: 501)
[230] Krş. TDKADOS.
[231] http://deyimler.sitesi.web.tr. (Erişim Tarihi: 29.11.2018)
[232] http://www.atasozlerideyimler.com. (Erişim Tarihi: 10.09.2018)
[233] Krş. TDKADOS.
[234] “*Kara koyun*” yerine günümüzde “*ala keçi*” ifadesi yaygın olarak kullanılmaktadır.
[235] Krş. TDKADOS.
[236] Krş. TDKADOS. Şunu da belirtmek gerekir. Bu atasözünün anlamı TDKADOS’taki anlamından çok farklı anlamda da mevcuttur. Bk. (Hazai, 2019: 524).
[237] Tekrar, krş. 50/4; krş. TDKADOS.
[238] Tekrar, krş. 65/7.
[239] Krş. TDKADOS.

farḳı hemān bir gėcedür (15) dėmişler. Ḳızlar tėz büyür dėmişler. Ḳaża, dur, vardım

[37] (1) dėmez dėmişler (Albayrak, 2009: 613). Ḳılıç kendü ḳının kesmez dėmişler.[240] Ḳamu (2) ḳuşlar uçar bir ṣadā yoḳ, bıldırcın uçar hāy (3) va dėr dırlar dėmişler (Albayrak, 2009: 590). Ḳanda çoḳluḳ anda boḳluḳ dėmişler.[241] (4) Ḳanḳı kediyi söyletseŋ hep ṣıçanı öger dėmişler (Albayrak, 2009: 501). (5) Ḳurd enügi köpek olmaz dėmişler (Albayrak, 2009: 680). Ḳurd bir kerre ṭoydıġı (6) yėri günde ḳırḳ kerre ṭolaşır dėmişler (Albayrak, 2009: 679). Ḳurd, ṭamā'ın (7) ḳoyundan kesmez dėmişler (Albayrak, 2009: 681). Ḳurd ḳocayınca köpegin (8) masḫarası olur dėmişler.[242] Ḳurduŋ adı yavuz, bunda (9) dilki var baş keser dėmişler.[243] Ḳurda ṣorarlar boynuŋ (10) neçün yoġundur cevābında işim ėle inanmam dėrmiş (11) dėmişler.[244] Ḳırḳ ḥarāmi bir çıplaġı ṣoyamamış.[245] Ḳarda yöri (12) izin bellü ėtme (Ekinci, 2015: 174). Ḳurd ḳonşısını incitmez dėmişler.[246] Ḳurd (13) yanınca ḳuş daḫı ṭoyar dėmişler (Ekinci, 2015: 174). Ḳorḳaḳ bāzergān ḫayır ėtmez (14) dėmişler.[247] Ḳorḳu bekler baġlıyı dėmişler.[248] Ḳomşunuŋ (15) ṭavuġı ḳomşuya ḳaz görinür dėmişler.[249] Ḳorḳulu

[38] (1) düşüŋ ṣoŋı ḫayır dėmişler (Albayrak, 2009: (657). Ḳuru torba ile at bir kerre (2) ṭutılur dėmişler.[250] Ḳuru sik düşmān büzigine dėmişler (Ekinci, 2015: 174). (3) Ḳuru yanınca yaş daḫı yanar dėmişler (Albayrak, 2009: 683). Ḳoca oġlı işegen (4) olur dėmişler. Ḳuzġuna yavrısı bülbül gelür dėmişler.[251] (5) Ḳuş var et yėdürürler, ḳuş var etin yėrler dėmişler (Aksoy, 1984: 310). (6) Ḳuşı ḳuş ile avlarlar dėmişler.[252] Ḳoŋşuŋ kim ise (7) ḳarındaşıŋ oldur dėmişler (Yurtbaşı, 1994: 158). Ḳol ile baş kesilür dėmişler (Albayrak, 2009: 651). (8) Ḳul ḫaṭāsız olmaz dėmişler.[253] Ḳoltuḳ altında yėyen (9) ṭoymaz dėmişler

[240] Tekrar, krş. 54/1; krş. TDKADOS.
[241] Krş. TDKADOS.
[242] A.g.s.
[243] A.g.s.
[244] A.g.s.
[245] A.g.s.
[246] A.g.s.
[247] A.g.s.
[248] A.g.s.
[249] A.g.s.
[250] A.g.s.
[251] A.g.s.
[252] A.g.s.
[253] A.g.s.

(Albayrak, 2009: 652). **Ḳāvilsiz**[254] **giren ḥaḳsız çıḳar dėmişler** (Albayrak, 2009: 610). (10) **Ḳonuḳ umduġın yemez, bulduġın yėr dėmişler.**[255] **Ḳonuġıŋ** (11) **aḥmaġı ev ṣāḥibini aġırlar.**[256] **Ḳonuḳ yėdügin bilmez ise ev ṣāḥibi** (12) **ḥarcın bilür dėmişler. Ḳoyun semirdikçe yavaş olur** (13) **dėmişler** (Albayrak, 2009: 659). **Ḳoyun bulunmaduġı yėrde keçiye 'Abdu'r-rahmān** (14) **Çelebi dėrler dėmişler.**[257] **Ḳoyun ṣıçramış, keçi hāy hı götüŋe** (15) **açıldı dėmişler. Ḳoyunı ḳurda inanma dėmişler** (Albayrak, 2009: 660). **Ḳoyunımı yėyen**

[39] (1) **bāri ḳurd olsa dėmişler. Ḳıy aḳçaya gir baḳçaya** (2) **dėmişler** (Albayrak, 2009: 636). **Ḳayuluya ṣoḥbet aram dėmişler** (Albayrak, 2009: 611). ***Ḫurūfe'l-kāf:*** (3) **Gāh ẕekeriniŋ başın ḫalḳa göster, seni ḫādım ṣanmasunlar** (4) **dėmişler. Geçmiş yaġmura, kepenek giyüp ardına düşme dėmişler** (Özkan, 2014: 440). (5) **Keçiye cānı ḳayusı, ḳaṣṣāba yaġı ḳayusı dėmişler.**[258] **Kedi** (6) **ṣıçanı Taŋrı içün ṭutmaz dėmişler. Kirazı çoḳ** (7) **istedüginŋ yėre sepedi küçük getürme dėmişler. Keser kendi** (8) **ṣapın yonmaz dėmişler** (Albayrak, 2009: 626). **Gör e (?) gidiniŋ ṣarıġı ḳayışda** (9) **ne çekermiş. Kerki kerkmez iken lâzım olur kefelere.** (10) **Kesemedüginŋ eli öp de başına ḳo dėmişler.**[259] **Kesilen** (11) **baş bitmez, biterse de ṣāḥibine ḫayır ėtmez dėmişler.**[260] **Kişi** (12) **ṭoġduġı yėrde degildür, ṭoyduġı yėrdedür dėmişler.**[261] (13) **Geç geçenden dėmişler** [262] (Albayrak, 2009: 464). **Kişi görmedügin görse 'aḳlı** (14) **sevinür, giymedügin giyse teni sevinür, yėmedügin yėse** (15) **nefsi sevinür dėmişler. Kişiniŋ ḥürmeti kendü elindedir**

[40] (1) **dėmişler** (Albayrak, 2009: 559). **Kişi ne ėderse kendüye dėmişler.**[263] **Kişiyi artırmaz**(2) **illā himmeti dėmişler. Gül dikensiz olmaz dėmişler.**[264] **Gel dėnen** (3) **yėrden dönme dėmişler** (Albayrak, 2009: 466). **Keliŋ yaġı olsa kendü başına** (4) **sürer dėmişler.**[265] **Gelmek irādet, gitmek icāzet dėmişler** (Albayrak, 2009: 470). (5) **Gelürin azı olmaz dėmişler** (Albayrak, 2009: 470). **Gül vaḳtinde żerte ḳoḳulmaz** (6) **dėmişler** (Albayrak, 2009: 487). **Gelme**

[254] "*Ḳāvilsiz*" kelimesinin "*armağansız*" olarak belirtildiği eserler de var. Krş. (Vámbéry, 2012: 184).
[255] Tekrar, krş. 75/5. TDKADOS.
[256] TDKADOS.
[257] A.g.s.
[258] A.g.s.
[259] A.g.s.
[260] A.g.s.
[261] A.g.s.
[262] Tekrar, krş. 52/11.
[263] Krş. TDKADOS.
[264] A.g.s.
[265] A.g.s.

gelme, dönme dönme dėmişler.[266] **Kem söz, kem**[267] (7) **aḳça ṣāḥibiniŋ dėmişler** (Albayrak, 2009: 621). **Kemle kem kemsiz daḫı kem dėmişler**. (8) **Gemiye girmeyen Taŋrı ḳorḳusın bilmez dėmişler** (Albayrak, 2009: 471). **Kendü** (9) **düşen aġlamaz dėmişler.**[268] **Köpek poḫ yėmekle**[269] **deŋiz** (10) **murdar olmaz dėmişler.**[270] **Götni kirāya vėrene elini** (11) **elini**[271] **ḳalḳan eylememek gerek dėmişler. Göt göte** (12) **benim götümüŋ ṣuçı ne dėmişler. Köpegi yol ḳocadır** (13) **dėmişler.**[272] **Gücile gözellik olmaz.**[273] **Güçle giden köpek** (14) **ḳoyuna ḫayr eylemez dėmişler** (Ekinci, 2015: 174). **Gördüŋ zamāne saŋa uymadı**, (15) **sen zamāna uy dėmişler** (Ekinci, 2015: 174). **Gördüŋ köle, ḳaḳıvėr küle**

[41] (1) **dėmişler** (Albayrak, 2009: 480). **Görinen köye ḳılāġız lāzım degildür dėmişler.**[274] **Göz** (2) **görmedikçe göŋül ḳatlanur dėmişler.**[275] **Gözden ıraġ** (3) **olan göŋülden daḫı ıraġ olur dėmişler.**[276] **Gözsüze** (4) **göz dikendir dėmişler** (Albayrak, 2009: 484). **Gözel oldur ki ḫüsni gibi** (5) **ḫulḳı da gözel ola dėmişler. Yoḫsa kenīse** (6) **dīvārlarına çoḳ ṣüret yazarlar dėmişler** (Albayrak, 2009: 492). **Gözel sevmege** (7) **tevbe olmaz dėmişler** (Albayrak, 2009: 492). **Gözeliŋ müşterisi çoḳ olur** (8) **dėmişler** (Albayrak, 2009: 493). **Gözler terāzü, göŋüller baṭmāndır dėmişler. Gözi**ŋ (9) **etmek keltesinden ayırma dėmişler. Gökden ne yaġar ki** (10) **anı yėr ḳabul eylemeye dėmişler.**[277] **Gökden dörd kitāb indi**, (11) **bėşinci kötek indi dėmişler** (Albayrak, 2009: 476). **Göŋülden göŋüle yol** (12) **vardır dėmişler.**[278] **Göŋlegin pākligine baḳma ṣabun aḳçası** (13) **vėresiyedir dėmişler** (Albayrak, 2009: 477). **Göŋül kimi**

[266] Bu tabir Hengirmen'de: *Tekâsül itsen işe dest sunma – Dimişler gelme gelme dönme dönme*, beyitinde kullanılmıştır. Bk. (Hengirmen, 1983: 97). Aynı zamanda, *Gelme! Gelirsen dönme. Gelenin malı, dönenin canı gider,* şeklinde Alevilik düsturunda da kullanılır.
[267] Yaygın kullanım metnimizdeki "*kem*" kelimesi yerine "*kalp (sahte)*" kelimesiyledir.
[268] Krş. TDKADOS.
[269] Doğan'ın eserinde 2013, s. 216'da "*it ağzından derya mundar olmaz.*" şeklinde geçmektedir. Bk. (Doğan, 2013: 216). Albayrak'ta: *köpeğin işemesiye* ….., şeklindedir. Bk. (Albayrak, 2009: 662).
[270] Tekrar, krş. 60/6; 61/15.
[271] tekrar.
[272] Krş. TDKADOS.
[273] Krş. 27/13, 67/7; krş. TDKADOS.
[274] Krş. TDKADOS.
[275] A.g.s.
[276] A.g.s.
[277] A.g.s.
[278] A.g.s.

severse gözel (14) oldur dėmişler.[279] Gönli büyük adamdan göti büyük ‘avrat (15) yėgdür, hīç olmaz ise baḳ şu ‘avrata ne büyük göti

[42] (1) var dėrler dėmişler. Gönüllü yigit oḳını ilerüde (2) arar dėmişler (Albayrak, 2009: 480). Köleden ḫayır gelmez dėmişler. Kölenin (3) işegenine dikenden ġayrı ‘ilācı olmaz dėmişler. (4) Kölenin şūfisinden, Türkün ‘èveninden ḫaẕer gerekdir (5) dėmişler (Diez, 2018: 143). Günden güne dügün olsa gün aşurı (6) bayrām olsa kimine emek kimine yėmek dėmişler. Gündüz (7) yarāsaya gėcedür (Albayrak, 2009: 490). Günde iki pul giren eve yoḫsulluḳ (8) görmez dėmişler. Güneş balçıḳla şıvanmaz dėmişler.[280] Gününe (9) göre kürk giymek gerek dėmişler (Albayrak, 2009: 490). Gevheri şaymışlar, sözi (10) şaymamışlar.[281] Keke, key söylegen olur dėmişler. Kehel ‘avrat (11) bėşigi yaturken ügürür. Kimseniŋ ipiyle ḳuyuya inme (12) dėmişler. *Fīḥ urūfe’l-lām:* Lanet adamı uşladır dėmişler. (13) La‘net baḫīle bereket gide (?) dėmişler. Leklegiŋ ‘ömri laḳ laḳ ile (14) geçer dėmişler.[282] Leng, ḳażālı olur dėmişler. *Fīḥ urūfe’l-mīm:* (15) Mārt girse ṭavar ḳarnına derd girer dėmişler (Albayrak, 2009: 700). Mālın ‘azīz

[43] (1) èden kendin rezil èder dėmişler. Mālın yėmiş ölmüş (2) yoḳ dėmişler (Albayrak, 2009: 698). Müe’ẕīn imāmıŋ ḳulıdır dėmişler. Mü’min (3) balmumı gibi gerekdir dėmişler. Mermerde tüy bitmez dėmişler (Albayrak, 2009: 705). (4) Mise ile olsayı ekmişler lā ḥavle bitmiş dėmişler. (5) Mızraḳ çuvala girmez dėmişler.[283] Ma‘şūm aġlamadıḳça (6) meme vėrmezler dėmişler.[284] Ma‘şumdı Taŋrı söyledir (7) dėmişler. Ma‘ḳūle mecnūn da razı (Ekinci, 2015: 175), ammā ‘aḳılla degil (8) dėmişler. Müft sirke baldan ṭatlu olur dėmişler.[285] Müft (9) ḳan alıcı bulan otuz iki ṭamarından ḳan (10) aldırır dėmişler. Mālıŋ deġirmendir, ṭavar ḳoyundur, devlet (11) oġlandır dėmişler. Mum dibi ḳaraŋu olur dėmişler.[286] Mehrin (12) yėyüp ölmüş ‘avrat yoḳdur dėmişler. Meyāncı göti (13) giŋ olur dėmişler. Meyāncı ile göt sikilmez dėmişler. (14) Maymūn ‘aḳıllu olma dėmişler. *Fīḥ urūfe‘l-nūn:* (15) Nākis ile cömerdiŋ ḥarcı birdür dėmişler.[287] Ne bileyim

[279] A.g.s.
[280] A.g.s.
[281] A.g.s.
[282] A.g.s.
[283] A.g.s..
[284] A.g.s.
[285] A.g.s.
[286] A.g.s.
[287] A.g.s.

[44] (1) **ben seniŋ ḳaranlıḳda göz ḳıpdıġıŋ** (Albayrak, 2009: 237). **Nebādatıŋ anası** (2) **atası yaġmurdur dėmişler** (Albayrak, 2009: 772). **Nefesiŋ elvėrirse beglik** (3) **borazan ol dėmişler** (Aksoy, 1984: 322). **Nerdibān ayaḳ ayaḳ dėmişler** (Albayrak, 2009: 704). **Nerdibānı** (4) **ṭama çıḳarma dėmişler. Negitiye borçlu olma dėmişler, ya** (5) **dügünde ister ya bayrāmda dėmişler.**[288] **Ne yavuz ol aşıl ve ne** (6) **yavaş ol başıl dėmişler.**[289] ***Ḥurūfe'l-vav:*** **Varmaḳ irādet,** (7) **gitmek icāzet ile olur dėmişler. Var ṣatılur, yoḳ** (8) **ṣatılmaz dėmişler. Var evi kerem evi dėmişler.**[290] **Varın vėren** (9) **yād olmamış dėmişler** (Albayrak, 2009: 858). **Varlıġa ṭarlıḳ olmaz dėmişler.**[291] (10) **Vāy ol ėve ki Türk üşe, vāy ol kürke bit düşe** (11) **dėmişler** (Albayrak, 2009: 858). **Vāy ölene, vāy ölene dėmişler** (Albayrak, 2009: 858). (12) **Vaḳtinde ḳoruḳ ḥelvā olur dėmişler** (Albayrak, 2009: 767). **Vėren (eli) kesmezler** (13) **dėmişler.**[292] **Vėresiye şarāb içen iki kerre serḫoş** (14) **olur dėmişler.**[293] **Vėresiye, vère ṣuya dėmişler.**[294] ***Ḥurūf-*** (15) ***fi'l-hā':*** **Her aġacıŋ bir güne yėmişi olur dėmişler** (Albayrak, 2009: 512).

[45] (1) **Her ḫoros kendü boḳluġında öter dėmişler.**[295] **Her ḳuşuŋ eti** (2) **yėnmez dėmişler.**[296] **Her ḳavaraya bıyıḳ ṭutma.**[297] **Her kişi ne ėder kendüye** (3) **ėder dėmişler.**[298] **Her kişi ėtdügine utanur dėmişler. Her** (4) **kişiniŋ bir derdi var degirmenciniŋ ṣu dėmişler.**[299] **Her kişiyi** (5) **ḫūyuyla ḫoş görmek gerek dėmişler** (Albayrak, 2009: 518). **Her kişide bir** (6) **delülük ṭamarı vardır, delü dėdiklerinde ol ṭamar büyür** (7) **dėmişler** (Albayrak, 2009: 518). **Hezār-pişe oŋmaz dėmişler** (Albayrak, 2009: 529). **Haftada bir avlan** (8) **dėmişler. Hele köpek ol da av avlaması ḳalsun** (9) **dėmişler. Hemān kendü tarlaŋa yaġar yaġmur olma** (10) **dėmişler** (Albayrak, 2009: 512). **Hīç yoḳdan, ṭorlaḳ yėgdür dėmişler**[300] **Hīçi** (11) **hīç ile evlendürmişler yine hīç nāmında bir veled** (12) **ḥaṣıl olmuş dėmişler** (Albayrak, 2009: 532). ***Ḥurūfe'l-yā:*** **Ya aşŋı çanaġıŋa** (13) **uydur ya çanaġŋı aşŋa uydur dėmişler** (Albayrak, 2009: 861). **Yapmaḳ**

[288] Metinde aynı atasözü farklı bir başka halk isminiyle de geçmektedir. Krş. 21/1
[289] Krş. TDKADOS.
[290] A.g.s.
[291] A.g.s.
[292] A.g.s..
[293] A.g.s.
[294] A.g.s.
[295] A.g.s.
[296] A.g.s.
[297] Tekrar, krş. 53/15.
[298] Krş. TDKADOS.
[299] A.g.s.
[300] A.g.s.

(14) güçdür yıḳmaḳ ḳolaydır dėmişler.[301] Yapu ṭaşı yapudan (15) ḳalmaz dėmişler.[302] Yatan ḳurddan gezen dilkü yėgdür dėmişler.[303]

[46] (1) Yad, yaldır gibi ṣaḳınġan olmaz dėmişler. Yad (2) feriştehlerde[304] aşna iblīs yėgdür dėmişler (Albayrak, 2009: 863). Ya dīn (3) ṭut ya kīn ṭut dėmişler (Albayrak, 2009: 862). Yarınki ḳazdan (4) bugünki palaz yėgdür dėmişler.[305] Yazın kepeneksiz (5) ḳışın etmeksiz yola gitme dėmişler (Albayrak, 2009: 882).0 Yaş (6) taḫıldan ṭaşlı taḫıl yėgdür dėmişler (Albayrak, 2009: 887). Yaş yanınca (7) ḳuru daḫı yanar dėmişler.[306] Yaŋlış bazar Baġdād'dan (8) döner dėmişler.[307] Yalıŋız[308] aşım ġavġasız başım (9) dėmişler.[309] Yalıŋız eliŋ ṣadāsı çıḳmaz dėmişler.[310] Yalıŋız (10) düşen yalıŋız ḳalḳar dėmişler. Yalıŋız ṭaş, (11) dīvār olmaz dėmişler.[311] Yalŋızlıḳ Taŋrı'ya yaraşur (12) dėmişler.[312] Yaramaz elbette cezāsın bulur dėmişler. Yaramazıŋ (13) kendü belāsı yėtişür dėmişler (Albayrak, 2009: 874). Yėrdeki (14) yüzi kimse başmaz dėmişler.[313] Yėyemeyecegin (15) yaraġın öŋüne durma dėmişler (Albayrak, 2009: 898). Yėriŋ alçaġını

[47] (1) ṣu bilür dėmişler. Yėriŋ alçaġı yigidi ḫor gösterir (2) dėmişler (Aksoy,1984: 126). Yėriŋ altı üsti olmaz dėmişler. Yėr yėrden (3) ḳuvvetlüdür dėmişler (Albayrak, 2009: 887). Yaşamış eşek aḳıllu adam gibidir (4) dėmişler (Albayrak, 2009: 887). Yolun otı, kelin göti dėmişler.[314] Yaġmurlı günde (5) dostuŋ atı, düşmānıŋ ḳoyunu ṣatılsun dėmişler (Aksoy,1984: 374). (6) Yaġmur yaġınca yėr yaş olur dėmişler. Yėŋice bay (7) olanlar kimseniŋ selāmın almaz dėmişler (Albayrak, 2009: 887). Yigit (8) oşururken göti yırtılmaḳ 'aceb degildür dėmişler (Albayrak, 2009: 897). (9) Yigit bėlen yoḳuş üzer, yoḳuş bėlen ḳoca üzer (10) dėmişler. Yigitiŋ sözi demürin kertigi dėmişler.[315] (11) Yigitlerin baḫtından ḳocalarıŋ fikri yėgdür

[301] A.g.s..
[302] A.g.s.
[303] Krş. 62/3, TDKADOS.
[304] düzeltme.
[305] krş. TDKADOS.
[306] A.g.s.
[307] A.g.s.
[308] TDKADOS'ta "*yalıŋız*" kelimesi "*azıcık*" kelimesiyle geçmektedir.
[309] A.g.s.
[310] A.g.s.
[311] A.g.s.
[312] A.g.s.
[313] A.g.s.
[314] https://tr.wikiquote.org/wiki/Türkçe_atasözleri/ (Erişim Tarihi: 05.12.2020)
[315] Krş. 58/13; krş. TDKADOS.

dėmişler. (12) Yėŋilen oyuna ṭoymaz dėmişler.[316] Yalan ile ʻīmān (13) bir yėrde olmaz dėmişler (Albayrak, 2009: 868). Yalanıŋ ṣoŋı yoḳdur dėmişler (Albayrak, 2009: 869). (14) Yalancılıḳ kökni kendüden ziyāde yalancı keser (15) dėmişler (Albayrak, 2009: 869). Yalancıya ḳuvvet-i ḥāfıẓa şarṭ dėmişler (Albayrak, 2009: 869).

[48] (1) Yalanı oranıyla söyle dėmişler (Albayrak, 2009: 869). Yele ḳarşu işeme (2) üzerine serpilür dėmişler. Yėle ḳarşu tükürme (3) yine ṣūratına gelür dėmişler.[317] Yėnmedik aşa duʻā (4) ḳılınmaz dėmişler. Yuva(r)lanan[318] ṭaş yosun[319] ṭutmaz (5) dėmişler.[320] Yoḫsul dānişmendiŋ sözi geçmez dėmişler (Hengirmen, 2007: 572). (6) Yorġanına göre uzat ayaġını dėmişler.[321] Yüz yüzden (7) utanur dėmişler.[322] Yoġurdum ḳaradır dėmiş yoḳdur (8) dėmişler.[323] Yoġurda ilk sen ṣunma ẕīrā ṣuyı senden (9) yaŋa aḳar dėmişler. Yoḳuşa ḳarşu işeme, üzerine (10) aḳar dėmişler. Yoḳluḳ ṭaşdan ḳatıdır dėmişler (Yurtbaşı, 1994: 250). Yüklü (11) eşek aġırmaz dėmişler.[324] Yük bācından aġılmaz dėmişler (Albayrak, 2009: 906). (12) Yüksek olma, depe dėye indirirler, alçaḳ daḫı olma, (13) başa başa yėre geçürirler dėmişler (Albayrak, 2009: 906). Yükün yükseke yıġan (14) alçaġa tėz iner yaʻnī mütekebbir olup maġrūr olan kimseniŋ (15) ḫāṣmı Allāhu taʻālādır dėmişler (Albayrak, 2009: 906). Yügrük atın başına urma

[49] (1) dėmişler.[325] Yügrük at yėmin artırır dėmişler (Albayrak, 2009: 907). Yükiŋ ṭut (2) bacıŋ al dėmişler (Albayrak, 2009: 906). Yol eri yolda gerek dėmişler.[326] Yularlı (3) keser olup hep kendiŋden yaŋa yonma dėmişler.[327] Yoldaş (4) olduġın kimseniŋ adın ṣor dėmişler (Albayrak, 2009: 902). Yolı yol ile (5) ormanı balṭa ile dėmişler (Albayrak, 2009: 903). Yanan ile yėnen elinden (6) vāy dėmişler (Albayrak, 2009: 871). Yabanıŋ eti etmekdür dėmişler (Albayrak, 2009: 863). Yabanıŋ (7) pīri yoḳdur dėmişler (Albayrak, 2009: 863). Yayalıḳdan atlulıḳ yėgdür (8) dėmişler. (Soġanın acısını) yėyen

316 Krş. TDKADOS.
317 A.g.s.
318 düzeltme
319 düzeltme
320 Krş. TDKADOS.
321 A.g.s.
322 A.g.s.
323 A.g.s.
324 A.g.s.
325 Benzer biz şekli için bk. (Aksoy, 1984: 387).
326 Tekrar, krş. 54/7; krş. TDKADOS.
327 Krş. TDKADOS.

bilmez ṭoġrayan bilür dėmişler.[328] Ḥaḳ (9) subhānehu ve ta‘ālā cemi‘ ezminede tevfīḳīn refīḳ (10) ėdüp ḳullarına kendü rıza-ı şerifine (11) layıḳ ‘ameller iḥsān eyleye (12) āmīn yā Mecīd (13) alā ileyn.

[50] (1) Dilkünüŋ bazarda işi ne. Olacaḳ oġlan boḳundan (2) bellüdür.[329] Meyḫāneci ġazel almaz, sınaŋ mı (?) alma naḳid iş (Albayrak, 2009: 706). Işlanmışıŋ (3) yaġmurdan pāki ne.[330] Ḳurda şormuşlar boynuŋ neden ḳalındır (4) işimi ėle inanmadığımdan.[331] Ḳanı ḳan ile yıḳanmaz.[332] Dilenciniŋ (5) ṭorbası ṭolu gerek (Albayrak, 2009: 355). Öküzin büyügin dögerler (Albayrak, 2009: 745). Ölümi (6) görmeyince sıtmaya ḳā’īl olmaz (Albayrak, 2009: 749). Filan yėriŋ şomunı (7) büyükdür dėrler ise inanma, vardım gördüm bundan (8) küçükdür (Albayrak, 2009: 456). Götüŋ şıḳmaz ki işiŋ işleye. El eliŋ aynasıdır.[333] (9) Kişiniŋ ‘ırzı ḳanı bahasıdır (Aksoy, 1984: 264). Şaman altından (10) şu yöridür.[334] Ṭaş yėrinde aġırdır (Albayrak, 2009: 819). Ġurbet adamı yumşadır, (11) ėl adamı usladır.[335] Çoḳ gezen, çoḳ gören çoḳ bilür.[336] (12) Kepenek altında er yatır.[337] Eşege binmiş lāz elinde yėr Yaġlıḳ (13) kiraz. Yėmsiz balıḳ avlanmaz. Alışan götde ṭon ṭurmaz (Aksoy, 1984: 127). (14) Çırā gibi parlama. Deveye dėmişler, iniş mi eyü yokuş mı seversin, (15) ikisiniŋ daḫı Ḫüdā belasını vėrsün dėmiş.[338] Murādıŋ

[51] (1) ḳalayçılıḳ degil, göt çalḳamaḳ.[339] Ėvmek ile menzil alınmaz.[340] (2) Dişiŋe ṭaş. İnanma dostuŋa şaman doldurur (3) postuna.[341] Ṭoḳ açıŋ ḥālinden bilmez.[342] İsti‘dādlı (4) şākird üstādın geçer. Ḳurı aġaca ḳan sürme. (5) Götüni kirāya vėren acısına ḳatlanur.[343] acur büzicigim (6) aḳçesiyledir ḳuzucaġım. Ṭoŋuza ṭolanmadın çalıyı ṭolaşmaḳ (7) yėgdür.[344] Aḫşamıŋ ḫayrından şabāḥıŋ

[328] A.g.s.
[329] A.g.s.
[330] A.g.s.
[331] Tekrar, krş. 47/9; krş. TDKADOS.
[332] Tekrar, krş. 36/8; krş. TDKADOS.
[333] Krş. TDKADOS.
[334] A.g.s.
[335] Tekrar, krş. 60/1.
[336] Krş. TDKADOS.
[337] A.g.s.
[338] A.g.s.
[339] http://dil-baz.blogspot.com.tr/2016/04/meramkalayclk-degil-got-calkalamak.html (Erişim Tarihi: 18.07.2021)
[340] Tekrar, krş. 16/5, TDKADOS.
[341] A.g.s.
[342] A.g.s.
[343] Tekrar, krş. 70/13.
[344] TDK Online sözlüğünde “*ṭonuz*” kelimesi yerine “*it, köpek*” kelimesi ile kullanılmaktadır.

şerri yėgdür.[345] Aç ṭavuḳ (8) kendüyi arpa anbārında ṣanur.[346] Üstādımıŋ adı ḫızır elimden (9) gelen budur. Ṭoġuran ḳısraḳ utansun.[347] Ata (?) yigitüŋ ḳalḳanıdır. (10) Her gelen anam ḥāṭırın ṣorar, hīç kimse babamıŋ ḥātırın (11) sormaz. Isıcaḳ aşa ṣoġuḳ ṣu ḳatma.[348] Od düşdigi yėri (12) yaḳar.[349] Güneş balçıḳ ile ṣuvanmaz.[350] Patırdıdan çatırdıdan (13) almazlar. İgne ile ḳuyu ḳazmayan bilmez.[351] Keser gibi hep kendine (14) yonma, pıçḳı gibi gāh size gāh bize (Albayrak, 2009: 626). Ayu gibi ḥomurdanma. Bir ṣıçrarsın (15) çekirge, iki ṣıçrarsın çekirge, üçüncide boġazı ele vėrürsün

[52] (1) çekirge.[352] Gūşçılar tekyesine döndi. Öŋi de ayan ṣoŋı da (2) ayan. Çoḳ naz āşıḳ usandırır.[353] Yalanıŋ gėrçek ola. Yalan ile (3) īmān bir yėre ṣıġmaz.[354] Yėl üfürdi ṣu götürdi. Seni siken başını (4) dayaycaḳ yėr bulur.[355] Ozanıŋ göŋli olınca ḳışṣaya ekleyüvėrir. (5) Ṣübaşınıŋ ma'zuli, oruspınıŋ 'amel mandası, tevbeleri ḳabūl (6) olmaz. Efendiye ḳarşu kürek çekme.[356] Üzüm üzümi görerek (7) ḳararır.[357] Bir çiçekle yaz olmaz (Albayrak, 2009: 252). Arıḳ etiŋ çorbāsı lezīz olmaz.[358] (8) Eriş arġaç olma v.z.nga (?). Oŋmadıḳ adamı deve üstinde (9) ḳuduz ṭalar.[359] Sünnet var ammā dīnden degil (Albayrak, 2009: 804). İnṣāfı elden ḳoma (Diez, 2018: 141). (10) Açа ṣormışlar sazlardan ḳanḳı sazı seversin, ṣaḥan avāzın (11) dėmiş (Diez, 2018: 94). Geçenden geç (Albayrak, 2009: 464). Erenler ḥāżıra ḳılmışlar du'āyı[360] (Albayrak, 2009: 422). Edebsize te'dīb (12) öksüze ḳaftān geydirme gibidir. Belā bir iken iki oldı. (13) Dışı ṣararmış ḳavurma. Çerāġ dibi ḳaraŋulıḳ olur.[361] Işmarlama (14) iş altı ayda biter. El-cunūn fenūn el-ḥarekete ma' el-

[345] Tekrar, krş. 3/13-14; krş. TDKADOS.
[346] Tekrar, krş. 3/5; krş. TDKADOS.
[347] Krş. TDKADOS.
[348] A.g.s.
[349] A.g.s.
[350] A.g.s.
[351] A.g.s.
[352] A.g.s.
[353] A.g.s.
[354] A.g.s.
[355] Tekrar, krş. 62/14.
[356] Krş. TDKADOS.
[357] A.g.s.
[358] A.g.s.
[359] A.g.s.
[360] Ayrıca bu atasözüne "*Erenler nakde kılmışlar du'āyı*" şeklinde de rastlanmaktadır. Bk. (Ceyhan, 2011: 192).
[361] Krş. TDKADOS.

bereket. Ne vėrdiŋ (15) elüme ne çalayım yüziŋe[362] (Yurtbaşı, 1994: 183). Bulutdan nem ḳapar.[363] Cevābı aġzıŋdan alur.

[53] (1) Senden yumurṭa alan içinde ṣarısın bulmaz. Ḳalp aḳça ile (2) ‘ārifāneye girilmez (Albayrak, 2009: 590). Çürük ‘ām ile siyek olunmaz. Dostuŋ (3) ḳuṣurına baḳılmaz. Ḳuṣursuz yār isteyen yārsız ḳalur.[364] Kemüksiz (4) et isteyen aç ḳalur (Albayrak, 2009: 622). Arısız bal isteyen aġzı ṭatlı olmaz (Albayrak, 2009: 167). (5) Senden dostluḳ uman anasından ‘ām umsun, ummam. Umma (6) eşcigim umma, ḳoç ṭaşaġı düşe de sen ḳapasın, bekleme (7) saŋa ḳapdırmazlar.[365] Dilenci bir olsa sekker ile bėslerdim.[366] Dilenciniŋ (8) ṭorbası ṭolmaz (Albayrak, 2009: 354). Ḳulaḳ(ta) arar iken boynuzdan çıḳdı (Ekinci, 2015: 174). (9) Arnabud’uŋ ṣūfisi şeyṭānıŋ masḫarısıdır. Ṣoŋradan geldi (10) ammā eyü yėre geçdi. Erde ve ‘avratda çabalayan vėregen olur. (11) Göt göte olduḳdan ṣoŋra benim götümüŋ ṣuçu ne. Az ḳazan, az yė. (12) Azacıḳ aşıŋ ġavġasız başıŋ.[367] Eşigime giren çıḳsun. Ben fā’ideden (13) geçdim. Aġız bulaşdırdığına degmez. Ṣu bulanmayınca durulmaz.[368] (14) Hind ṭavuġı gibi ḳabarma, ḫoroslanma. Senden ayrılan datlı cānından (15) ayrılsun. Uyumayana uyuyanıŋ bir ḳavara borcı var (Albayrak, 2009: 848). Her ḳavaraya

[54] (1) bıyıḳ dutma[369] (Ekinci, 2015: 175). Ḳılıç ḳınını kesmez.[370] Bu düş ile bu yılda (2) bundayız, gelecek yılda daḫı bundayız. Dīnsiziŋ ḥaḳḳından ‘īmānsız (3) gelür.[371] Yaramaza kendi belasına yeter (Albayrak, 2009: 874). Miḥneti ḳavma yarar ėdersen(?), (4) zebūna herkes ḳıyar (Albayrak, 2009: 912). Dilkü dilküligin bildürince post elden (5) gider.[372] Ev yıḳanıŋ evi olmaz (Albayrak, 2009: 443). Kölemenden aġa olmaz. Kişizāde- (6) -den żarār gelmez. Ṣūret uġrısı (Ekinci, 2015: 173). Aldatan aldanur (Albayrak, 2009: 136). Ṣarı aş (7) yėyen girsün gerdege.[373] Aġzından ṣaḳız çeker. Yolcı yolda (8) gerek.[374] Ṭāli‘ naṣīb damlaya damlaya göl olur.[375] Atılan (9) oḳ gėrü

[362] Tekrar, krş. 56/17, 58/12 ve 62/8.
[363] Krş. TDKADOS.
[364] A.g.s.
[365] A.g.s. (benzer atasözü).
[366] Tekrar, krş. 71/10, krş. TDKADOS.
[367] Krş. TDKADOS.
[368] Tekrar, krş. 31/7; krş. TDKADOS.
[369] Tekrar, krş. 45/2.
[370] Tekrar, krş. 37/1; krş. TDKADOS.
[371] Krş. TDKADOS.
[372] A.g.s.
[373] Bu söz Nasreddin Hoca hikâyelerine atfedilmektedir.
[374] Krş. 49/2; krş. TDKADOS.

dönmez (Albayrak, 2009: 192). Gözge ḳorıḳ ṣıḳmaz. Özin bilür ḳonaḳ (?). (10) Çapaġın alayım dėrken gözin çıḳarma (Albayrak, 2009: 296). Yüzine baḳ da südin (11) aŋa göre um. Yonulmadıḳ aġaç, sikilmedik göt işe (12) yaramaz. Oġlan adı bellü olsun. Beni ṣoḳmayan yılan (13) biŋ yaşasun.[376] Erlik ondur, ṭoḳuzı ḥīle, biri ḳaçmaḳdır.[377] (14) Yigitlik aḳça etmez. Laḳırdınıŋ belin bükme. Etden evvel çölmege (15) düşme.[378] Dişiŋi pek ṣıḳ. Yaġı bala ḳat. Aġız bir, ḳulaḳ iki.[379]

[55] (1) Murdāra madara, ṣaḳala piyāẕ (Albayrak, 2009: 712). Alışmış ḳudurmuşdan aşıddır.[380] (2) Dibine ṭaru eker.[381] Götüne biz ṣoḳsaŋ ölmez. İgne deligi biŋ altuna (3) büker ki terḫ degdi. Eşegiŋ ḳuyrıġın kesme, kimi uzun dėr kimi ḳışa (Albayrak, 2009: 434). (4) Naṣibiŋde var ise ḳaşıġında çıḳar,[382] ‘Elācıha iḫrācıha. Ḫüdā ṣabırlu (5) ḳulun sever.[383] Çopanıŋ yaġı çoḳ olınca ṭaşaġına kimin bıyıġına sürer.[384] (6) Sikiŋ kes de ḳaṣāba minnet ėtme. Ėliŋ köpegi ėle ürer, bizim köpek bize (7) ürer (Albayrak, 2009: 410). ‘Arfe güni yalan söyleyeniŋ bayrām güni yüzi ḳara olur.[385] (8) Eyülere eylik eyle. Kötülere kendi belāsı yėter. Bir başa bir göz yeter.[386] Buŋa (9) mum yapışdır. Köprüyi’ geçince gāvura ‘amca dė, uzun ḳulaḳdan (10) işitdim.[387] Bir eliŋ ṣamātası çıḳmaz.[388]Ayaġı yanmış it gibi segirdir. (11) Havada bulut sen anı unut, bulut saŋa ondan yaḳındır. (12) Heskese istedügi endāze ile bėz vėrmezler.[389] Çabalayan vėregen (13) olur. Vėren eli, söyleyen dili kesmezler (Yurtbaşı, 1994: 58). Ḳāfiyeyi ḳaçırmadan Ṣāfiyeyi (14) boşamaḳ yėgdür. Sikime çorap örer. Sikiŋ ile baş aşaġı ol. (15) Çuvalıŋ aġzın ḳoyup dibin diligün ararlar (Albayrak, 2009: 317). Ya ṭālu‘ başa (16) ya ḳuzġun leşe.[390]

[375] TDKADOS.
[376] A.g.s.
[377] A.g.s.
[378] A.g.s.
[379] A.g.s.
[380] A.g.s.
[381] A.g.s.
[382] A.g.s. (benzer şekilde)
[383] A.g.s.
[384] A.g.s.
[385]A.g.s.
[386] A.g.s.
[387] A.g.s.
[388] A.g.s.
[389] A.g.s.
[390] A.g.s.

Devlet ölümüŋ öte yanındadur. Ḳuyruḳ (17) ḳoparsa tozı görürsin. Ne ṣaḳala minnet ne bıyıġa.[391] Yolda

[56] (1) bulursaŋ da ṣay. Bekle eşecigim bekle yonca bitende yėyesin.[392] Cāhiliŋ (2) ṣūfisi, şeyṭānıŋ masḥarası (Albayrak, 2009: 284). Ṣarıġıŋ aḳlıġına baḳma ṣabunı veresidir (Albayrak, 2009: 776). (3) İt iti ṭalamaz.[393] Ā baba bunı anama hep ḳor mısın inṣāfına turp ṣıḳayım (4) dėmiş. Herkesiŋ bildügi kendüye yaḫşı gelür.[394] Kendü gözinde mer- (5) tegini görmez de bizim gözimüzdeki çöpi görür (Aksoy, 1984: 776). Endāzeyi gözet (6) daḫı çoḳ götürür. Düş gördüŋse ḫayır ola. Ṣarpa varmaz, (7) boşuna ṭoġan ṣalmaz. Ay ışığına yelme. Fuḳarādan ṣaḳın geç, (8) zengine ṭoḳun geç.[395] Ara yerde araycı yėr kötegi (Albayrak, 2009: 163). Giren çıḳan belürsiz, (9) götüne gireni çıḳanı bilmez. Yüz yumuşaḳlıġından ṭonunıŋ aġı (10) ḳurımaz (Albayrak, 2009: 908). Küllü zāid(in) yenfa‘ velev kāne fa‘fa‘.[396] Yüz yüze baḳar.[397] Yüz (11) yüzden utanur.[398] Balmumı yapışdır. Eyü belle, ṣaḳın unutma (Püsküllüoğlu, 2017: 138). (12) Ṣoyı boḳıdır. Ṣarmaş ṭolaş. Ṣatun alınmış kulın degülim. Nikāḥım ḥelāl, cānım azād. (13) Ben ḳoyuvėrdim, ol ḳoyuvėrmez. Y.v.m (14) b.v.r.m.e (?). Çamura yat da, ḳalıbına baḳ.[399] Ṭārḫuncıya ṭārḫun[400] (15) ṣatma (Püsküllüoğlu, 2017: 747). Elbetde vėresiyede göŋül ḳalmaz. Alışına vėrişine ṣaġdır. (16) Ṣaflıġa ur. Adı çıḳmış ṭoḳuza inmez sekize (Albayrak, 2009: 109). Ḳurbaġa dėdügi (17) gibi vıraraḳ vıraraḳ.[401] Ne çaldı(ŋ)[402] yüzime ne çalayım yüziŋe[403] (Yurtbaşı, 1994: 183). Herkese

[57] (1) kendü bildigi yeter. Ṭoŋuzı ṭoŋuza ṣal. Boşuna çabalama, yoḳdan ḳılıç. (2) Deli ‘ārlanmaz, ṣoyı ‘ārlanur.[404] Kimse saŋa ḳaşıŋ[405] (3) üstünde

[391] A.g.s.
[392] A.g.s.
[393] A.g.s.
[394] A.g.s.
[395] A.g.s.
[396] Her şeyin fazlası faydalıdır, bu fafa (çobanın hayvan güderken çıkardığı ses) sesi olsa bile.
[397] TDKADOS.
[398] A.g.s.
[399] Tekrar, krş. 62/1.
[400] "*Ṭārḫuncıya ṭārḫun*" kelimeleri yerine "*tereciye tere*" kelimeleriyle kullanılmıştır. Günümüz Türkiye Türkçesinde yaygın kullanımı da "*tere*" kelimesiyledir.
[401] Krş. TDKADOS.
[402] düzeltme.
[403] Tekrar, krş. 52/14, 58/12, 62/8.
[404] Krş. TDKADOS.
[405] Bilinen yaygın şekli "*gözünün üstünde kaşın*"dır.

gözin̦ var demez.[406] Kilimin̦ dört ucunda şaluvėrmiş. (4) At depüşür, arada eşek ölür.[407] Dügünde z̦urnāya, ḥammāmda (5) ḳurnaya, ṭa‘āmlarda maḳarnaya, balıḳlarda müreniye, ‘ilāçlarda (6) ṣaparnaya[408] (Albayrak, 2009: 374). İnek ṣaġılur inegidür. Aḳdeni̦ze barmaġın batırsa (7) Ḳaradeni̦zi bulandırır. Tuz gibi her aşa ḳarışur.[409] Bulaşıḳdır (8) her kişiye bulaşur. Baḳmaġla ṭoyulmaz. Yėmekle bıḳılmaz. Ben anın̦ ḳara (9) ḳaşına ḳara gözine mā’il degülim. Umdığım gibi çıḳmadı. (10) Yėdigi poḫı Serez ḳāḍısı yemez. Başın̦dan büyük ḫalṭ (11) ėtme (Püsküllüoğlu, 2017: 151). Kişi yanılmayınca ögrenmez. Ṭarıldın̦sa ṭarı yiyesin, (12) ṭarıyı yėmedi. Ögütin almış. Başın ḳaşıyamaz.[410] Atdugın (13) gėri almaz. İnṣāf dīniṅ yarısıdır, z̲īrā el-inṣāfu nıṣfu’ (14) d-dīndir (Albayrak, 2009: 553). Çalma eliṅ ḳapusın, z̲īrā çalarlar ḳapuṅı.[411] Büyük loḳma (15) yė, büyük söz söyleme.[412] Alışan[413] götde ṭon durmaz.[414] Ḳarda gez de

[58] (1) izin̦ belli ėtme.[415] Çaya varmadan çemrenme.[416] Babucı dutan (2) nālçadır, işi bitüren aḳçadır. Arayan mevlāsın bulur.[417] (3) Söyleyenden din̦leyen ‘ārif gerek (Albayrak, 2009: 797). Görinen köye ḳılāvuz (4) istemez (Albayrak, 2009: 482). Atılan oḳ gėrü dönmez.[418] Ṣoṅraya ḳalan ṭoṅa ḳalur.[419] (5) Kemiksiz et dikensiz gül olmaz.[420] Ėl içün aġlayan (6) gözsüz ḳalur.[421] Oruspı oġlunın̦ gözi yaşlu olur. (7) Çaġrılan yėre var, çaġrılmayan yėre varma.[422] Dostını (8) aġladan düşmānını güldürmez (Albayrak, 2009: 369). Yanşaġın̦ anasını (9) ṣaġır siker (Albayrak, 2009: 872-73). Anasın gör ḳızın al, kenārın gör bėzin al.[423] (10) Ṭoġrıya Ḥaḳ yardımcıdır.[424] Yalancının̦ evi

[406] Krş. TDKADOS.
[407] A.g.s.
[408] Albayrak’ın eserinde yalnızca “*Düğünde zurnaya, hamamda kurnaya mail olur.*” şekli mevcuttur.
[409] Krş. TDKADOS.
[410] A.g.s.
[411] A.g.s.
[412] A.g.s.
[413] düzeltme.
[414] Krş. TDKADOS.
[415] Tekrar, krş. 74/5; krş. TDKADOS.
[416] https://www.kulturportali.gov.tr. (Erişim Tarihi. 17.04.2021)
[417] Tekrar, krş 5/6; 72/1; krş. TDKADOS.
[418] Tekrar, krş. 2/10; 54/8; krş. TDKADOS.
[419] Krş. TDKADOS.
[420] A.g.s.
[421] A.g.s.
[422] A.g.s.
[423] A.g.s.
[424] A.g.s.

yanmış kimse (11) inanmamış.[425] Yuvarlanan ṭaş yosun dutmaz.[426] Aġaç (12) yaş iken ṭoġrılur.[427] Ne çaldıŋ yüzüme ne çalayım yüzüŋe[428] (Yurtbaşı, 1994: 183). (13) Gün ṭoġmadan neler ṭoġar.[429] Yigitiŋ sözi demürüŋ (14) kertiki.[430] Ėlden gelen ögün olmaz o da vaḳtinde bulunmaz[431] (Yurtbaşı, 1994: 127). (15) Ḳaçanıŋ anası aġlamaz.[432] Ḳuşḳuna ḳuvvet, ḳamçuya bereket (Ekinci, 2015: 174).

[59] (1) Ṣarımsaġı gelin ėtmişler, ḳırḳ günde ḳoḳusı çıḳmamış.[433] (2) Dostınıŋ gözine ḳorıḳ ṣıḳmaz. Anaŋ alḳışı başında (3) imiş. Her zamān düşeş gelmez. İki göŋül bir olunca ṣamanlıḳ (4) seyrān olur[434] (Yurtbaşı, 1994: 30). At bineniŋ ḳılıç ḳuşananıŋ.[435] Gözden sürmeyi (5) çeker.[436] Öksüz oġlan göbegin kendi keser.[437] Gök gürlemeyince (6) yaramaz inṣāfa gelmez (Albayrak, 2009: 476). Başḳısız pedāvurayı yėl alur.[438] Allāh'dan (7) gelen düğün bayrām. Ṣarı inek ḳapuda baġlu, biri olmazsa (8) biri (Albayrak, 2009: 776). Ṭoy ḳuşı kemügi götine ölçer de boġazına ṣoŋra (9) ṣoḳar. Vėresiye şarāb içen iki kerre serḫoş olur.[439] (10) Ḫıyar akçasıyla alınan eşegiŋ ölümi sudandır.[440] Ḥammāma (11) giren derler.[441] İstedügin söyleyen istemedügin işidir.[442] (12) Ṣaġır ve dilsiz işitmez ammā sezer. İnsānıŋ alçaġı olmaz, (13) meger zügürt ola.[443] Ġavġanın eyüsi olmaz (Albayrak, 2009: 610). Biŋ akçalıḳ (14) ṣulḫ, bir akçalıḳ nezā'dan eyüdür (Albayrak, 2009: 247). Gelme gelme, dönme (15) dönme.[444] Eşegiŋ cānı yanınca atdan yügrük olur.[445] Pekden

[425] A.g.s.
[426] A.g.s.
[427] A.g.s.
[428] Tekrar, krş. 52/14, 56/17, 62/8.
[429] Krş. TDKADOS.
[430] A.g.s.
[431] Tekrar, Krş. 8/11; 15/4.
[432] Krş. TDKADOS.
[433] A.g.s.
[434] Tekrar, krş. 14/11.
[435] Tekrar, krş. 9/8.
[436] Tekrar, krş. 68/3; krş. TDKADOS.
[437] Tekrar, krş. 12/3; 61/6; krş. TDKADOS.
[438] Krş. TDKADOS.
[439] A.g.s.
[440] A.g.s.
[441] A.g.s.
[442] A.g.s.
[443] A.g.s.
[444] Bu tabir Hengirmen'in eserinde *Tekâsül itsen işe dest sunma – Dimişler gelme gelme dönme dönme* beyitinde kullanılmıştır. Aynı zamanda, *Gelme! Gelirsen dönme. Gelenin malı, dönenin canı gider*, şeklinde Alevilik düsturunda da kullanılır. Bk. (Hengirmen, 1983: 97)
[445] Tekrar, krş. 6/13; 21/7; krş. TDKADOS.

[60] (1) **çıḳar, yoḳdan çıḳmaz.**[446] **Ėl uşaġı ādamı yumşadır.**[447] (2) **Serçeden ḳorḳan ṭaru ekmez.**[448] **Düt dėmege ṭudaḳ** (3) **gerek.**[449] **Boş ṭorba ile at ṭutulmaz.**[450] **Ḳoyuna cān ḳayısı,** (4) **ḳaşşāba yaġ ḳayısı.**[451] **Bir ḳoyundan iki deri şoyulmaz.**[452] (5) **Ḳoyunuŋ sürisi, ḳaşşābıŋ biri yėtti.**[453] **Köpek şāḥibini** (6) **bilmek lāzım.**[454] **Köpek ürmekle deŋiz murdar olmaz.**[455] (7) **Ḳonuġa ekmek, itine kemik atar. Ṭoŋuzuŋ burnın** (8) **ḳulaġın ḳuyrıġın kesseŋ, gine ṭoŋuz gine ṭoŋuz.**[456] (9) **Tarlaya ṭoŋuz girmişe döndi. Ḳapu ḳıcırdısı,** (10) **siŋek vızıldısı. İt dişi, ṭoŋuz derisi.**[457] **Boş** (11) **ṭorba, boş at.**[458] **Varışına gelişim, aşına bulgur** (12) **aşım.**[459] **Ėşine göre ėşi, yaşına göre yuvası** (13) **aşına göre ḳuşı, başına göre kelle poşi. Şaman** (14) **altından şu yöridür.**[460] **Şüpheli bazar mi'deyi** (15) **bozar.**[461] **Genç iken evlenen, ėrken ḳarnın ṭoyuran**

[61] (1) **aldanmaz.**[462] **Ėlçiye zevāl yoḳ.**[463] **Aşmada ḳoruḳ, sözde** (2) **duraḳ. Çapaġın alayım dėrken gözin çıḳarma.**[464] **Güleryüz,** (3) **datlı dil yılanı ininden çıḳarır.**[465] **Şaşḳın ördek** (4) **başın ḳor, ayaġıyla ṭalar.**[466] **Dipsiz kile, boş anbār, hā ölç** (5) **hā ölç** (Albayrak, 2009: 356). **Sözni bal ile kesdim.**[467] **Gün ṭoġmadan neler ṭoġar,** (6) **z̄īrā gėceler yüklüdür.**[468] **Öksüz oġlan göbegin kendi** (7) **keser.**[469] **Deŋize düşen yılana şarılur.**[470] **İki adam dīnden çıḳınca** (8) **bir adam cāndan çıḳar**[471] (Hengirmen, 2007: 353). **İnşāfsız adam unsuz evden** (9)

[446] Krş. TDKADOS.
[447] Tekrar, krş. 50/10-11.
[448] Krş. TDKADOS.
[449] A.g.s.
[450] A.g.s.
[451] A.g.s.
[452] A.g.s.
[453] http://kumkale.net/yazi.asp?id=1447. (Erişim Tarihi: 14.03.2021)
[454] Krş. TDKADOS.
[455] Tekrar, krş. 40/9; 61/15.
[456] Krş. TDKADOS.
[457] A.g.s.
[458] A.g.s.; Bu atasözünün tam şekli "*Boş torba ile at tutulmaz.*" olması mümkündür(?).
[459] A.g.s.
[460] A.g.s.
[461] Krş. 29/9. Hengirmen (2007), 521.
[462] Tekrar, krş. 27/1; krş. TDKADOS.
[463] Tekrar, krş. 8/10; krş. TDKADOS.
[464] Tekrar, krş. 54/10; 62/12.
[465] Krş. TDKADOS.
[466] A.g.s.
[467] A.g.s.
[468] A.g.s.
[469] Tekrar, krş. 12/3; 59/5; krş. TDKADOS.
[470] Krş. TDKADOS.
[471] Tekrar, krş. 14/3.

ḫamür çıḳarır. Çopānıŋ köŋli olunca tekeden süd (10) çıḳarır.[472] Buṭ şıḳmaġla ‘ām dar olmaz (Ekinci, 2015: 170). Omuz şıḳmaġla (11) iş olmaz. Kişiyi’ ḫor ü alçaḳ ėden kendi ṭabi‘atıdır (Albayrak, 2009: 648). (12) Sipāhiye şaġ söz, çürük tımārdan eyüdür (Albayrak, 2009: 790). Ayaġını (13) yorġanına göre uzat.[473] Ne şayılmaz şaḳalıŋ var köse.[474] (14) Ay aydın ḫesāp bellü.[475] Et ne ḳadar arıḳ ise gine ekmek (15) üzre yaḳuşur.[476] İt ürür, kervān geçer.[477] Köpek poḫ yemekle

[62] (1) deŋiz murdar olmaz.[478] Çamura yat da ḳalıbına baḳ.[479] İki (2) delüye bir uşlu ḳomuşlar.[480] İki kedi bir arslāna pès ėtdir(ir)[481] (Albayrak, 2009: 546). (3) Çoçuḳdan al ḫaberi.[482] Delüden uşlu cevāb.[483] Yatan (4) ḳurddan gezen dilkü yėgdür.[484] Ḳahpeyi gösteren ḳıyāfetdir (Albayrak, 2009: 587). (5) Sözüŋ çoġı kitābda yaraşur.[485] Delüye ne sik ve ne sikil (Albayrak, 2009: 336). (6) Alan bir ḳıldan alur.[486] Aŋlamayana saz da çalsaŋ azdır (Albayrak, 2009: 161). (7) Ḳaz ḳaz ile, baz baz ile, kel ṭavuḳ kör ḫoros ile.[487] (8) Ne çaldıŋ yüzime ne çalayım yüziŋe[488] (Yurtbaşı, 1994: 183). Er ölür adı (9) ḳalur, at ölür meydānı ḳalur.[489] Ḳāvilsiz giren ḥaḳsız (10) çıḳar (Albayrak, 2009: 610). Şanduġıŋ ḳutu ḳapaġı çıḳdı. Şaġ olan (11) baş gine gelür ḳavuşur. Ẓurnānıŋ ve dāvuluŋ sesi (12) uzaḳdan bir ḫōş gelür.[490] Çapaġın alayım dėr iken gözin (13) çıḳarma.[491] Mışırdan tiryāḳ gelince yılanıŋ şoḳduġı (14) ölür (Yurtbaşı, 1994: 109). Seni siken başın dayaycaḳ yėr bulur.[492] Sögdigin (15) cenābet ėder. Lāf yigidiŋ yarusıdır (Albayrak, 2009: 690). Uçan ḳuşdan

[472] Krş. TDKADOS.
[473] A.g.s.
[474] http://deyim.beycan.net/390/ (Erişim Tarihi: 02.04.2021)
[475] Krş. TDKADOS.
[476] Tekrar, krş. 1/7-8; krş. TDKADOS.
[477] Krş. TDKADOS.
[478] Krş. 40/9; 60/15; krş. TDKADOS.
[479] Krş. TDKADOS.
[480] Tekrar, krş. 14/4, 66/9; krş. TDKADOS.
[481] Tekrar, krş. 14/8.
[482] Krş. TDKADOS.
[483] Tekrar, krş. 25/10; krş. TDKADOS.
[484] Tekrar, krş. 45/15; krş. TDKADOS.
[485] Tekrar, krş. 22/6.
[486] Tekrar, krş. 8/3. Yurtbaşı’nın eserinde biraz farklılaşmış “*Anlayan bir kıldan nem kapar.*” şekliyle yer almaktadır. Bk. (Yurtbaşı, 1994: 7).
[487] Krş. TDKADOS.
[488] Tekrar, krş. 52/14, 56/17 ve 58/12.
[489] Krş. TDKADOS.
[490] Tekrar, krş. 34/4; krş. TDKADOS.
[491] Tekrar, krş. 54/10; 61/2.
[492] Tekrar, krş. 52/3.

[63] (1) **meded umar.**[493] **Ḳayış bilür çekdigin.**[494] **Söz büyügüŋ ṣu** (2) **küçügüŋ.**[495] **Atdan inen eşege biner** (Yurtbaşı, 1994: 71). **Ḳazan ḳazana götü ḳara** (3) **dėmiş** (Albayrak, 2009: 613). **Aş ṭaşınca kepçeye bahā olmaz.**[496] **El elden üstündür,** (4) **'arşa çıḳınca.**[497] **Bargiriŋ**[498] **yügrükligi ṣamanlıġa deḳdür** (Ekinci, 2015: 179). **Mināreyi** (5) **çalan ġılıfın ḥāżırlar.**[499] **Aġırmayan baş ṣarġı istemez**[500] (Albayrak, 2009: 115). (6) **Tükürigiŋ yalama. Ḳara ḳışı ḳapuya getürme. Kelbe ṣormuşlar** (7) **günde ḳaç ṭaş yėrsin, oruspı oġluna baġlu** (Albayrak, 2009: 661). **Köpek ḳuyurġın** (8) **ḳalıp dutmaz** (Albayrak, 2009: 662). **Düşmānıŋ biri eksik olduġı yėgdür. Biŋ** (9) **aşçı, bir başçı.**[501] **Dümensiz gemi, ṭopsuz ḳanṭār, ḳolsuz terāzi,** (10) **ṭuzsuz ṭa'ām, ẓurnāsız davul, çalpāresiz raḳḳāṣ, re'isiz gemi,** (11) **küreksiz ḳayıḳ, üstādsız şākird, ḳulaġuzsız yolcı,** (12) **yėmişsiz baḳça, ṣapsız keser, balṭa, çalġısız dügün, başsız** (13) **'asker, niẓāmsız ordu uşsuz beden gibidir. Delikli ṭaş** (14) **yėrde ḳalmaz.**[502] **Ḳan alacaḳ ṭamarı bilür.**[503] **Teline ṭoḳunmadan, degmeden** (15) **yıyılu dėr. Belādır ṣav gitsün. Ṣarı ṣaḳız gibi yapışur.**[504]

[64] (1) **Cānıŋ var ise teline ṭoḳun, urma aġlar. Zinpāre'** (2) **bakışından aŋlar. Ġavġaya pey vėrir. Baḫt olmayınca başda** (3) **ne ḳurıda biter ne yaşda.**[505] **Ḳılsız 'ām olmaz. Baş belası.** (4) **Gir gir al, çıḳ çıḳ al. 'Arşa çıḳsaŋ adam olmazsın.** (5) **Ḳorısaŋ düşmān büzigine saŋa çoḳ ot otladır.** (6) **Ṭop aġzına geldi. Ṣayġısızlıḳ ėtdi. Gün batıdan (?) atladı** (7) **aŋladı, ammā ay bacayı aşdı.**[506] **Aġzı boş abdāl oldı.** (8) **Borısın ṣoḳ götine. Ḫālıya sıçdı ḳaçınıldı. Büyük** (9) **loḳma yė, büyük söz söyleme.**[507] **Ḳarnınıŋ penceresi yoḳ.** (10) **Boġaz ṭoḳuz boġumdur.**[508] **Adama yėdügin ḳuşdırurlar. Fūrṣātı** (11) **boş ḳoma. Bildigimiz ma'cundur. Ne ḳumaşdır herkes bilür.** (12) **Dudtuġın ḳoparır,**

[493] Krş. TDKADOS.
[494] A.g.s.
[495] A.g.s.
[496] A.g.s.
[497] A.g.s.
[498] (Ekinci 2015)'te "bargir" yerine "kedi" ile kullanılan şekli mevcuttur.
[499] Krş. TDKADOS
[500] Tekrar, krş. 70/3.
[501] Krş. TDKADOS.
[502] A.g.s.
[503] A.g.s.
[504] A.g.s.
[505] A.g.s.
[506] https://www.lafsozluk.com/2011/03/ay-ile-ilgili-atasozleri-deyimler-ve.html: (Erişim Tarihi: 03.09.2021)
[507] Krş. TDKADOS.
[508] A.g.s.

elinden şey ḳurtulmaz.[509] Denk geldi. (13) Mahalle aşurı köpek ürmez. Türk aşı ödünçdür (Albayrak, 2009: 839). Ṣevābdan (14) ḳaçmayınca günāhdan ḳurtulmaz[510] (Albayrak, 2009: 785). Bėsle ḳarġayı gözin oymaġa (15) lāzımdır.[511] Başdan ṣavma ʻādetdir. Ḳonan göçer (Albayrak, 2009: 655). Uyur iken

[65] (1) içinde buldı. Ėrteye ḳalan ġavġadan ḳo(r)ḳma (Albayrak, 2009: 427). Biz de bir yavaş (2) atıŋ başın dutarız. Ne mānaʻ. Ya sende ya bende. Ana ile (3) ḳızıŋ arasında ġāyb olan sik yerindedir. Ḳızından anasına (4) nevbet degmez. Eline gireni yėrmez. Adam seçmez. Ṣaġla ṣolını bilmez, (5) gözi gördigi yėre başar (Püsküllüoğlu, 2017: 680). Aŋladışa göre vėrirler fetvāyı.[512] (6) Her ʻaṣrıŋ ḥükmi başḳadır (Albayrak, 2009: 513). Ṣāḥibsiz ḳoyunı ḳurd yėr. [513] Ḳurda (7) varmaz. Çoḳluġa ṭaru ṣaçılmaz (Albayrak, 2009: 314). Ḳalḳmış sikin dīni ve ʻīmānı (8) olmaz.[514] Sükūt iḳrārdandır dėmişler (Albayrak, 2009: 804). Bol bol ḳotarma. Ḳā- (9) vilsiz giren ḥaḳsız çıkar.[515]Çabuḳ ḥırsız ev ṣāḥibini başdırır.[516] (10) Ṭoġmadıḳ oġlana ḳaftān biçme.[517] Ehli ʻırżıŋ ḳapusı ḳapalu (11) gerek. Ṭolu urmuş tarlaya döndi. Altun adın baḳır ėtme.[518] (12) Ṭunanıŋ ne ḳondıġında ve ne göçdiginde[519] (Albayrak, 2009: 837). Ṣaplamadan kilite (?) (13) raġbet olmaz. Adam perverde gerek. Ḫüdā'yı perverdeden maʻrifet (14) görinmez. Ne size yarar ve ne bize. İgneniŋ pozevengi biz midir. Balıḳ (15) yėr iseŋ ḳılıç, şarāb içer ise şimdi aşmalı. Yılanıŋ yüzi

[66] (1) ṣoġuḳdur. Es ḳara yėl es, meger faḳır çingāneniŋ cānın alası (Albayrak, 2009: 427). (2) Yėrdeki yüzi kimse basmaz.[520] Ne sert ol aşıl,ne yavaş ol (3) basıl, ikisi ortası.[521] Başma kimseniŋ izine yoḫsa basarlar (4) yüzine. Yüze güler dostından ṣaḳın. Perhizi bozma. (5) Ṣorulmadıġı şeyiʻ söyleme (Albayrak, 2009: 795). Ṭoġrıdın şaşma. Yėre baḳandan ṣaḳın

[509] A.g.s.
[510] Tekrar, krş. 68/5.
[511] Tekrar, krş. 18/4, 71/11.
[512] Krş. TDKADOS.
[513] A.g.s.
[514] Tekrar, krş. 36/9.
[515] Bu atasözü Yıldız ve Öztürk'ün makalesinde geçiyor, fakat açıklaması yapılmamıştır. Bk. (Yıldız, Öztürk, 2016: 757).
[516] Krş. TDKADOS.
[517] A.g.s.
[518] A.g.s.
[519] Tekrar, krş. 69/8, 69/15.
[520] Krş. TDKADOS.
[521] A.g.s.

(Albayrak, 2009: 888). (6) **Pıçaġı kesdiren yüzi şuyıdır, adamı açıḳ ėden kendü** (7) **ḫūyıdır.**[522] **Gün ṭoġmadan neler ṭoġar.**[523] **Dibine ṭarı ekme.**[524] **Sırrını** (8) **düşmānınŋa degil, dostunŋa dėme.**[525] **Baş**[526] **bostanda bitmez.**[527] **Her zamān** (9) **delülik olmaz. İki delüye bir bir uşlu ḳomışlardır**[528] (Albayrak, 2009: 544). **Başḳın** (10) **başanındır.**[529] **Ḳora başmış kelb gibi sıçrar. Durma, ṭabana ḳıyar** (?).[530] (11) **Ard ḳapudan ṭolaş. Cühūd sıtması dutmış. Cühūd cühūdlıġın** (12) **icra ėder.**[531] **Yüz yüzden utanur.**[532] **Kişi ėtdügin bulur** (Albayrak, 2009: 646). **İçi beni** (13) **yaḳar, ṭaşı seni.**[533] **Külḫāncıdan ḥammāmcı.**[534] **Sözünden dönen degirmen** (14) **olsun. Öl ḳarada, ḳal ḳarada. Ḳara yanına varana ḳara** (15) **bulaşır** (Yurtbaşı, 1994: 54). **Beyāż leke dutmaz. Ne ellenmiş ne dillenmiş ḫāṣ ḳızdır,**

[67] (1) **ṣolmaz, ṣaḳla lāzım olur. Kimse żarār ile almaz. Bayḳuş** (2) **yataġı virānedir** (Albayrak, 2009: 232). **Aṣıl azmaz ammā ṣoyı ḳovar**[535] (Aksoy, 1984: 140). **Ṣaġdan ṣaġa** (3) **ṭayandıġım ḳarlı ṭaġlar, sende mi eridiŋ. Birisini dögmişler vāy** (4) **arḳam dėmiş.**[536] **Gāh sik uzar, gāh ṭaşaḳ. Sen benim ketḫüdām degülsin,** (5) **yüzüŋe güleler. Yavan etmek olsun, tek rāḥatım olsun.** (6) **Baş aġrı(sı)** (Püsküllüoğlu, 2017: 142). **Ḳuru ḳalabalıḳ** (Püsküllüoğlu, 2017: 577). **Bir akça vėrüp söyletdigiŋ** (7) **biŋ akça ile dindiremezsin. Gücile gözellik olmaz.**[537] (8) **Köpek ṣāḥibin bildi**[538] (Yurtbaşı, 1994: 36). **Afyonı çatdı.**[539] **Beynine ṣıçradı.**[540] (9) **Ḫastelige urdı. Ṣūreti yılan ammā yaḳışıḳlı olursun, ammā ṣoŋra** (10) **ḳusarsın. Çalpāresiz oynar.**[541] **Çalḳayınca dadı artar. Çalan** (11) **bir günāha çaldıran biŋ günāha girer. Ḫırsıza ṣubaşılarıŋ** (12)

[522] A.g.s.
[523] A.g.s.
[524] A.g.s.
[525] A.g.s.
[526] TDK'da "*baş*" yerine "*can*" kelimesiyle mevcuttur.
[527] Tekrar, krş. 14/4, 62/1. 71/4; krş. TDKADOS.
[528] Tekrar, krş. 14/4, 62/1.
[529] Krş. TDKADOS.
[530] Halk arasındaki yaygın olan "*Durma, tabana kuvvet.*" şeklindeki kullanım olması mümkün(?).
[531] Tekrar, krş. 70/9.
[532] Krş. TDKADOS.
[533] A.g.s.
[534] A.g.s.
[535] Tekrar, krş. 7/3.
[536] Krş. TDKADOS.
[537] Tekrar, krş. 27/13, 40/13; krş. TDKADOS.
[538] Tekrar, krş. 68/11.
[539] Krş. TDKADOS.
[540] A.g.s.
[541] http://www.lugatim.com/s/çalpara (Erişim tarihi: 18.05.2021)

borcı vardır (Albayrak, 2009: 531). Ḥaleb onda ise arşūn bunda.[542] Ya eline (13) girer ise babasın bile ṣaṭar. Herkes neme gerek dėr, beni (14) beni[543] ṣoḳmayan yılan biŋ yıl yaşasın.[544] Beni uranı Ḫüdā (15) ursun. Beni yārdan ayıran datlı cānından ayrılsun.

[68] (1) Beni ‘ayıplayanıŋ başına olsun. Benlik şeytān işidir (Albayrak, 2009: 238). (2) Turpuŋ şıḳından seyregi yėgdür.[545] Ḳoḳusu şoŋra çıḳar. Biri, (3) iki güder. Ḳoḳlayanıŋ burnı düşer. Gözden sürmeyi çeker.[546] (4) Eliyle vėren ayaġıyla arar (Albayrak, 2009: 410). Dilküniŋ ṭolaşup gelecegi (5) gine kürkçi dükkânıdır.[547] Vaḳtinde geldiŋ. Ṣevābdan (6) ḳaçınca günāhdan ḳurtılmaz[548] (Albayrak, 2009: 785). Başdan şıra. Dibinden giriş, ḫāneyi (7) ṭolaş (Ekinci, 2015: 173). Ya tek ṭur, ya pek ṭur (Albayrak, 2009: 862). Ḥaẓır mezārıŋ ölüsidür.[549] (8) Devletlüniŋ göŋli olunca, fuḳarānıŋ cānı çıḳar.[550] Ol (9) ögidin almış.[551] Siki çarşafa ṭolaşmış. Tuz ṭorbası (10) ṭaḳıldı boġazıma. Köpek oşurdıḳça yalan söyler. (11) Köpegi aŋ, çomaġı al, dostı aŋ, datlı ḫāżırla.[552] Köpek (12) ṣāḥibin ṭanur[553] (Yurtbaşı, 1994: 35). Köpek gibi ḳuyruḳ şallar.[554] Köpek köpekligini (13) bildi. Köpegiŋ aġzın kemik dutar.[555] Gine köpek ḳapuya siydi. (14) Ḳudurmış köpek gibi ṭalar. Köpek kemik ḥaḳḳın unutmaz (Albayrak, 2009: 840). Etmek (15) ḥaḳḳın bilmeyen itden alçaḳdır. Türke beglik vėrilmiş, ibtidā babasın

[69] (1) öldürmüş[556] (Albayrak, 2009: 840). Her zamān Türkligin bildürirsin. ‘İlm cehli (2) giderür, Türkligi gidermez. Türküŋ ayranlıġı şişdi, ḳabardı. (3) Türk aşı ödünçdür (Albayrak, 2009: 839). Köpek gibi ḫorlama. Köpek ol da (4) av al (Albayrak, 2009: 664). Datlı ṣaḳız çiynedi. Boş boşna yėler. Baş başa (5) gelse, ḳā’il idim. Dügün aşı ödünçdür (Albayrak, 2009: 373). Seniŋ dügününde (6) ġalbur ile şu ṭaşıyayım. [557] Ḳapu ḳapu Ḫüdā ḳapusı (Albayrak,

[542] Krş. TDKADOS.
[543] tekrar
[544] Krş. TDKADOS.
[545] A.g.s.
[546] Tekrar, krş. 59/4; krş. TDKADOS.
[547] Tekrar, krş. 25/8, TDKADOS.
[548] Tekrar, krş. 64/13.
[549] Krş. TDKADOS.
[550] Tekrar, krş. 26/12.
[551] Tekrar, krş. 74/12.
[552] Krş. TDKADOS.
[553] Tekrar, krş. 67/8.
[554] Krş. TDKADOS.
[555] A.g.s.
[556] Tekrar, krş. 20/15.
[557] Krş. TDKADOS.

2009: 593). **Başına** (7) **sıdı, ḥālleri gördi. Aḳideyü alur mısın miski bahasına** (Şentürk, 2015: 222). (8) **Ṭurnanıŋ ne ḳonduġunda ve ne göçdiginde**[558] (Albayrak, 2009: 837). **Başına** (9) **ṭurna teli ṭaḳın. Her şey yaraşığıyla. Gerek gerege gerekmez, lāzım olur** (Albayrak, 2009: 478). (10) **Herkese tiryaḳ. Demir ṭavında yapışur.**[559] **Şamar iskelesi. Tuz da ḫordur**, (11) **ammā oḳḳada aġırdır** (Albayrak, 2009: 838). **Tazeden tazeye. Alacaḳ ile vėrecek** (12) **ödenmez.**[560] **Şişe'i ṭaşından yalar. Şaşḳını bulduŋ, hemān yol.** (13) **Yol, iz bilmez. Ḳara eşek ḳapuda baġlu** (Ekinci, 2015: 182-83). **Ėl çanaġın yalar. Ya ḳarnı,** (14) **ya şırtı. Ėl armaġanı, baḳça bergüzarı. Söz bir olur. Gelene gelme,** (15) **gidene git dėmem. Sözi aġzımdan aldı** (Püsküllüoğlu, 2017: 711). **Ne ḳonanda eyem ne**

[70] (1) **göçende**[561] (Albayrak, 2009: 837). **Herkes ḳısmetin yėr. Düzeni bozma. Çoḳ yaşayan** (2) **çoḳ bilmez, çoḳ gezen çoḳ bilür** (Albayrak, 2009: 311). **Bildigi yanıldığına yetmez.** (3) **Aġırmayan başa şarġı şarılmaz**[562] (Albayrak, 2009: 115). **'Ulemā yanında dilini, 'avām** (4) **yanında gözini pek şaḳın** (Albayrak, 2009: 843). **Beni bildiġime ḳomazlar. Her ḳafadan bir** (5) **ses, hā çaġır, hā baġır.**[563] **Ṭaş yėrinde aġırdır.**[564] **Ne ot otlandı.** (6) **Ḳaşıḳ düşmanı. Ürekiye? Türkiniŋ ẕazārı yoḳdur. Başḳın** (7) **başanıŋdır.**[565] **Av alanıŋdır, uranıŋ degildür.**[566] **Cühūd yayġarasın** (8) **bıraḳ. Cühuduŋ yėmegin yė, evinde yatma. Naṣrāniniŋ evinde yat,** (9) **yėmegin yėme. Cühūd cühūdlıġın elinden ḳomaz.**[567] **Pāyzān Çelebi** (10) **çıbıġı mı ḳaḳarsın, dur, şoluḳ alayım. Üşeneniŋ oġlı** (11) **ḳızı olmaz.**[568] **Birine biŋ ḳatar.**[569] **Deveye dėmişler ki şan'atıŋ** (12) **nedir, ḳazazlıḳ, eyü yaḳışır dėmişler** (Albayrak, 2009: 349). **Ṭayanamadıġıŋ yaraġın** (13) **öŋüne ṭurma.**[570] **Götüni kirāya vėren acısına ṭayanur.**[571] **Aġzına** (14) **şıġmayacaḳ loḳma' şoḳma, ḳızarup bozarma. İkiniŋ ṭa'āmı** (15) **dörde kâfidir. Baḳışından aŋlar. 'Āşḳa nişan**

[558] Tekrar, krş. 65/12, 69/15.
[559] Krş. TDKADOS.
[560] Tekrar, krş. 9/2; krş. TDKADOS.
[561] Tekrar, krş. 65/12, 69/8.
[562] Tekrar, krş. 63/5.
[563] Krş. TDKADOS.
[564] A.g.s.
[565] A.g.s.
[566] A.g.s.
[567] Tekrar, krş. 66/11.
[568] Krş. TDKADOS.
[569] A.g.s.
[570] Tekrar, krş. 32/3.
[571] Tekrar, krş. 51/5.

[71] (1) **nişan**,[572] **dönen degirmen olsun. Çürük göt ile şaġ sik** (2) **evlenmez. Baba ile oġul arasına giren yavuz çıḳar. Deve de** (3) **Ka'beye varır gelür.**[573] **Ḳoḳlayanıŋ burnı düşer. Südden aġzı** (4) **yanan ḳaymaḳ yemez.**[574] **Baş bostanda bitmez.**[575] (5) **Dökilen şu ḳabın doldurmaz** (Yurtbaşı, 1994: 109). **Kötünüŋ ḳızıllıġı yüzine urdı.** (6) **Ḳurtdan ḳorḳan ḳoyun bèslemez** (Albayrak, 2009: 682). **Şaşḳınlıḳ 'alāmetidir, Ḫüdā** (?)[576] (7) **şaşırmasun. Ḫırsızıŋ ferce bulması şubaşınıŋ iḥmālinden.** (8) **İḥmāl devlete ziyān getürür** (Albayrak, 2009: 542). **Eylüge kemlik, köpege kemik** (Albayrak, 2009: 579). **'Araba** (9) **süt, Frenke ḳılıç. Ḳarıncanıŋ eti ne budı ne. Papāz**[577] **evinden** (10) **aş, ölü gözinden yaş (çıḳmaz)** (Yurtbaşı, 1994: 109). **Dilenci bir olsa sekker ile bèslerdim.**[578] (11) **Bèsle ḳarġayı gözin oymaġa lāzım olur.**[579] **Serçe bir ẕararsız** (12) **ḳuşdur, ammā Hindde çivid ekene şor** (Albayrak, 2009: 783). **Oḳlanmış ḥınzır gibi** (13) **meler. Ḳoluna ḳuvvet. Her ḫoros boḳluġında öter.**[580] **Oşuran** (14) **göt, bir gün şıçar. Şıçan yemiş. İşiŋ eyüsi yılında çıḳar** (Albayrak, 2009: 566). (15) **Ṭoḳ açıŋ ḥālinden bilmez.**[581] **Ḳan alacaḳ ṭamarı bilür.**[582] **Yigidi gösteren**

[72] (1) **kelle, ḳulaḳdır** (Albayrak, 2009: 894). **İşi ṣāḥibine ışmarla** (Albayrak, 2009: 565). **Arayan mevlāsın** (2) **bulur.**[583] **Dosta giden yabāna gitmez** (Albayrak, 2009: 367). **Muṭāf ṣākirdi gibi götin** (3) **götin gèrü gider. Ḳuyrıḳ ṣallar ammā ava varmaz. Dostlıḳ** (4) **ḳanṭār ile alış vèriş miṣḳāl ile.**[584] **Cevāhir ile dartılacaḳ** (5) **söz. Naṣiḥat bir cevherdir, iş alanda. Borçlu ḳapuyı aşındurır.** 6) **Yavaşlıḳ ile biŋ ḳaṭār deveyi bir uşaḳ yèder, bir de kükrer ise** (7) **biŋ adam żabṭ èdemez** (Pehlivan, 2016: 441). **İş yavaşlıḳ ile biter serdlik ile iş** (8) **bitmez. Biŋ naṣiḥatden bir musibet yègdür.**[585] **Ḫayırda kendüŋe sandıġın** (9) **èle ṣan. Bize bizi ṣoḳ, kendüŋe igneyi.**[586] **Saŋa çapraz selama** (10) **ṭurmalı. Geçenden geç. Èl diyārında baş olmadan kendü diyarında** (11) **gedā olmaḳ**

[572] tekrar
[573] Krş. TDKADOS.
[574] A.g.s.
[575] Tekrar, krş. 66/8; krş. TDKADOS.
[576] "*Hüda*" kelimesi Osmanlıcada /ﻫ/ ile yazılır. Burada ya yazım hatası var ya da başka bir kelime.
[577] TDKADOS'de "*papaz*" yerine "*imam*" kelimesiyle kullanılışı yer almaktadır.
[578] Tekrar, krş. 53/7; krş. TDKADOS.
[579] Tekrar, krş. 18/14, 64/14, A.g.s.
[580] Krş. TDKADOS.
[581] A.g.s.
[582] A.g.s.
[583] Tekrar, krş. 5/6; 58/2; krş. TDKADOS.
[584] Tekrar, krş. 26/4; krş. TDKADOS.
[585] Krş. TDKADOS.
[586] A.g.s.

yėgdür. Vėren eli, söyleyen dili kesmezler (Albayrak, 2009: 859). Zamānede güci (12) yėten yėtenedir. Zamān uymazsa zamāna uy (Ekinci, 2015: 174). Yatan öküze (13) şaman yoḳdur (Hengirmen, 2007: 561). Herbār düşeş gelmez.[587] Ḥaneyi çoḳ örseleme. (14) Şıçıtmaḳ eydersen oşırırım dėyen göt bir gün şıçar. Ėlden (15) ėle, dilden dile lezzet aldı. Ele, avuca şıġmaz. Ḳafası yellidir,

[73] (1) ḳafa ḳızmaġa baġludur. ‘İnādcı adamıŋ yüzni görme. Aġa şuyı (2) geçdi mi herkes neme gerek dėr, ya benim ḥācetim (Albayrak, 2009: 106). Yalancı dünyāyı baŋa (3) ısmarlamadılar. Sesiŋ çıkarma, dünyāda ṭuyulmadıḳ nesne olmaz. (4) Deli belāsına uğradı, istedügin buldı, arama gitsün. Tuz (5) gibi her aşa ve işe ḳarışma. Şav gitsün. Şavlacaḳ belā (6) değil. Yapışdığını ḳoparır. Şarı şaḳız gibi şarılur. Buların (7) başına eyle, begendügi yėre gitsün. Ögüdin almış. Ėl yumruġın (8) yėmeyen kendi yumruġın bozdoġan amrudı şanur.[588] Yüzden (9) re’fet, dilinden zehir aḳar. ‘Ārı, pīri, edebi yoḳ. Yüz verme (10) Bulduḳça bunar. Yüregi ḳarış ḳarış yaġ baġladı.[589] Hindde (11) sikiş olsa ḥaẓ ėder. Bu sikiş de anam cānına degsün. (12) Baḳalum şoŋı neye varır. Şaġlıḳla git, selāmetle gelme. Ḳaldır (13) ṭabanı, durma git. Ėl üşendisi ėderler ise ḥāliŋ neye varır. (14) Ya ṭālu‘ başa ya ḳuzġın leşe.[590] Cart curtdan kimse almaz, (15) ḳorḳudan çobanlıḳ gelmez. Dilkü var baş keser, zavāllı ḳurduŋ adı

[74] (1) çıḳmış.[591] Ṭoŋuzı ḳuyurġıyla yudar. Anıŋ alışı avcıŋ(?) (2) alışdırıncadır. Baŋa ṭolu ṭolu, saŋa başa başa. İş çırından (3) çıḳdı.[592] Ayaġıŋ baş. Ayaġ altına aldı.[593] İş ḳolaydır. Bunuŋ (4) ḳoḳısı şoŋra çıḳar.[594] Şıġırcıġıŋ öküzüŋ arḳasını tebeledigi (5) Allāh içün degildür. Ḳanṭār aġdı. Ḳarda gez iziŋ bellü ėtme.[595] (6) Ḥaydan dacik (?). Ḳırılan çanaḳ çölmek olsun, tek (7) kelle şaġ olsun. Etmegi dizi üstünde (Yurtbaşı, 1994: 61). Piyazı şişeden (8) yalar. Abāzāya bir çamçıḳ boza, Gürciye bir dizi incir. Tatar (9) babasın şatar (Albayrak, 2009: 820). Çıplaḳ adam ḥammāmda yaḳışur. Bende ḳuyrıḳ (10) acısı sende evlād acısı var iken dost olmazız. (11) Sen söyle işidirim. Benim boġaz cengim var. Boġazında çıkacak. (12) Hem iḳrār ve hem vėrmek, ikisi

[587] Tekrar, krş. 59/3.
[588] Krş. TDKADOS.
[589] A.g.s.
[590] TDKADOS’ta “*ṭālu‘*” kelimesi yerine “*devlet*” ile kullanılan şekli mevcuttur.
[591] Krş. TDKADOS.
[592] A.g.s.
[593] A.g.s.
[594] A.g.s.
[595] Tekrar, krş. 57/15.

bir yėrde cem‘ olmaz. Ol ögidin (13) almış.[596] Adama hep ḳazandıġın yėdürmezler. Ekmek ilk, şoŋulayın (14) nāz vaḳti degil, niyāz zamanıdır, nāzlanacaḳ vaḳtiŋ geçdi. Küçük (15) büyür, delü uṣlanur. Her şeyde narḫ ü terāzü olmaz (Albayrak, 2009: 521). Üstādımdan

[75] (1) aldıġım gibi ṣatarım. Ne düşünürsin, borç benim ḳasāvet (2) seniŋ degil.[597] Oḫşayaraḳ derd, serdlik yumuşamaz. Ḳaṣāp (3) ḳatadıya ḳoyunı birer birer çeker. Her ḳoyun kendi bacaġından (4) aşılur.[598] Eli işde, gözi oynaşda, zülf-i yāre ṭoḳunma.[599] (5) Ḳonuḳ umduġın yėmez bulduġun yėr.[600] (8) Palādine mızrāḳ dikilür. (6) Ṣumaṭı yol, meydānı pāk, dā’iresi düzgün. (7) Ḳara ḳaşı ḳapuya getürme. Delüye ṭaş (8) atma.[601] Uçar iskere(?) ḳuş (9) değilsin. ‘Ayārı alçaḳ. (10) Ḳum ṣayılur, Tatar (11) ‘askeri (12) ṣayılmaz.

EX

Biblioth. Regia Berolinensi

[596] Tekrar, krş. 68/8.
[597] Aksoy 1984, 543.
[598] Krş. TDKADOS.
[599] www.turkcebilgi.com. (Erişim Tarihi: 23.04.2021)
[600] Krş. TDKADOS.
[601] A.g.s.

V. KAYNAKÇA

Aksoy, Ömer Asım (1984): *Atasözleri Sözlüğü* 1. Türk Dil Kurumu Yayınları: 325, Ankara.

Aksoy, Ömer Asım (1984b): *Deyimler Sözlüğü* 2 Türk Dil Kurumu Yayınları: 325/2, Ankara.

Albayrak, Nurettin (2009): *Türkiye Türkçesinde Atasözleri*, Kapı Yayınları 184, İstanbul.

Arat, Reşit Rahmeti (1991): *Eski Türk Şiiri*. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, VII. Dizi- Sa. 45.b. Ankara, 1991.

Asker, Efzeleddin (2014): *Oğuz-namelerin Şiirsel Yapısı ve Emsal-ı Muhammed Ali El-Yazısı*. Motif Akademi Halk Bilimi Dergisi, 2014-1 (Ocak-Haziran), 69-80.

Atalay, Besim (1957): *Arap Alfabesine göre Dîvânü Lûgati't-Türk Dizini*, Ankara.

Atay, Ayten (2006): *Türkçede *Ya- (Parlamak) Kökü ve Türevleri*. Belleten II, 7-27. https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/721461 (Erişim Tarihi: 04.02. 2021)

Başgöz, İlhan (2006): *Atasözleri Hakkında Atasözleri ya da Atasözlerinin Toplumsal Anlamı*. (Çev. Nurdan Tuhfe Toçoğlu), Millî Folklor, Yıl 18, Sayı 70, 85-91.

Bayraktar, Fatma Sibel (2002): "*Komşu" Sözcüğü Üzerine*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 12, Sayı: 2, Elazığ, 129-138.

Bazin, Louis (1988): *Türk Dillerinin Müşterek Tarafları ve Temayülleri*. (*Sprachbau=Dilin Yapısı*), *Tarihi Türk Şiveleri* (Çev. Mehmet Akalın), 15-28.

Beğenmez, Nuh Mustafa (2013): *Atasözlerinde Günlük Hayat*. Afyonkocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi. Afyonkarahisar.

Birtek, Ferit (1944): *Divan-ı Lügat-it-Türk'ten Derlemeler. En Eski Türk Savları*, Alâeddin Kıral Basımevi, Ankara.

Biray, Nergis (2013): *Terim Dünyamızda Yılan: Kavram, Anlam ve Yapı Bakımından*, Avrasya Terim Dergisi 1 (2), 95-113.

Bläsing, Uwe (1994): *Tschuwaschische Sprichwörter und Sprcihwörtliche Redensarten*, Harrassowitz Verlag, Wiesbaden.

Böler, Tuncay (2018): *Kitâb-ı Atalar (Sözi) 15. Yüzyıla Ait Bir Atasözü Derlemesi*, Emine Naskali Gürsoy *Ayıp* Libra Kitapçılık ve Yayıncılık, 83-150.

Bölge Ağızlarında Atasözleri ve Deyimler (1969), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara

Bölge Ağızlarında Atasözleri ve Deyimler (1971), (İkinci Kitap), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Buluç, Sadettin (1978): *Eski Bir Elyazmasında Bulunan Türk Atasözleri*, Ömer Asım Aksoy Armağanı, Ankara, 11-26

Ceyhan, Âdem (1998): *Eski Bir Atasözleri Kitabı*, Bir, Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, 9-10, Prof. Dr. Kemal Eraslan Armağan Sayısı, İstanbul, 109-132.

Ceyhan, Âdem (2006): *Atalardan Kalma Meseller*, Ayla Demiroğlu Kitabı, İstanbul, 237-257.

Ceyhan, Âdem (2006a): *Türk Edebiyatı'nda Hazret-i Ali Vecizeleri*, Öncü Kitap, Ankara.

Ceyhan, Âdem (2011): *Bazı Yazma ve Basma Türk Atasözü Derlemeleri*, Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi, Sayı 4, İstanbul, 175-225.

Ceyhan, Âdem (2011a): *17. Asra Ait İki Kitapçık: Nasreddin Hoca Hikâyeleri ve Türk Atasözleri*, 135, CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi, Prof. Dr. Mahmut Kaplan Armağan Sayısı, Yıl 2011, Cilt 9, Sayı 2.

Clauson, Gerard Sir (1972): *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth- Century Turkish*, Oxford at the Clarendon Press, London.

Çiçek, Ali (2014): *Emir kipi Üzerine*, Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt-Sayı:16-1, 333-351.

Çobanoğlu, Özkul (2004): *Türk Dünyası Ortak Atasözleri Sözlüğü*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayını: 301. Ankara

Dankoff, Robert (1996): *Bodleian Kütüphanesinde Yeni Bulunan Bir Nasreddin Hoca Yazması*, Uluslararası Türk Dili Kongresi 1992, 26 Eylül 1992- 1 Ekim 1992, Atatürk Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları: 632, 123-159

Demir, Ekrem (2013): *Atebetü'ül-Hakâyık'ta Geçen Deyimler, Atasözleri ve Özdeyişler*, Türkiyat Mecmuası, C. 23/2, 37 – 52

Derleme Sözlüğü, Türk Dil Kurumu, c. I-X, Ankara, 1963-1978.

Develioğlu, Ferit (1962): *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Sözlük*, Doğuş Ltd. Şti. Matbaası, Ankara.

Diez, Heinrich Friedrich von (1811-1815): *Denkwürdigkeiten von Asien in Künsten und Wissenschaften, Sitten, Gebräuchen und Alterthümern, Religion und Regierungsverfassung aus Handschriften und eigenen Erfahrung gesammelt von Heinrich Friedrich von Diez*, Erster Teil, in Commission der Nicolaischen Buchhandlung, 1811, Berlin; Zweyter Teil, in Waisenhaus-Buchhandlung, Halle

Elektronik Edisyon: http://menadoc.bibliothek.uni-halle.de/ssg/content/titleinfo/1325031 (Erişim Tarihi: 21.11.2020)

Diez, Heinrich Friedrich von (2018): *Oğuz Tepegözü. Dede Korkut Oğuznameleri ve Atalar Sözü Üzerine İlk Çalışmalar*, Almanca aslından notlandırarak tercüme eden: Hasan Güneş. Ötüken Yay. İstanbul.

Dilçin, Cem (1983): *Yeni Tarama Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Doğan, Talip (2013): *Güney Azerbaycan Atasözlerinde Su Üzerine*. Karadeniz Araştırmaları, Sayı 39, 205-225.

Ekinci, Ramazan (2015): *Fehîm-i Kadîm'e Mâl Edilen Bir Atasözleri Kitapçığı: Durûb-ı Emsâl-i Türkî*. Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, S. 15/1. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/406991 (Erişim Tarihi: 11.12.2020)

Elçin, Şükrü (1992): *Türk Dünyası El Kitabı*, İkinci Baskı, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara.

Ercilasun vd., Ahmet Bican (1991): *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü I*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Başbakanlık Basımevi, Ankara.

Ercilasun, Ahmet Bican (2004): *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi.*, Akçağ Yayınları, Ankara.

Gabain, Annamarie von (1950): *Alttürkische Grammatik, Mit Bibliographie, Lesestücken und Wörterverzeichnis auch Neue Türkisch*, Zwiete verbeserte Auflage, Wiesbaden.

Gabain, Annamarie von (1988a): *Eski Türkçe, Tarihi Türk Şiveleri.* (çev. Mehmet Akalın), Türk Dil Kurumu Yayınları 73, Seri IV-Sayı: A. 21. 29-66.

Gabain, Annamarie von (1988b): *Eski Türkçenin Grameri*, çev. Mehmet Akalın, Ankara.

Gerçek, Selim Nüzhet (1961): *Atalar Sözü*, Kanaat Yayınları, İstanbul.

Gönen, Sinan (2006): *Batı Türklerinin Manzum Atasözleri Üzerine Bir Araştırma*, Doktora tezi, Selçuk Üniveritesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Konya.

Gülsevin, Gürer; Boz Erdoğan (2004): *Eski Anadolu Türkçesi.*, Gazi Kitabevi, Ankara.

Gülsevin, Gürer (2011): *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*, Türk Dil Kurumu Yayınları

Güngör, Okan Celal (2016): *Türkçede Öksüz ve Yetim Çocuklarla İlgili Sözler*, Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi, 5 (1), 156-170.

Güzel, Cavit (2017): *Atasözlerinden Hareketle Kültürümüzde Açlık Kavramı*, Dede Korkut, Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, Cilt 6, Sayı 14 (Aralık 2017), Samsun, 147-590.

Hamilton, James, R. (1986): *Manuscrits ouï gours du IXe-Xe siecle de Touen-Houang*, I-II, Paris.

Hazai, György (2019): *Translation: Eine türkische Sprichwortsammlung in Lateinschrift, çeviri: Latin harfleriyle yazılmış bir atasözü derlemesi*, 524. (Çev. Beytullah Bekar), RumeliDE Journal of Language and Literature Studies 2019, 14, 522-535.

Hengirmen, Mehmet (1983): *Güvâhî, Pend-nâme* (*Öğütler ve Atasözleri*), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları: 549, 1000 Temel Eser Dizisi: 99, Ankara

Hengirmen, Mehmet (2007): *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü 1, Atsözleri Sözlüğü*, Engin Yayınevi, Ankara

Hakverdioğlu, Metin (2009): *Orijinal Bir Durûbı Emsâl-i Osmâni Örneği Meâlî'nin Atasözleri Kasidesi*, Türkish Studies. International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 4/5, Summer, 198-208.

İlbars Z. (1999): *Türk Toplumunda Çocuk Anlayışı ve Çocuğa Bakış,*

II. Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi Bildirileri, *Cumhuriyet ve Çocuk* (4-6 Kasım 1998), Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yay. Ankara, 425-28.

İzbudak, Veled (1936): *Atalar Sözü,* İstanbul.

Kaçalin, Mustafa; Zülfe, Ömer (2011): *Muḥammed bin Aḥmed'in Ebū'n-Naṣāyiḥ'i*, Osmanlı Araştırmaları, The Journal Of Ottoman Studies, S. 38 2011, İSAM, 193-212.

Karahan, Leyla (1994): *Kıssa-i Yusuf, Yusuf u Züleyha, İnceleme, Metin, Dizin*, Türk Dil Kurumu Yayınaları, Ankara.

Korkmaz, Hatice (2007): *Divanü Lûgat-Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimi Açısından Değerlendirilmesi*. Ondokuzmayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Yüksek Lisans Tezi.

Korkmaz, Zeynep (1969): *-ası/-esi Gelecek Zaman İsim-Fiil (participium) Ekinin Yapısı Üzerine*, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten, 16, 31-38 . Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/belleten/issue/38320/443632 (Erişim Tarihi: 04.10.2020)

Korkmaz, Zeynep (2013): *Türkiye Türkçesinin Temeli Oğuz Türkçesinin Gelişimi*, Türk Dil Kurumu Yayınları. Ankara.

Li, Y. S. (2019): *The Proverb of tama tama köl bolur in modern Turkic Languages*, Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi(TUDED), Cilt: 59, Sayı: 2, 363-377. https://doi.org/10.26650/TUDED2019-0103

Mansuroğlu, Mecdut (1988): *Eski Osmanlıca*, *Tarihi Türk Şiveleri,* çev. Mehmet Akalın, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü yayınları: 73, Seri IV- Sayı A. 21, Ankara, 247-276.

Nalbant, Mehmet Vefa (2016): *IX. XI. Yüzyıllar Arası Türk Dünyası Atasözleri Üzerine Bir Değerlendirme*, Dil Bilimleri Kültür Ve Edebiyat, Padam Yayınları, Editörler: Mustafa Sarıca, Bedri Sarıca, Ankara.

Oy, Aydın (1991): *Atasözü* madde başı, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, c. 4, 45, İstanbul.

Osmanlıca'dan Türkçeye Söz Karşılıkları*,* Tarama Dergisi, Türk Dil Kurumu, 1934, İstanbul.

Özcan, Mehmet Fatih (2019): *Orhun Yazıtlarındaki atasözü ve deyimlerin günümüzdeki karşılıklarına yönelik inceleme*, RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi, (16), DOI: 10.29000/rumelide.616897. 98-105

Özer, Şerife (2007): *Das Suffix -(y)IcI zwischen Derivation und Flexion* Studia Etymologica Cracoviensia vol. 12, Jagiellonian University Press, Kraków, 107-112.

Özer, Şerife (2008): *Die Nominale Wortbildung im Altosmanischen* Turcologica 73, Harrassowitz Verlag, Wiesbaden.

Özkan, İsa (2014): *Hazihi'r-Risâlet-i Min Kelimât-ı Oğuznâme El-Meşhûr Bi-Atalar Sözü*, 5. Uluslararası Türkiyat Araştırmaları Sempozyumu, Oğuzlar Dilleri, Tarihleri ve Kültürleri 21-23 Mayıs 2014, Beytepe-Ankara, 437- 446.

Özkan, Mustafa (1999): *Tarihi Türkiye Türkçesi Metinlerinde İstek Eki –A/ -E'nin Kullanışı Üzerine*, Uluslar arası Eski Türkiye Türkçesi Toplantısı, Bildiriler, Türk Dil Kurumu Yayınları, 83, 81-113.

Özün, Mustafa Nihat (1956): *Türk Ata Sözleri*, İnkılap Kitabevi, İstanbul.

Parlatır, İsmail (2007): *Atasözleri*, Yargı Yayınevi. Ankara.

Pehlivan, Güral (2016): *Anadolu Sahası Türk Atasözlerinin Mesaj Aktarımında Deve Figürünün İşlevleri,* I.Uluslararsı Devecilik Kültürü ve Deve Güreşleri Sempozyumu,17-,19 Kasım 2016, I.CİLT Sosyal Bilimler, İzmir.

Pertsch, Wilhelm (1889): *Die Handschriften Verzeichnisse der Königlichen Bibliothek zu Berlin, sechster Band, Verzeichniss der Türkischen Handschriften von Wilhelm Pertsch,* A. Ascher & Co, Berlin.

Püsküllüoğlu, Ali (2012): *Türk Atasözleri Sözlüğü*, Arkadaş Yayınevi, Ankara

Püsküllüoğlu, Ali (2017): *Türkçe Deyimler Sözlüğü*, Arkadaş Yayınevi.

Redhouse Sir James W. (1974): *Turkish and English Lexicon*, Yeni baskı, Beyrut.

Sağlam, Musa Yaşar (2000): *Atasözleri ve Deyimlerde İmgelem*, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, Cilt: 18 Sayı: 1

Sami, Şemseddin (1989): *Kamus-ı Türki*, Enderun Kitabevi, İstanbul.

Savran, Hülya (2008): *Türk dilinde "+*DIR" Bildirme *Eki ve "+DIR" Bildirme Ekiyle Yapılan Belirsizlik Kelimeleri*, U. Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl 9, Sayı 14, 2008/1.

Soykut, Hilmi (1974). *Türk Atalar Sözü Hazinesi*, Ülker Yayınları, İstanbul.

Şahin, Hatice (2011): *Eski Anadolu Türkçesi*, Akçağ Yayınları, Ankara.

Şentürk, Ahmet Atillā (2015): *Osmanlı Şiiri Kılavuzu*, Osedam, Osmanlı Araştırmaları Merkezi, c. 1, Mimoza Matbaacılık San. ve Tic. A.Ş, İstanbul.

Şeylan, Ali (2016): *Müstakîmzâde Süleymân Sâdeddîn'in Durûb-ı Emsâl adlı Eserinin Işığında Atasözlerinin Târihî seyri İle Eserdeki Atasözlerinin Tespiti ve Tasnifi*, BUJSS, 9/1, 72-101.

Şinâsi, İ.(1302 (1848): *Durûb-ı Emsâl-i 'Osmaniye*, İstanbul, Matbaa-i Ebû Ez-ziyâ.

Tan, Nail (2020): *Türkiye'de Genel Atasözü ve Deyim Sözlüklerinde Anlam Verme Çalışmalarına Toplu Bir Bakış*, Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi, 50, 257-296

Tekin, Talat (1988): *Orhon Yazıtları*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu. Türk Dil Kurumu Yayınları: 540. Ankara.

Tekin, Talat (1995): *Türk Dillerinde Birincil Uzun Ünlüler*, TC. Kültür Bakanlığı, Ankara.

Timurtaş, Faruk K. (1973): *Küçük Eski Anadolu Türkçesi Grameri*, Türkiyat Mecmuası, Cilt 18. 1973_18.pdf (dergipark.org.tr)

Turan, Tevfik (2001): *Eski Oğuzca Satırarası Tematik Sözlük, Bahşayiş Lügati, Dilbilim İncelemesi, Metin, Sözlük, Tıpkıbasım*, BAY, İstanbul.

Türk Atasözleri ve Deyimleri 1, MEB Yayınevi, 1971, İstanbul.

Vámbéry, Armin (2012): *Oszmán Példabeszedek* [*Osmanlı Atasözleri*], 184, Tercüme eden: Mustafa S. Kaçalin, Türk Dilleri Araştırmaları, 22.2 (2012), 165-193.

Yavuz, Kemal (2007): *Mu'înî'nin* Me*snevî-i Murâdiyye'si Mesnevî Tercüme ve Şerhi, 1. Cilt, Gramer ve Sözlük*, Konya.

Yıldız, Hüseyin; Öztürk, Abdülkadir (2016): *19. Yüzyıla ait Ermeni Harfli Türkçe Atasözleri Üzerine*, ODU– SOBIAD Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, 6 (3),739-766.

Yurtbaşı, Metin (1994): *Sınıflandırılmış Türk Atasözleri*, Özdemir Yayıncılık, Ankara.

Yurtbaşı, Metin (2014): *Özbekistan'dan ve Anadoludan Çocuk Atasözleri*. Motif Akademi Halkbilimi Dergisi, 2014-2, 85-146.

Zieme, Peter (1994): *Notizen zum Alttürkischen Sprichwortschatz*, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten, 39 (1991), 47-54 . https://dergipark.org.tr/tr/pub/belleten/issue/44242/545472 (Erişim Tarihi: 10.02.2021)

e- Kaynaklar:

Veri tabanı: http://www.atasozlerianlamlari.com/Harf/A-01/Atasozu/ak-got-gecit-basinda-belli-olur/ (Erişim Tarihi: 24.12.202)

Veri tabanı: http://www.atasozlerideyimler.com. (Erişim Tarihi: 10.09.2018)

Veri tabanı: http://www.dersimiz.com/atasozleri_sozlugu (Erişim Tarihi: 23.05.2020)

Veri tabanı: http://deyim.beycan.net/390/ (Erişim Tarihi: 02.04.2021)

Veri tabanı: http://deyimler.sitesi.web.tr (Erişim Tarihi: 23.10.2018; 29.11.2018)

Veri tabanı: http://dil-baz.blogspot.com.tr. (Erişim Tarihi: 18.07.2021)

http://dil-baz.blogspot.com.tr/2016/04/meramkalaycl k-degil-got-calkalamak.html (Erişim Tarihi: 18.07.2021)

Veri tabanı: http://www.dunyasozluk.com. (Erişim Tarihi: 10.07.2019)

Veri tabanı: https://www.kulturportali.gov.tr (Erişim Tarihi. 17.04.2021)

Veri tabanı: http://kumkale.net/yazi.asp?id=1447 (Erişim Tarihi: 14.03.2021)

Veri tabanı: http://www.kursunkalem.com/atasozu/cok-kosan-cabuk-cok-tez-yorulur/#gsc.tab=0 (Erişim Tarihi: 14.07.2021)

Veri tabanı: https://www.lafsozluk.com/2011/0/ ay-ile-ilgili-atasozleri-deyimler- ve.html: (Erişim Tarihi: (03.09.2021)

tabanı: http://www.lugatim.com/s/çalpara (Erişim tarihi: 18.05.2021)

Veri tabanı: https://www.nedemekla.com/el-elden-ustundur-ta-arsa-kadar/: (Erişim Tarihi: 12.04.2019)

Veri tabanı: https://www.turkcebilgi.com (Erişim Tarihi: 15.04.2021; 23.04.2021)

Veri tabanı: http://turkoloji.cu.edu.tr/YENI%20TURK%20DILI/14.php (Erişim Tarihi: 05.04.2020

Veri tabanı : https://www.uludagsozluk.com/k/bok-yemek-mideye-bağlıdır (Erişim Tarihi: 23.14.2018)

Veri tabanı: tr.wiktionary.org/wiki/İşkilli_büzük_dingilder. (Erişim Tarihi: 23.07.2020)

Veri tabanı: https://tr.wikiquote.org/wiki/Türkçe_atasözleri/ (Erişim Tarihi: 05.12.2020)

Veri tabanı: <https://www.yek.gov.tr/,http://yazmalar.gov.tr/basit-arama/sayfa/2?q=G%C3%BCv%C3%A2h%C3%AE%20Geyveli>: (Erişim Tarihi: 15 Haziran 2020)

IV. SÖZLÜK

-A-

ā : ey!
a. 56/3
[=1]

Abāzā: Abaza
A.+ya 74/8
[=1]

abdal (Ar.): abdal
a. 16/11, 64/7
[=2]

Abdurrahmān Çelebi (Ar.) : tarihte yaşamış olan ve olgun kişi anlamında kalıplaşmış şahıs anlamında kalıplaşmış şahıs ismi.
a. 38/13
[=1]

‘aceb (Ar.): garip, şaşılacak durum
‘a. 47/8
[=1]

‘acele (Ar.) : acele
‘a. 34/10
[=1]

‘acemi (Far.+T.): acemi
‘a. 34/11, 34/15
[=2]

acı: acı, üzüntü
a. 23/4
a.+sı 74/10
a.+sına 51/5, 70/13
[=4]

acı-: acımak, acı vermek
a.-dıḳda 6/13
a.-maz 29/10
a.-yan 21/7
[=3]

aç: aç, acıkmış olma
a. 2/14, 2/14, 3/1, 3/1, 3/3, 3/4, 3/4, 3/5, 3/6, 3/7, 33/12, 51/7, 53/4, 7/9
a.+a 52/10
a.+ıŋ 3/8, 3/9, 51/3, 71/15
[=19]
aç ol-: acıkmak 20/6

aç-: açmak
a.-ar 28/14, 28/14
[=2]

açıḳ: 1. belli, iç yüzü görünür 2. açık
a. 66/6
a. 3/4
[=2]
açıvėr-: açıvermek
a. 51/5
[=1]

açıl-: açılmak
a.-dı 38/15
[=1]

açlıḳ: açlık
a. 36/5
[=1]

ad: ad, isim
a. 5/9
a.+ı 37/8, 51/8, 54/12, 56/16, 6/8, 62/8
a.+ın 49/4, 65/11
a.+ını 11/3
a.+ıŋ 4/9, 50/15

[=12]
adı çıḳ-: adı çıkmak, kötü anılmak
a.-mış 73/15
[=1]

adam (Ar.):insan, erkek insan
a. 14/2, 14/3, 28/5, 4/4, 4/8, 47/3, 61/7, 61/8, 61/8, 65/13, 65/4, 72/7, 74/9
a.+a 4/6, 4/7, 64/10, 74/13
a.+dan 41/14, 9/13
a.+ı 42/12, 50/10, 50/11, 52/8, 60/1, 66/6, 9/15
a.+ıŋ 23/2, 4/5, 73/1
[=29]
adam ol- (Ar. +T.) : adam olmak
a. 28/10, 28/11
a.-mazsın 64/4
[=3]

adam oġlanı (Ar.+T.): insan
a.+nıŋ 4/1, 4/3
[=2]

ʻādet (Ar.): adet, töre, alışkanlık
ʻā. 6/5
ʻā.+dir 64/15
[=2]

afyon (Ar.): afyon
a.+ı 67/8
[=1]

aġ : pantolon veya külotun apış arasına gelen yeri, apışlık.
a.+ı 56/9
[=1]

aġ- : denge bozulmak
a.-dı 74/5
[=1]

aġa : ağa, varlıklı kimse
a. 54/5; 73/1
[=2]

aġaç : ağaç, çomak
a. 2/15, 5/7, 54/11, 58/11, 7/4
a.+a 51/4
a.+dan 17/9
a.+ından 5/11
a.+ıŋ 44/15
[=9]
aġaç şoḳ-: çomak sokmak
a.-ma 29/14
[=1]

aġar- : ağarmak, beyazlamak
a.-dıġına 30/15
a.-maz 36/4
[=2]

aġaz : öğüt
a. 52/15
[=1]

aġır : ağır
a. 7/5
a.+dır 50/10, 70/5
[=3]

aġır- I: ağrımak
a.-mayan 63/5, 70/3
[=2]

aġır- II: anırmak **bk. aŋır-**
a.-maz 6/9, 48/11
[=2]

ağırla-: 1. ağırlamak, misafir etmek 2. değer vermek
a.-maḳ 33/13
a.-r 38/11
a.-yan 6/6
[=3]

ağız : ağız
a. 16/14, 28/13, 3/4, 53/13, 54/15
a.+dır 69/11
a.+ı 11/4, 17/3, 53/4, 64/7, 67/6
a.+ımdan 69/15
a.+ın 55/16, 68/13
a.+ına 64/6, 70/13
a.+ından 54/7
a.+ını 71/3
[=18]

ağla- : ağlamak
a. 12/11
a.-ma 12/11
a.-madıkça 43/5
a.-madıḳça 11/1
a.-maz 40/9, 48/11, 58/15
a.-r 10/9, 64/1
a.-yan 15/3, 58/5
a.-yanıŋ 12/14
a.-yu 10/3, 10/3
[=13]

ağlat- : ağlatmak
a.-an 58/8
[=1]

ağrı : ağrı
a.+sı 19/12
[=1]

ağsa- : hafifçe topallamak
a.-maz 27/3
[=1]

aḫşam: akşam
a. 3/11
a.+a 3/14
a.+ıŋ 3/12, 51/7
[=4]

aḫır (Ar.): el, başkası
a. 14/15
[=1]

aḳ : ak, beyaz
a. 23/10, 23/10, 7/12, 7/6
[=4]

aḳ- : akmak
a.-ar 29/7, 31/4, 31/6, 48/10, 48/9,73/9
a.-duġı 29/7, 31/4
[=8]

aḳar ṣu: akar su
a.+lar 23/3
[=1]

akçe : akça, madeni para
a. 20/14, 32/12, 40/7, 53/1, 67/6, 67/7, 7/6, 7/7
a.+dir 58/2
a.+ŋ 7/8
a.+si 12/13, 41/12, 7/7
a.+siyle 24/6, 59/10
a.+ye 39/1
a.+yi 7/11, 7/7
[=17]
akçe et- : para etmek
a.-mez 54/14
[=1]

akçalıḳ: akçalık, paralık
a. 59/14, 59/13
[=2]

akçalu: akçalı
a. 7/9
[=1]

Akdeŋiz: Akdeniz
a.+e 57/6
[=1]

akide (Ar.): akide
a.+yü 69/7
[=1]

akıl (Ar.): akıl
a.+ı 20/13, 31/2, 39/13
a.+ından 35/2
a.+la 43/7
[=5]

akıllu (Ar.): akıllı, akil
a. 35/1, 43/14, 47/3
a.+lar 35/2
[=4]

akılsız (Ar.): akılsız
a. 35/1
[=1]

akllık : aklık, beyazlık
a.+ına 56/2
[=1]

aksak : aksak
a. 7/11
[=1]

‘aksi(Ar.): aksi, tersi, zıttı
‘a. 30/12, 6/4
[=2]

al : al, hile
a. 1/5, 1/5, 8/3
[=3]

al- : almak
a. 23/11, 49/2, 5/9, 58/9, 58/9, 62/3, 64/4, 64/4, 68/11, 69/4, 9/6
a.-acaḳ 63/14
a.-amayan 9/2
a.-amazam 8/5
a.-an 29/2, 53/1, 62/6, 8/3
a.-anda 72/5
a.-anıŋ 9/7
a.-anıŋdır 70/7
a.-sın 66/1
a.-ayım 54/10, 61/2, 62/12
a.-dı 69/15, 72/15, 74/3
a.-dıġım 75/1
alıḳo- : alıkoymak, engel olmak
a.-r 17/12, 30/15
a.-ınan 59/10
a.-ma 50/2, 9/6
a.-maġı 24/12
a.-mamış 44/9
a.-maz 1/1, 47/7, 50/2, 57/13, 67/1, 73/14
a.-mazlar 51/13
a.-mış 57/12, 68/9, 73/7, 74/13
a.-ur 52/15, 62/6, 69/7, 8/3
[=50]

ala : ala, alaca renk
a. 8/4
a.+sı 23/6, 23/7
[=3]

‘alāmet (Ar.): alamet, belirti
‘a.+idir 71/6
[=1]

alacaḳ: alacak
a. 69/11, 71/15
a.+ın 9/2
[=3]

alçak : alçak, alçak göüllü
a. 61/11, 75/9, 8/9, 48/12
a.+a 31/6, 48/14
a.+dan 28/8
a.+dır 68/15
a.+ı 47/1, 59/12
a.+ını 46/15
[=11]

aldan- : aldanmak
a.-maz 27/3, 61/1
a.-ur 26/11, 54/6
[=4]

aldat- : aldatmak
a.-an 54/6
[=1]

‘ālem (Ar.): alem, dünya
‘a.+de 34/8
[=1]

ālet (Ar.): alet
ā. 8/2
[=1]

aleyküm selam (Ar.): aleyküm selam
a. 20/1
[=1]

alıcı : alıcı, alan
a. 43/8
[=1]

alım : alacak
a. 9/2
a.+ım 8/5
[=2]

alış : alış, alma
a.+na 56/15
[=1]

alış- : alışmak
a.-an 50/13, 57/15
a.-mış 55/1
[=3]

alışdır-: alışdırmak
a.-ıncadır 74/2
[=1]

alış vėriş: alış veriş
a. 26/5, 72/4
alışveriş ėt-
a.-me 26/3
[=3]

Allāh (Ar.): Allah
a. 23/13, 25/2
a.+dan 59/6
[=3]
Allāh Allāh (Ar.): Allah Allah
a. 9/12
[=1]
Allāh içün (Ar.+T.): Allah için
a. 74/5
[=1]
Allāh-u taālā (Ar.): Yüce Allah
a. 8/14
a.+dır 48/15
[=2]

alın : alın
a.+ındadır 11/5
[=1]

alḳış : alkış, iyi dua
a.+ı 59/2
[=1]

alt : alt
a.+ı 47/2

a.+ına 74/3
a.+ında 38/8, 13/10, 13/10, 50/12
a.+ındadır 24/2
a.+ından 50/9, 60/14
[=9]

altı : altı (6)
a. 13/13, 52/14
[=2]

altmışlı: altmışlı yaşlarda olma
a. 16/9
[=1]

altun : altın
a. 65/11, 8/8
a.+a 55/2
[=3]

ʻām : dişilik organı
ʻā. 19/10, 53/2, 53/5, 61/10, 64/3
ʻā.+ı 35/14
ʻā.+ın 21/10
[=7]

ʻamel (Ar.): amel, yapılan iş
ʻa. 52/5
ʻa.+ler 49/11
[=2]

āmīn (Ar.): amin
ā. 49/12
[=1]

ammā (Ar.): ama
a. 1/11, 9/1, 28/3, 43/7, 52/9, 53/10, 59/12, 64/7, 67/2, 67/9, 67/9, 69/11, 71/12, 72/3
[=14]

aŋ- : anmak
a. 68/11, 68/11
a.-mayan 11/12
a.- mışlar 43/4
[=4]

ana : ana, anne
a. 20/2, 65/2, 9/5
a.+m 1/15, 51/10, 73/11
a.+ma 56/3
a.+ŋ 59/2
a.+sı 44/1, 58/15
a.+sın 58/9
a.+sına 65/3
a.+sından 53/5
a.+sını 58/8
[=14]

aŋa : ona
a. 54/11
[=1]

anbār (Far.): ambar
a. 61/4
a.+ında 51/8
[=2]

ancaḳ : ancak
a. 4/14
[=1]

andan : ondan sonra, daha sonra
a. 6/12
[=1]

anda : orada
a.+ 37/3, 23/1, 25/15
[=3]

aḥmaḳ (Ar.): ahmak
a.+ı 38/11
[=1]

anı : onu
a. 28/12, 41/10, 55/12
[=3]

anıŋ : onun
a. 57/8, 74/1
[=2]

aŋır- : anırmak **bk. ağır-**
a.-mazı 6/11
[=1]

aŋla- : anlamak
a.-dı 64/7
a.-mayana 62/6
a.-r 64/2, 70/15
[=4]

aŋladış-: anlatış, anlatma şekli
a.+ışa 35/11, 65/5
[=2]

‘ār(Ar.): ar, utanma
‘ā.+ı 15/7, 73/9
‘ā.+da 53/10
[=3]

ara : ara
a.+sına 4/14, 71/2
a.+sında 65/3
ara yer : ara, ara yer
a.+de 56/8
[=4]

ara- : aramak
a.-ma 73/4
a.-r 42/2, 53/8, 68/4
a.-rlar 55/16
a.-yan 5/6, 58/2, 72/1
[=8]

‘Arab (Ar.): Arap
‘a. 34/12
[=1]

‘araba : araba, motorsuz taşıt aracı
‘a. 28/2, 33/5, 34/13
‘a.+ŋ 10/10
‘a.+sı 10/9
[=5]

arada : arada, ara yerde
a. 57/4
[=1]

aram : haram?
a. 39/2
[=1]

araycı : aralayıcı
a. 56/8
[=1]

ard : ard, arka **bk. arḳa**
a. 66/11
a.+ına 24/4, 39/4
a.+ında 9/7
[=4]

ardınca: arkasından
a. 12/10
[=4]

arfe güni (Ar.+T.): arife günü
a. 34/14, 55/7
[=2]

arı : arı
a.+nıŋ 29/14
a.+ya 71/8
[=2]

arın- : arınmak
a.-maz 5/9
a.-ur 5/9
[=2]

arıḳ : arık, zayıf
a. 1/8, 2/14, 5/12, 5/13, 52/7, 61/14
[=6]

arısız : arısı olmayan
a. 53/4
[=1]

ārif (Ar.): arif
k. 58/3
k.+dir 15/7
[=2]

ārifāne (Ar.+Far.): yiyeceği ortaklaşa sağlanan (toplantı)
ā.+ye 53/2
[=1]

ʻārlan- (Ar.+T.): utanmak
ʻā.-maz 57/2
ʻā.-ur 57/2
[=2]

ʻārsız (Ar.+T.): arsız
ʻā. 27/13
[=1]

ʻāşıḳ (Ar.): aşık
ā. 3/1
ā.+a 34/7, 34/7
ā.+larıŋ 24/10
[=4]

āşıḳ ol-: aşık olmak
ā. 13/12
[=1]

āşıḳ usandır-: aşık usandırmak, fazla naz yapmak
ā.-ır 52/2
[=1]

ʻār (Ar.): ar, utanma
n.+ı 15/7
[=1]

arḳa : arka **bk. ard**
a.+m 67/4
a.+sını 74/4
[=2]

armaġan: armağan
a.+ı 69/14
[=1]

armūd (Far.): armut **bk. armūṭ**
a. 5/11, 18/3
[=2]

armūṭ (Far.): armut **bk.armūd**
a. 22/14
[=1]

arpa : arpa
a. 51/8
a.+sıyla 2/13
a.+ya 12/4
[=3]

arslān : arslan
a. 22/9, 8/3
a.+a 14/9, 62/2
[=4]

ʻarş(Ar.): arş
ʻa. 52/8
ʻa.+a 63/4, 64/4, 8/7
[=4]

arşūn : arşın
a. 23/1, 67/12
[=2]

art- : artmak
a.-ar 28/15, 67/10
[=2]

artıḳ : fazla
a. 5/8
[=1]

artır- : artırmak
a.-ır 49/1
a.-maz 40/1
[=2]

aṣ- : asmak
a.-ıl 66/2
a.-malı 65/15
a.-mış 21/1
[=3]

aṣıl- : asılmak
a. 44/5
a.-ur 75/4
[=2]

ʻaṣır (Ar.): asır, yüzyıl
a.+ıŋ 65/6
[=1]

aṣil (Ar.): asil, soylu
a. 7/3, 67/2
[=2]

ʻasker (Ar.): asker
ʻa. 63/13
ʻa.+i 75/11
[=2]

aṣma : asma, üzüm çubuğu
a.+da 61/1
[=1]

aş : aş, yemek
a. 12/5, 36/7, 50/2, 6/6, 63/3, 71/10, 9/4
a.+a 33/2, 48/3, 51/11, 57/7, 73/5
a.+ı 20/7, 54/6, 64/13, 69/3
a.+ım 46/8
a.+ına 60/13
a.+ıŋ 53/12
a.+ŋa 45/13
a.+ŋı 45/12
[=22]

aş- : aşmak
a.-dı 64/7
a.-ıcaḳ 19/4
a.-mış 24/12
[=3]

aşaġı : aşağı
a. 55/15
[=1]

aşındur-: aşındırmak
a.-ır 72/5
[=1]

aşıt : aşkın, daha fazla
e.+dır 55/1
[=1]

āṣḳ (Ar.): aşk
ā.+a 70/15
[=1]

aşna : tanıdık, bildik
a. 20/14, 46/2, 60/11
[=3]

aşurı : dışında, aşan yerde
a. 64/13
[=1]

at : at
a. 38/1, 1/1, 1/2, 1/4, 1/5, 1/5, 1/6, 13/10, 18/1, 49/1, 5/3, 5/9, 57/4, 59/4, 6/2, 60/11, 60/3, 62/9, 9/8
a.+a 13/5, 13/5, 20/8, 22/3, 23/10, 34/6, 7/4
a.+dan 12/8, 2/7, 21/7, 59/15, 6/14, 63/2
a.+ı 2/13, 35/10, 35/6, 47/5, 49/6
a.+ın 48/15
a.+ıŋ 17/10, 17/5, 19/12, 19/13, 65/2
a.+ıyla 10/4
[=44]

at- : atmak
a.-alar 1/12
a.-ar 60/7
a.-duġı 15/8
a.-duġın 57/12
a.-ılan 2/10, 54/8, 58/4
a.-ma 19/2, 75/8
[=8]

ata : ata
a. 1/9
a.+lardan 1/12
a.+sı 16/10, 16/11, 44/2
[=5]

atalar sözi: atasözü
a. 1/10
a.+ni 1/11
[=2]

ateş (Far.): ateş
a. 2/9, 9/11
a.+iŋ 31/5
[=3]

atla- : atlamak
a.-dı 64/6
[=1]

atlās (Ar.): atlas
a. 30/8
[=1]

atlulıḳ: atlılık, atlı olma
a. 49/7
[=1]

av : av
a. 9/7,11/10, 69/4, 70/7
av ol- : av olmak
a.-ması 45/8
[=7]

avaz (Far.): avaz, ses
a.+ın 52/10
a.+ıŋ 34/8
[=2]

‘avām (Ar.): avam, halkın alt tabakası
a. 70/3
[=1]

avla- : avlamak
a.-rlar 38/6, 33/6
[=2]

avlan- : avlanmak
a. 45/7
[=1]

‘avrat (Ar.): kadın, eş
‘a. 10/1, 11/2, 14/7, 28/8, 35/3, 35/4, 4/12, 4/12, 4/14, 41/14, 42/10, 43/12
‘a.+a 11/7, 35/5, 35/6, 41/15
‘a.+da 53/10

‘a.+dan 35/7
‘a.+ı 35/6, 7/4
‘a.+ım 2/5
‘a.+ıŋ 36/14
[=22]

‘avrat al- (Ar.+T.): bir kadınla evlenmek
‘a.-an 27/2
[=1]

ay : ay
a. 61/14
a.+da 13/13, 52/14
[=3]

ayaḳ : ayak
a. 16/12, 74/3
a.+a 26/4
a.+ı 55/11
a.+ından 21/6
a.+ını 61/12
a.+ıŋ 74/3
a.+ıŋa 27/6
a.+ıŋı 13/6, 48/6
a.+ıyla 61/4, 68/4
[=12]

ayaḳ ayaḳ: basamak, basamak
a. 44/3
[=1]

ayaḳḳabı: ayakkabı
a. 13/7
[=1]

ayan (Ar.): ayan, belli
a. 52/1, 52/2
[=2]

‘ayār (Ar.): ayar
‘a.+ı 75/9
[=1]

aydıl- : söylenmek, denmek
a.-ır 34/9
[=1]

aydın : aydın, aydınlık
a. 61/14
[=1]

‘ayıpla- (Ar.+T.): ayıplamak, kınamak
‘a.-yanıŋ 68/1
[=1]

ayıpsız (Ar.+T.): kusursuz
a. 35/8
[=1]

ayır- : ayırmak
a.-an 67/15
a.-ma 41/9
[=2]

ay ışığı: ay ışığı
a.+na 56/7
[=1]

ayna : ayna
a.+sıdır 14/1, 50/8
[=2]

ayranlıḳ: badana ayranı (kireç) yapılan çukur
a.+ı 69/2
[=1]

ayrı : ayrı, farklı, başka
a. 22/15
[=1]

ayrıl- : ayrılmak
a.-an 53/14
a.-maz 1/7
a.-sun 53/15, 67/15
[=4]

ayrıksı: başka, farklı
a. 15/1
a.+dır 15/2
[=2]

ayu : ayı
a. 2/14, 51/14
[=2]

az : az
a. 5/14, 53/11, 53/11, 7/7
a.+dır 62/6
a.+ı 40/5, 5/15
[=8]

az- : azmak
a.-ana 5/2
a.-maz 67/2, 7/3
[=3]

azacıḳ: azcık
a. 53/12
[=1]

azād(Far.): azat, serbest bırakılmış
a. 56/13
[=1]

azıḳ : azık
a. 5/7
a.+la 20/10
[=2]

-B -

baba : baba
b. 17/7, 56/3, 71/2
b.+dan 20/2
b.+m 1/13
b.+mıŋ 51/10
b.+sı 67/13
b.+sın 21/1, 68/15, 74/9
b.+yı 17/7
[=11]

babuç (Far.): pabuç
b.+ı 58/1
[=1]

bac (Far.):baç, vergi
b.+ından 48/11
b.+ıŋ 49/2
[=2]

baca (Far.): baca
b.+yı 64/7
[=1]

bacanaḳ: bacanak
b. 33/14
[=1]

bacaḳ : bacak
b.+ından 75/3
[=1]

bāġ (Far.): üzüm bağı
b. 18/13
[=1]

Baġdād: Bağdat
b. 34/7
b.+dan 46/7
[=2]

bağır- : bağırmak
b. 70/5
[=1]

bağla- : bağlamak
b. 6/12, 7/3
b.-ma 1/6
[=3]

bağlı : bağlı **bk. bağlu**
b.+yı 37/14
[=1]

bağlu : bağlı **bk. bağlı**
b. 59/7, 63/7, 69/13
b.+dur 18/15
[=4]

bağşiş (Far.): bahşiş
b. 17/4
[=1]

bahā (Far.): paha, değer
b. 63/3
b.+sıdır 50/9
b.+sına 69/7
[=3]

bahāne (Far.): bahane
b. 3/11
[=1]

bahīl (Ar.): hasis, cimri
c. 21/9
c.+den 7/10
[=2]

baḫt(Far.): baht
b.+ından 47/11
[=1]
baḫt bul- (Far.+T.): mutlu olmak
b.-amaz 16/6

[=1]

baḳ- : bakmak
b. 41/15, 54/10, 56/14, 62/1
b.-alum 73/12
b.-andan 66/5
b.-ar 26/4, 56/10
b.-ılmaz 17/5, 53/3, 7/8
b.-ma 30/15, 41/12, 56/2
b.-maḳla 57/8
[=15]

baḳça (Far.): bahçe
b. 63/12, 69/14
b.+ya 39/1
[=3]

baḳır : bakır
b. 65/11
[=1]

baḳış : bakış
b.+ından 64/2, 70/15
[=3]

bal : bal
b. 16/14, 16/14, 16/15, 17/3, 53/4, 61/5
b.+a 54/15
b.+dan 43/8
b.+ı 17/3
b.+ıŋ 17/2
[=10]

balçıḳ: balçık
b. 51/12
b.+la 42/8
[=2]

balıḳ : balık
b. 17/2, 33/3, 50/13, 65/14
b.+larda 57/5
[=4]

balmumı: balmumu
b. 43/3, 56/11
[=2]

balṭa : balta
b. 16/15, 49/5, 63/12
b.+da 17/1
b.+sı 30/11
[=5]

baŋa : bana
b. 36/10, 73/2, 74/2
[=2]

bāri (Far.): bari, hiç olmazsa
b. 39/1
[=1]

bargir (Far.): beygir **bk. beygir (Far.)**
b.+ıŋ 63/4
[=1]

barmaḳ: parmak
b. 18/5
b.+ın 57/6
[=2]

baṣ-: basmak, ayağı altına almak, çiğnemek
b. 74/3
b.-a 48/13, 48/13
b.-anındır 66/10
b.-ar 65/5
b.-arlar 66/3
b.-ıcaḳ 7/5
b.-ıl 66/3
b.-anıŋdır 70/7
b.-ma 66/3
b.-maz 46/14, 66/2
b.-mış 66/10
[=13]

başa başa: basa basa, dolu

dolu
b. 74/2
[=1]

başdır-: bastırmak
b.-ır 65/9
[=1]

başıl- : basılmak
b. 44/6
[=1]

başkın: baskın
b. 66/9, 70/6
[=2]

başkısız: üstü bastırılarak korunmamış
b. 59/6
[=1]

baş : baş
b. 38/7, 14/1, 16/12, 17/6, 25/7, 30/1, 37/9, 39/11, 55/15, 62/11, 63/5, 64/3, 66/8, 67/6, 69/4, 71/4, 72/10, 73/15
b.+a 16/13, 17/8, 26/3, 30/13, 55/16, 55/9, 69/4, 70/3, 73/14
b.+da 29/14, 64/2
b.+dan 17/2, 19/4, 64/15, 8/6
b.+ı 6/10
b.+ım 46/8
b.+ıma 12/6
b.+ın 19/11, 39/3, 57/12, 61/4, 62/14, 65/2
b.+ına 39/10, 40/3, 48/15, 60/13, 68/1, 69/6, 69/8, 73/7
b.+ında 59/2
b.+ında imiş 59/3
b.+ından 31/13, 32/8
b.+ını 52/3
b.+ıŋ 53/12
b.+ıŋa 1/14, 24/8
b.+ıŋdan 57/10
[=59]

baş ağrı(sı): baş ağrısı
b.+ 3/10
[=1]

baş yar-: baş yarmak
b. 4/10
b.-ar 13/3
[=2]

baş yitir-: baş yitirmek, öldürmesine sebep olmak
b.-ür 29/1
[=1]

başar- : başarmak
b.-anıŋdır 13/13
[=1]

başçı : başçı, yönetici
b. 63/9
[=1]

başdan: en başında, baştan, vakit geçmeden
b. 18/10
[=1]

başdan aş-: şımarmak, tepesine çıkmak
b.-ar 11/10
[=1]

başka : başka
b. 10/5
b.+dır 65/6
[=2]

başsız : başsız, başkansız, yöneticisiz
b. 63/12
[=1]

bat- : batmak, rahatsız etmek
b.-ar 4/7
[=1]

batır- : batırmak, sokmak
b.-sa 57/6
[=1]

baṭmān: batman, ağır
b.+dır 41/8
[=1]

bay : zengin
b. 47/6
[=1]

bayḳuş : baykuş
b. 67/1
[=1]

bayrām: bayram, eğlence
b. 29/15, 59/7
b.+da 12/7, 12/8, 21/2, 26/10, 44/5
b.+ı 11/2
[=8]

bayrām güni: bayram günü
b. 34/15, 55/7
[=2]

bayrām ol-: bayram olmak
b.-sa 42/6
[=1]

baz : bas olarak da bilinen bir çeşit doğan kuşu bk.
b. 36/5, 62/7, 62/7
b.+la 36/6
[=4]

bazar (Far.): pazar
b. 10/2, 16/8, 16/9, 46/7, 60/14
b.+da 16/10, 50/1
b.+dır 16/9
b.+ıdır 16/9
b.+ıŋ 16/10
[=10]

bāzergān (Far.): bezirgân, tüccar
b. 37/13
[=1]

beden (Ar.): beden
b. 63/13
[=1]

beg : bey
b. 10/14, 20/8
b.+i 18/10
b.+im 8/15.
b.+den 32/15
[=5]

beg ol-: bey olmak
b.-dum 22/3
[=1]

begen-: beğenmek
b.-dügi 73/7
b.-meyen 9/9
[=2]

beglik: beylik
b. 20/15, 44/2, 68/15
b.+dir 30/4
[=4]

bekār (Ar.): bekâr
b. 18/10
[=1]

bekle-: beklemek
b. 56/1, 56/1
b.-me 52/6
b.-mek 3/15
b.-r 37/14
b.-yen 21/3
[=6]

bėl : bel
b.+in 54/14
b.+inde 16/12
[=2]

belā (Ar.): bela
b. 13/11, 13/11, 52/12
b.+dır 63/15
b.+sı 46/13, 55/9, 64/3
b.+sına 54/3, 73/4
b.+sını 50/15
[=10]

bėlen : belen, bel, tepe
b. 47/9, 47/9
[=2]

belki : belki
b. 21/13
[=1]

belle- : bellemek, öğrenmek
b. 56/11
[=1]

belli : belli, açık **bk. bellü**
b.+dir 72/15
[=1]
belli ėt-: belli etmek
b.-me 58/1
[=1]

bellü : belli, açık **bk. belli**
b. 11/3, 54/12, 61/14, 7/13
b.+dür 16/3, 33/12, 50/2
[=7]
bellü ėt-: belli etmek
b.-me 37/12, 74/5
[=2]

belürsiz: belirsiz, belli,
b. 56/8
[=1]

ben : ben
b.18/13, 18/14, 44/1, 53/12, 56/13, 57/8
b.+de 17/1, 65/2, 74/9
b.+den 36/10
b.+i 54/12, 66/12, 67/13, 67/14, 67/14, 67/15, 68/1, 70/4
[=18]

benim: benim
b.18/13, 40/12, 53/11, 67/4, 73/2, 74/11, 75/1
[=7]

benlik: benlik, bencillik, olmayan
b. 68/1
[=1]

pes : pes etme, teslim olma.
b.+dir14/8, 62/2
[=2]

bėsle- : beslemek
b. 18/4, 64/14, 71/11
b.-mez 71/6
b.-r 17/7
b.-rdim 53/7, 71/10
b.-rler 34/9
b.-yemez 17/8
[=8]

beŋiz : beniz, yüz
b.+i 19/7
[=1]

bere : bere, ezik
b.+dir 28/1
[=1]

bereket (Ar.): bereket
b. 25/15, 42/13, 58/15
[=3]

bergüzar (Far.): armağan, yadigâr
b.+ı 69/14
[=1]

bėş : beş (5)
b. 18/5, 20/14
[=2]

bėşik : beşik
b.+i 42/11
[=1]

bėşinci: beşinci (5.)
b. 41/11
[=1]

beş yüz: beş yüz (500)
b. 19/14
[=1]

beter (Far.): beter, daha kötü
b.+dir 32/6
[=1]

beyāż (Ar.): beyaz **bk.beyāẕ**
b. 66/15
[=1]

beygir (Far.): beygir **bk. bargir (Far.)**
b. 5/12
[=1]

beyāẕ (Ar.): beyaz **bk.beyāż**
b. 55/1
[=1]

beyin : beyin
b.+ine 67/8
[=1]

bėz (Ar.): bez, dokuma, kumaş
b. 55/13
b.+in 58/9
[=3]

bıçaḳ : bıçak
b. 15/12, 17/4
[=2]

bıldırcın: bıldırcın
b. 37/2
[=1]

bıḳ- : bıkmak
b.-ılmaz 57/8
[=1]

bıraḳ- : bırakmak
b. 70/8
b.-up 9/12
[=1]

bıyıḳ : bıyık
b.+a 55/18
[=2]
bıyıḳ dut-: bıyık tutmak
b.-ma 45/2
[=1]

bızaġu: buzağı
b. 10/5
[=1]

biç- : biçmek
b.-me 65/10
[=1]

bil- : bilmek
b.-di 67/8, 68/13
b.-digi 57/1, 70/2
b.-digime 70/4
b.-digimiz 64/11
b.-digin 21/14
b.-dügi 56/4
b.-en 21/5
b.-eyim 43/15
b.-ineydi 15/12
b.-inmez 25/14
b.-medügiŋ 24/4
b.-mek 60/6
b.-meyen 5/15, 68/15
b.-mez 38/11, 11/13, 18/11, 22/11, 33/13, 40/8, 49/8, 51/13, 51/3, 56/9, 6/1, 65/4, 69/13, 70/2, 71/15
b.-mezden 17/13, 33/2
b.+sün 18/11
b.-ür 38/12, 10/12, 10/6, 18/11, 22/11, 23/2, 31/1, 32/9, 49/8, 50/11, 54/9, 6/15, 63/14, 64/11, 70/2, 9/5
b.-ürden 17/12
b.-ürdi 18/11
[=52]

bildür-: bildirmek, göstermek, belli etmek
b.-ince 25/8, 54/4
b.-ür 16/1
b.-ürsin 69/1
[=4]

bile : beraberinde, yanında
b. 25/6, 67/13, 73/5
[=3]

bilinmedik: yabancı, bilinmeyen
b. 18/11
[=1]

billur (Ar.): billur, saf, güzel
b. 16/8
[=1]

bilmedük: tanıdık olmayan, yabancı
b.+iŋ 18/12
[=1]

bin- : binmek
b. 19/13
b.-en 34/6, 7/4
b.-eniŋ 59/4, 9/8
b.-er 63/2
b.-icek 20/8, 22/3
b.-me 13/5
b.-miş 50/12
[=10]

bindir-: bindirmek
b. 13/5
[=1]

biŋ : bin (1000), bin defa
b. 13/4, 18/4, 19/12, 19/14, 19/15, 20/1, 20/2, 20/3, 20/4, 21/15, 54/13, 55/2, 59/13, 63/8, 67/11, 67/14, 67/7,70/11, 72/6, 72/7, 72/8
b.+e 20/4
[=22]

bir : 1. bir (1) 2. aynısı
b.b. 16/15, 38/1, 13/3, 13/3, 14/4, 14/5, 14/7, 14/8, 14/9, 14/1, 14/11, 14/2, 14/3, 14/3, 17/10, 17/11, 17/11, 17/12, 17/13, 17/13, 17/14, 17/12, 17/13, 17/13, 17/14,

17/6, 17/6, 17/6, 17/7, 17/7, 17/8, 17/8, 17/9, 18/1, 18/2, 8/3, 18/5, 19/15, 20/1, 20/2, 20/3, 20/4, 20/4, 21/15, 22/1, 26/10, 28/12, 33/14, 33/15, 34/9, 35/5, 35/5, 36/10, 36/11, 36/12, 36/14, 37/11, 37/2, 37/5, 44/15, 45/11, 45/4, 45/5, 45/7, 47/13, 5/5, 51/14, 52/12, 52/3, 52/7, 53/15, 53/7, 54/15, 55/11, 55/9, 55/9, 59/14, 60/4, 61/8, 62/12, 62/2, 62/2, 62/6, 63/9, 66/9, 67/11, 67/6, 69/14, 70/4, 71/10, 71/11, 71/14, 72/5, 72/6, 72/6, 72/8, 72/8, 74/12, 72/14, 74/8, 74/8, b.+dür 43/15
b.+e 18/4
b.+i 54/13
b.+ine 70/11
[=99]

birer birer: birer birer
b. 75/3
[=1]

bir ol- : beraber olmak
b.-unca 59/3
[=1]

biri : biri, birisi, bir kişi **bk. birisi**
b. 59/7, 59/8, 60/5, 63/8, 68/2
b.+in 14/6
b.+ne 1/13
[=7]

birisi : bir kişi **bk. biri**
b.+ni 67/3
[=1]

bit : bit
b. 5/11
[=1]

bit düş-: bit düşmek, bitlenmek
b.-e 44/10
[=1]

bit-: 1. bitmek, tükenmek 2. (bitki) yetişmek, 3. büyümek, çıkmak (saç. vb)
b.-en 21/4
b.-ende 56/1
b.-er 52/14, 6/8, 64/3, 72/7
b.-erse 39/11
b.-mez 26/1, 39/11, 5/13, 66/8, 71/4, 72/8
b.-tikçe 30/9
[=14]

bitiş- : bitişmek, tek parça haline gelmek
b.-mez 71/4
[=1]

biz I : biz (1. çoğul şahıs zamiri)
b.+de 65/1
b.+e 15/10, 27/7, 51/14, 55/6, 65/14, 69/1, 72/9
b.+im 15/10, 30/3, 55/6, 56/5
[=12]

biz II : hayvanı dürtmek için kullanılan ucu sivri, çivili değnek
b. 55/2, 65/14
b.+i 72/9
[=2]

bizlenci: bizleyici, hayvanları bizleyen kişi
b.+m 6/15
[=1]

boḫ : bok, dışkı
b. 16/1
[=1]

boġ- : boğmak, boğarak öldürmek
b.-maġa 33/7
[=1]

boġaz : boğaz
b. 64/10, 74/11
b.+dan 21/6
b.+ı 51/15
b.+ıma 68/10
b.+ımıza 22/14
b.+ına 59/8
b.+ında 35/1, 74/11
[=9]

boġul-: boğulmak
b.-ur 14/10
[=1]

boġum: boğum, bölüm
b.+dur 64/10
[=1]

boḳ : bok **bk. boḫ**
b.+ıdır 56/12
b.+un 7/14
b.+undan 50/1
[=3]

boḳluḳ : bokluk, pislik, çöplük, kötülük
b.+ında 17/9, 37/3, 45/1, 71/13
[=2]

borazan (T.+Far): borazan
b. 44/3
[=1]

borç : borç
b. 19/3, 19/4, 19/7, 20/7, 35/9, 75/1, 9/2
b.+ı 20/3, 53/15, 67/12
b.+uŋ 19/5
[=11]

borçlu: borçlu
b. 19/6, 20/15, 21/1, 72/5
b.+nuŋ 19/8
[=5]
borçlu ol-: borçlu olmak
b.-ma 44/4
[=1]

borı : boru
b.+sın 64/8
[=1]

bostan (Far.): bostan
b.+da 66/8, 71/4
[=2]

boş : 1. boş 2. serbest
b. 12/6, 19/9, 23/15, 60/10, 60/11, 60/3, 61/4, 64/11, 64/7, 69/4, 7/5, 9/9

boş(u)na: boşuna,boş yere
b.+ 69/4
b. 56/7, 57/1
[=3]

boşa- : bırakmak, vazgeçmek
b.-maḳ 55/15
[=1]

boy : boy
boy göster-: boy göstermek
b.-ir 26/15
[=1]

boya : boya
b. 10/13
[=1]

boya- : boyamak
b.-nmaz 10/13
[=1]

boy(u)n: boyun
b.+ın 17/10, 19/3
b.+una 35/9
b.+uŋ 27/4, 37/9, 50/3
[=6]

boynuz: boynuz
b.+dan 53/8
b.+ı 11/15
[=2]

boynuzlu: boynuzlu
b. 11/13, 11/14
[=2]

boyınca: boyun ne kadar ise o kadar b. 21/12
[=1]

boz- : bozmak, ara vermek, vazgeçmek
b.-ar 22/9, 29/9, 60/15
b.-ma 66/4, 70/1
[=5]

boza : boza
b. 74/8
[=1]

bozar-: bozarmak, boz renge dönüşmek
b.-ma 70/14
[=1]

boz doğan: bir doğan türü
b. 73/8
[=1]

börek : börek
b. 36/11
[=1]

börk : börk, başlık
b.b. 29/15
[=2]

böyle : böyle
b.+dir 30/12, 6/4
[=2]

bu : bu
b. 19/8, 54/1, 54/1, 73/11
b.+dur 51/9
b.+nda 67/12
b.+ndayız 54/2, 54/2
b.+nı 56/3
b.+nuŋ 74/3
[=11]

buçuḳ : yarım
b. 19/14
[=1]

bud : but, kalça **bk. buṭ**
b.+ı 71/9
[=1]

bugün : bugün
b. 26/15, 27/7, 72/14
[=3]

bugünki: bugünkü
b. 46/4
[=1]

buġday : buğday
b. 18/8
b.+a 12/4
b.+ı 18/8
[=3]

buġday etmegi: buğday ekmeği
b.+ŋ 18/7
[=1]

bul- : bulmak
b.-an 43/8
b.-dı 65/1, 73/4
b.-duŋ 69/12
b.-duġın 38/10
b.-duġun 75/5
b.-duġunı 20/9
b.-duḳça 73/10
b.-ması 71/7
b.-maz 53/1
b.-sun 18/1, 18/2
b.-ur 31/10
b.-ur 13/9, 33/4, 36/5, 46/12, 47/1, 5/6, 52/4, 58/2, 62/14, 63/1, 66/12, 71/15, 72/2
b.-ursaŋ 56/1
[=27]

bulan-: bulanmak, kirlenmek (su)
b.-mayınca 31/7, 53/13
[=2]

bulandır-: bulandırmak
b.-ır 57/7
[=1]

bular : bunlar
b.+ın 73/6
[=1]

bulaş- : bulaşmak
b.-ır 66/15
b.-ur 36/2, 57/8
[=3]

bulaşdır-: bulaştırmak, bulaşık yapmak
b.-dıġna 53/13
[=1]

bulaşıḳ: bulaşık, herkese sataşan
b.+dır 57/7
[=1]

bulgur aşı: bulgur aşı
b.+m 60/11
[=1]

bulun- : bulunmak
b.-maduġı 38/13
b.-maz 8/12, 5/4, 58/14
[=5]

bulut : bulut
b. 55/12, 55/12
b.+tan 52/15
[=3]

bulutlu: bulutlu
b. 19/11
[=1]

buŋ : bunalım, sıkıntı
b.+a 55/9
[=1]

buna- : bunamak, beğenmemek
b.-r 73/10
[=1]

buŋal-: bunalmak
b.-madıḳça 4/15
[=1]

bunda : burada
b.+dır 23/1
[=1]

bundan: bundan
b. 50/7
[=1]

burç : 1. Dallardaki taze yaprak ve filiz. 2. Kışın hayvanlara yem olarak verilen söğüt, kavak gibi ağaçların yeşil kabuğu, filizi.
b. 19/2
[=1]

bur(u)n : burun
b.+ı 68/3, 71/3
b.+ın 60/7
[=3]
burun göster-: burun kıvırmak, küçümsemek
b.-me 16/2
[=1]

buṭ : but, kalça **bk. bud**
b. 19/10, 61/10
[=2]

bük- : bükmek
b.-er 55/3
b.-me 54/14
[=2]

bülbül (Far.): bülbül
b. 38/4, 65/8
[=2]
bülbül gel- (Far.+T.): bülbül gibi görünür
b.-ür 38/4
[=1]

bütün : bütün, tam
b. 19/14
[=1]

büyü- : büyümek
b.-r 36/15, 45/6, 74/15
[=3]

büyük: büyük
b. 19/11, 19/12, 3/9, 31/12, 57/14, 57/15, 64/8, 64/9
b.+dür 50/7
b.+in 50/5
b.+üŋ 63/1
[=16]

büzük: 1. büzük, kapalı 2. anüs
b. 11/4, 64/5.
[=1]

-C-

cāmi‘ (Ar.): cami
c. 27/7
[=1]

cān (Far.): can
c. 21/6, 24/2, 24/2, 60/3
c.+dan 14/3, 61/8
c.+ı 21/7, 39/5, 4/8, 6/13
c.+ım 56/13
c.+ın 66/1
c.+ından 67/15
c.+ıŋ 64/1
[=13]

cānı çık- (Far.T.): canı çıkmak
c.-ar 26/12, 68/8
[=2]

cānına deg- (Far.T.): canına değmek
c.-sün 73/11
[=1]

cānı yan- (Far.T.): canı yanmak
c.-ınca 59/15
[=1]

cān ver- (Far.T.): can vermek
c.-ir 24/9
[=1]

cart curt (etmek): göz korkutmak
c.+dan73/14
[=1]

cārīye (Ar.): cariye
c.+niŋ 35/14
[=1]

cehl (Ar.): cehalet
c.+i 69/1
[=1]

cellād (Ar.): cellat
c. 34/15
[=1]

cemāat(Ar.): cemaat, topluluk
c. 12/5, 21/13
c.+iŋ 9/3
[=3]

cemi‘ ol- (Ar.+T.): cem olmak, toplanmak
c.-maz 74/12
[=1]

cenābet ėt- (Ar.+T.): kirletmek
c.-er 62/15
[=1]

cenk (Far.): cenk, savaş
c.+im 74/11
[=1]

cennet (Ar.): cennet
c.+e 17/6
[=1]

cevāb (Ar.): cevap
c. 62/3
c.+ı 52/15
c.+ında 1/14, 1/15, 2/2, 2/4, 2/5, 27/5, 37/10, 5/15
[=10]

cevāhir (Ar.): değerli taş
c. 72/4
[=1]

cevher (Ar.) : cevher
c. 16/1
c.+dir 72/5
[=2]

cezā (Ar.): ceza
c.+sın 46/12
[=1]

cimri : cimri
c. 22/1, 7/10
c.+niŋ 22/2
[=3]

cömerd (Far.) : cömert
c. 22/1, 22/12, 22/13
c.+iŋ 43/15
[=4]

cüh(u)d (Far.): cühut, cıfıt,
Yahudi, bilerek inkâr eden
c. 66/11, 66/11, 70/7, 70/9
c.+uŋ 70/8
[=5]

cühdlıḳ (Far.+T:): Yahudilik,
kötülük
c.+ın 66/11, 70/9
[=2]

- Ç -

çabala-: çabalamak
ç.-yan 21/10, 53/10, 55/13
[=3]

çabuḳ (Far.): çabuk
ç. 21/5, 65/9
[=2]

çaġır- : çağırmak, davet etmek
ç. 70/5
ç.-an 58/7
ç.-mayan 21/8, 58/7
[=4]

çaḳırdı: şakırtı
ç.+sı 10/1
[=1]

çal- : çalmak
ç.-an 21/15, 63/5, 67/10
ç.-ar 34/2, 7/11
ç.-arlar 57/14
ç.-ayım 52/15,56/17, 58/12, 62/8
ç.-dım 56/17
ç.-dıŋ 58/12, 62/8
ç.-ma 57/14
ç.-saŋ 62/6
[=15]

çaldır-: çaldırmak
ç.-an 21/15, 67/11
[=2]

çalgısız: çalgısız
ç. 63/12
[=1]

çalı : çalı
ç.+yı 34/1
[=1]

çalḳa- : çalkamak
ç.-mak 51/1
ç.-yınca 67/10
[=2]

Çalpāresiz (Far.): çalparasız, parmaklara takılan zil olmadan
ç. 63/10, 67/10
[=2]

çāmçıḳ: bardak
ç. 74/8
[=1]

çamur : çamur
ç.+a 56/14, 62/1
[=2]

çanaḳ : çanak
ç. 36/12
ç.+ın 69/13
ç.+ıŋa 45/12
ç.+ŋı 45/13
[=4]

çanak çölmek: çanak çömlek
ç. 74/6
[=1]

çapaḳ : çapak
ç.+ın 54/10, 61/2, 62/12
[=3]

çapraz (Far.): çapraz
ç. 72/9
[=1]

çarşū (Far.): çarşı
ç.+ya 10/2
[=1]

çarşaf (Far.): çarşaf
ç.+a 68/9
[=1]

çat- : çatlamak, patlamak
ç.-dı 67/8
[=1]

çatal : çatal
ç. 21/11
[=1]

çatırtı : çatırtı
ç.+dan 51/12
[=1]

çaylak :çaylak, sözünde durmayan
ç. 74/9
[=1]

çek- : çekmek
ç.-digin 63/1
ç.-er 54/7, 59/5, 68/3, 75/3
ç.-ermiş 39/9
ç.-mek 10/1, 33/15
[=8]

çekirge: çekirge
ç. 51/15, 51/15, 52/1
[=3]

çekişdir-: çekiştirmek
ç.-me 1/2
[=1]

çemren-: kolunu paçalarını sıvamak
ç.-er 58/1
[=1]

çerāġ (Far.): çerağ, mum, kandil
ç. 21/12, 52/13
[=2]

çeri : asker
ç. 22/5
[=1]

çı(ġı)r: çığır
ç. +ından 74/2
[=1]

çıbuḳ : çubuk
ç.+ı 70/10
[=1]

çıfıt (Far.): cuhut, Yahudi
bk.cüh(u)d
ç. 16/5
[=1]

çıḳ- : çıkmak
ç.-acaḳ 74/11
ç.-an 56/8
ç.-anı 56/9
ç.-ar 38/9, 13/14, 17/9, 17/9, 23/3, 55/4, 60/1, 61/8, 62/10, 64/4, 64/4, 65/9, 68/2, 71/14, 71/2, 74/4
ç.-arsaŋ 20/14
ç.-dı 53/8, 62/10, 74/3
ç.-ınca 61/7, 63/4, 8/8
ç.-madı 57/9
ç.-madıḳça 24/3
ç.-mamış 59/1
ç.-maz 12/14, 46/9, 55/11, 60/1
ç.-mış 56/16, 74/1
ç.-saŋ 64/4
ç.-ṣun 53/12
[=37]

çıḳar- : çıkarmak
ç.-anlardan 36/7
ç.-ır 20/15, 4/11, 61/10, 1/3, 61/9
ç.-ma 44/4, 54/10, 62/13,

73/3
ç.-ur 13/9
[=11]

çıplaḳ : çıplak
ç. 14/3
ç.+ı 37/11
[=2]

çırā (Far.): çıra
ç. 50/14
[=1]

çiçek : çiçek
ç.+le 52/7
[=1]

çil : çil, küçük benek
ç. 21/10
[=1]

çingāne : Çingene
ç.+niŋ 66/1
[=1]

çiyne-: çiğnemek
ç.-di 69/4
ç.-mekden 17/12
[=2]

çobān (Far.): çoban **bk. çopān (Far.)**
ç. 22/3, 28/2
[=2]

çobānlıḳ (Far.+T.): çobanlık
ç. 73/15
[=1]

çoçuḳ : çocuk
ç.+dan 62/3
[=1]

çomaḳ: çomak
ç.+ı 68/11
[=1]

çoḳ : çok
ç. 13/14, 16/7, 21/14, 21/5, 21/5, 22/10, 22/11, 22/11, 22/11, 22/12, 22/4, 22/5, 22/6, 22/7, 22/8, 22/8, 30/14, 34/14, 36/1, 39/6, 41/6, 41/7, 50/11, 50/11, 50/11, 52/2, 55/5, 56/6, 64/5, 70/1, 70/2, 70/2, 70/2, 72/13
ç.+a 5/15
ç.+dur 19/15
ç.+ı 6/1, 62/5
ç.+ından 31/12
[=36]

çoḳluḳ: çokluk, kalabalık olma, çoğunluk
ç. 22/9, 37/3
ç.+a 22/10, 65/7
[=4]

çopān (Far.): çoban **bk. çobān (Far.)**
ç.+ıŋ 55/5, 61/9
[=2]

çorap (Far.): çorap
ç. 55/15
[=1]

çorbā (Far.): çorba
ç.+sı 52/7
ç.+ssı 9/14
ç.+yı 21/4
[=3]

çölmek: çömlek **bk. çömlek**
ç.+e 54/14
[=1]

çömlek: çömlek **bk. çölmek**
ç. 36/12
[=1]

çöp (Far.): çöp
ç. 30/6
ç.+i 28/6, 56/5
[=3]

çörek : çörek
ç.+ini 18/9
[=1]

çubuḳ : çubuk
ç. 28/1
[=1]

çuḳur : çukur
ç.+ı 21/12
[=1]

çuval (Far.): çuval
ç.+a 29/3, 43/5
ç.+ıŋ 55/16
[=3]

çuvalduz (Far.): çuvaldız
ç.+ı 8/1
[=1]

çürük : çürük
ç. 53/2, 61/12, 71/1
[=3]

çürüklük: çürüklük
ç. 26/6
[=1]

çürüksüz: çürüksüz
ç. 22/4
[=1]

-D-

da : da, dahi **bk. daḫı bk. de**
d. 15/4, 16/6, 17/9, 17/9, 54/10, 54/2, 56/1, 56/14, 58/14, 62/1, 62/6, 69/3, 8/12
[=18]

dad : tat
d.+ı 33/3, 67/10
[=2]

daḫı : dahi **bk. da bk. de**
d. 6/1, 6/4, 38/3, 1/13, 11/13, 14/6, 19/13, 28/7, 29/5, 33/11, 37/13, 4/9, 40/7, 41/3, 46/7, 48/12, 50/15, . 54/2, 56/6, 9/3
[=17]

dāire (Ar.): daire
d.+si 75/6
[=1]

damla-: damlamak
d.-ya 54/8, 54/8
[=2]

dana : dana, yavru
d. 9/5
[=1]

danış- : danışmak
d.-an 24/12
d.-mayan 24/13
[=2]

dānişmend (Far.): bilgili, (esk.) kadıların yardımcısı
d. 7/10, 24/11
d.+iŋ 24/10, 48/5
[=4]

dar : dar
d. 61/10
[=1]

dart- :tartmak, aynı değeri vermek
d.-ılacaḳ 72/4
[=1]

datlı : tatlı
d.53/14, 61/3, 67/15, 69/4
[=5]

da‘va (Ar.): dava
+.cıŋ
[=1]

dāvul (Ar.): davul
d. 63/10
d.+uŋ 62/11
[=2]

daya- : dayamak
d.-ycak 52/4
d.-ycaḳ 62/14
[=2]

de : de, dahi **bk. dabk. daḫı**
d. d. d. 17/1, 18/8, 21/10, 22/13, 24/1, 30/12, 39/10, 39/11, 49/9, 52/1, 52/6, 55/6, 56/15, 56/5, 57/15, 59/8, 67/3, 71/2, 72/6
[=19]

dė- : demek, söylemek
d. 21/11
d.-digi 7/2
d.-diklerinde 45/6
d.-dügi 20/10, 56/16
d.-dügimiz 23/2

d.-me 27/10, 66/8
d.-mege 24/13, 60/2
d.-mekdir 11/3
d.-mekle 16/14
d.-mem 18/13, 69/15
d.-mez 37/1, 57/3
d.-miş 1/14,1/15,1/15, 2/2, 2/3, 2/4, 2/6, 27/6, 48/7, /15, 50/15, 63/3, 52/11, 56/4, 6/15, 67/4, 7/2
d.-mişler 18/10, 21/11, 34/11, 34/12, 34/13, 38/1, 38/10, 38/12, 38/13, 38/14, 38/15, 38/15, 38/2, 38/2, 38/3, 38/4, 38/4, 38/5, 38/6, 38/7, 38/7, 38/8, 38/9, 38/9, 1/1, 1/10, 1/11, 1/12, 1/2, 1/3, 1/4, 1/6, 1/6, 1/7, 1/9, 10/10, 10/11, 10/12, 10/13, 10/14, 10/2, 10/2, 10/3, 10/4, 10/6, 10/7, 10/7, 10/8, 11/1, 11/10, 11/11, 11/12, 11/13, 11/15, 11/15, 11/2, 11/3, 11/4, 11/5, 11/5, 11/6, 11/7, 11/8, 11/9, 12/10, 12/11, 12/12, 12/13, 12/14, 12/15, 12/2, 12/3, 12/3, 12/4, 12/5, 12/7, 12/7, 12/8, 12/9, 13/1, 13/1, 13/10, 13/10, 13/11, 13/12, 13/12, 13/13, 13/14, 13/15, 13/15, 13/2, 13/3, 13/4, 13/5, 13/5, 13/6, 13/7, 13/8, 13/8, 13/9, 14/1, 14/10, 14/11, 14/12, 14/13, 14/14, 14/15, 14/2, 14/2, 14/3, 14/4, 14/5, 14/6, 14/7, 14/7, 14/8, 14/9, 15/1, 15/10, 15/11, 15/12, 15/15, 15/2, 15/2, 15/3, 15/4, 15/5, 15/5, 15/6, 15/7, 15/8, 15/9, 15/9, 16/1, 16/1, 16/10, 16/11, 16/12, 16/13, 16/14, 16/14, 16/15, 16/2, 16/3, 16/4, 16/5, 16/6, 16/8, 16/8, 16/9, 16/9, 17/1, 17/10, 17/11, 17/11, 17/12, 17/13, 17/14, 17/2, 17/2, 17/3, 17/4, 17/4, 17/5, 17/6, 17/6, 17/8, 17/8, 18/1, 18/11, 18/11, 18/12, 18/13, 18/14, 18/15, 18/15, 18/2, 18/4, 18/4, 18/5, 18/5, 18/6, 18/7, 18/8, 18/9, 19/1, 19/10, 19/11, 19/11, 19/12, 19/14, 19/14, 19/15, 19/2, 19/3, 19/4, 19/5, 19/6, 19/7, 19/8, 19/8, 19/9, 2/10, 2/10, 2/11, 2/12, 2/13, 2/14, 2/15, 2/6, 2/8, 20/11, 20/12, 20/13, 20/13, 20/15, 20/2, 20/3, 20/3, 20/4, 20/5, 20/6, 20/7, 20/8, 20/9, 21/1, 21/10, 21/11, 21/12, 21/13, 21/15, 21/15, 21/2, 21/3taŋrı, 21/4, 21/4, 21/5, 21/6, 21/7, 21/8, 21/8, 21/9, 22/10, 22/10, 22/11, 22/12, 22/13, 22/15, 22/15, 22/2, 22/2, 22/4, 22/4, 22/5, 22/6, 22/7, 22/8, 22/9, 23/1, 23/11, 23/13, 23/13, 23/14, 23/15, 23/3, 23/3, 23/4, 23/4, 23/5, 23/6, 23/7, 23/8, 23/9, 24/1, 24/11, 24/12, 24/13, 24/14, 24/15, 24/2, 24/3, 24/4, 24/6, 24/7, 24/8, 24/9, 25/1, 25/10, 25/11, 25/11, 25/12, 25/13, 25/14, 25/15, 25/3, 25/4, 25/4, 25/5, 25/6, 25/7, 25/7, 25/8, 25/9, 26/1, 26/10, 26/11, 26/12, 26/13, 26/13, 26/15, 26/2, 26/3, 26/4, 26/5, 26/6, 26/7, 26/8, 26/9, 27/1, 27/10, 27/11, 27/13, 27/13, 27/14, 27/15, 27/3, 27/4, 27/5, 27/6, 27/9, 28/1, 28/12, 28/12, 28/14, 28/15, 28/15, 28/2, 28/3, 28/4, 28/4, 28/5,

28/7, 28/8, 28/9, 29/1, 29/10, 29/11, 29/11, 29/13, 29/14, 29/15, 29/2, 29/3, 29/3, 29/4, 29/5, 29/6, 29/6, 29/7, 29/9, 29/9, 3/1, 3/10, 3/11, 3/12, 3/13, 3/15, 3/3, 3/3, 3/4, 3/5, 3/6, 3/7, 3/7, 3/8, 3/9, 30/1, 30/1, 30/10, 30/11, 30/11, 30/12, 30/13, 30/14, 30/15, 30/2, 30/3, 30/3, 30/4, 30/5, 30/5, 30/6, 30/7, 30/8, 30/8, 30/9, 31/1, 31/1, 31/10, 31/11, 31/11, 31/13, 31/13, 31/14, 31/15, 31/15, 31/2, 31/3, 31/4, 31/5, 31/5, 31/6, 31/6, 31/7, 31/8, 31/8, 31/9, 32/1, 32/10, 32/11, 32/12, 32/13, 32/15, 32/15, 32/2, 32/3, 32/4, 32/5, 32/6, 32/7, 32/8, 32/9, 33/1, 33/10, 33/11, 33/12, 33/13, 33/13, 33/14, 33/15, 33/2, 33/3, 33/4, 33/5, 33/6, 33/7, 33/8, 33/9, 34/1, 34/10, 34/14, 34/15, 34/2, 34/3, 34/3, 34/4, 34/5, 34/6, 34/7, 34/8, 34/9, 35/10, 35/10, 35/12, 35/13, 35/14, 35/15, 35/15, 35/2, 35/2, 35/3, 35/4, 35/5, 35/6, 35/6, 35/7, 35/7, 35/8, 35/9, 36/1, 36/10, 36/11, 36/12, 36/13, 36/14, 36/15, 36/15, 36/2, 36/3, 36/4, 36/5, 36/6, 36/7, 36/9, 36/9, 37/1, 37/1, 37/11, 37/12, 37/13, 37/14, 37/14, 37/15, 37/3, 37/3, 37/4, 37/5, 37/6, 37/7, 37/8, 37/9, 39/1, 39/10, 39/11, 39/12, 39/13, 39/15, 39/2, 39/2, 39/4, 39/4, 39/5, 39/6, 39/7, 39/8, 4/1, 4/10, 4/10, 4/11, 4/13, 4/14, 4/15, 4/3, 4/4, 4/5, 4/6, 4/7, 4/8, 40/1, 40/1, 40/10, 40/11, 40/12, 40/13, 40/14, 40/15, 40/2, 40/2, 40/3, 40/4, 40/4, 40/5, 40/6, 40/6, 40/7, 40/7, 40/8, 40/9, 41/1, 41/1, 41/10, 41/11, 41/12, 41/13, 41/14, 41/2, 41/3, 41/4, 41/5, 41/6, 41/7, 41/8, 41/8, 41/9, 42/1, 42/10, 42/12, 42/12, 42/13, 42/14, 42/14, 42/15, 42/2, 42/2, 42/3, 42/5, 42/6, 42/8, 42/8, 42/9, 43/1, 43/10, 43/10, 43/12, 43/13, 43/13, 43/14, 43/15, 43/2, 43/2, 43/3, 43/3, 43/4, 43/5, 43/6, 43/7, 43/8, 43/8, 43/9, 44/11, 44/11, 44/12, 44/13, 44/14, 44/14, 44/15, 44/2, 44/3, 44/3, 44/4, 44/4, 44/5, 44/6, 44/7, 44/8, 44/8, 44/9, 44/9, 45/1, 45/10, 45/10, 45/12, 45/13, 45/14, 45/15, 45/15, 45/2, 45/3, 45/3, 45/4, 45/5, 45/7, 45/7, 45/8, 45/9, 46/1, 46/10, 46/11, 46/12, 46/12, 46/13, 46/14, 46/15, 46/2, 46/3, 46/4, 46/5, 46/6, 46/7, 46/8, 46/9, 46/9, 47/1, 47/10, 47/10, 47/11, 47/12, 47/13, 47/13, 47/15, 47/15, 47/2, 47/2, 47/3, 47/4, 47/4, 47/5, 47/6, 47/7, 47/8, 48/1, 48/10, 48/10, 48/11, 48/11, 48/13, 48/15, 48/2, 48/3, 48/4, 48/5, 48/5, 48/6, 48/7, 48/8, 48/9, 49/1, 49/1, 49/2, 49/2, 49/3, 49/4, 49/5, 49/6, 49/6, 49/7, 49/8, 49/8, 5/1, 5/10, 5/11, 5/12, 5/13, 5/13, 5/2, 5/3, 5/3, 5/4, 5/5, 5/6, 5/6, 5/8, 5/8, 5/9, 50/14, 6/1, 6/10, 6/11, 6/12, 6/13, 6/14, 6/2, 6/3, 6/4, 6/5, 6/6, 6/7, 6/8, 6/9, 65/8,

7/10, 7/11, 7/12, 7/13, 7/14, 7/15, 7/3, 7/4, 7/5, 7/6, 7/6, 7/8, 7/9, 70/11, 70/12, 8/11, 8/12, 8/13, 8/14, 8/2, 8/2, 8/3, 8/4, 8/6, 8/7, 8/8, 8/9, 9/1, 9/10, 9/11, 9/12, 9/13, 9/14, 9/15, 9/2, 9/3, 9/4, 9/5, 9/5, 9/6, 9/7, 9/8, 9/9
d.-nmiş 2/2, 2/5
d.-r 23/12, 23/12, 37/3, 55/3, 62/12, 63/15, 67/13, 73/2
d.-rken 54/10, 61/2
d.-rler 38/14, 42/1, 50/7
d.-rmiş 37/10
d.-rse 3/2
d.-rseŋ 13/11, 29/11
d.-yen 72/14
d.-yince 23/3
d.-yü 32/4
[=832]

dėye dėye: diye diye, diyerek
d.-ye 48/12, 48/12
[=2]

deg- : değmek
d.-di 55/3
d.-meden 63/14
d.-mez 53/13, 65/4
[=4]

degil : değil **bk.degül**
d. 34/7, 43/7, 51/1; 52/9, 66/8, 73/6, 74/14, 75/2
d.+dür 11/15, 13/11, 15/1, 15/5, 18/5, 28/3, 39/12, 41/1, 47/8,70/7, 74/5, 75/5
d.+sin 28/8, 75/9
[=22]

degirmen: değirmen
d. 66/13, 71/1
d.+dir 43/9
d.+e 25/3
[=4]

degirmenci: değirmenci
d. 25/4
d.+niŋ 45/4
[=2]

degül : değil **bk. degil**
d.+im 56/12, 57/9
d.+sin 67/4
[=3]

dek : dek, kadar
d. 3/14, 3/15
[=1]

deli : deli **bk. delü**
d. 57/2, 73/4
d.+yi 15/3
[=3]

delik : delik
d.+i 55/2
[=1]

delü : deli **bk. deli**
d. 12/11, 45/6, 74/15
d.+den 25/10, 62/3
d.+ye 11/6, 14/4, 62/2, 62/5, 66/9, 75/7
d.+yi 25/11, 8/12
[=13]

delükli: delikli
d. 25/10, 63/13
[=2]

delülik: delilik
d. 66/9
[=1]

delülük ṭamarı: delilik damarı
d. 45/6
[=1]

demir : demir **bk. demür**
d. 69/10
[=1]

demür: demir **bk. demir**
d.+in 47/10
d.+üŋ 58/13
[=2]

dėn- : denmek, söylenmek
d.-en 40/2
d.-miş 1/13
[=2]

deng : denk
d.+ini 2/12
[=1]

deŋiz : deniz
d. 25/5, 40/9, 60/6, 62/1
d.+e 30/9, 61/7
[=6]

deŋlü : denli, kadar
d. 36/1
[=1]

depecik: tepecik
d. 8/9
[=1]

depiş- : depişmek **bk. depüş-**
d.-ir 1/4
[=1]

depüş-: depişmek **bk. depiş-**
d.-ür 57/4
[=1]

derd (Far.): dert
d. 42/15, 75/2
d.+e 24/14
d.+i 45/4
[=4]

dert görme- (Far.+T.): dert görmek
d.-sün 30/12
[=1]

deri : deri
d.+si 60/10
[=1]

deri soy- : deri soymak
d.-ulmaz 60/4
[=1]

derle- : terlemek
d.-r 23/6, 59/11
[=2]

dertsiz (Far.+T): dertsiz
d. 24/15
[=1]

deve : deve
d. 19/3, 27/3, 52/8, 71/2
d.+den 2/7
d.+ye 27/4, 27/5, 50/14, 70/11
d.+yi 25/6, 72/6
[=11]

devir-: devirmek
d.-ir 28/2
[=1]

devlet (Ar.): devlet
d. 43/9, 55/17
d.+e 71/8
[=3]

devletlü (Ar.+T.): devletli, refah içinde
d. 29/12
d.+den 26/11
d.+niŋ 68/8
d.+nüŋ 26/12, 26/14
d.+ye 26/13
[=6]

devletsiz (Ar.+T.): fakir, zaruret içinde
d. 29/12
d.+iŋ 26/14
[=2]

devril-: devrilmek
d.-dikde 34/13
[=1]

dėvşir-: toplamak
d.-me 18/3
[=1]

dırla- : ötmek
d.-r 37/3
[=1]

dış : dış
d.+ı 52/13
d.+ında 23/6
[=2]

diŋel- : dikelmek, ayaküstü durmak
d.-me 27/12, 35/1
[=2]

diken : diken
d. 19/9
d.+den 42/3
d.+dir 41/4
d.+siz 58/5
[=4]

dikensiz: dikensiz
d. 40/2
[=1]

dikil- : dikilmek
d.-ür 75/5
[=4]

dil I : dil, tat alma organı
d.+i 54/14, 72/11
d.+inden 73/9
d.+iŋ 18/8
[=4]

dil II : dil, lisan, söz, konuşma
d. 25/6, 25/7, 61/3
d.+den 25/7, 72/15
d.+e 72/15
d.+in 16/8
d.+ iŋ 22/13
d.+ini 70/3
[=9]

dilber (Far.): dilber, güzel kadın
d. 26/10
[=1]

dilenci : dilenci
d. 34/8, 53/7, 71/10
d.+niŋ 50/4, 53/7
[=5]

dilik : dilik
d.+ün 55/16
[=1]

dilki : tilki **bk. dilkü**
d. 37/9
[=1]

dilkü : tilki **bk. dilki**
d. 25/7, 45/15, 54/4, 62/4, 73/15

d.+nüŋ 25/8, 50/1, 68/4
[=8]

dilkülik: tilkilik, kurnazlık
d.+in 25/8, 54/4
[=2]

dillen- : dile düşmüş
d.-miş 66/15
[=1]

dilsiz : dilsiz, konuşmayan
d. 59/12, 65/9
[=2]

dīn (Ar.): din
d. 46/2
d.+den 14/3, 52/9, 61/7
d.+i 36/9, 65/7
d.+iŋ 57/13
[=5]

dinç : dinç
d.+den 25/12
d.+edir 25/12
[=2]

dindir- : susturmak, sessiz hale getirmek
d.-emezsin 67/7
[=1]

dingilde- : kuşkulanmak
d.-r 5/2
[=1]

dīnsiz (Ar.+T.): dinsiz, zalim
d.+iŋ 54/2
[=1]

diŋle- : dinlemek
d.-meyen 12/9
d.-yen 58/3
[=2]

dip : dip
d.+i 17/2, 21/12, 43/10, 52/13
d.+in 55/16
d.+ine 55/2, 66/7
[=6]

dipsiz : dipsiz
d. 61/4
[=1]

diril- : dirilmek
d.-mek 13/2
[=1]

diş : diş
d.+ile 2/12
d.+ine 17/5
d.+iŋe 51/2
d.+iŋi 54/15
[=4]

dīvār (Far.): duvar
d. 9/7, 46/11
d.+larına 41/6
[=3]

diyār (Ar.): diyar
d.+ında 72/10, 72/10
[=2]

diz : diz
d.+i 74/7
[=1]

dizdar (Far.): kale muhafızı
d.+ı 31/9
[=1]

dizi : dizi, sıra
d. 74/8
[=1]

doġ- : doğmak
d.-dığına 25/1
[=1]

doġrı : doğru
d. 32/15
[=1]

doldur-: doldurmak
d.-maz 71/5
d.-ur 51/2
[=2]

dost (Far.): dost, yakın arkadaş
d. 26/1, 26/2, 26/3, 6/3
d.+a 72/2
d.+dan 19/15, 35/1
d.+ı 12/13, 16/3, 35/9, 68/11
d.+ını 58/7
d.+undan 66/4
d.+unuŋ 59/2
d.+uŋ 26/7, 47/5, 53/2
d.+uŋa 16/2, 51/2, 66/8
[=20]
dost ol- (Far.+T.): dost olmak
d.-ma 3/2
d.-mazız 74/10
[=2]

dostlıḳ (Far.+T.): dostluk
d. 26/4, 26/5, 53/5, 72/3
[=4]

dög- : dövmek
d.-erler 50/5
d.-mişler 67/3
[=2]

dökil- : dökülmek
d.-en 71/5
[=1]

dön- : dönmek
d.-di 52/1, 60/9, 65/11
d.-en 66/13, 71/1
d.-er 24/5, 46/8
d.-me 40/3, 59/14, 59/15
d.-mesi 28/13
d.-mez 2/10, 54/9, 58/4
d.-sün 24/6
[=15]

dörd : dört (4) **bk. dört**
d. 41/10
d.+e 70/15
[=2]

dört : dört (4) **bk. dörd**
d. 57/3
[=1]

döşek : döşek, yatak
d.+iŋ 2/6
[=1]

dövün- : dövünmek
d.-me 40/6, 40/6
[=2]

duā (Ar.): dua
d. 48/3
d.+yı 52/11
[=2]

duman: duman, sis
d. 32/8
[=1]

dur- : 1. durmak 2. beklemek 3. tıkamak (boğaz vb.)
d. 70/10
d.-ma 22/14, 32/3, 46/15, 66/10, 73/13
d.-maz 57/15
d.-up 24/13
[=8]

durak̦ : durmak, durma
d. 61/2
[=1]

durul- : durulmak, berraklaşmak
bk. **ṭurul, ṭurıl**.
d.-maz 53/13
[=1]

düt : düt (sesi)
d. 60/2
[=1]

dut- : tutmak
d.-an 58/1
d.-ar 68/13
d.-arız 65/2
d.-tuġın 64/12
d.-maz 63/8, 66/15
d.-mış 66/11
[=6]

düdük: düdük
d.+i 7/11
[=1]

dügün: düğün
d. 26/9, 42/5, 59/7, 63/12
d.+de 21/2, 26/10, 28/7, 44/5, 57/4
d.+dür 6/12
d.+e 7/1
d.+i 11/2
d.+üŋde 69/5
[=13]
dügün aşı: düğün yemeği
d. 20/7, 69/5
[=2]

dügünci: düğüncü, düğüne gelenler
d. 26/9
[=1]

dümensiz: dümensiz
d. 63/9
[=1]

dün : dün
d. 26/15, 27/7
[=2]

dünle : gece vakti
d. 27/1
[=1]

dünyā (Ar.): dünya
d. 13/7, 25/12, 25/13, 6/2
d.+da 25/13, 26/1, 32/11, 73/3
[=8]

düş : düş, rüya, hayal
d. 26/8, 54/1
d.+üŋ 38/1
[=3]
düş gör- : düş görmek
d.-düŋse 56/6
[=1]

düş- : düşmek
d. 26/8
d.-digi 51/11
d.-e 52/6
d.-en 32/9, 32/9, 40/9, 46/10, 61/7
d.-ene 2/7, 2/8
d.-er 31/1, 68/3, 71/3
d.-esin 21/13
d.-me 39/4, 54/15
d.-mez 5/11
d.-müş 1/14
[=18]

düşegen : çok düşmek
d. 30/6
[=1]

düşeş gel- (Far.+T.): düşeş gelmek, şansı gülmek
d.-mez 59/3, 72/13
[=2]

düşmān (Far.): düşman
d.19/15, 26/4, 26/7, 31/7, 32/13, 35/1, 6/3, 38/2, 64/5
d.+dan 9/1
d.+dır 31/13
d.+ını 58/8
d.+ıŋ 47/5, 63/8
d.+ıŋa 66/8
[=15]

düşün-: düşünmek, düşünceye dalmak, kederlenmek
d.-ürsin 75/1
[=1]

düzen I: tertip, düzen
d.+i 70/1
[=1]

düzen II: düzen, numara
d.+dir 5/5
[=1]

düzenlik: geçim, uyuşma
d. 25/15
[=1]

düzgün : düzgün, tertipli
d. 75/6
[=1]

- E-

ebleh : ebleh, akılsız
e. 16/13
[=1]

ecel (Ar.): ecel
e.+ 3/10,
[=1]

ecellü (Ar.+T.): ecelli, eceli gelmiş
e. 3/3
[=1]

ecelsiz (Ar.+T.): ecelsiz, eceli olmayan
e.+ 3/9
[=1]

edeb (Ar.): edep
e.+i 3/15, 73/9
[=1]

edebsiz (Ar.+T.): edepsiz
e.+den 4/1
e.+e 52/11
[=2]

efendi (Yun.): efendi
e.+ye 52/6
[=1]

egri : eğri
e. 7/13, 7/15
[=2]
egri bügri: eğri büğrü
e. 14/13
[=1]

ek- : ekmek, toprağa serpmek
e.-er 55/2
e.-me 66/7
e.-mez 60/2
[=3]

ekleyüvėr-: ekleyivermek
e.-ir 52/4
[=1]

ekmek: ekmek
e. 60/7, 61/14, 74/13
[=3]

eksik : eksik
eksik ol-: eksik olmak
e.-duġı 63/8
e.-maz 29/15, 32/12, 32/8
e.-ur 31/2
[=5]

ėl : el, yabancı, başkası
ė. 10/5, 14/15, 15/1, 15/2, 15/2, 15/3, 15/5, 15/6, 15/7, 15/7, 50/11, 58/5, 60/1, 72/10, 73/13, 73/7, 8/12
ė.+den 15/1, 15/4, 58/14, 8/11
ė.+e 15/10, 15/11, 37/10, 50/4, 55/6, 72/9, 8/1
ė.+i 15/2
ė.+iŋ 15/10, 15/8, 15/9, 55/6
[=33]

el : el
e. 13/15, 14/1, 17/6, 18/10, 50/8, 63/3, 69/13, 69/14, 8/2, 8/6, 8/6, 8/7, 8/7
e.+den 52/9, 54/4, 63/3, 72/14
e.+e 72/15
e.+i 39/10, 4/4, 54/14, 72/11, 75/4, 8/6, 8/8, 9/9
e.+imden 51/8
e.+imi 12/6
e.+inde 50/12

e.+indedir 39/15
e.+inden 49/5, 64/12, 70/9
e.+ine 65/4, 67/12
e.+ini 40/10, 40/11
e.+iŋ 14/1, 22/13, 46/9, 48/8, 50/8, 55/11, 57/14, 8/13
e.+iŋe 27/6
e.+iŋden 25/5
e.+iyle 14/15, 14/15, 68/4
e.+ler 30/12
e.+üme 52/15
[=52]

ele avuca ṣıġ-: ele avuca sığmaz
e.-maz 72/15
[=1]

ele vėr-: yakalanmak
e.-ürsün 51/15
[=1]

elbet (Ar.): elbet bk. **elbette (Ar.)**
e. 56/15
[=1]

elbette (Ar.): elbette bk. **elbet (Ar.)**
a. 46/12
[=1]

ėlçi : elçi
e.+ye 8/10, 61/1
[=2]

ellen- : ellenmek, el değmiş olmak, erkek tarafından sevilmiş olmak
e.-miş 66/15
[=1]

elvėr- : elvermek, mümkün olmak
e.-irse 44/2
[=1]

em- : emmek
e.-erüdi 73/8
[=1]

emek : emek, zahmet, iş
e. 42/6
[=1]

endāze (Far.): 1.65 cm'lik uzunluk ölçüsü
e. 55/13
e.+yi 56/5
[=2]

enük : enik, köpek veya kurt yavrusu
e.+i 37/5
[=1]

er : 1. er, yiğit, erkek, adam 2. koca, eş
e. 13/10, 18/12, 23/8, 4/11, 4/12, 4/12, 4/13, 4/14, 4/15, 5/3, 5/4, 5/7, 50/12,62/8
e.+den 2/14
e.+e 16/6, 5/5
e.+i 29/2, 35/3, 4/13, 49/2
[=20]

er ol- : erkek olmak, yiğit olmak
e. 4/10
[=1]

eren : eren
e.+ler 52/11
[=1]

eri- : erimek
e.-diŋ 67/3
[=1]

ėrgen: genç
e. 5/9

erkek : erkek
e. 5/4
e.+iŋ 5/10
[=2]

ėrken : erken
ė. 5/9, 60/15
[=2]

ėrte : ertesi gün, ertesi sabah
ė.+ye 13/11, 65/1
[=2]

erlik : erkeklik, yiğitlik
e. 54/13
e.+i 22/9
[=2]

es- esmek
e. 66/1, 66/1
[=2]

esen : esen, mutlu
e. 25/6, 25/7
[=2]

eski : eski
e. 6/1, 6/2, 6/3, 6/4
[=4]

eski- : eskimek
e.-ycek 26/2
[=1]

esine- : esnemek
e.-r 3/1
[=1]

eş : eş, yoldaş, karı-koca
e.+de 8/14
e.+iŋe 24/7
[=2]

eş- : eşmek, kazmak
e.-dikçe 28/15
[=1]

eşecik : eşekcik
e.+im 56/1
[=2]

ėşek : eşek
e. 1/4, 1/6, 21/7, 47/3,
48/11, 57/4, 6/8, 6/9, 69/13
e.+den 2/8
e.+e 50/12, 6/14, 63/2
e.+i 6/15, 7/2
e.+in 23/12
e.+inde 34/12
e.+iŋ 24/6, 55/3, 59/15,
6/10, 6/11, 6/12, 6/13
e.+le 32/2
e.+ler 6/7
[=26]

eşik : eşik, kapı
e.+ime 53/12
e.+iŋ 59/10
[=2]

et : et
e. 38/5, 1/3, 1/7, 1/7, 53/4,
58/5, 61/14
e.+den 12/8, 54/14
e.+i 45/1, 71/9
e.+in 9/8, 38/5
e.+iŋ 52/7, 9/14
[=15]

ėt- : etmek, yapmak
ė.-dügin 66/12
ė.-dügine 45/3
ė.-en 13/9, 43/1, 61/11,
66/6
ė.-er 18/10, 19/14, 22/5,

36/3, 45/2, 45/3
ė.-erdi 22/7
ė.-erler 73/13
ė.-erse 40/1
ė.–erseŋ 54/3
ė.-me 57/11, 65/11
ė.-mez 5/9
ė.-üp 49/10
[=20]

etek : etek
e. 35/5
e.+iyle 18/3
[=2]

etmek : ekmek **bk. ekmek**
e. 1/8, 14/5, 2/11, 33/2, 68/14
e.+in 2/11, 4/11, 4/9
e.+dür 49/6
e.+i 74/7
[=10]

etmek keltesi: ekmek teknesi
e.+nden 41/9
[=1]

etmeksiz: ekmeksiz
e. 46/5
[=1]

ev : ev
e.e.. 35/4, 4/3, 54/5, 65/9, 9/6, 9/6, 9/7, 9/8
e.+de 1/1
e.+deki 10/2, 25/3
e.+den 61/8
e.+e 42/7, 44/10, 72/3
e.+i 16/4, 44/8, 44/8, 54/5, 58/10
e.+inde 13/3, 70/8, 70/8
e.+inden 9/4, 71/9
e.+ine 28/10, 9/9
e.+ini 5/8
e.+iŋe 28/11
[=29]

ev ṣāḥibi (T.+Ar.): ev sahibi
e. 38/11
e.+ni 38/11
[=2]

ėv- : evmek, acele etmek
ė.-en 16/6
ė.-mek 51/1
ė.-mekle 16/5
[=3]

evlād (Ar.): evlat
e. 74/10
[=1]

evle- : evlendirmek
e. 18/10
[=1]

evlen- : evlenmek
e.-en 27/2, 60/15
e.-ince 10/14
e.-mege 9/9
[=3]

evlendür-: evlendirmek
e.-mişler 45/11
[=1]

evvel (Ar.): evvel, önce
e. 54/14
[=1]

eyd- : söylemek
e.-irseŋ72/14
[=1]

eyer (Ar.): eyer
e. 13/10
[=1]

eyerle- (Ar.+T.): eyerlemek
e.-nmez 6/2
e.-yememişler 33/14
[=2]

eyle- : etmek, eylemek, yapmak
e. 11/3, 23/13, 73/7
[=3]

eylik : iyilik **bk. eylük**
e.e.e. 15/11, 15/13, 15/13,
16/9, 27/12, 4/7
e.+e 15/13
[=7]
eylik eyle- : iyilik etmek
e. 15/11, 55/9
[=2]

eylük : iyilik bk. eylik
e.+e 71/8
[=1]

eyü : iyi, iyi (insan)
e. 16/1, 16/2, 16/2,
16/3, 16/4, 16/4, 19/3,
50/14, 53/10, 56/11, 70/12
e.+dür 59/14, 61/12
e.+ler 25/13
e.+lere 55/9
e.+niŋ 25/14
e.+yi 15/6
[=16]

eyüsi : iyisi
e. 13/13, 59/13, 71/14
[=3]

-F-

faḳır (Ar.): fakir, yoksul
f. 66/1
f.+ıŋ 35/12
[=2]

farḳ (Ar.): fark
f.+ı 36/14
[=1]

fenā (Ar.): kötü
f.+sı 4/5
[=1]

ferşeh (Far.): melek
f.+lerden 46/2
[=1]

fetvā (Ar.): fatva
f.+yı 35/11, 65/5
[=2]

fuḳarā (Ar.): fukara, yoksul
f.+dan 26/13, 56/7
f.+nıŋ 26/12, 68/8
[=3]

fısıldı : fısıltı **bk. fısıldu**
f.+dan 34/10
[=1]

fısıldu: fısıltı **bk. fısıldı**
f.+yı 30/5
[=1]

fikr (Ar.): fikir
f.+i 47/11
[=1]
fikr eyle-: düşünmek
filan (Ar.): falan
f. 50/6
[=1]

fāide (Ar.): fayda
f. 22/6
f.+den 53/12
f.+dir 33/15
f.+niŋ 31/14
[=4]

furṣāt (Ar.): fırsat
f.+ı 64/10
[=1]

-G-

gāh (Far.): bazen
g. 39/3, 51/14, 51/14, 67/4, 67/4
[=2]

gāvur (Far.): gâvur
g.+a 55/10
[=1]

gėce : gece
g.+dür 36/14, 42/7
g.+ler 61/6
[=3]

gėri : geri **bk. gėrü**
g. 57/13
[=1]

gėrü : geri **bk. gėri**
g. 2/10, 28/13, 54/9, 58/4, 72/3
[=5]

geç- : 1. Geçmek 2. vazgeçmek
g. 26/13, 26/13, 39/13, 52/11, 56/7, 56/8, 72/10
g.-di 1/5, 53/10, 73/2, 74/14
g.-dim 53/13
g.-enden 39/13, 52/11, 72/10
g.-er 42/14, 51/4, 61/15
g.-ilmez 24/3
g.-ince 55/10
[=20]

geçit : geçit
k.+de 7/13
[=1]

geçmiş: geçmiş
g. 39/4
[=1]

geçür-: geçirmek
g.-irler 48/13
[=1]

gedā ol- (Far.): fakir olmak, dilenci olmak
g.-maḳ 72/11
[=1]

gel- : gelmek
g. 40/2
g.-di 53/9, 64/12, 64/6
g.-digi 28/11
g.-diŋ 68/5
g.-ecegi 25/9, 68/4
g.-en 15/4, 24/6, 32/1, 51/10, 51/9, 58/14, 59/7, 8/11
g.-ene 69/14
g.-ir 16/13
g.-me 59/14, 59/14, 69/14, 73/12
g.-medigi 25/5
g.-mek 40/4
g.-mez 23/14, 26/11, 33/3, 35/7, 73/15, 9/5
g.-se 69/5
g.-sün 24/8
g.-ür 10/3, 20/13, 21/7, 34/8, 48/3, 54/3, 56/4, 62/11, 62/12, 71/3
[=42]

gelecek: gelecek, bir sonraki
g. 54/2
[=1]

gelin : gelin
gelin gel: gelin gelmek
g.+ür 29/13
[=1]

gelin git-: gelin gitmek
g.-er 29/12
[=1]
gelin ėt-: gelin etmek
g.-mişler 59/1
[=1]

geliş- :geliş
g.-im 60/11
[=1]

gelür : gelir
g.-in 40/5
[=1]

gemi : gemi
g. 14/9, 63/10, 63/9
g.+ye 40/8
[=4]

genç : genç
g. 60/15
g.+e 25/12
g.+den 25/12
[=2]

genŋlik: genişlik
g.+i 13/7
[=1]

gerçek: gerçek
g. 52/2
[=1]

gerdek (Far.): gerdek
g.+e 10/5, 15/5, 54/7
[=2]

gerek : gerek
g. 11/4, 13/2, 20/11, 29/3, 3/15, 31/14, 36/12, 40/11, 42/9, 45/5, 49/2, 50/5, 54/8, 58/3, 60/3, 65/11, 65/13, 69/9
g.+dir 19/5, 2/7, 2/8, 42/4, 43/3
g.+e 69/9
[=24]

gerek-: gerekmek
g. 5/3, 5/3
g.-mez 69/9
[=3]

gerin- : gerinmek
g.-ür 3/1
[=1]

getür- : getirmek
g.-me 63/6, 75/7
[=2]

gevher (Far.): cevher, elmas
g.+dir 4/4
g.+i 42/9
[=2]

geydir-: giydirmek
g.-me 52/12
[=1]

gez- : gezmek
g. 57/15, 74/5
g.-en 22/11, 45/15, 50/11, 62/4, 70/2, 9/13
g.-ip 25/9
g.-üp 25/9
[=10]

gibi : gibi
g. 16/5, 22/14, 26/7, 27/12, 34/15, 34/3, 41/4, 51/14, 57/7, 57/9, 53/14, 55/11, 56/17, 63/15, 66/10, 68/12, 68/14, 69/3, 71/12,

72/2, 73/5, 73/6, 75/1
g.+dir 15/13, 21/9, 23/5, 28/15, 47/3, 52/12, 6/2, 63/13
[=36]

gider- : gidermek
g.-mez 35/15, 69/2
g.-ür 69/2
[=3]

gine : gene**bk. yine**
g. 60/8, 60/8, 61/14, 62/11, 68/13, 68/5
[=6]

giŋ : geniş
g. 43/13
[=1]

gir- : girmek
g. 39/1
g.-en 38/9, 23/6, 42/7, 53/12, 56/8, 59/11, 62/9, 65/9, 71/2
g.-eni 56/9, 65/4
g.-eniŋ 4/14
g.-er 14/14, 42/15, 67/11, 67/13
g.-ilmez 53/2
g.-me 1/3, 10/6, 32/3
g.-mek 15/5
g.-meyen 40/8
g.-mez 1/10, 17/6, 21/11, 29/3, 43/5
g.-mişe 60/9
g.-se 42/15
g.-sün 54/7
[=31]

gir gir: devamlı gir
g. 64/4
[=1]

giriş : giriş
g. 68/6
[=1]

git- : gitmek
g. 3/12, 69/15, 73/12, 73/13
g.-e 69/15
g.-en 25/3, 27/1, 40/13, 72/2
g.-ene 33/1
g.-eniŋ 39/8
g.-er 10/3, 14/14, 15/9, 27/13, 29/6, 32/1, 5/4, 52/15, 54/5, 72/3
g.-erim 5/15
g.-ersin 5/14
g.-ince 16/12
g.-me 10/9, 29/8, 46/5
g.-mek 20/11, 40/4, 44/7
g.-mez 72/2
g.-miş 35/3
g.-sün 63/15, 73/4, 73/5, 73/7
[=35]

giy- : giymek
g.-ile 42/13
g.-medügin 39/14
k.-mek 42/9
g.-se 39/14
g.-üp 39/4
[=5]

gizle- :gizlemek
g.-nmez 11/1
[=1]

göbek : göbek
g.+in 12/2, 59/5, 61/6
[=2]

göcen : göcen, kokarca
g. 8/4
[=1]

göç- : göçmek
g.-düginde 65/12
g.-dügünde 69/8
g.-ende 70/1
g.-er 64/15
[=4]

gök : gök
g.+den 41/10, 41/9
[=2]
gök gürle-: gök gürlemek
g.-meyince 59/5
[=1]

göl : göl
g. 32/13, 54/8
[=2]

gönder-: göndermek
g.-me 23/15
[=1]

gönlek: 1. elbise 2.kefen
g. 12/15
g.+in 41/12
[=2]

gönleksiz: elbisesiz
k. 46/4
[=1]

gönül : gönül
f. 14/10, 19/11, 41/13, 41/2, 59/3
g.+i 41/14, 68/8
g.+den 41/11
g.+dür 13/15
g.+e 41/11
g.+ü 3/9
[=11]
gönli ol-: gönlü olmak
g.-ınca 52/4
[=1]

gönlü olunca: gönlü oluncaya kadar
g.-unca 26/12
[=1]

gönüllü: gönüllü
g. 42/1
[=1]

gör- : görmek
g.24/2, 28/7, 29/4, 58/9, 58/9
g.-di 69/7
g.-digi 65/5
g.-dügin 34/2
g.-düm 50/7
g.-düŋ 40/14, 40/15
g.-en 36/3, 50/11
g.-erek 10/8, 52/6
g.-me g. 28/6, 73/1
g.-medikçe 41/2
g.-medügin 39/13
g.-meyen 31/4
g.-meyince 50/6
g.-mez 25/4, 29/6, 42/8, 56/5
g.-se 39/13
g.-ür 3/6, 56/5
g.-ürseŋ 4/4
g.-ürsin 55/18
[=29]

göre : göre
g. 13/6, 32/10, 35/11, 42/9, 48/6, 5/12, 54/11, 60/12, 60/12, 60/13, 60/13, 61/13, 65/5
[=13]

görin- : görünmek
g.-en 41/1, 58/3
g.-mez 65/14
g.-ür 37/15
[=4]

göster-: göstermek
g. 39/3
g.-en 62/4, 71/15
g.-ir 13/12, 47/1
g.-mesün 8/15
g.-yor 27/8
[=7]

gösterici: gösterici, gösteren
g.-ici 34/14
[=1]

göt : göt
g. 40/11, 43/13, 51/1, 53/11, 54/11, 7/12, 7/13, 71/1, 71/14, 72/14
g.+de 11/12, 50/13, 57/15
g.+e 21/10, 40/11, 53/11, 56/8
g.+i 28/14, 41/14, 41/15, 43/12, 47/4, 47/8
g.+in 72/2, 72/3
g.+ine 59/8, 64/8
g.+ni 40/10
g.+ü 63/2
g.+ümüŋ 40/12, 53/11
g.+üne 12/14, 55/2, 56/9
g.+üni 51/5, 70/13
g.+üŋ 50/8
g.+üŋe 38/14
[=37]

götür- : götürmek
g.-di 52/3
g.-me 39/7
g.-ür 56/6
[=3]

göz : göz
g. 5/9, 12/7, 17/8, 36/7, 41/1, 41/4, 44/1, 55/9
g.+de 69/10
g.+den 41/2, 59/4, 68/3
g.+e 30/5
g.+ge 54/9
g.+i 29/8, 3/8, 32/13, 58/6, 65/5, 75/4
g.+imüzdeki 56/5
g.+in 54/10, 62/12, 71/11
g.+iŋ 18/5, 41/8, 57/3, 64/14, 8/13
g.+inde 28/6, 56/4
g. +indeki 28/6
g.+inden 9/4, 71/10
g.+ine 57/9, 59/2
g.+ini 70/4
g.+ler 41/8
[=36]

gözet- : gözetmek, dikkate almak, önemsemek
g. 56/5
[=1]

gözsüz: gözsüz
g. 15/3, 58/6
g.+e 41/3
[=3]

gözün çıḳar-: gözünü çıkarmak
g.-ma 61/2
[=1]

gūşçı (Far.+T): dinleyici
g.+ler 52/1
[=1]

güç : güç, kuvvet
g. 24/15
g.+dür 28/14, 33/13, 45/14
g.+i 72/11
[=6]

gücile: zorla, zorbalıkla
g.+ile 40/13, 67/7
g.+le 40/13, 8/4
[=4]

güçsüz: güçsüz, kuvvetsiz, zayıf
g. 11/14
[=1]

gül (Far.): gül
g. 19/9, 40/2, 40/5, 58/5
[=4]

gül- : gülmek
g.-er 10/10, 66/4
g.-me 11/9, 40/6, 40/6
[=5]
güle güle: güle güle, mutlu
g. 10/3, 10/3
[=2]
güler yüz: güler yüz
g. 61/2
[=1]

güldür-: güldürmek, mutlu etmek
g.-mez 58/8
[=1]

gülüci : gülücü
g. 31/15
[=1]

gün : 1. gün 2. Güneş
g.16/3, 18/15, 29/15, 36/12, 7/6, 71/14
g.+de 37/6, 42/7, 47/4, 59/1, 63/7
g.+e 19/3, 44/15
g.+üŋ 16/2
g.+üne 42/8
[=16]
gün aşırı: gün aşırı
g. 42/5
[=1]
günden güne: günden güne
g. 42/5
[=1]
gün ṭoġ-: güneş doğmak
g.-madan 58/13, 61/5, 66/7
[=3]

gündüz: gündüz
g. 42/6
[=1]

güneş : güneş
g. 42/8, 51/12
[=2]

günāh (Far.): günah
g.+a 67/11, 67/11
g.+dan 64/14, 68/6
[=4]
günāha gir- (Far.+T.): günaha girmek, günah işlemek
g.-er 21/15
[=1]

günlik: gün boyunca
g. 20/10
[=1]

Gürci : Gürcü
g.+ye 74/8
[=1]

güzel : güzel
g. 15/2, 15/6, 41/13, 41/4,
41/5, 41/6
g.+iŋ 41/7
[=7]

güzellik: güzellik
g. 27/15, 40/13, 67/7
[=3]

-Ğ-

ġalbur (Ar.): kalbur
ġ. 69/6
[=1]

ġammāẕ (Ar.): gammaz
ġ. 35/9
[=1]

ġanī (Ar.): varlıklı
ġ. 35/10
ġ.+niŋ 35/12
[=2]

ġarīb (Ar.): kimsesiz, zavallı
ġ.+dir 18/12, 27/13
ġ.+in 35/9
[=2]

ġavġa (Far.): kavga
ġ.+dan 65/1
ġ.+nın 59/13
[=2]

ġavġasız (Far.+T.): kavgasız
ġ. 46/8, 53/12
ġ.+ya 64/2
[=3]

ġayret (Ar.): gayret
ġ. 13/10
[=1]

ġayrı (Ar.): başka
ġ. 42/3
[=1]

ġazel (Ar.): gazel
ġ. 50/2
[=1]

ġılıf (Ar.): kılıf
ġ.+ın 63/5
[=1]

ġāyb ol- (Ar.+T.): kaybolmak
ġ.-an 65/3
[=1]

ġurbet (Ar.): gurbet
ġ. 50/10
ġ.+de 23/5
[=2]

-H-

hā : (ünlem) ha, işte orada, ya
h. 61/4, 61/5, 70/5, 70/5
[=4]

ḫaber (Ar.): haber, bilgi
ḫ. 25/10
ḫ.+i 23/11, 33/7, 62/3
[=4]

ḥācet (Ar.): hacet
ḥ.+im 73/2
[=1]

ḥācı (Ar.): hacı
ḥ. 23/2
[=1]

ḫāç (Far.): haç
ḫ.+ı 23/2
[=1]

ḫādım (Ar.): hadım, kısır erkek
ḫ. 23/10, 39/3
[=2]

hafta (Far.): hafta
h.+da 45/7
[=1]

ḥāfiẓ (Ar.): hafız
ḥ.+a 47/15
[=1]

Ḥaḳ subhānehu ve taʿālā (Ar.):
Hak Teâlâ noksan sıfatlardan münezzehtir
ḥ.+ 22/15, 33/9, 49/8
ḥ.+dan 5/1
[=4]

ḥaḳ(Ar.): hak, doğru
ḥ.+23/3, 23/4, 23/4, 58/10
ḥ.+ḳın 68/14, 68/15
ḥ.+ından 54/2
[=7]

ḥaḳsız (Ar.): haksız
ḥ. 38/9, 62/9, 65/9
[=3]

ḥāl (Ar.): hal, durum
ḥ.+inden 33/12, 51/3, 71/15
ḥ.+ine 5/12
ḥ.+ini 32/9
ḥ.+iŋ 73/13
ḥ.+leri 69/7
[=7]

Ḥaleb (Ar.): Halep
ḥ. 23/1, 67/12
[=2]

ḫālı (Far.): halı
ḫ.+ya 64/8
[=1]

ḫalḳ (Ar.): halk
ḫ. 23/11
ḫ.+a 39/3
ḫ.+ı 4/13
ḫ.+ına 19/9
[=3]

ḫalṭ (Ar.): halt, uygunsuz iş
ḫ. 57/10
[=1]

hām (Far.): ham
h. 22/14
[=1]

ḥāmal (Ar.): hamal
ḥ.+ıŋ 56/1
[=1]

ḥammām (Ar.): hamam
ḥ.+a 23/6, 59/10
ḥ.+da 14/4, 23/5, 57/4, 74/9
[=6]

ḥammāmcı (Ar.+T.): hamamcı
ḥ.+cı 66/13
[=1]

ḫamır (Ar.): hamur bk. **ḫamūr (Ar.)**
ḫ.+ıŋ 31/12
[=1]

ḫamūr (Ar.): hamur **bk**. **ḫamır (Ar.)**
ḫ. 61/9
[=1]

ḥān (Far.): han
ḥ. 22/7
ḥ.+ından 53/14
[=2]

ḫāne (Far.): hane, ev
ḫ.+yi 68/6
[=2]

ḫar (Ar.): sıcak, kızgın, yakıcı
ḫ.+ı 31/11
[=1]

ḥarāmi (Ar.): harami, haram yiyen
ḥ. 37/11
[=1]

ḥarç (Ar.): harcama, masraf
ḥ.+dan 2/4
ḥ.+ı 43/15
ḥ.+ın 38/12
[=2]

ḫarman (Far.): harman
ḫ.+da 3/6
[=1]

ḫāṣ kız (Ar.+T.): güzel ve ahlâklı kız
ḫ. 66/15
[=1]

ḥaṣıl ol- (Ar.+T.): meydana gelmek
ḥ.-muş 45/12
[=1]

ḫāṣım (Ar.): hasım, düşman
ḫ. 23/15, 23/15
ḫ.+a 23/15
ḫ.+ı 48/15
ḫ.+ıŋ 24/1
[=5]

ḥasīs (Ar.): cimri, hasis
ḥ. 17/5, 22/1
[=2]

ḫastalık: hastalık
ḫ. 30/3
[=1]

ḥaṭāsız (Ar.+T.): hatasız
a. 38/8
[=1]

ḥatta (Ar.): hattâ
ḥ. 67/9
[=1]

ḥāṭır (Ar.): hatır
ḥ.+ın 51/10, 51/10
[=1]

hava (Ar.): hava
h.+da 55/12
[=1]

hāy : hay
h. 38/14, 37/2
[=2]

ḫayır (Ar.): hayır, fayda, iyilik
ḫ. 24/11, 24/5, 24/7, 24/7, 38/1
ḫ.+a 24/6
ḫ.+da 72/8
ḫ.+dan 29/11
ḫ.+ından 3/13, 51/7
[=10]
ḫayr ėt- (Ar.+T.): hayırlı olmak
ḫ.-mez 27/14, 37/13, 39/11
[=3]
ḫayr eyle- (Ar.+T.): faydası olmak
ḫ.-mez 40/14
[=1]
ḫayır gel-(Ar.+T.): hayır gelmek
ḫ.-mez 13/1, 42/2
[=2]
ḫayır ola (Ar.+T.): hayır olsun, hayra gelsin
ḫ. 56/6
[=1]

ḥayvān (Ar.): hayvan
ḥ. 15/14, 22/12, 23/6, 23/7, 23/8
[=5]

ḥaẓ ėt- (Ar.+T.): haz duymak
ḥ.-er 73/11
ḥ.-mez 34/10
[=2]

ḥāżırla- (Ar.+T.): hazırlamak
ḥ. 68/11
ḥ.-r 63/5
[=2]

hele (Far.): hele
h. 45/8
[=1]

ḥelāl (Ar.): helal
ḥ. 56/13
[=1]

ḥelvā (Ar.): helva
ḥ. 44/12
ḥ.+sıyla 12/12
[=2]
ḥelvā ol- (Ar.+T.): helva olmak
ḥ.-ur 30/7
[=1]

hem (Far.): hem
h. 74/12, 74/12
[=2]

hemān (Far.): hemen
h. 36/14, 45/9, 69/12
[=3]

hep (Far.): hep
h. 37/4, 49/3, 51/13, 56/3, 74/13
[=5]

her (Far.): her
h. 1/7, 1/8, 29/15, 39/9, 41/5, 44/15, 45/1, 45/1, 45/2, 45/2, 45/3, 45/3, 45/4, 45/5, 51/10, 53/15, 57/7, 57/8, 59/3, 65/6, 66/8, 69/1, 69/9, 70/4, 71/13, 72/13, 73/5, 74/15, 75/3
[=29]

herbār (Far.): her zaman
h. 72/13

[=1]

herkes (Far.): herkes
h. 54/4, 64/11, 67/13, 70/1, 73/2
h.+e 55/13, 56/17, 69/10
h.+iŋ 56/4
[=9]

ḥesāp (Ar.): hesap
ḥ. 61/14
[=1]

hezār-pişe (Far.): bin meslek
h. 45/7
[=1]

hı : hı
h. 38/14
[=1]

ḫınzır (Far): domuz
ḫ. 71/12
[=1]

ḫırsız : hırsız
ḫ. 65/9
ḫ.+a 11/9, 67/11
ḫ.+ıŋ 71/7
[=4]

ḫıyār (Far.): hıyar
ḥ. 24/6, 59/10
[=1]

ḫızır (Ar.): hızır
ḫ. 51/8
[=1]

ḥızlı : hızlı
ḥ. 23/13
[=1]

hīç (Far.): hiç
h. 41/15, 45/10, 45/11, 45/11, 51/10
h.+i 45/10
[=6]

ḥīle (Ar.): hile
ḥ. 24/8, 54/13
[=2]

Hind : Hindistan
h. 53/14
h.+de 71/12, 73/10
[=3]

ḥişār (Ar.): hisar
ḥ.+ıŋ 31/9
[=1]

ḫizmet (Ar.): hizmet
ḥ.+i 23/13
[=1]

ḥoca (Ar.): hoca
ḥ.+yı 23/1
[=1]

ḥomurdan- : homurdanmak
ḥ.-ma 51/14
[=1]

ḫor (Far.): hor, kötü
ḫ. 47/1, 61/11
ḫ.+dur 69/10
[=3]
ḫor gör- (Far.+T.): hor görmek
ḫ.-me 31/3
[=1]

ḫoros (Far.): horoz **bk. ḫoroz (Far.)**
ḫ. 21/9, 45/1, 62/7, 71/13
ḫ.+ı 33/14
[=5]

ḫoroslan- (Far.+T.): horozlanmak, kabarmak
ḫ.-ma 53/14
[=1]

ḫoroz (Far.): horoz **bk. ḫoros (Far.)**
ḫ.+la 36/6
[=1]

ḫōş (Far.): hoş, güzel
ḫ. 62/12
[=1]
ḫōş gel-: güzel gelmek
ḫ.-ür 34/4
[=1]
ḫoş gör- (Far.+T.): sevmek
ḫ.-mek 45/5
[=1]

ḫulḳ (Ar.): huy, fıtrat
u.+ı 41/5
[=1]

ḫurla- : köpek v.s hırlamak
u.-ma 69/3
[=1]

ḫurmā (Ar.): hurma
ḫ. 23/14
[=1]

ḫūy (Far.): huy
ḫ. 24/2
ḫ.+ıdır 66/7
ḫ.+uŋ 24/3
ḫ.+dan 24/3
ḫ.+uyla 45/5
[=5]

ḫücre (Ar.): hücre
ḫ.+dir 4/2
ḫ.+si 4/2
[=2]

Ḫüdā (Far.): Hüda, Allah
ḫ. 50/15, 55/4, 67/14, 69/6, 71/6
ḫ.+yı 65/13
[=6]

ḫüküm (Ar.): hüküm
ḫ.+i 65/6
[=1]

hüner (Far.): hüner
h. 15/5, 5/5
h.+dir 2/11
h.+in 24/3
[=4]

ḫürmet (Ar.): hürmet
ḫ.+i 39/15
[=1]

ḫürmetsizlig (Ar.+T.): hürmetsizlik
ḫ.+i 4/15
[=1]

ḫüsn (Ar.): güzellik
ḫ.+i 41/4
[=1]

-I-

ıra- : dinlenmek
ı.-maḳ 13/2
[=1]

ıraḳ : uzak
ı. 15/9, 5/11, 41/2, 41/3
[=4]

ırla- : şarkı söylemek
ı.-maḳ 23/5
[=1]

ʻırż (Ar.): ırz, iffet
ʻı+ 50/9
[=1]

ısıcaḳ : sıcak
ı. 51/11
[=1]

ısın- : ısınmak
ı.-acaḳ 10/11
[=1]

ışlan- : ıslanmak
ı.-mışıŋ 50/2
[=1]

ışmarla-: ısmarlamak, emenet etmek, yapılmasını başkasına rica etmek
ı. 6/13, 72/1
ı.-ma 52/13
ı.-madılar 73/3
[=4]

-İ-

iblīs (Ar.): iblis
i. 46/2
[=1]

ibtidā (Ar.): önce
i. 21/1, 68/15
[=2]

icāzet (Ar.): izin
i. 40/4, 44/7
[=2]

icra ėt- (Ar.+T.): icra etmek, yapmak
i.-er 66/12
[=1]

iç : iç
i.+i 20/11, 36/3, 66/12
i.+inde 23/11, 23/7, 65/1
i.+inden 9/14
i.+ünde 26/6, 53/1, 9/6
[=10]

iç- : içmek
i. 26/3
i.-en 44/13
i.-er 21/4, 65/15
i.-icek 20/6
[=5]
iç acısı
i.+nı 13/8
[=1]

içre : içinde
i.+dir 4/3
[=1]

içün : için
i. 12/11, 12/11, 15/2, 18/13, 23/13, 39/6, 58/5, 59/9, 7/6
i.+dür 14/1, 17/6, 30/3
[=12]

idi : idi
i.+m 69/5
[=1]

igne : iğne
i. 11/1, 51/13, 55/2
i.+niŋ 65/14
i.+yi 72/9, 8/1
[=6]

iken : iken
i. 27/2, 39/9, 52/12, 53/8, 58/12, 60/15, 62/12, 64/15, 74/10
[=9]

iki : iki
i. 12/6, 13/15, 14/10, 14/12, 14/13, 14/2, 14/2, 14/3, 14/4, 14/5, 14/6, 14/7, 14/8, 14/8, 14/9, 17/11, 17/12, 22/1, 28/12, 42/7, 44/13, 51/15, 52/12, 54/15, 59/3, 59/9, 60/4, 61/7, 62/1, 62/2, 66/9, 68/3, 74/12, 8/6
i.+niŋ 70/14
i.+si 66/3
i.+siniŋ 50/15
[=37]

il : il, şehir
i.+den 5/4
i.+e 5/4
[=2]

ilan : yılan
i. 14/13, 15/1
i.+ı 14/15
[=3]

ile : ile
i. 5/9, 38/1, 38/6, 38/7, 1/2, 1/3, 10/13, 10/9, 12/7, 13/1, 16/4, 17/13, 2/9, 23/10, 24/8, 26/2, 26/4, 26/5, 3/1, 3/3, 30/10, 31/5, 33/5, 34/10, 36/6, 36/8, 36/8, 4/14, 42/13, 43/13, 43/15, 43/4, 44/7, 45/11, 47/12, 49/4, 49/5, 49/5, 50/4, 51/1, 51/12, 51/13, 52/2, 53/1, 53/2, 53/7, 54/1, 55/13, 55/15, 6/7, 60/3, 61/5, 62/7, 62/7, 62/7, 65/2, 67/1, 67/7, 69/11, 69/6, 71/1, 71/10, 71/2, 72/4, 72/4, 72/4, 72/6, 72/7, 72/7, 8/3, 9/2
[=71]

ilerü : ileri
i.+de 42/1
[=1]

ilk : ilk
i. 74/13
[=1]

ilāç (Ar.): ilaç
i.+ı 42/3
i.+larda 57/5
[=1]

ʻilm (Ar.): ilim
i. 69/1
[=1]

imām (Ar.): imam
i. 12/4, 21/14, 9/3, 9/4
i.+ıŋ 43/2
[=5]

īmān (Ar.): iman
k. 47/12, 52/3
k.+ı 36/9, 65/7
[=4]

īmānsız (Ar.+T.): imansız
k. 54/2
[=1]

in : in
i.+i 36/9
i.+inden 61/3
i.+ine 14/14, 29/14
[=4]

in- : inmek
i.- 19/13
i.-di 41/10, 41/11
i.-en 63/2
i.-er 34/6, 48/14
i.-me 18/4, 42/11
i.-mez 56/16
[=8]

inan- : inanmak
i.-dın 25/1
i.-ma 35/6, 38/15, 50/7, 51/2
i.-madıġımdan 50/4
i.-mam 37/10
i.-mamış 58/11
i.-maz 25/1
[=9]

incīr (Far.): incir
i. 4/2, 74/8
[=2]

incit- : incitmek
i.-mez 37/12
[=1]

indir- : indirmek
i.-irler 48/12
[=1]

inek : inek
i. 11/13, 11/14, 59/7
i.+idür 57/6
[=4]
inek ṣaġ-: inek sağmak
i.-ılur 57/6
[=1]

iniş : yokuş aşağı, iniş
i. 50/14
i.+de 19/13
[=2]

inādcı (Ar.+T.): inatçı
i. 22/2, 35/10, 73/1
[=3]

ināncı (Ar.+T.): inancı, fideist
i.+lardan 15/15
[=1]

insān (Ar.): insan
i. 15/13, 23/7, 23/9, 32/6
i.+a 32/7
i.+ıŋ 59/12
[=6]

intiẓār (Ar.): intizar
i. 10/1
[=1]

inṣāf (Ar.): insaf
i. 57/13
i.+ı 52/9
i.+ına 56/3
[=3]
insafa gel-: insaf etmek
i.-mez 59/6
[=1]

inṣāfsız (Ar.+T.): insafsız
i. 61/8
[=1]

iḥmāl (Ar.): ihmal
i.+e 71/8
i.+inden 71/7
[=2]

iŋle- : inlemek
i.-yen 13/9
[=1]

iḥsān eyle- (Ar.+T.): ihsan etmek
i.-ye 49/11
[=1]

ip : ip
i.+iyle 18/3, 42/11
[=2]

iḳrār (Ar.): kabul, tasdik
i. 74/12
i.+dandır 65/8
i.+ından 23/8
[=3]

‘ireti : iğreti
i. 34/6
[=1]

irādet (Ar.): irade
i. 40/4, 44/6
[=2]

ise : ise
i. 38/11, 38/6, 1/8,
10/10,13/14, 18/8, 19/12,
19/13, 19/6, 23/1, 24/1,
25/15, 29/5, 3/11, 3/12,
41/15, 50/7, 55/4, 61/14,
64/1, 67/12, 67/13, 72/6,
73/13

i.+ŋ 65/15
[=25]

isim (Ar.): isim, ad
i. 33/10
[=1]

iskele (İt.): iskele
i.+si 69/10
[=1]

issi : issi, sahibi
i. 26/10
i.+n 6/5, 9/8
[=3]

iste- : istemek
i.-dügin 39/7
i.-dügi 55/13
i.-dügin 59/11, 73/4
i.-medügin 59/11
i.-mez 13/6, 3/5, 30/1, 58/4, 63/5
i.-r 21/2, 24/14, 44/5
i.-yen 19/2, 35/8, 53/3, 53/4, 53/4+
i.-yeniŋdir 31/6
[=18]

istidādlı (Ar.+T.): yetenekli
i. 51/3
[=1]

iş : iş
i. 1/14, 13/12, 13/13, 26/1, 52/14, 72/5, 72/7, 72/7, 74/2, 74/3
i.+de 75/4, 8/13
i.+den 30/14
i.+e 25/5, 54/11, 73/5
i.+i 13/12, 13/15, 24/5, 24/5, 50/1, 58/2, 72/1, 74/1
i.+idir 15/14, 15/14, 68/1
i.+im 37/10, 60/12
i.+iŋ 13/13, 13/14, 50/8, 71/14
i.+mi 50/4
i.+ne 60/12
[=33]

iş bitür- : iş bitirmek
i.-ür 29/1
b.-en 58/2
[=2]

iş işle-: iş yapmak
i. 31/1
i.-meyem 13/11
i.-yen 24/8
[=3]

işçi : işçi
i. 63/9
[=1]

işe- : işemek
i.-me 48/1, 48/9
[=2]

işegen: işeğen, çok işeyen
i. 38/3
i.+ine 42/3
[=2]

işid- : işitmek, duymak
i. -dim 55/11
i.-ecegiŋ 29/5
i.-emedigini 30/4
i.-ir 59/11
i. -irim 74/11
i.-mez 59/12
[=6]

işkilli (Rum.+T.): işkilli, kuruntulu
i. 5/2
[=1]

işle- : çalışmak, iş yapmak
i.-r 8/2
i.-ye 50/8
i.-yen 13/15
[=3]

iştah (Ar.): iştah
i. 30/6
[=1]

işte : işte, burada
i. 20/10
[=1]

it : it, köpek
i. 33/2, 4/5, 5/1, 5/10, 55/11, 56/3, 61/15
i.+den 68/15
i.+e 19/9, 6/12
i.+i 13/8, 56/3
i.+ine 6/6, 60/7
[=13]

it dişi: it dişi
i. 60/10
[=1]

iz : iz
i. 69/13
i.+in 37/12
i.+ine 66/3
i.+iŋ 58/1, 74/5
[=5

-K-

ḳab : kap
ḳ.+n 71/5
ḳ.+ına 30/13
[=1]

ḳaba : kaba
ḳ. 31/2
[=1]

ḳabaḳ : kabak
ḳ. 26/15
[=1]

ḳabar-: kabarmak
ḳ.-dı 69/2
ḳ.-ma 53/14
[=2]

Ka'be(Ar.): Kabe
k. 31/10
k.+ye 71/3
[=2]

ḳabżalu (Ar.+T.): kabzalı
ḳ. 2/15
[=1]

ḳabul eyle- (Ar.+T.): kabul etmek
ḳ.-meye 41/10
[=1]

ḳabul ol- (Ar.+T.): kabul olmak
ḳ.-maz 52/5
[=1]

ḳaç : kaç
ḳ. 63/7

ḳaç- : kaçmak
ḳ. 29/11
k.-anıŋ 58/15
ḳ.-maḳ 36/13
ḳ.-maḳdır 54/13
ḳ.-mayınca 64/14, 68/6
[=6]

ḳaçır- : kaçırmak
ḳ.-madan 54/14
[=1]

ḳaçmamazlık: kaçmamazlık
ḳ. 5/9
[=1]

ḳadar: kadar
ḳ. 1/8, 21/14, 23/14, 61/14
[=4]

ḳāḍı (Ar.): kadı
ḳ. 25/2, 57/10
[=1]

ḳadr (Ar.): kadir, kıymet
ḳ.+i 25/14
[=1]

ḳafa (Ar.): kafa
ḳ. 73/1
ḳ.+dan 70/4
k.+sı 72/15
[=3]

kāfi (Ar.): kâfi
k.+dir 70/15
[=1]

kāfir (Ar.): kâfir
k. 34/12
[=1]

ḳāfiye (Ar.): kafiye, uyak
ḳ.+yi 55/14
[=1]

ḳaftān: kaftan
ḳ. 33/10, 52/12, 65/10
[=3]

ḳahpe (Ar.): kahpe
ḳ. 62/4
[=1]

ḳā'īl ol- (Ar.+T.): razı olmak
ḳ.-maz 50/6
ḳ. 69/5
[=2]

ḳal- : kalmak
ḳ. 66/14
ḳ.-an 13/11, 58/4, 65/1
ḳ.-dı 1/5
ḳ.-ıp 63/8
ḳ.-maz 25/11, 25/7, 3/4, 33/11, 36/1, 45/15, 56/15, 63/14
ḳ.-mış 24/13
ḳ.-mışlar 52/11
ḳ.-sun 45/8
ḳ.-ur 15/3, 29/6, 35/8, 4/15, 53/3, 53/4, 58/6, 62/9, 62/9
[=26]

ḳal'a (Ar.): kale
ḳ. 31/9
[=1]

ḳalabalıḳ: kalabalık
ḳ. 67/6
[=1]

ḳalayçılıḳ: kalaycılık
ḳ. 51/1
[=1]

ḳaldır-: kaldırmak
ḳ. 73/12
[=1]

ḳalın : kalın
ḳ.+dır 50/3
[=1]

ḳalıp (Ar.): kalıp, ölçü
ḳ.+ına 56/14; 62/1
[=2]

ḳalḳan : kalkan
ḳ.+ıdır 51/9
[=1]
ḳalḳan eyle- : kalkan etmek
ḳ.-memek 40/11
[=1]

ḳalḳ- : kalkmak
ḳ. 26/9
ḳ.-an 34/11
ḳ.-ar 14/13, 46/10, 7/5
ḳ.-mış 36/9, 65/7
[=7]

ḳamçu: kamçı
ḳ.+ya 58/15
[=1]

ḳamu : bütün
ḳ. 37/1
[=1]

ḳan : kan
ḳ. 36/8, 43/8, 50/4, 51/4, 63/14, 71/15
ḳ.+ı 36/8, 36/8, 50/4, 50/9
[=10]
ḳan aldır-: kan aldırmak
ḳ.-ır 43/8
[=1]

ḳanda : nerede
ḳ. 25/15, 5/14, 37/3
[=3]

ḳanḳı : hangi
ḳ. 37/4, 52/10
[=2]

ḳanṭār (Ar.): kantar
ḳ. 26/4, 63/9, 72/4, 74/5, 72/6
[=5]

ḳap- : kapmak, kapıp almak
ḳ.-asın 53/6
[=1]

ḳapalu : kapalı
ḳ. 65/10
[=1]

ḳapaḳ : kapak
ḳ.+ı 62/10
[=1]

ḳapdır-: kaptırmak
ḳ.-mazlar 53/7
[=1]

ḳapu : kapı
ḳ. 69/6, 69/6
ḳ.+da 59/7, 69/13
ḳ.+dan 66/11
ḳ.+ŋı 57/14
ḳ.+sı 65/10, 69/6
ḳ.+sın 57/14
ḳ.+sına 13/14
ḳ.+ya 63/6, 68/13, 75/7
ḳ.+yı 72/5
[=14]
ḳapu ḳıcırdısı: kapı gıcırtısı
ḳ. 60/9
[=1]

ḳaḳ- : kakmak
ḳ.-arsın 70/10
[=1]

ḳaḳıvėr-: kakıvermek
ḳ. 40/15
[=1]

ḳar : kar
ḳ. 35/14, 35/15, 36/1
ḳ.+da 37/11, 57/15, 74/5
[=6]

ḳara : kara
ḳ. 12/15, 36/2, 36/2, 36/2, 36/4, 5/3, 57/8, 57/9, 63/2, 63/6, 66/1, 66/14, 66/14, 69/13, 7/13, 7/6
ḳ.+da 66/14, 66/14
ḳ.+dır 48/7
ḳ.+sına 7/8
[=20]
yüzi ḳara ol-: mahcup olmak
ḳ.-ur 55/7
[=1]

ḳaraḳış : karakış
ḳ.+ı 63/6
[=1]

Ḳaradeŋiz: Karadeniz
ḳ.+i 57/7
[=1]

ḳarakış: karakış
ḳ.+ı 75/7
[=1]

ḳaranlıḳ: karanlık bk. **ḳaraŋu** bk.
ḳaraŋulıḳ
ḳ.+da 44/1
[=1]

ḳaraŋu: karanlık bk. **karanlık** bk.
ḳaraŋulıḳ
ḳ. 21/12, 43/10
[=2]

ḳaranǧulıḳ: karanlık bk. **ḳaranǧu** bk. **ḳaranlıḳ**
k. 52/13
[=1]

ḳarar- : kararmak
ḳ.-ır 10/8, 19/11
[=2]

ḳardaş : kardeş bk. **ḳarındaş**
ḳ. 22/15
ḳ.+ı 22/15
[=2]

ḳarġa : karga
ḳ.+da 8/5
ḳ.+yı 18/4, 64/14, 71/11
[=4]

ḳarı : kadın
ḳ.+nıŋ 35/13
[=1]

ḳarın : karın
ḳ. 35/15, 36/4
ḳ.+ı 12/3, 3/8, 4/2, 69/13
ḳ.+ın 27/1, 3/2
ḳ.+ına 42/15
ḳ.+ınıŋ 64/9
ḳ.+ıŋ 7/9
[=11]
ḳarnın ṭoyur-: karnını doyurmak
ḳ.-an 60/15
[=1]

ḳarınca: karınca
ḳ. 22/8, 24/1
ḳ.+nıŋ 71/9
[=3]

ḳarındaş: kardeş bk. **ḳardaş**
ḳ.+ıdır 31/15
ḳ.+ıŋ 38/7
[=2]

ḳarış ḳarış: karış karış
ḳ. 73/10, 73/10
[=2]

ḳarış- : karışma
ḳ.-ma 73/5
ḳ.-ur 57/7
[=2]

ḳarlı : karlı
ḳ. 67/3
[=1]

ḳarpuz (Far.): karpuz
ḳ. 14/8
[=1]

ḳarşu : karşı
ḳ. 48/2, 48/9, 52/6
[=3]

ḳartal : kartal
ḳ.+a 36/10
[=1]

ḳaṣāp (Ar.): kasap bk. **ḳaṣṣāp (Ar.)**
ḳ. 75/2
ḳ.+a 55/6
[=2]

ḳaṣṣāp (Ar.): kasap bk. **ḳaṣāp (Ar.)**
ḳ.+a 39/5, 60/4
ḳ.+ıŋ 60/5
[=3]

ḳasāvet (Ar.): kasavet
ḳ. 20/3, 75/1

[=2]

ḳalp (Ar.): kalp, sahte
k. 53/1
[=1]

ḳamçı : kamçı
k.+sıdır 19/7
[=1]

ḳarar- : kararmak
k.-ır 52/7
[=1]

ḳaş : kaş
ḳ.+ına 57/9
ḳ.+ıŋ 57/2
[=2]

ḳaşı- : kaşımak
ḳ.-yamaz 57/12
[=1]

ḳaşıḳ : kaşık
ḳ. 36/6
ḳ.+ın 16/11
ḳ.+ıŋda 55/4
[=3]
ḳaşıḳ düşmanı: kaşık düşmanı, kadın
ḳ. 70/6
[=1]

ḳat- : katmak
ḳ.-anlardan 18/6
ḳ.-ar 70/11
ḳ.-ma 51/11
ḳ.-saŋ 33/3
[=4]

ḳatı : katı, sert, acı
ḳ.+dır 48/10
[=1]

ḳatıḳ : katık
ḳ. 3/5
ḳ.+dır 30/9
[=2]

ḳatlan-: katlanmak
ḳ.-maz 19/4
ḳ.-ur 41/2, 51/5
[=3]

ḳāvalsız: kavalsız
ḳ. 38/9, 62/9
[=2]

ḳavara: kavara
ḳ. 53/15
ḳ.+ya 53/15, 45/2
[=3]

ḳavm (Ar.): kavim, halk
ḳ.+a 54/3
[=1]

ḳavuş-: kavuşmak
ḳ.-maz 32/6
ḳ.-ur 32/7, 62/11
[=3]

ḳayı : kaygı bk. **ḳayu**
ḳ.+sı 60/3, 60/4
[=2]

ḳayıḳ : kayık
ḳ. 63/11
[=1]

ḳayış : kayış
ḳ. 63/1
[=1]

ḳaymaḳ: kaymak
ḳ. 71/4

[=1]

ḳayu : kaygı bk. **ḳayı**
ḳ.+sı 39/5, 39/5
[=2]

ḳayulu: kaygılı
ḳ.+ya 39/2
[=1]

ḳaz : kaz
ḳ. 36/5, 37/15, 62/7, 62/7
ḳ.+dan 46/3
ḳ.+ile 19/5
ḳ.+la 36/5
[=7]

ḳaz- : kazmak
ḳ. 21/13
ḳ.-mayan 51/13
[=2]

ḳaża (Ar.): kaza
ḳ.+dur 36/15
[=1]

ḳażālı (Ar.+T.): kaza geçirmiş olan, kazalı
ḳ. 42/14, 42/15
[=2]

ḳazan : kazan, büyük, derin kap
ḳ. 53/11, 63/2
ḳ.+a 63/2
[=2]

ḳazan-: kazanmak
ḳ.-dıġın 74/13
ḳ.-ur 7/7
[=2]

ḳazanç: kazanç
ḳ. 6/3
ḳ.+ını 5/10
[=2]

ḳazıḳ : kazık
ḳ. 21/11
[=1]

ḳazma: kazma
ḳ. 2/8
[=1]

ḳazzāzlıḳ (Ar.+T): kazzazlık, ipekçilik
ḳ. 27/6
[=1]

keçi : keçi
k. 38/14
k.+ye 38/13, 28/2, 39/5
[=4]

kedi : kedi
k. 14/9, 30/10, 39/5, 62/2
k.+yi 37/4
k.+yle 21/8
[=6]

kefe (Ar.): kefe
k.+lere 39/9
[=1]

kefīl: kefil
kefīl ol- (Ar.+T.): kefil olmak
k. 19/6
[=1]

kehel : tembel
k. 42/10
[=1]

keke : kekeme, kekeç
k. 42/10

[=1]

kel (Far.): kel
k. 36/6, 56/10, 62/7
k.+e 15/11
k.+in 47/4
k.+iŋ 40/3
[=6]

kelb (Ar.): köpek bk. **köpek**
k. 66/10
k.+e 63/6
[=2]

kelise(Rum.): kilise
k. 16/7
[=1]

kelle (Far.): kelle, kafa
k. 60/13, 71/4, 72/1, 74/7
[=4]

kem (Far.): kem
k. 40/6, 40/6
[=2]

kemik : kemik bk. **kemük**
k. 6/6, 60/7, 68/13, 68/14, 71/8
[=5]

kemiksiz: kemiksiz
k. 58/5
[=1]

kemlik (Ar.+T.) : kemlik, kötülük
k. 71/8
[=1]

kemük: kemik bk. **kemik**
k.+i 59/8
[=1]

kemüksiz: kemiksiz
k. 53/3
[=1]

kendi : kendi bk. **kendü**
k. 12/2, 28/6, 39/7, 54/3, 55/9, 59/5, 61/11, 61/6, 73/8, 75/3
k.+n 21/13, 43/1
k.+ne 51/13
k.+ŋden 49/3
[=14]

kendü : kendi bk. **kendi** bk. **kendüsi** bk. **kendüzi**
k. 17/4, 30/13, 37/1, 39/15, 40/3, 40/8, 45/1, 45/9, 46/13, 49/10, 56/4, 57/1, 66/6, 72/10
k.+den 47/14
k.+ni 3/5
k.+ŋe 72/8, 72/9, 8/1
k.+sini 22/3
k.+ye 40/1, 45/2, 56/4
k.+yi 20/8, 51/8
[=25]

kendüsi: kendisi bk. **kendüzi** bk. **kendü** bk. **kendi**
k. 16/1
[=1]

kendüzi: kendisi bk. **kendüsi** bk. **kendü** bk. **kendi**
k.+ni 17/15, 18/1, 8/10
[=3]

kenār (Far.): kenar
k.+ın 58/9

[=1]

kenīse (Ar.): kilise
k.+ 41/5
[=1]

kepçe(Far. kefçe): kepçe
k.+ye 63/3
[=1]

kepenek: çobanların, soğuktan, yağmurdan korunmak için omuzlarına aldıkları, keçeden yapılmış, dikişsiz ve kolsuz üstlük
k. 39/4, 56/4, 50/12
[=3]

kerec : kerec, kuruekmek kabuğu
k. 27/4
[=1]

kerem (Ar.): kerem, cömertlik
k. 44/8
[=1]

kerk- : kesmek
k.-mez 39/9
[=1]

kerki : keser bk. **keser**
k. 39/9
[=1]

kerre (Ar.): kere, defa
k. 38/1, 13/3, 37/5, 37/6, 44/13, 59/9
[=6]

kertik : kertik, çentik
k.+i 47/10, 58/14
[=2]

kervān (Far.): kervan
k. 61/15
k.+a 32/2
[=2]

kes- : kesmek, bölmek
k. 55/6
k.-dim 61/5
k.-dügi 29/10
k.-emedügüŋ 39/10
k.-er 12/3, 37/9, 47/14, 49/3, 59/5, 61/7, 73/15
k.-ilen 39/10, 71/4
k.-ilür 38/7
k.-me 23/12, 55/3
k.-mek 2/11
k.-mez 17/1, 17/4, 37/1, 37/7, 54/1, 8/8
k.-mezler 44/12, 54/14, 72/11
k.-seŋ 60/8
[=27]

kesdir-: kestirmek
k.-en 66/6
[=1]

keser : keser bk. **kerki**
k. 39/7, 51/13, 63/12
[=3]

ketḫüdā (Far.): kâhya
k.+m 67/4
[=1]

key: çok, pek
k. 42/10
[=1]

ḳıl : kıl
ḳ. 33/15

ḳ.+dan 62/6, 8/3
[=3]

ḳıl- : etmek, yapmak
ḳ.-ınmaz 48/4
[=1]

ḳılāġız : kılavuz bk. **ḳılāvuz**
ḳ. 41/1
[=1]

ḳılāvuz: kılavuz bk. **ḳılāġız**
ḳ. 58/3
[=1]

ḳılıç : kılıç
ḳ. 37/1, 54/1, 57/2, 59/4, 65/15, 71/9, 9/8
[=7]

ḳılsız : kılsız, kılı olmayan
ḳ.64/3
[=1]

ḳın : kın
ḳ.+ın 17/4, 37/1
ḳ.+ını 54/1
[=3]

ḳıp- : kırpmak
ḳ.-dıġıŋ 44/1
[=1]

Ḳırcaaḥmed Tekyesi: Kırcaahmet Tekkesi
ḳ.+ne 23/14
[=1]

ḳırıl- : kırılmak
ḳ.-an 36/12, 74/6
ḳ.-ur 10/10
ḳ.-ursa 10/9
[=4]

ḳırḳ : kırk (40)
ḳ. 36/11, 36/11, 37/11, 37/6, 59/1
[=5]

ḳısraḳ : kısrak
ḳ. 51/9
[=1]

ḳışa : kısa
ḳ. 23/12, 55/3
[=2]

ḳışsa (Ar.): kıssa, hikâye
ḳ. 22/7
ḳ.+ya 52/4
[=1]

ḳışın : kışın, kış boyunca
ḳ. 46/5
[=1]

ḳıt : kıt
ḳ. 22/5
[=1]

ḳıy- : kıymak
ḳ. 39/1
ḳ.-ar 54/4
[=2]

ḳıyāfet (Ar.): kıyafet
ḳ.+dir 62/4
[=1]

ḳıyāmet (Ar.): kıyamet
ḳ. 18/14
[=1]

ḳıyās (Ar.): kıyas
ḳ. 36/3
[=1]

ḳıymet (Ar.): kıymet
ḳ.+in 9/5
[=1]

ḳız : kız
ḳ. 10/15, 16/6, 36/13, 36/14
ḳ.+ı 29/12, 29/12, 70/11, 9/11
ḳ.+ım 2/3
ḳ.+ın 58/9
ḳ.+ından 65/3
ḳ.+ıŋ 12/1, 65/3
ḳ.+lar 36/15
[=14]
ḳız al-: kız almak
ḳ. 12/7, 28/8
[=2]
ḳız vėr-: kız vermek
ḳ.-me 28/9
[=1]

ḳız- : kızmak
ḳ.-maġa 73/1
[=1]

ḳazazlıḳ (Ar.+T.): Ham ipeği iplik ve ibrişim durumuna getiren kimse
ḳ. 70/12
[=1]

ḳızar- : yüz renginin kızarması
ḳ.-up 70/14
[=1]

ḳızıllıḳ: kızıllık
k.+ı 71/5
[=1]

ḳızlıḳ : kıtlık
ḳ. 25/4
[=1]

ki : ki
k. 1/13, 1/14, 1/15, 2/2, 2/4, 2/6, 24/5, 50/8, 70/11, 41/4, 41/9, 44/10
[=12]

kiçi : küçük bk. küçük
k. 12/8
[=1]

kile (Ar.): ölçek
k. 61/4
[=1]

kilim (Far.): kilim
k.+iŋ 57/3
[=1]

kim : kim
k. 38/6, 40/7, 51/5
k.+i 41/13
k.+iŋ 5/8
k.+iŋle 3/6
k.+le 40/7
[=7]

kimi : kimi, kimisi, bazısı
k. 23/12, 23/12, 55/3, 55/3
k.+ne 42/6, 42/6
k.+ye 17/14
k.+n 55/5
[=8]

kimse : kimse
k. 18/2, 18/3, 21/9, 46/14, 46/14, 51/10, 57/2, 58/10, 66/2, 67/1, 73/14
k.+den 12/15
k.+niŋ 14/12, 23/10, 28/5,

35/10, 42/11, 47/7, 48/14, 49/4, 66/3, 7/4
k.+ye 27/9
[=23]

kimsiz: kimsesiz
k. 40/7
[=1]

kīn (Far.): kin
k. 46/3
[=1]

kiraz (Rum.): kiraz
k. 50/13
k.+ı 39/6
[=2]

kirā (Ar.): kira
k.+ya 40/10, 51/5, 70/13
[=3]

kişi : kişi
k. 13/3, 17/14, 18/1, 39/13, 40/1, 45/2, 45/3, 57/11, 66/12
k.+de 45/5
k.+niŋ 39/15, 45/4, 50/9
k.+ye 57/8
k.+yi 30/14, 40/1, 45/4, 61/11
k.+yle 18/12
[=18]

kişizāde (T.+Far.): soylu, bey
k.+den 54/5
[=1]

kitāb (Ar.): kitap
k. 41/10
k.+da 62/5
[=2]

kise (Far.): kese
k.+si 22/15
[=1]

ḳo- : koymak
ḳ. 12/5, 12/6, 12/6, 29/4, 39/10, 61/4
ḳ.-ma 52/9, 64/11
ḳ.-maz 35/10, 70/9
ḳ.-mazlar 70/4
ḳ.-mışlardır 66/9
ḳ.-muşlar 14/5, 62/2
ḳ.-r 56/3
[=14]

ḳoca : yaşlı
ḳ. 38/3, 15/12, 47/9
ḳ.+larıŋ 47/11
[=4]

ḳoca- : kocamak, yaşlanmak
ḳ.-madan 35/3
ḳ.-mağla 6/9
ḳ.-yınca 37/7
[=3]

ḳocat- : kocatmak, ihtiyarlatmak
bk. **ḳocalt-**
ḳ.-ır 40/12
[=1]

ḳocalt-: kocatmak, ihtiyarlatmak
bk. **ḳocat-**
ḳ.-ır 35/4, 9/15
[=2]

ḳoç : koç
ḳ. 52/6
[=1]

ḳoḳ- I : kokmak
ḳ.-ar 17/2
[=1]

ḳoḳ- II: koklamak bk. **ḳoḳla-**
ḳ.-ulmaz 40/5
[=1]

ḳoḳla-: koklamak bk. **ḳoḳ- II**
ḳ.-yanıŋ 68/3, 71/3
[=2]

ḳoḳu : koku
ḳ.+sı 59/1
ḳ.+su 68/2, 74/4
[=3]

ḳol : kol
ḳ. 38/7
ḳ.+ı 14/10
ḳ.+una 71/13
[=3]

ḳolay : kolay
ḳ. 24/14
ḳ.+dır 45/14, 74/3
[=3]

ḳolsuz: kolsuz
ḳ. 63/9
[=1]

ḳoltuḳ: koltuk, kolun altı
ḳ.+a 14/8
ḳ. 38/8
ḳ.+undan 23/2
[=3]

ḳomşu : komşu bk. **ḳonşı**
ḳ.+nuŋ 37/14
ḳ.+ya 37/15
[=2]

ḳon- : konmak
ḳ.-an 64/15
ḳ.-anda 69/15
ḳ.-dığında 65/12
ḳ.-duġunda 69/8
ḳ.-muş 70/1
[=5]

ḳonaḳ: konak
ḳ.- (54/9)
[=1]

ḳonşı : komşu bk. **ḳomşu** bk. **ḳoŋşı** bk. **ḳoŋşu**
ḳ.+sını 37/12
[=1]

ḳoŋşı : komşu bk. **ḳonşı** bk. **ḳomşu** bk. **ḳoŋşu**
ḳ. 9/6
[=1]

ḳoŋşu : komşu bk. **ḳoŋşı** bk. **ḳonşı** bk. **ḳomşu**
ḳ.+n 38/6
ḳ.+ŋa 18/9
[=2]

ḳonuḳ: konuk
ḳ. 38/10, 38/11, 3/4, 75/5
ḳ.+a 60/7
ḳ.+ıŋ 38/10
[=6]

ḳonuş-: konuşmak
ḳ. 16/4
ḳ.-anıŋ 6/8
[=2]

ḳop- : kopmak
ḳ.-arsa 55/18
ḳ.-duġı 32/4
ḳ.-ar 18/15
[=3]

ḳopar- : koparmak
ḳ.-ır 64/12, 73/6
[=2]

ḳor : kor ateş
ḳ.+a 66/10
[=1]

ḳorḫu : korku bk. **ḳorḳu**
ḳ.+su 5/4
ḳ.+sundan 15/8
[=2]

ḳorıḳ : koruk bk. **ḳoruḳ**
ḳ. 59/2
[=1]

ḳoruḳ : koruk bk. **ḳorıḳ**
ḳ. 30/7, 44/12, 54/9, 61/1
[=4]

ḳorḳ- : korkmak
ḳ. 17/13, 17/13, 2/15
ḳ.-an 60/2, 71/6
ḳ.-ma 65/1
[=6]

ḳorḳaḳ: korkak
ḳ. 37/13
[=1]

ḳorḳu : korku bk. **ḳorḫu**
ḳ. 37/14
ḳ.+dan 73/15
ḳ.+sın 40/8
[=3]

ḳorḳulu: korkulu
ḳ. 37/15
[=1]

ḳoş- : koşmak
ḳ.-sa 18/1
[=1]

ḳoşdur-: koşturmak
ḳ.-an 21/5
[=1]

ḳotar- : kotarmak
ḳ.-maḳa 65/8
[=1]

ḳov- I : kovalamak
ḳ.-an 14/6
[=1]

ḳov II : kovmak
ḳ.-ar 67/2, 7/3
[=2]

ḳoy- : (ad) vermek, koymak, bırakmak
ḳ.-up 33/10, 55/16
[=2]
ḳoyuvėr-: koyuvermek
ḳ.-dim 56/13
ḳ.-mez 56/13
[=2]

ḳoyun I: kucak, kollar arası
ḳ.+uŋa 10/11
[=1]

ḳoyun II: evcil hayvan, koyun
ḳ. 38/12, 38/13, 38/14, 71/6, 75/3
ḳ.+a 40/14, 60/3
ḳ.+dan 37/7, 60/4
ḳ.+dur 43/9
ḳ.+ı 36/3, 38/15, 65/6, 75/3
ḳ.+ımı 38/15
ḳ.+u 47/5
ḳ.+uŋ 60/5
[=17]

ḳoyuna git-: koyun gütmeye gitmek
ḳ.-en 27/14
[=1]

ḳoyunlu: koyunlu, koyun sahibi
ḳ. 20/2
[=1]

ḳoz : ceviz, kabuklu meyve
ḳ. 17/14, 22/4
[=2]

kök : kök
k.+ni 47/14
[=1]

köle : köle bk. **kölemen**
k. 40/15
k.+den 42/2
k.+n 56/12
k.+niŋ 42/2, 42/4
k.+si 35/12
k.+ye 11/7
[=7]

kölemen: köle bk. **köle**
k.+den 54/5
[=1]

gönül : gönül
k. 56/15
k.+den 41/3
k.+i 9/10
k.+ler 41/8
[=4]

gönli ol-: gönlü olmak
k.-unca 61/9
[=1]

köpek: köpek **kelb (Ar.)**
k. 15/10, 21/8, 27/14, 3/7, 37/5, 40/13, 40/9, 45/8, 55/6, 60/5, 60/6, 61/15, 63/7, 67/8, 68/10, 68/11, 68/12, 68/12, 68/13, 68/14, 68/14, 69/3, 69/3, 9/13
k.+e 71/8
k.+i 15/10, 40/12, 55/6, 68/11
k.+in 37/7
k.+iŋ 68/13
[=31]

köpek ür- : köpek havlaması
k.-mez 64/13
[=1]

köpeklik: köpeklik
k.+ini 68/12
[=1]

köprü : köprü
k.+yi 55/10
[=1]

kör : kör
k. 32/13, 36/6, 62/7
[=3]

köse (Far.): köse
k. 61/13
[=1]

kötek (Far.): kötek
k. 41/11, 56/8
[=2]

kötü : kötü
k. 25/14
k.+lere 55/9
k.+nüŋ 71/5
k.+yi 15/6
[=4]

köy : köy
k.+e 29/12, 41/1, 58/3

k.+üŋ 29/12
[=4]

ḳudur-: kudurmak
ḳ.-maz 3/7
ḳ.-mış 68/14
ḳ.-muşdan 32/5, 55/1
[=4]

ḳuduz : kuduz
ḳ. 52/9
[=1]

ḳul : kul
ḳ. 24/15, 3/10, 38/8
ḳ.+ı 26/14
ḳ.+ıdır 9/4, 20/12, 43/2
ḳ.+ıyuz 10/4
ḳ.+larına 49/10
ḳ.+un 55/5
ḳ.+una 21/3
[=10]

Taŋrı ḳulu: Tanrı kulu
t.+na 21/3

ḳulaġuzsız: kılavuzsuz
ḳ. 63/11
[=1]

ḳulaḳ : kulak
ḳ. 53/8, 54/15, 9/7
ḳ.+dan 27/3
ḳ.+dır 72/1
ḳ.+ı 33/5
ḳ.+ın 60/8
[=7]

ḳullan-: kullanmak
ḳ. 35/6
[=1]

ḳulluḳ: kulluk
ḳ. 11/8
[=1]

ḳulluḳ ėt-: kulluk etmek
ḳ.-en 23/10
[=1]

ḳum : kum
ḳ. 29/6, 75/10
[=2]

ḳumaş (Ar.): kumaş
ḳ.+dır 64/11
[=1]

ḳur- : kurmak, ortaya çıkarmak
ḳ.-ma 6/5
[=1]

Ḳur'ān: Kur'ân-ı Kerim
k.+a 1/10
k.+da 22/6
[=2]

ḳurbaġa: kurbağa
ḳ. 56/16
[=1]

ḳurbān (Ar.): kurban
ḳ.+a 33/15
[=1]

ḳurbān ol-: kurban olmak
ḳ.-sun 30/14
[=1]

ḳurd I : kurt, canavar bk. **ḳurt**
ḳ. 37/5, 37/12, 37/12, 37/5, 37/6, 37/7, 39/1, 5/7, 65/6
ḳ.+a 38/15, 37/9, 50/3, 65/6
ḳ.+dan 45/15, 62/4
ḳ.+uŋ 37/8, 73/15
[=17]

ḳurt II: kurt, canavar
k.+dan 71/6
[=1]

ḳurd II: solucan
ḳ. 5/7

ḳurı : kuru bk. **ḳurı**
ḳ. 4/9, 51/4
ḳ.+da 64/3
[=3]
ḳurı- : kurumak
ḳ.-maz 56/10
[=1]

ḳurnā (Ar.) : kurna
ḳ.+ya 57/5
[=1

ḳurtul-: kurtulmak
ḳ.-ması 24/15
ḳ.-maz 64/12, 64/14, 68/6
ḳ.-muşsın 2/4
[=4]

ḳuru : kuru bk. **ḳurı**
ḳ. 38/1, 38/3, 46/7, 67/6
[=4]

ḳuş- : kusmak
ḳ.-arsın 67/10
[=1]

ḳuşdır: kusturmak
ḳ.-urlar 64/10
[=1]

ḳuşḳun(Ar.): eyer kayışı
ḳ.+a 58/15
[=1]

ḳuşur (Ar.): kusur
ḳ.+ına 53/3
[=1]

ḳuşursuz (Ar.+T.): kusursuz
ḳ. 53/3
[=1]

ḳuş : kuş
ḳ. 38/5, 38/5, 38/6, 37/13, 75/8
ḳ.+dan 62/15
ḳ.+dur 71/12
ḳ.+ı 38/6, 59/8, 60/13
ḳ.+lar 37/2
ḳ.+uŋ 45/1
[=11]
ḳuşan-: kuşanmak
ḳ.-anıŋ 59/4, 9/8
[=2]

ḳuşluḳ: kuşluk vakti
ḳ.+da 30/7
[=1]

ḳutsız: mutluluk vermeyen, kutsuz
ḳ.+ı 11/10, 11/11
[=2]

ḳutu (Rum.): kutu
ḳ. 62/10
[=1]

ḳuvvet (Ar.): kuvvet
ḳ. 47/15, 58/15, 71/13
[=3]

ḳuvvetlü (Ar.+T.): kuvvetli
ḳ.+dür 47/3
[=1]

ḳuvvetsiz (Ar.+T.):
ḳ. 4/12

ḳuyrıḳ: kuyruk
ḳ. 55/17, 72/3

ḳ.+ıla 74/1
ḳ.+ın 23/12, 55/3, 60/8, 63/7
[=7]
ḳuyrıḳ acısı: kuyruk acısı
ḳ. 74/9
[=1]
ḳuyruḳ şala-: kuyruk sallamak
ḳ.-r 68/12
[=1]

ḳuyu : kuyu
ḳ. 51/13
ḳ.+ya 18/3, 42/11
[=3]

ḳuyur(u)ġ: kuyruk
ḳ. +ın 63/7
ḳ.+ıyla 74/1
[=2]

ḳuzġın: kuzgun bk. **ḳuzġun**
ḳ. 73/14
[=1]

ḳuzġun: kuzgun bk**. ḳuzġın**
ḳ. 55/17
ḳ.+a 38/4
[=2]

küçük : küçük
k. 12/1, 33/4, 39/7, 74/14
k.+dür 50/8
k.+üŋ 63/2
[=6]

kükre- : kükremek
k.-r 72/6
[=1]

kül: kül
k.+e 40/15
[=1]

külḫāncı: hamam ocağını yakan kimse
k.+dan 66/13
[=1]

kürek : kürek
k.+e 44/10
[=1]
kürek çek-: kürek çekmek, hareket etmek
k.-me 52/6
[=1]

küreksiz: küreksiz
k. 63/11
[=1]

kürk : kürk
k. 42/9
[=1]
kürkçi dükkânı: kürkçü dükkânı
k.+dır 25/9, 68/5
[=2]

küs- : küsmek
k.-müş 33/6
[=1]

-L-

lāf (Far.): laf, söz
l. 62/15
[=1]

laḳırdı: lakırtı, söz
l.+nıŋ 54/14
[=1]

laḳ laḳ: leyleğin çıkardığı ses, laklak
l. 42/13
[=1]

la‘net (Ar.): lânet
l. 42/13
[=1]

lāyıḳ (Ar.): lâyık
l. 49/11
l.+dır 19/1
[=2]

lāzım (Ar.): lâzım
l. 41/1, 50/12, 60/6
l.+dır 28/3, 64/15
[=4]
lāzım ol- (Ar.+T.): lâzım olmak
l.-duḳda 27/4
l.-ur 39/9, 67/1, 69/9, 71/11
[=5]

leẕẕet (Ar.): lezzet
l. 72/15
[=1]

leke (Far.): leke
l. 66/15
[=1]

legleg (Far.): leylek
l.+iŋ 42/13
[=1]

leng : lenk, aksak
l. 42/14
[=1]
leng leng: lenk lenk, aksak aksak
l. 1/11, 1/11
[=2]

leş (Far.): leş
l.+e 55/17, 73/14
[=2]

leziz (Ar.): lezzetli
l. 52/7
[=1]

loḳma (Ar.): lokma
l. 57/14, 64/9, 70/14
[=3]

-M-

ma‘cun (Ar.): hamur kıvamında madde
m.+dur 64/11
[=1]

maġrūr ol- (Ar.+T.): mağrur olmak
m.-an 48/14
[=1]

mahalle (Ar.): mahalle
m. 64/13
[=1]

mā’il (Ar.): mail olmak, eğilimli olmak
m. 57/9
[=1]

maḳarnā (İt.): makarna
m.+ya 57/5
[=1]

ma‘ḳul (Ar.): makul
m.+a 43/7
[=1]

māna‘ (Ar.): mana
m. 65/2
[=1]

māl (Ar.): mal, varlık
m.+dan 35/5
m.+ın 42/15, 43/1
m.+ıŋ 43/9
[=4]

mārt (Lat.): mart ayı
m. 42/15
[=1]

ma‘rifet (Ar.): marifet
m. 65/13
[=1]

masḫara (Ar.): maskara
m.+sı 37/8, 56/2
m.+sıdır 53/9
[=3]

ma‘ṣūm (Ar.): masum
m. 43/5
m.+dı 43/6
[=2]

maymūn (Ar.): maymun
m. 43/14
[=1]

ma‘zul (Ar.): azledilmiş
m.+i 52/5
[=1]

mecnūn (Ar.): mecnun
m.+da 43/7
[=1]

meded (Ar.): medet, yardım
m. 5/1
[=1]
meded um- (Ar.+T.): medet ummak
m.-ar 63/1
[=1]

medāra (Far.): kötü, sevimsiz
m. 55/1
[=1]

meger (Far.): meğer
m. 1/5, 1/5, 4/6, 26/6, 59/13, 66/1
[=6]

mele- : melemek
m.-r 71/13
[=1]

meme : meme
m. 11/1
[=1]
meme vėr-: meme vermek
m.-mezler 43/6
[=1]

menzil (Ar.): menzil
m. 19/10, 33/1
[=2]
menzil al- (Ar.+T.): menzil almak
m.-ınmaz 16/5, 51/1
[=2]

merdane (Far.): merdane
m. 24/2
[=1]

mermer (Ar.): mermer
m.+de 43/3
[=1]

mertek: mertek
m.+i 28/7
m.+ini 56/4
[=2]

mevlā (Ar.): mevla
m.+sın 5/6, 58/2, 72/1
[=3]

mevlūd (Ar.): mevlüt
mevlūd oḳu- (Ar.+T): mevlüt okumak
m.-maz 24/1
[=1]

meyāncı (Far.+T.): aracı
m. 43/12, 43/13
[=2]

meydān (Ar.): meydan, alan
m.+ı 62/9, 75/6
[=2]

meyḫāneci (Far.+T.): meyhaneci
m. 50/2
[=1]

meyyit (Ar.): ölü
m. 9/4
[=1]

mezār (Ar.): mezar
m.+ı 70/6
m.+ıŋ 68/7
[=2]

mI: mI (soru edatı)
m. 17/3, 18/8, 22/13, 50/14, 50/2, 50/14, 67/3, 70/10, 73/2
m.+sın 25/2, 56/3, 69/7
m.+dir 65/14
m.+se 43/4
[=14]

Mıṣır (Ar.): Mısır
m.+dan 62/13
[=1]

mızraḳ (Ar.): mızrak
m. 43/5, 75/5
[=2]

mide (Ar.): mide
m.+ye 18/15
m.+yi 29/9, 60/14
[=3]

mide bulandır- (Ar.+T.):

mide bulandırmak
m.-ır 28/3
[=1]

miḥnet (Ar.): mihnet
m.+i 54/3
m.+le 24/9
[=2]

mināre (Ar.): minare
m.+yi 63/4
[=1]

minnet (Ar.): minnet
m. 55/18
[=1]
minnet et- (Ar.+T.): minnet etmek
m.-me 55/6
[=1]

mīrāṣ (Ar.): miras
m.+dır 1/9
[=1]

misk (Ar.): misk
m.+i 69/7
[=1]

miṣḳāl (Ar.): miskal, 4.810 gr.
m. 26/5, 72/4
[=2]

müe'ẕīn (Ar.): müezzin
m. 43/2
[=1]

müflis: müflis, batkın
m.+e 32/12
[=1]

müft: ücretsiz, bedava
m. 43/8, 43/8
[=2]

mum (Far.): mum
m. 43/10, 55/10
[=2]

murād (Ar.): murat, istek
m.+dır 31/11
[=1]

murdār (Far.): kirli, pis
m. 20/9, 28/3
m.+a 55/1
[=2]
murdār ol- (Far.+T.): murdar olmak, kirlenmek
m.-maz 40/10, 60/6, 62/1
[=3]

muṣībet (Ar.): musibet
m. 72/8
[=1]

muṭāf (Far.): çuval, yem torbası
m. 72/2
[=1]

mü'min (Ar.): mümin
m. 43/2
[=1]

münāfiḳ (Ar.): münafık
m. 4/13
[=1]

mürevvet (Ar.): mürüvvet
m. 29/10
[=1]

müslümān ėt- (Ar.+T.): Müslüman

etmek
m.-digimiz 27/7
[=1]

müşteri (Ar.): müşteri
m.+si 41/7
[=1]

mütekebbir ol-: **(Ar.+T.)**:
kibirlenmek
m.-up 48/14
[=1

-N-

na'lband (Ar.+Far.): nalbant
n. 34/11
[=1]

naḳid (Ar.): nakit para
n. 20/4
n. 50/2
[=2]

nākis : ters, inatçı
n. 43/15
[=1]

nālçe(Ar.+T.): topuk demiri
n.+dir 58/2
[=1]

nām (Far.): nam, isim
n.+ında 45/11
[=1]

narḫ (Far.): resmî makamların belirlediği her yerde geçerli olan fiyat.
n. 74/15
[=1]

naṣiḥat (Ar.): nasihat
n. 72/5
n.+den 72/8
[=2]

naṣip (Ar.): nasip
n. 54/8
n.+iŋde 55/4
[=2]

naṣrāna (Ar.): Hrıstiyan
n.+nıŋ 70/8
[=1]

naz (Far.): naz
n. 52/2 74/14
[=2]

nāzlan- (Far.+T.): nazlanmak
n.-acaḳ 74/14
[=1]

ne : ne
n. 1/7, 18/11, 18/14, 2/9, 21/14, 25/11, 25/11, 27/5, 30/10, 31/5, 33/4, 33/5, 36/1, 39/9, 40/1, 40/12, 41/15, 41/9, 43/15, 44/5, 44/5, 45/2, 50/1, 50/3, 51/5, 52/14, 52/15, 53/11, 55/18, 55/18, 56/17, 56/17, 58/12, 58/12, 6/15, 61/13, 61/14, 62/5, 62/5, 62/8, 62/8, 64/11, 64/3, 64/3, 65/12, 65/12, 65/14, 65/14, 65/2, 66/15, 66/15, 66/2, 66/2, 69/15, 69/8, 69/8, 70/5, 71/9, 71/9, 75/1
n.+dir 70/12
n.+ler 58/13, 61/5, 66/7
n.+ye 73/12, 73/13
[=66]
neme gerek: neme gerek
n. 67/13, 73/2
[=2]
n'eyle-: ne yap-
n.-sün 13/7
[=1]

nebādat (Ar.): nebat, bitkiler
n.+ıŋ 44/1
[=1]

neçün : niçin
n. 37/10
[=1]

neden: neden
n. 50/3
[=1]

nedāmet (Ar.): nedamet, pişmanlık
n.+le 34/11
[=1]

nefes (Ar.): nefes
n.+iŋ 44/2
[=1]

nefs (Ar.): nefs
n.+i 39/15
[=1]

negiti : bir halk
n.+ye 44/4
[=1]

nem (Far.): nem
n.+e 58/1
[=1]
nem kap- (Far.+T.): nem kapmak
n.-ar 52/15
[=1]

nerdibān (Far.): merdiven
n. 44/3
n.+ı 25/6, 44/3
[=3]

nesne : nesne
n. 5/8, 73/3, 9/15
n.+ye 5/14
[=4]

nezā‘ (Ar.): kavga, savaş
n.+dan 59/14
[=1]

nikāḥ (Ar.): nikah
n.+ım 56/13
[=1]

niẓāmsız (Ar.+T.): nizamsız
n. 63/13
[=1]

nişān (Ar.): nişan
n. 70/15, 71/1
[=2]

niyāz (Far.): niyaz
n. 74/14
[=1]

nevbet (Ar.): nöbet, sıra
n. 25/4, 65/4
[=2]

-O-

o : o (işaret sıfatı, 3. tekil şahıs zamiri) bk. **ol**
o. 15/4, 58/14, 8/12
o.+ndan 55/12
[=4]

ocaḳ : ocak
o. 9/13
[=1]

od : od, ateş
o. 51/11
[=1]

odlu : şehvetli
ö. 4/12, 4/12
[=2]

odsuz : şehvetsiz
ö. 4/12
[=1]

odun : odun
o.+ları 7/2
[=1]

oġul : oğul, erkek evlat
o.+ı 35/12, 9/11, 38/3
o.+u 17/7, 22/2, 26/14, 70/10
o.+um 2/1
o.+una 63/7
o.+unıŋ 58/6
o.+uŋ 11/8
o.+uŋa 11/9
[=11]

oġlan : çocuk, erkek çocuk
o. 10/13, 10/14, 11/1, 11/2, 12/12, 12/2, 17/7, 27/2, 30/15, 33/11, 50/1, 54/12, 59/5, 61/6, 71/2
o.+a 1/9, 11/6, 11/7, 33/9, 65/10
o.+dan 23/11
o.+dır 43/10
o.+ı 13/5, 36/13
o.+ıŋ 11/3, 11/3, 11/4, 11/5, 11/5
o.+la 36/14
[=29]

oḫşa- : okşamak
o.-yaraḳ 75/2
[=1]

oḳ : ok
o. 2/10, 2/3, 36/10, 54/9, 58/4
o.+dur 28/13
o.+nı 42/1
[=7]
oḳ at-: ok atmak
o.-ılsa 28/13
[=1]

oḳçı : okçu
o. 7/14
o.+dır 15/9
[=2]

oḳḳa (Ar.): okka
o.+da 69/11
[=1]

oḳla- : oklamak, ok saplamak
o.-nmış 71/12
[=1]

oḳluḳ : okluk, ok yapmak için kullanılan ağaç
o. 17/9
[=1]

oḳu- : 1. çağırmak 2. okumak
o.-muşlar 7/1
o.-r 21/14
[=2]

ol : o (3. tekil şahıs zamiri) bk.
o
o. 1/13, 18/14, 28/11, 44/10, 44/10, 45/6, 56/13, 68/8, 74/12
o.+dur 41/14, 41/4
[=11]

ol- : olmak
o. 15/15, 29/2, 44/3, 44/5, 44/6, 45/8, 55/15, 69/3
o.-a 1/5, 25/3, 26/6, 4/6, 41/5, 52/2, 59/13
o.-acaḳ 50/1
o.-an 10/6, 11/8, 17/3, 21/9, 28/6, 29/14, 30/6, 4/11, 41/3, 62/10, 7/12, 8/9, 9/10
o.-ana 20/11
o.-anıŋ 31/2, 7/7
o.-anlar 47/7
o.-ası 24/11
o.-asın 16/4
o.-aydı 22/7, 34/9
o.-dı 26/15, 52/12, 64/7
o.-du 36/10
o.-duġı 10/15, 10/15
o.-duġın 49/4
o.-duġiçün 32/7
o.-dum 10/14, 20/8
o.-duḳça 1/1, 32/11
o.-duḳdan 53/11
o.-dur 38/7
o.-ınca 68/8
o.-ma 14/12, 15/15, 16/3, 18/6, 21/2, 30/11, 31/15, 31/9, 34/3, 36/7, 43/14, 45/9, 48/12, 48/12, 52/8
o.-madan 35/12, 72/10
o.-maḳ 26/14, 35/13
o.-maḳdan 26/14
o.-masa 25/14, 32/10
o.-ması 31/12
o.-mayınca 64/2
o.-maz 38/8, 11/6, 12/13, 14/7, 15/4, 16/10, 16/11, 16/12, 16/14, 18/7, 19/10, 22/4, 23/11, 24/15, 26/1, 27/15, 30/7, 32/11, 35/9, 36/11, 36/9, 37/5, 4/6, 40/13, 40/2, 40/5, 41/15, 41/7, 42/3, 44/9, 46/1, 46/11, 47/13, 47/2, 5/1, 52/7, 52/7, 53/4, 54/5, 54/5, 55/2, 58/14, 58/5, 59/12, 59/13, 6/10, 6/11, 6/4, 61/10, 61/11, 63/3, 64/3, 65/13, 65/8, 66/9, 67/7, 70/11, 73/3, 74/15, 8/11, 8/11, 9/11
o.-mazdı 15/12
o.-mazsa 59/7
o.-muşsın 2/1
o.-sa 21/14, 39/1, 40/3, 42/5, 43/4, 53/7, 71/10, 73/11
o.-sun 36/13, 54/12, 66/14, 67/5, 67/5, 68/1, 71/1, 74/6, 8/14, 8/5, 8/6
o.-unca 13/7, 14/11, 16/7, 25/2, 55/5
o.-unmaz 50/13, 53/2, 71/2
o.-up 25/5, 49/3
o.-ur 38/12, 38/4, 11/14, 12/2, 13/10, 14/11, 16/7, 19/12, 20/12, 20/6, 20/7, 21/11, 21/12, 22/2, 23/4, 23/7, 25/15, 26/8, 27/9, 30/11, 30/9, 30/10, 30/10, 30/6, 31/12, 32/10, 32/13,

32/13, 34/14, 35/10, 35/14, 37/8, 4/13, 4/8, 41/3, 41/7, 42/14, 43/10, 43/13, 43/8, 44/12, 44/15, 44/7, 47/6, 52/13, 53/10, 54/14, 54/8, 58/6, 59/15, 6/14, 69/14, 7/12, 7/13, 7/5, 9/15, 9/7
o.-ursa 3/6, 4/9
o.-ursun 67/9
[=230]

omuz : omuz
o. 61/10
[=1]

on : on (10)
o. 13/4
o.+dur 5/5, 54/13
[=3]

oŋ- : onmak
o.-madıḳ 52/8
o.-mak 12/4
o.-maz 31/4, 45/7
[=4]

onda : orada
o.+da 67/12
[=4]

oran : oran
o.+ı 15/9
o.+ıla 6/7
o.+ıyla 48/1
[=3]

ordu : ordu
o. 63/13
[=1]

orman: orman
o.+ı 49/5
[=1]

oruspı (Far.): hayat kadını bk. **ruspı (Far.)**
o. 58/6, 63/7
o.+nıŋ 52/5
[=3]

orta : orta
o.+sı 66/3
[=1]

ortaḳlıḳ : ortaklık
o. 10/4
[=1]

‘Osmānlı (Ar.+T.): Osmanlı
‘o. 34/10
[=1]

oşur- : os.rmak, yellenmek
o.-ur 5/12
o.-acaḳ 28/7
o.-an 10/12, 71/13
o.-anıŋ 10/4
o.-dıḳça 68/10
o.-ırım 72/14
o.-ma 32/4
o.-unca 12/5
o.-urken 47/8
[=10]

oşuraḳ: os.ruk bk. **oşuruḳ**
o. 10/12
[=1]

oşuruḳ: os.ruk bk. **oşuraḳ**
o. 10/13, 19/1
[=2]

ot : ot
o.+ı 47/4
[=1]
ot otlan-: ot otlanmak
o.-dı 70/5

[=1]

ot otlat-: ot otlatmak, mec. sıkıntı, problem çıkarmak
o.-ur 64/5
[=1]

otlaḳ : otlak
o.+a 9/11
[=1]

otur- : oturmak
o.-alım 7/15
o.-an 9/12
o.-ur 34/11
[=3]

otuz iki: otuz iki (32)
o. 43/8
[=1]

otuz üç: otuz üç (33)
o. 4/2
[=1]

oy- : oymak
o.-maġa 64/14, 71/11
o.-sun 18/5
[=3]

oyna- : oynamak
o.-maz 2/14
o.-r 67/10
[=2]

oynaş : sevgili, flört
o. 6/1
o.+da 75/4
[=2]

oyun : oyun
o.+a 47/12
o.+dur 11/4
o.+ı 2/9, 31/5
o.+u 30/10
[=5]

ozan : ozan
o.+ıŋ 52/4
[=1]

-Ö-

öç : öç
ö. 13/1
[=1]

öde- : ödemek
ö.-mez 20/3
ö.-nmez 69/12, 9/2
[=3]

ödünç : ödünç
ö. 10/3, 15/13, 20/7
ö.+d 69/5
ö.+dür 64/13, 69/3
[=6]

ög- : övmek
ö.-er 37/4
[=1]

ögid : öğüt bk. **ögüd**
ö.+in 68/9, 74/12
[=2]

ögren-: öğrenmek
ö. 4/1
ö.-mez 57/11
ö.-ür 34/12
[=3]

ögüd: öğüt bk. **ögid**
ö.+in 57/12, 73/7
[=2]

ögün : öğün, yemek vakti
ö. 15/4, 58/14, 8/11
[=3]

ögün- : övünmek
ö.-mek 23/5
ö.-mez 24/11
ö.-ür 8/2
[=3]

ögüd- : öğütmek
ö.-ir 25/3
[=1]

öġren-: öğrenmek
ö.-memiş 11/11
[=1]

öksüz : öksüz
ö. 2/1, 12/1, 12/2, 59/5, 61/6
ö.+e 52/12
ö.+üŋ 12/3
[=6]

öküz : öküz
ö. 11/13, 11/14
ö.+den 10/5
ö.+e 11/15, 15/12, 72/12
ö.+i 34/3
ö.+in 50/5
ö.+üŋ 74/4
[=9]

öl- : ölmek
ö. 66/14
ö.-di 1/13, 1/15, 2/1, 2/3, 2/5
ö.-digine 25/1
ö.-ene 44/11, 44/11
ö.-eniŋdir 31/8
ö.-mekden 13/4, 33/11
ö.-mez 3/10, 19/6
ö.-müş 12/10, 12/10, 43/1, 43/12
ö.-sün 13/4
ö.-ünce 13/2, 34/13
ö.-ür 1/4, 13/9, 16/13, 32/4, 57/4, 62/14, 62/8, 62/9
ö.-ürsem 18/14

[=28]

ölç- : ölçmek
ö. 61/4, 61/5
ö.-er 59/8
ö.-me 10/7
[=4]

öldür- : öldürmek
ö.-ene 13/8
ö.-müş 69/1
ö.-ür 22/9
[=3]

ölü : ölü
ö. 12/10, 12/11, 71/10
ö.+nüŋ 12/12, 12/13, 12/14
ö.+sidür 68/7
ö.+sine 12/15
[=8]

ölüm : ölüm
ö. 13/1
ö.+i 24/7, 50/5, 59/10, 6/11
ö.+üm 8/5
ö.+üŋ 55/17
[=7]

‘ömür (Ar.): ömür
‘ö.+i 42/13
[=1]

öŋdül : ödül
ö. 1/1
[=1]

öŋ : ön, ön taraf
ö.+i 52/1
ö.+üme 12/5
ö.+ün 11/12
ö.+ünde 32/3
ö.+üne 46/15, 70/13
[=6]

öp- : öpmek
ö. 39/10
ö.-mek 14/2
[=2]

ör- : örmek
ö.-er 55/15
[=1]

ördek : ördek
ö. 61/3
[=1]

örsele-: örselemek
ö.-me 72/13
[=1]

öt- : ötmek
ö.-er 45/1, 71/13
[=2]

öte : öte (yan)
ö. 55/17
[=1]

öz : kendi, öz
ö. 10/4
ö.+in 54/9
[=2]

-P-

pāk (Far.): pak, temiz
p. 75/6
p.+İ 50/3
[=2]

pāklik (Far.+T.): paklık, temizlik
p.+ine 41/12
[=1]

palaz : kaz yavrusunun civcivlikten sonraki durumu
p. 46/4
[=1]

panpa (Far.): pamuk
p.+nıŋ 2/9
[=1]

pāpāz (Rum): papaz
p. 16/7, 71/9
[=2]

papuç (Far.): pabuç
p. 18/7
[=1]

parla- : parlamak
p.-ma 50/14
[=1]

parmaḳ: parmak
p. 29/10
p.+ın 16/15
[=2]

patırdı: patırtı
p.+dan 51/12
[=1]

pey (Far.): güvence parası
p. 64/2
[=1]

pāydār (Far.): kalıcı
p. 16/12
[=1]

Pāyzān Çelebi: Payzan Çelebi
p. 70/9
[=1]

pazar (Far.): pazar, alışveriş
p. 29/9
[=1]

pedāvura (Rum.): çatı örtüsü olarak kullanılan ince tahta.
p.+yı
[=1]

pek : pek, çok, varlık
p. 13/14, 17/12, 17/13, 54/15, 6/12, 6/15, 68/7, 70/4, 9/6
p.+den 59/15
p.+im 8/15
[=10]

peksimet (Rum.): peksimet
p.+i 22/5
[=1]

pencere (Far.): pencere
p.+si 64/9
[=1]

perhiz (Far.): perhiz
p.+i 66/4
[=1]

perkiş-: pekişmek
p.-ür 26/6
[=1]

Pers-i pur (Far.): saf Farsça
p. 16/8
[=1]

peşinsiz (Far.+T.): peşinsiz
p. 18/7
[=1]

pıçaḳ : bıçak
p. 8/8
p.+ı 66/6
[=2]

pıçḳı : bıçkı
p. 51/14
[=1]

piç- : biçmek
p.-me 33/10
[=1]

pir (Far.): pir
p.+i 49/7, 73/9
[=2]

piş- : pişmek
pişmiş aş: pişmiş aş, hazır yemek
p.+a 18/6
[=1]

piyāz (Far.): piyaz
p.+ı 74/7
[=1]

poḫ : dışkı
p. 18/15, 40/9, 61/15
p.+a 19/1, 19/1
p.+ı 57/10
p.+undan 33/12
[=7]

post (Far.): post, tüylü hayvan derisi
p. 54/4
b.+un 25/8
p.+una 51/3
[=3]

poşi : poşi
p. 60/13
[=1]

pul (Far.): para
p. 42/7
[=1]

pozeveng (Er.): pezevenk
p. 5/2
p.+i 65/14
[=2]

pozevenglik (Er.+T.): pezevenklik
p.+in 27/11
[=1]

-R-

raġbet (Ar.): rağbet
r. 65/13
[=1]

rāz (Ar.): sır
r.+ ıŋı
[=1]

raża (Ar.): razı
r. 43/7
[=1]

raḳḳāṣ (Ar.): rakkas
r. 63/10
[=1]

rāst gel- (Far.+T.): karşılaşmak
r.-dügine 32/14
[=1]

re'fet (Ar.): acıma
r. 73/9
[=1]

re'isiz (Ar.+T.): kaptansız
r. 63/10
[=1]

rezīl ėt- (Ar.+T.): rezil etmek
r.-er 43/1
[=1]

rāḥat (Ar.): rahat
r.+ım 67/5
[=1]

rāz (Far.): sır
r.+ıŋı 27/9
[=1]

Rūm (Ar.): Rum
Rūm 'avratı (Ar.+T.): Rum kadın
r.+nıŋ 27/8
[=1]

Rūmi (Ar.): Rum ilinden olan kişi
r. 27/2
[=1]

rūspı (Far.): hayat kadını bk. **oruspı (Far.)**
r. 4/9, 27/10
[=2]

ruspılıḳ (Far.+T.): hayat kadını olarak çalışmak
r.+ın 27/10
[=1]

rüsvāy ėt- (Far.+T.): rezil etmek
r.-er 32/5
[=1]

-S-

ṣabāḥ (Ar.): sabah
ṣ. 3/12
ṣ.+ıŋ 3/13, 51/7
[=3]

ṣabāḥla (Ar.T.): sabah vakti
ṣ. 30/6
ṣ. 27/1
[=2]

ṣabır (Ar.): sabır
ṣ.+ile 30/7
[=1]

ṣabırlu (Ar.+T.): sabırlı
ṣ. 55/4
[=1]

ṣabun (Ar.): sabun
ṣ. 41/12
ṣ.+ı 56/2
[=2]

ṣaç- : saçmak, ekmek
ṣ.-ılmaz 65/7
ṣ.-ılur 22/10
[=2]

ṣadaḳa (Ar.): sadaka
ṣadaḳa vėr- (Ar.+T.): sadaka vermek
ṣ.-en 30/11
[=1]

ṣadā (Ar.): seda
ṣ. 37/2
ṣ.+sı 46/9, 34/4
[=3]

ṣaġ I : 1. sağ, hayatta, canlı . 2. salim, sağlıklı 3. doğru, gerçek
ṣ. 29/14, 30/1, 30/1, 61/12, 62/10, 71/1
[=6]

ṣaġ ol-: sağ olmak
ṣ.-ana 29/15
ṣ.-sun 74/7
[=2]

ṣaġ II : 1. sağ taraf 2. doğru, gerçek
ṣ.+a 67/2
ṣ.+dan 67/2
ṣ.+dır 56/15
ṣ.+la 65/4
[=4]

ṣaġır : sağır
ṣ. 30/4, 30/5, 58/9, 59/12
[=4]

ṣaġlıḳ : sağlık
ṣ. 30/2, 30/3, 30/4
ṣ.+la 73/12
ṣ.+a 56/16
[=5]

ṣaḥan (Ar.): sahan, yemek tabağı
ṣ. 52/10
[=1]

ṣāḥib (Ar.): sahip
ṣ.+i 7/2
ṣ.+in 67/8, 68/12
ṣ.+ine 39/11, 72/1
ṣ.+ini 60/5, 65/9
ṣ.+iniŋ 40/7
[=8]

ṣāḥibsiz (Ar.+T.): sahipsiz
ṣ. 65/6
[=1]

şaḳal : sakal
ş. 30/13, 30/14
ş.+a 55/1, 55/18
ş.+ı 31/2
ş.+ıŋ 30/15, 61/13
ş.+ıŋa 31/1
[=8]

şaḳın- : sakınmak
ş. 12/8, 26/13, 56/11, 56/7, 66/4, 66/5, 70/4
ş.-an 30/5
[=8]

şaḳınġan: sakıngan, koruyucu
ş. 46/1
[=1]

şaḳız : sakız
ş. . 54/7, 63/15, 69/4, 73/6
[=4]

şaḳla- : saklamak
ḳ. 67/1
ş.-nmaz 10/15
ş.-sun 9/1
[=3]

şaḳlıḳ : saklık, uyanıklık
ş.+la 32/1
[=1]

şal- : 1. salmak, göndermek 2. bırakmak 3. sallamak
ş. 57/1
ş.-ar 72/3
ş.-maz 56/7
ş.-ınca 18/2
[=4]

şaluvėr-: salıvermek
ş.-miş 57/3
[=1]

şaman: saman
ş. 50/9, 51/2, 60/13, 72/13
[=4]

şamanlıḳ: samanlık
ş. 14/11, 59/3
ş.+a 63/4
[=3]

sana : sana
s. 40/14, 53/7, 55/12, 57/2, 64/5, 72/9, 74/2
[=7]

Sarız : Kayseri'nin bir ilçesi
S. 57/10
[=1]

şan : san, ün
ş.+ı 6/8
[=1]

şan- : 1. sanmak 2. düşünmek, istemek
ş. 72/9
ş. 24/7
ş.-andan 15/15
ş.-duġıŋ 62/10
ş.-masunlar 39/3
ş.-ur 10/14, 20/8, 20/9, 22/3, 51/8, 73/8, 8/10
ş.-ursın 71/11
[=13]

şan'at (Ar.): sanat
ş.+ı 1/9, 31/3
ş.+ıŋ 27/5, 70/11
ş.+ıŋı 31/3
[=5]

şap : sap
ş.+ın 39/8
ş.+ıyla 36/7
[=2]

ṣapla- : saplamak
ṣ.-madan 65/12
[=1]

ṣapsız : sapsız
ṣ. 63/12
[=1]

ṣar- : sarmak
ṣ.-ılmaz 70/3
[=1]

ṣarar- : sararmak
ṣ.-ır 19/7
ṣ.-mış 52/13
[=2]

ṣarar (Ar.) : zarar
ṣarar ėt-(Ar.+T.): zarar vermek
ṣ.-er 30/13
[=1]

ṣarġı : sargı
ṣ. 63/5, 70/3
[=2]

ṣarı : sarı
ṣ. 59/7, 63/15, 73/6
ṣ.+sın 53/1
[=5]

ṣarıca arı: yaban arısı
ṣ. 29/13
[=1]

ṣarıḳ : sarık
ṣ.+ı 39/8
ṣ.+ıŋ 56/2
[=2]

ṣarıl- : sarılmak
ṣ.-ur 61/7, 73/6
[=2]

ṣarımsaḳ: sarımsak
ṣ.+ı 59/1
[=1]

ṣarāf (Ar.): sarraf, uzman
ṣ.+dır 15/6
[=1]

ṣarāy (Ar.): saray
ṣ. 14/11
[=1]

ṣarmaş ṭolaş: sarmaş dolaş
ṣ. 56/12
[=1]

ṣarp : sarp
ṣ.+a 56/6
[=1]

ṣat- : satmak
ṣ. 18/9
ṣ.-ar 4/13, 4/13, 67/13, 74/9
ṣ.-ılmaz 44/8
ṣ.-ılsun 47/5
ṣ.-ılur 44/7
ṣ.-ma 56/15
[=9]

ṣatun al-: satın almak
ṣ.-ınmış 56/12
[=1]

ṣav- : savmak
ṣ. 63/15, 73/5
ṣ.+lacak 73/5
ṣ.-ma 64/15
[=4]

şavaş- : savaşmak
ş.-ır 3/7
[=1]

şay- I : 1. saymak 2. saygı göstermek
ş. 56/1
ş.-ılmaz 61/13, 75/12
ş.-ılur 75/10
ş.-mamışlar 42/10
ş.-mışlar 42/9
[=6]

şaygısızlıḳ: saygısızlık
şaygısızlıḳ ėt-: saygısızlık etmek
ş.-di 64/6
[=1]

saz : saz
s. 34/8, 62/6
s.+ı 52/10
s.+larda 52/10
[=4]

şefā (Ar.): sefa, rahatlık
ş.+sını 10/12
[=1]

seç- : seçmek, ayrım yapmak
s.-mez 65/4
[=1]

segird- : seğirtmek
s.-ir 55/11
s.-me 16/5
[=2]

sek- : sekmek
s.-digim 23/13
[=1]

sekiz : sekiz (8)
s. 28/2
s.+e 56/16
[=2]

sekker (Far.): şeker bk. **şeker (Far.)**
s. 53/7, 71/10
[=2]

sėl (Ar.): sel
s. 29/6, 29/7
[=2]

selām (Ar.): selam
s.+a 72/9
s.+ın 47/7
[=2]

selāmet (Ar.): selamet
s.+le 73/12
[=1]

selāmü ʻaleyküm (Ar.): selam aleyküm
s.+den 20/1
[=1]

semir-: semirmek
s.-dikçe 38/12
[=1]

semizlik: semizlik
s. 28/5
[=1]

sen : sen
s. 28/11, 28/12, 28/5, 28/7, 40/15, 48/8, 52/6, 55/12, 67/3, 67/4, 74/11
s.+de 65/2, 74/10
s.+den 28/8, 28/9, 28/9, 48/8, 53/1, 53/14, 53/5
s.+i 10/11, 15/11, 20/14, 28/12, 39/3, 52/3, 62/14,

66/13
s.+iŋ 28/11, 34/8, 44/1, 50/2, 69/5, 75/2
[=34]

seped (Far.): sepet
s.+i 39/7
[=1]

serbest (Far.): serbest
s. 30/2
[=1]

serçe : serçe
s. 71/11
s.+den 36/11, 60/2
s.+ye 28/1
[=4]

şarp : keskin
ş. 30/12
[=1]

serdlik (Far.+T.): sertlik
s. 75/2, 72/7
[=2]

serḫoş (Far.) : sarhoş
serḫoş ol- (Far.+T.): serhoş olmak
s.-ur 44/13, 59/9
[=2]

serpil-: sıçramak (sıvı)
s.-ür 48/2
[=1]

sert ol-: sert olmak, haşin olmak
s. 66/2
[=1]

ses : ses
s. 70/5
s.+i 62/11
s.+iŋ 73/3
[=3]

sev- : sevmek
s.-digiŋe 22/8
s.-en 26/11
s.-er 11/2, 11/2, 24/12, 55/5
s.-erse 41/13
s.-ersin 50/14, 52/10
s.-me 12/12, 28/12
s.-mege 41/6
s.-meyeni 28/12
s.-mez 24/12, 30/5
[=15]

ṣevāb (Ar.): sevap
ṭ.+dan 64/13, 68/5
[=2]

sevin- : sevinmek
s.-ür 39/14, 39/14, 39/15
[=3]

seyrek: seyrek
s.+i 68/2
[=1]

seyrān (Ar.): gezinti yapılacak yer
seyrān ol- (Ar.+T.): gezinti yapılacak yer olmak
s.-ur 59/4
[=1]

sez- : sezmek, farkına varmak
s.-er 59/12
s.-meyen 28/1
[=2]

ṣūfī (Ar.): sufi, mutasavvıf
ṣ.+leriŋ 24/10

ṣ.+si 53/9, 56/2
ṣ.+sinden 42/4
[=4]

sı- : kırılmak
s.-dı 69/7
[=1]

ṣıç- : sıçmak bk. **sıç-**
ṣ.-an 71/14
ṣ.-ar 12/5, 71/14, 72/14
ṣ.-maḳ 34/5
[=4]

sıç- : sıçmak bk. **ṣıç-**
s.-dı 64/8
[=1]

ṣıçan : sıçan
ṣ. 30/8
ṣ.+ı 37/4, 39/6
ṣ.+ıŋ 30/10, 30/9
[=5]

ṣıçıt- : dışkı yaptırmak
ṣ.-maḳ 72/14
[=1]

ṣıçra- : sıçramak
ṣ.-dı 67/8
ṣ.-mış 38/14
ṣ.-r 19/2, 66/10
ṣ.-rsın 51/14, 51/15
[=6]

ṣıfāt (Ar.): sıfat, özellik
ṣ.+ıdır 22/12
[=1]

ṣıġ- : sığmak
ṣ.-mayacaḳ 70/14
ṣ.-maz 14/8, 52/3
[=3]

ṣıġırcıḳ: sığırcık kuşu
ṣ.+ıŋ 74/4
[=1]

ṣıḳ : sık
ṣ.+ından 68/2
[=1]

ṣıḳ- : sıkmak, sıkı tutmak
ṣ.-maġla 61/10, 61/10
ṣ.-maz 50/8, 54/9, 59/2
[=5]
dişini sıkmak: dişini sıkmak
ṣ. 54/15
[=1]

sır (Ar.): sır
s.+rıŋı 66/7
[=1]

ṣırt : sırt
ṣ.+ı 69/14
[=1]

sırcı (Ar.+T.): sır saklayan
s. 29/5
[=1]

sıtma : sıtma
s.+sı 66/11
s.+ya 50/6
[=2]

ṣıva- : sıvamak
ṣ.-nmaz 42/8
[=1]

sidük : sidik, idrar
s.+i 30/8
[=1]

sik : erkeklik organı
s. 65/3, 67/4, 71/1
s.+i 12/14, 68/9
s.+ime 55/15
s.+in 36/9, 65/7
s.+iŋ 55/6
s.+iyle 10/5, 15/5
[=11]

sik- : sikmek, (erkek) cinsel ilişkide bulunmak
s. 25/11, 35/6, 62/5
s.-en 25/6, 52/3, 62/14
s.-er 58/9
s.-mek 14/2
[=8]

sikiş : sikiş, cinsel ilişki
s. 73/11
s.+de 73/11
s.+i 27/9
[=3]

siŋek : sinek
s. 28/3
[=1]

siŋek vızıldısı: sinek vızıltısı
s. 60/10
[=1]

sini (Far.): sini
s. 10/1
[=1]

sipāhi (Far.): sipahi, asker
s.+ye 61/12
[=1]

sirke (Far.): sirke
s. 30/13, 43/8
[=2]

siy- : kedi, köpek işemek
s.-di 68/13
[=1]

siyek : çok küçük çiş yapan
s. 53/2
[=1]

siz : siz (1. çoğul kişi)
s.+e 51/14, 65/14
[=2]

şofra (Ar.): sofra
ş. 31/11
[=1]

şoġuḳ : soğuk bk. **şovuḳ**
ş. 51/11
ş.+dur 66/1
[=1]

şoḥbet (Ar.): sohbet
ş. 30/11, 39/2
[=2]

şoḳ- : sokmak
ş. 64/8, 72/9, 8/1
ş.-ar 10/11, 59/9
ş.-duġı 62/13
ş.-ma 10/11, 70/14
ş.-maġıla 19/10
ş.-mayan 54/12, 67/14
ş.-saŋ 55/2
[=11]

şol : sol, sol taraf
ş.+ını 65/4
[=1]

şol- : solmak
ş.-maz 67/1
[=1]

şoluḳ : soluk
şoluḳ al-: soluk almak
ş.-ayım 70/10
[=1]

şomun (Rum.): somun
ş.+ı 50/6
ş.+uŋ 31/12
[=2]

şoŋ : son
ş.+ı 38/1, 47/13, 52/1, 73/12
ş.+un 11/13
[=4]

şoŋra : sonra
ş. 26/8, 53/11, 59/8, 67/9, 68/2, 74/4
ş.+dan 20/13, 53/9
ş.+ya 58/4
[=9]

şoŋulayın: sonunda
ş. 74/13
[=1]

şor- : sormak
ş. 32/14, 49/4, 71/12
ş.-a 31/10, 31/10
ş.-ar 25/4, 51/10
ş.-arlar 5/14, 37/9
ş.-arsaŋ 29/8
ş.-maz 51/11
ş.-mışlar 27/5, 52/10
ş.-muşlar 6/14, 50/3, 63/6
ş.-ulmadığı 66/5
[=16]

şorış- : soruşmak, birbirine soru sormak
ş.-araḳ 23/9
[=1]

şovuḳ : soğuk bk. **şoġuḳ**
ş. 12/1, 18/6, 31/13
[=3]

şoy : soy, sülale, köken
ş.+ı 56/12, 57/2, 7/3, 67/2
[=4]

şoy- : soymak, dolandırmak
ş.-amamış 37/11
ş.-arlar 25/8
[=2]

şūrat (Ar.): surat, yüz
ş.+ıŋa 48/3
[=1]

şūret (Ar.): 1. resim 2. örnek, nüsha 3. şekil
ş. 41/6, 54/6
ş.+e 32/10
ş.+i 67/9
[=4]

söğ- : sövmek
s.-digin 62/14
[=1]

söyle- : 1. söylemek 2. konuşmak
s. 17/11, 20/5, 32/2, 48/1, 74/11
s.-me 18/4, 57/15, 66/5, 9/6
s.-mek 17/12
s.-mekde 22/6
s.-r 22/1
s.-yecek 29/4
s.-yelim 7/15
s.-yen 34/15, 54/14, 59/11, 72/11
s.-yenden 58/3
s.-yeni 29/4, 33/8
s.-yicek 22/1
[=21]

söylegen: konuşkan
söylegen ol-: konuşkan olmak
s.-ur 42/10
[=1]

söyleş-: konuşmak
s.-ür 3/3
[=1]

söylet-: söyletmek, konuşturmak
s.-digiŋ 67/6
s.-eni 29/4
s.-ir 43/6
s.-seŋ 37/4
[=4]

söz : söz
s. 22/5, 23/4, 28/13, 28/14, 28/14, 28/15, 29/1, 29/1, 30/1, 30/2, 35/5, 40/6, 57/15, 61/12, 63/1, 69/14, 72/5
s.+de 61/1
s.+i 28/14, 29/2, 42/9, 47/10, 58/13, 69/15
s.+in 12/9
s.+iniŋ 29/2
s.+ni 61/5
s.+ünden 66/13
s.+üŋ 62/5
[=29]
sözi geç-: sözü geçmek
s.-mez 48/5
[=1]
söz söyle-: söz söylemek
s.-me 64/9
[=1]

şu : su
ş. 14/5, 18/6, 20/6, 31/10, 31/4, 31/5, 31/6, 31/6, 31/7, 31/7, 36/8, 45/4, 47/1, 50/10, 51/11, 52/3, 52/5, 53/13, 60/14, 63/1, 69/6, 71/5
ş.+dandır 24/7, 59/10
ş.+ları 7/1
ş.+ya 35/7, 44/14
ş.+yı 31/13, 33/4, 48/8, 73/1
ş.+yına 25/13
[=31]

şuç : suç
ş. 31/8
ş.+ı 40/12
ş.+u 53/11
[=3]

şulḫ (Ar.): sulh, barış
ş. 59/14
[=1]

şun- : dokunmak
ş.-ma 48/8
[=1]

şusuzlıḳ: susuzluk
ş. 35/14
[=1]

şuva- : sıvamak
ş.-nmaz 51/12
[=1]

şubaşı: sübaşı, komutan
ş.+larıŋ 67/11
ş.+nıŋ 52/5, 71/7
[=3]

süd : süt
s. 61/9
s.+den 71/3
s.+in 54/10
[=3]

südsüz: sütsüz, sütü olmayan
s. 11/14
[=1]

sükūt (Ar.): sükut
s. 65/8
[=1]

süngi : süngü
s. 29/3
[=1]

sünnet (Ar.): sünnet
s. 52/9
[=1]

sür- I : sıvı bir şeyi bir şeyin üstüne sürmek
s.-er 40/4
s.-me 51/4
[=2]

sür- II: sürmek, kovmak
s.-erler 33/8
[=1]

süri : sürü
s.+si 60/5
[=1]

sürme : sürme
s.+yi 59/4, 68/3
[=2]

sürüt- : sürütmek, sürükletmek
s.-ürler 13/8
[=1]

sürüç-: tökezlemek
s.-en 17/10
[=1]

-Ş-

şākird (Far.): öğrenci, çırak
ş. 51/4, 63/11
ş.+i 72/2
[=3]

şamar: şamar, tokat
ş. 69/10
[=1]

şamata (Ar.): ses, gürültü
ş.+sı 55/11
[=1]

şār : bk. şehir
ş.+dan 33/8
[=1]

şarāb (Ar.): şarap
ş. 44/13, 59/9, 65/15
[=3]

şarṭ (Ar.): şart
ş. 47/15
[=1]

şaş- : şaşmak
ş.-ma 66/5
ş.-masun 71/7
[=2]

şaşı : şaşı
ş.+ya 29/8
[=1]

şaşkın: şaşkın
ş. 61/3
ş.+ı 69/12
[=2]

şaşḳınlıḳ: şaşkınlık
ş. 71/6
[=1]

şebek : şebek
ş.+in 5/13
[=1]

şehir (Far.): şehir
ş.+leriŋ 20/12
ş.+e 29/13, 6/5
ş.+iŋ 20/11, 29/12
[=5]

şeker (Far.): şeker bk. **sekker (Far.)**
ş. 33/3
ş.+le 34/9
[=2]

şer (Ar.): şer
ş. 24/5
ş.+re 24/5
ş.+i 3/13, 51/7
[=4]
şerre uġrā- (Ar.+T.): şerre uğramak
ş.-mayam 29/11
[=1]

şerīat (Ar.): şeriat
ş. 29/9
ş.+ı 29/10
[=2]

şey (Ar.): şey
ş. 64/12, 69/9
ş.+de 74/15
ş.+i 66/5
[=4]

şeyṭān (Ar.): şeytan
ş. 68/1
ş.+ıŋ 53/9, 56/2
[=3]

şikāyet (Ar.): şikâyet
ş.+e 35/3
[=1]

şimdi : şimdi
ş. 65/15
[=1]

şiş- : şişmek, kabarmak
ş.-di 69/2
[=1]

şişe (Far.): şişe
ş.+den 74/7
ş.+i 69/12
[=2]

şu : şu
ş. 41/15
[=1]

şüpheli (Ar.+T.): şüpheli
ş. 29/9
[=1]

-T-

ta : da, dahi
t. 18/9
[=1]

ṭa‘ām (Ar.): yemek
ṭ. 63/10
ṭ.+ı 70/14
ṭ.+ını 26/7
ṭ.+larda 57/5
[=4]

ṭaban : taban, ayağın alt yüzü
ṭ.+a 66/10
[=1]
ṭaban acısı: taban acısı
ṭ. 13/9
[=1]

ṭabānca: tabanca
ṭ. 32/10
[=1]

ṭabi‘at (Ar.): tabiat, yaradılış
ṭ.+ıdır 61/11
[=1]

taç (Ar.): taç
t.+ıyla 42/13
[=1]

ṭadın- : tadına alışmış, tadını almış
ṭ.-mış 32/5
[=1]

ṭaġ : dağ
ṭ. 24/12, 32/6, 32/7, 8/10
ṭ.+a 32/6, 33/6
ṭ.+dır 32/4
ṭ.+ın 33/6
ṭ.+lar 67/3
[=9]

taḥta (Far.): tahta
t.+sı 17/15
[=1]

ṭaḳ- : takmak
ṭ.-ıldı 68/10
ṭ.-ın 69/9
[=2]

taḫıl (Ar.): tahıl
t. 46/6
t.+dan 46/6
[=2]

ṭal- : dalmak
ṭ.-ar 61/4
[=1]

ṭala- : dalamak
ṭ.-maz 56/3
ṭ.-r 52/9, 68/14
[=3]

ṭalan- : dalanmak, çatmak
ṭ.-madan 34/1
[=1]

ṭalaşdır-: dalaştırmak
ṭ.-ma 2/13
[=1]

ṭalib (Ar.): talip, evlenmek isteyen kişi
ṭ.+i 12/1
[=1]

ṭam : dam
ṭ.+a 44/4
t.+dan 32/8, 32/9
[=3]

ṭama‘ (Ar.): açgözlülük
ṭ. 32/10
ṭ.+ın 37/6
[=2]

ṭama‘kār (Ar.+T.): tamahkâr
ṭ.- r 32/11
[=1]

ṭamar : damar
ṭ. 45/6
ṭ.+ı 63/14, 71/15
ṭ.+ından 43/8
[=4]

ṭamla ṭamla: damla damla
ṭ. 32/12
[=1]

ṭamu : cehennem
ṭ. 32/11
[=1]

Taŋrı : Allah
t. 15/7, 26/2, 39/6, 40/8, 43/6
t.+ya 46/11, 6/13
[=7]

tariḫ (Ar.): tarih
t. 74/15
[=1]

tarla : tarla
t.+ŋa 45/9
t.+ya 60/9, 65/11
[=3]

tasa : tasa, kaygı
t.+dan 16/13
[=1]

Tatar : Tatar
t. 74/8, 75/10
[=2]

ṭanu- : tanır
ṭ.-r 15/6, 68/12
[=2]

ṭar : dar
ṭ. 13/7, 19/10
[=2]

ṭarı : darı bk. **ṭaru**
ṭ. 22/10, 57/11, 57/12, 66/7
[=3]

ṭarıl- : darılmak
ṭ.-dıŋsa 57/11
ṭ.-maḳ 16/10
[=2]

ṭarlıḳ : darlık
ṭ. 44/9
[=1]

ṭart- : 1. örtmek 2. tartmak, ölçmek
ṭ.-an 12/15
ṭ.-ar 15/2
[=2]

ṭaru : darı bk. **ṭarı**
ṭ. 55/2, 60/2, 65/7
[=3]

ṭaş : taş
ṭ. 12/6, 13/3, 15/8, 17/13, 19/1, 25/10, 28/1, 32/4, 46/10, 48/4, 50/10, 51/2, 58/11, 63/13, 63/7, 70/5, 75/7
ṭ.+dan 4/11, 48/10
ṭ.+ı 66/13

ṭ.+ından 69/12
[=21]

ṭaş- : taşmak
ṭ.-ınca 63/3
ṭ.-ma 25/5
[=2]

ṭaşaḳ : taşak
ṭ. 67/4
ṭ.+ı 52/6
ṭ.+ına 55/5
[=3]

ṭaşı- : taşımak
ṭ.-r 16/12, 25/6
ṭ.-yayım 69/6
[=3]

ṭaşlı : taşlı
ṭ. 46/6
[=1]

ṭatlı : tatlı bk. ṭatlu
ṭ. 53/4
[=1]

ṭatlu : tatlı bk. ṭatlı
ṭ. 16/14, 27/9, 32/2, 32/2, 35/14, 35/5, 4/8, 43/8
[=8]

ṭatsız : tatsız
ṭ. 9/15
[=1]

ṭav : tav, uygun zaman
ṭ.+ında 69/10
[=1]

ṭavar : davar
ṭ. 43/9
ṭ.+ıŋ 24/4, 32/14, 42/15
[=4]

ṭavla (Ar.): ahır
t. 6/10
[=1]

tavuḳ : tavuk bk. **ṭavuḳ**
t. 20/6
[=1]

taze : taze
t.+den 69/11
t.+ye 69/11
[=2]

ṭavşan: tavşan
ṭ. 14/6, 33/4, 33/6
ṭ.+ı 33/5
[=4]

ṭavul (Ar.): davul
ṭ.+uŋ 34/4
[=1]

ṭavuḳ : tavuk bk. **tavuḳ**
ṭ. 19/5, 3/5, 36/6, 51/7, 62/7
ṭ.+ı 37/15, 53/14
[=7]

ṭayan- : dayanmak, tahammül etmek
ṭ.-dığım 67/3
ṭ.-ma 35/7
ṭ.-madığın 32/3
ṭ.-madığıŋ 70/12
ṭ.-maz 33/1
ṭ.-ur 70/13
[=6]

ṭırnaḳ : tırnak
ṭ. 1/3
ṭ.+dan 1/7
[=2]

ṭāli‘ (Ar.): tali, ikincil
ṭ. 54/8
[=1]

ṭālu‘ (Ar.): seçkin
t. 73/14
[=1]

ṭārḫun (Ar.): tarhun, dereotu
ṭ. 56/14
[=1]

ṭārḫuncı (Ar.+T.): tarhuncu veya dereotu yetiştiren veya satan
ṭ.+ya 56/14
[=1]

tek : tek
t. 67/5, 74/6
[=2]

teke : teke
t.+den 61/9
[=1]

tekke (Ar.): tekke bk. **tekye (Ar.)**
t.+yi 21/3
[=1]

tekye (Ar.): tekke bk. **tekke (Ar.)**
t.+sine 52/1
[=1]

tel : tel
t.+ine 63/14, 64/1
[=2]

ten : ten, deri
t.+i 39/14
[=1]

teneşür (Far.): teneşir tahtası, ölü tahtası
t. 23/2
t.+i 17/15
[=2]

terāzī (Far.): terazi
t. 63/9
[=1]

terāzü (Far.): terazi bk. **terāzī**
t. 74/15
t. 41/8
[=2]

terk eyle- (Ar.+T.): terk etmek bk. **terk ėt- (Ar.+T.)**
t.-mez 27/11
[=1]

terk ėt- (Ar.+T.): terk etmek bk. **terk eyle- (Ar.+T.)**
t.-erse 27/10
[=1]

teşviş (Ar.): karıştırma
t.+i 11/6
[=1]

tevbe (Ar.): tövbe
t. 41/7
t.+leri 52/5
[=2]

tėz : tez, çabuk
t. 14/10, 21/4, 21/4, 33/4, 34/6, 36/15, 48/14
[=7]

tımār (Far.): tımar, bakım, ihtimam
t. 2/7
t.+dan 30/2, 61/12
[=3]

tiryāḳ (Ar.): tiryak, panzehir
t. 62/13, 69/10
[=2]

ṭoġ- : doğmak
ṭ.-ar 58/13, 61/5, 66/7
ṭ.+dı 33/7
ṭ.-duġı 39/12
ṭ.-madıḳ 65/10
ṭ.+dan 33/10
[=7]

ṭoġan : doğan kuşu
ṭ. 56/7
[=1]

ṭoġmadıḳ: doğmadık
ṭ. 33/9
[=1]

ṭoġra- : doğramak
ṭ.-yan 49/8
[=1]

ṭoġrı : doğru
ṭ. 14/14, 33/7, 7/15
ṭ.+dadır 23/4
ṭ.+dın 66/5
ṭ.+ya 33/8, 58/10
[=7]

ṭoġrıcaḳ: doğru olan, dürüst olan
ṭ. 33/11
[=1]

ṭoġrıl- : dorulmak, düzelmek
ṭ.-masa 7/14
ṭ.-ur 58/12
[=2]

ṭoġrılıḳ: doğruluk
ṭ.+ına 29/8
[=1]

ṭoġur- : doğurmak
ṭ.-an 51/9
[=1]

ṭoġuş : doğuş, doğuş şekli
ṭ.-undan 16/3
[=1]

ṭoḳ : tok
ṭ. 33/12, 33/13, 51/3, 71/15
[=4]

ṭoḳun-: dokunmak
ṭ. 26/13, 56/8, 64/1
ṭ.-ma 63/14, 75/4
ṭ.-muş 2/3, 36/10
[=7]

ṭoḳuz : dokuz (9)
ṭ. 17/14, 17/7, 17/7, 28/2, 33/8, 33/13, 64/10
ṭ.+a 56/16
ṭ.+ı 5/5, 54/13
[=10]

ṭorba : torba
ṭ. 60/11, 60/3
ṭ.+sı 50/5, 53/8, 68/9
ṭ.+sıyla 6/9
ṭ.+yı 1/2
[=7]

ṭorı : doru (at)
ṭ. 5/3
[=1]

ṭorlaḳ : genç, toy
ṭ. 45/10
[=1]

ṭol- : dolmak
ṭ.-maz 53/8
[=1]

ṭolan- : dolanmak
ṭ.-maḳ 34/2
[=1]

ṭolaş- : dolaşmak
ṭ. 66/11, 68/7
ṭ.-ır 37/6
ṭ.-ma 24/4, 25/5
ṭ.-mış 68/9
ṭ.-up 68/4
[=6]

ṭolu : dolu, dolmuş
ṭ. 36/3, 50/5
[=2]
ṭolu ṭolu: dolu dolu, çokça
ṭ. 74/2
[=1]
ṭolu ur-: dolu vurmuş, doluya tutulmuş
ṭ.-muş 65/11
[=1]

ṭon : don, elbise, pantalon
ṭ. 11/12, 50/13, 57/15
ṭ.+unıŋ 56/9
[=4]

ṭoŋa ḳal-: donakalmak
ṭ.-ur 58/4
[=1]

ṭoŋuz : domuz
ṭ. 33/15, 34/2, 60/10, 60/8, 60/8, 60/9
ṭ.+a 34/1, 57/1
ṭ.+dan 33/14
ṭ.+ı 57/1, 74/1
ṭ.+uŋ 60/7
[=12]

ṭop : top, yığın
ṭ. 64/6
[=1]

ṭopal : topal
ṭ. 32/2
[=1]

ṭopraḳ: toprak
ṭ. 28/15
[=1]

ṭopsuz : topsuz, topu olmayan
ṭ. 63/9
[=1]

torba : torba
t. 38/1
[=1]

ṭoy kuşu: kızıl renkli bir kuş
ṭ. 59/8
[=1]

ṭoy- : doymak
ṭ.-amayacağı 36/4
ṭ.-ar 3/8
ṭ.-dığı 37/5
ṭ.-duġı 39/12
ṭ.-maz 38/9, 12/3, 3/8, 47/12
ṭ.-ulmaz 57/8
ṭ.-unca 34/12, 34/5
[=12]

ṭoyur- : doyurmak
ṭ.-an 27/2
ṭ.-maz 35/15
ṭ.-ur 3/2
[=3]

toz : toz
t.+ı 55/18, 28/4
[=2]

töre : töre
t.+si 15/1
[=1]

ṭudaḳ : dudak bk. **ṭuṭaḳ**
ṭ. 60/2
[=1]

ṭul ʻavrat: dul kadın
ṭ. 34/3
[=1]

ṭur- : durmak
ṭ. 68/7, 68/7
ṭ.-ma 70/13
ṭ.-malı 72/10
ṭ.-mayup 33/1
ṭ.-maz 11/12, 50/13
ṭ.-muşdur 23/3
ṭ.-ur 25/13
[=9]

ṭurıl- : durulmak bk. **durul-**, **ṭurul**
ṭ.-ur 31/10
[=1]

ṭurna : bir kuş
ṭ.+nıŋ 65/12, 69/8
[=2]

ṭurna teli: turna teli
ṭ. 69/9
[=1]

turp : turp
t.+uŋ 68/2
[=1]
turp ṣıḳ-: turp sıkmak
t.-ayım 56/3
[=1]

tut : dut
t. 30/8
[=1]

ṭurul- : durulmak bk. **durul-**, **ṭurıl**
ṭ.-maz 31/11, 31/8
[=2]

ṭut- : 1. tutmak, yakalamak 2. avlamak
ṭ. 14/15, 15/1, 46/3, 46/3, 49/1
ṭ.-amaz 14/6
ṭ.-an 14/10, 16/15
t.-ar 14/5, 2/12
ṭ.-ma 7/9, 45/2
ṭ.-mayanı 1/12
ṭ.-maz 39/6, 48/4
[=17]

ṭuṭaḳ : dudak bk. **ṭudaḳ**
ṭ.+ı 35/14
[=1]

ṭutıl-: yakalanmak, yakayı ele vermek
ṭ.-ulmadıḳ 32/15
ṭ.-ulmaz 8/4, 60/3
ṭ.-ılur 21/6, 38/2
ṭ.-ulur 8/4
[=7]

ṭutuş- : tutuşmak, alev almak
ṭ.-ur 9/14
[=1]

ṭuy- duymak
ṭ.-ar 15/7, 37/13
ṭ.-ulmadıḳ 73/3
[=3]

ṭuyur- : 1. duyurmak 2. ifşa etmek
ṭ.-sun 15/11
[=1]

tuz : tuz bk. **ṭuz**
t. 57/7, 68/9, 73/4
[=3]

ṭuz : tuz bk. **tuz**
ṭ. 33/1, 6/7
ṭ.+ıla 6/7
[=3]

ṭuzlu : tuzlu
ṭ. 33/3
[=1]

ṭuzsuz : tuzsuz
ṭ. 33/2, 63/10
[=2]

tükrük: tükrük
t.+dür 28/4
[=1]

tükür- : tükürmek
t.-me 48/2
[=1]

tükürik: tükrük
t.+iŋ 63/6
[=1]

Türk : Türk
t. 20/10, 20/11, 20/12, 20/13, 20/6, 20/8, 20/9, 34/13, 44/10, 64/13, 69/3
t.+e 20/14, 20/15, 21/1, 68/15
t.+iniŋ 70/6
t.+üŋ 42/4, 69/2
[=18]

Türklik: Türklük
t.+i 69/2
t.+in 69/1
[=2]

tüy : tüy
t.+i 30/9, 5/13
[=2]

tüy bit-: tüy bitmek, tüylenmek
t.-mez 43/3
[=1]

-U-

uç : uç
u.+unda 57/3
[=1]

ucuz : ucuz
u. 20/9, 9/14
[=2]

uç- : uçmak
u.-an 62/15
u.-ar 37/2, 37/2, 75/8
[=4]

uġra- : (bela vs.) uğramak, tutulmak
u.-maḳ 24/14
u.-dı 73/4
[=2]

uġrı : hırsız
u. 32/15
[=1]

uġrılıḳ : hırsızlık
u. 10/15
[=1]

uġurlı : uğurlu
u.+sı 54/6
[=1]

ula- : ulamak, başka tarafla birleştirmek
u. 31/14
[=1]

ulaş- : yakınlık kurmak
u.-ma 11/7
[=1]

ʻulemā (Ar.): ulema, bilginler
u. 70/3
[=1]

ulu : ulu (kişi), büyük
u. 12/7, 12/7, 12/9
u.+nuŋ 28/10
u.+ya 28/9
[=5]

ulu- : ulumak
u.-yuḳalur 12/9
[=1]

um- : ummak
u. 54/11
u.-an 53/5
u.-dıġım 57/9
u.-duġın 38/10, 75/5
u.-ma 52/6, 53/5
u.-sun 53/5
u.-ulmayan 13/3
[=9]

un : un
u. 25/3
[=1]

unsuz : unsuz
u. 61/8
[=1]

unut- : unutmak
u. 55/12
u.-ma 56/11
u.-maz 68/14
[=2]

ur- : vurmak, dövmek
u.-anı 67/14
u.-anıŋ 70/7
u.-dı 67/9
u.-ma 48/15, 64/1

u.-maġla 16/15
u.-mazlar 17/10
u.-sun 67/15
u.-ulmaz 17/14
[=9]

urġān : urgan
u.+ıla 10/7
[=1]

ustā (Far.): usta
u.+dan 31/3
[=1]

uşaḳ I : 1. uşak, hizmetçi
u. 10/8, 72/6
[=2]

uşaḳ II: çocuk, evlat
u.+ı 60/1
[=1]

utan- : utanmak
u.-anıŋ 9/10
u.-ır 34/15
u.-sun 51/9
u.-ur 45/3, 48/7, 56/11, 66/12
[=7]

uşlad-: akıllandırmak, uslandırmak, aklını başına getirmek bk. **uşlıd-**, bk. **uşlulud**
u.-ır 42/12, 50/11
[=2]

uşlan- : uslanmak
u.-ur 74/15
[=1]

uşlu : akıllı
u. 14/4, 25/10, 29/3, 62/2, 62/3, 66/9
[=6]
u.-ır 8/13
u.-dur 15/3
[=1]

uşsuz : akılsız
u. 63/13
[=1]

uy- : uymak, uyum göstermek
u. 40/15, 72/12
u.-madı 40/14
u.-maz 10/2
u.-mazsa 72/12
[=5]

uyansız- : hazırlanmamış, düzgün olmayan, uygun olmayan
u. 13/5
[=1]

uydur-: uydurmak, uygun hale getirmek
u. 45/13, 45/13
[=2]

uyḫu : uyku
u. 13/6
u.+dan 26/8
[=2]

uyu- : uyumak
u.-mayana 53/15
u.-maz 26/10, 31/7
u.-r 26/9, 31/7, 64/15
u.-yanıŋ 53/15
[=7]

uza- : 1. uzatmak bk. **uzat-**
2. uzamak u.-r 27/4, 67/4
[=2]

uzaḳ : uzak
u. 10/6, 10/7, 34/7
u.+dan 34/4, 62/12
[=5]

uzat- : uzatmak bk. **uza-**
u. 13/7, 24/5, 48/6, 61/13
u.-ır 19/3
u.-ma 24/5
[=6]

uzun : uzun
u. 23/12, 55/10, 55/3
[=3]

-Ü-

üç : üç (3)
ü. 14/13, 20/10, 9/15
[=3]

üçünci : üçüncü (3.)
ü.+de 51/15
ü.+si 14/12
[=2]
[=5]

üfür- : üfürmek
ü.-di 52/3
[=1]

ügür- : sallamak, hareket ettirmek
ü.-ür 42/11
[=1]

ür- : ürmek, havlamak
ü.-er 15/10, 15/10, 55/6, 55/7
ü.-erse 4/5
ü.-mekle 60/6
ü.-ür 61/15
[=7]

üst : üst
ü.+i 47/2
ü.+inde 52/8
ü.+ünde 1/8, 18/2, 57/3, 74/7
ü.+ündedir 8/7
[=7]

üstād (Far.): üstat, usta
ü.+ımdan 74/15
ü.+ımıŋ 51/8
ü.+ın 51/4
[=3]

üstādsız (Far.+T.): üstadsız, rehbersiz
ü. 63/11
[=1]

üstün : üstün
ü.+dür 63/3
[=1]

üş- : üşüşmek
ü.-e 44/10
[=1]

üşen- : üşenmek
ü.-eniŋ 70/10
[=1]

üşendi: üşengeç
ü.+si 73/13
[=1]

üşü- : üşümek
ü.-müş 10/10
[=1]

üşügen: çok çabuk üşüyen kişi
ü. 30/9
[=1]

üz- : üzmek
ü.-er 47/9, 47/9
[=2]

üzer : üst kısım
ü.+inde 17/15
ü.+iŋe 19/2, 48/2, 48/9
[=4]

üzre : üzerine, üstüne
ü. 61/15
[=1]

üzüm : üzüm
ü. 10/8, 52/6
ü.+i 10/8, 52/6

üzümsüz: üzümsüz
ü.+süz 18/13
[=1]

-V-

va : bıldırcının uçarken çıkardığı ses
v. 37/3
[=1]

vaḳit (Ar.): vakit
v. 18/14
v.+i 74/14
v.+inde 40/5, 44/12, 58/14, 68/5
v.+iŋ 74/14
v.+iyle 15/4, 8/12
[=9]

vaḳitsiz (Ar.+T.): vakitsiz
v. 21/9
[=1]

var : var
v. 38/5, 38/5, 13/15, 17/1, 19/12, 19/13, 29/1, 29/1, 29/5, 29/5, 31/5, 37/9, 42/1, 44/7, 44/8, 45/4, 52/8, 52/9, 53/15, 55/4, 57/3, 61/13, 64/1, 73/15, 74/10, 74/11
v.+dır 2/9, 21/10, 41/12, 45/6
v.+dur 67/12
v.+ın 44/8
v.+sa 11/8, 7/9
v.+şa 17/1
[=35]

var- : varmak
v. 4/5, 58/7
v.-amaz 16/6
v.-ana 66/14
v.-dıġınca 26/5
v.-dım 36/15, 50/7
v.-duġıŋ 28/10
v.-ır 21/8, 71/3, 9/9
v.-ırsa 16/6
v.-ma 22/8, 36/2, 4/4, 58/7
v.-madan 58/1
v.-maḳ 44/6
v.-maz 56/6, 65/7, 72/3
v.-ur 73/12, 73/13
[=23]

varış- : varış, varma işi
v.-ına 60/11
[=1]

varlıḳ : varlık, zenginlik
v.+a 44/9
v.+dan 30/2
[=2]

vāy : eyvah, vah vah
v. 44/10, 44/10, 44/11, 44/11, 49/6, 67/3
[=6]

ve (Ar.): ve
v. 17/5, 19/7, 22/1, 31/9, 44/5, 49/9, 53/10, 59/12, 61/11, 62/11, 62/5, 65/12, 65/14, 65/7, 69/8, 73/5, 74/12, 74/15
[=18]

vefā (Ar.): vefa
v. 35/7
[=1]

veled (Ar.): çocuk
v. 45/11
[=1]

vėr- : vermek
v. 64/2
v.-diŋ 52/14
v.-e 44/14
v.-emez 9/3

v.-en 40/10, 44/12, 44/8, 51/5, 54/14, 68/4, 7/11, 70/13, 72/11
v.-enden 29/2
v.-eni 23/15
v.-ilmiş 68/15
v.-ir 6/6, 26/2
v.-irler 65/5
v.-megi 24/11
v.-mek 74/12
v.-mezler 11/1, 55/13
v.-mişler 20/15
v.-sün 50/15, 9/1
v.-üp 67/6, 36/7
v.-ürler 35/11
[=29]

vėrecek: verecek, borç
v. 69/11
v.+in 9/3
[=1]

vėregen: 1. eşcinsel 2. verici, cömert
v. 21/11, 53/10, 55/13
[=3]

vėresi : veresiye alınmış, veresiye borcu olan bk. **vėresiye**
v.+dir 56/2
[=1]

vėresiye : veresiye bk. **vėresi**
v. 44/13, 44/14, 59/9
v.+de 56/15
v.+den 20/4
v.+dir 41/13
[=6]

vėriş : veriş, para ödeme
v.+ne 56/15
[=1]

vırarak vırarak : vırak vırak (kurbağa sesi)
v. 56/17
[=1]

virāne (Ar.): virane
v.+dir 67/2
[=1]

-Y-

ya : ya ya, ya da, veya
y. 7/1, 7/1, 15/6, 21/2, 21/2, 44/4, 44/5, 45/12, 45/13, 46/2, 46/3, 55/16, 55/17, 65/2, 65/2, 67/12, 68/7, 68/7, 69/13, 69/14, 73/2, 73/14
[=21]

yabān (Far.): yaban, yabancı yer
y.+a 1/12, 72/2
y.+da 13/4
[=3]
yabana git- (Far.+Tr.): boşa gitmek, işe yaramamak
y.-er 11/8
[=1]

yad : yabancı
y. 44/9, 46/1, 46/1
[=3]

yağ : yağ
y. 36/3, 60/4
y.+ı 39/5, 40/3, 54/15, 55/5
y.+ınca 47/6
y.+ıŋ 17/3
[=8]
yağ bağla-: yağ bağlamak
y.-dı 73/10
[=1]

yağ- : yağmak
y.-ar 41/9, 45/9
y.-sa 36/1
[=3]

yağlıḳ: yağlık
y. 50/12
[=1]

yağlu : yağlı?
y.+dur 73/1
[=1]

yağmur: yağmur
y. 45/9, 47/6
y.+a 39/4
y.+dan 50/3
y.+dur 44/2
[=5]

yağmurlı: yağmurlu
y. 47/4
[=1]

yaḫşı : güzel
y. 56/4
[=1]

yaḳ- : yakmak
y.-an 71/4
y.-ar 51/12, 66/13
[=3]

yaḳa : yaka
y.+mıza 27/12
y.+sını 5/10
[=2]

yaḳın : yakın
y.+dır 55/12
[=1]

yaḳış- : yakışmak bk. **yaḳuş**
y.-ır 70/12
y.-ur 27/6, 74/9
[=3]

yaḳışdır-: yakıştırmak, uydurmak
y.-ur 30/4
[=1]

yaḳışıḳlı: yakışıklı, güzel görünümlü
y. 67/9
[=1]

yaḳuş-: yakışmak, uygun düşmek
bk. **yaḳış**
y.-ur 61/15
[=1]

yaldır : yaldır, patavatsız, açıkgöz
y.+ 46/1
[=1]

yala- : yalamak
y.-ma 63/6
y.-r 16/15, 69/12, 69/13, 74/8
[=5]

yalan : yalan
y. 34/14, 47/12, 52/2
y.+ı 48/1
y.+ıŋ 47/13, 52/2
[=6]
yalan söyle-: yalan söylemek
y.-r 68/10
y.-yeniŋ 55/7
[=2]

yalancı: yalancı
y. 47/14
y.+nıŋ 58/10
y.+ya 47/15
[=3]
yalancı dünya: yalancı dünya, fani dünya
y.+yı 73/2
[=1]

yalancılıḳ: yalancılık
y. 47/14
[=1]

yalaş- : yalaşmak, birbirini yalamak
y.-ıraḳ 23/8
[=1]

yalıŋız : yalnız, tek başına
y. 2/12, 26/9, 26/9, 46/10, 46/10, 46/8, 46/9, 46/9
[=8]

yalŋızlıḳ: yalnızlık
y. 46/11
[=1]

yā Mecīd: ya Mecit (Allah'ın ismi)
y. 49/12
[=1]

yan : yan, taraf
y.+ına 36/2, 66/14
y.+ında 70/3, 70/4
y.+ındadur 55/17
[=7]

yan- : yanmak
y.-an 49/5
y.-ar 38/3, 46/7
y.-ınca 46/6
y.-masun 9/12
y.-mış 16/4, 55/11, 58/10
[=8]

yaŋa : yana, tarafa
y. 48/9, 49/3, 52/8
[=3]

yanıl- : yanılmak bk. **yaŋıl**
y.-ur 21/5
[=1]

yaŋıl- : yanılmak bk. **yanıl**

y.-dığına 70/2
y.-mayınca 57/11
[=2]

yanınca: yanında, yan tarafında
y. 1/11, 37/13, 38/3
[=1]

yanī (Ar.): yani
y. 48/14
[=1]

yanḳulan-: yankılanmak
y.-ursa 32/5
[=1]

yanlış : yanlış
y. 46/7
[=1]

yanşak: geveze
y.+ıŋ 58/8
[=1]

yap- : yapmak, bina etmek
y.-duġı 35/4
y.-maḳ 45/13
[=2]

yapış : yapışkan
y.-dır 55/10, 56/11
[=2]

yapış- : 1. yapışmak 2. eliyle tutmak
y.-dıġını 73/6
y.-ur 63/15, 69/10
[=3]

yapraḳ : yaprak
y. 30/8
[=1]

yapu : yapı
y.+dan 45/14
[=1]
yapu ṭaşı: yapı taşı
y. 45/14
[=1]

yār (Far.): yar, dost
y. 35/8, 53/3
y.+dan 67/15
[=3]

yara- : yaramak
y.-maz 19/9, 33/7, 4/7, 54/12
y.-r 19/9, 54/3, 65/14
[=7]

yaraḳ I: 1. silah 2. erkeklik organı
y.+ın 32/3, 46/15, 70/12
[=3]

yaraḳ II: hazırlık
y. 36/12
[=1]

yaramaz: yaramaz
y. 34/1, 4/7, 46/12, 59/6
y.+a 54/3
y.+ıŋ 46/12
[=6]

yaramazlıḳ: yaramazlık, kötülük
y. 15/14
y.+a 15/13, 15/14
[=3]

yarāsa: yarasa
y.+ya 42/7
[=1]

yaraş- : yaraşmak
y.-maz 18/14
y.-ur 1/9, 12/4, 14/4, 22/6,

46/11, 62/5
[=7]

yaraşıḳ: yaraşma, uygun olma
y.+ıdur 28/5
y.+ıyla 69/9
[=2]

yarat- : yaratmak
y.-mış 22/15
[=1]

yardımcı: yardımcı
y.+dır 58/10
y.+ŋ 25/2
[=2]
yardımcı ol-: yardımcı olmak
y.-ur 33/9
[=1]

yarı : yarı bk. **yaru**
y.+sıdır 57/13
[=1]

yarınki: yarınki
y. 46/3
[=1]

yārsız (Far.+T.): yarsiz, dostsuz
y. 35/8, 53/3
[=2]

yaru : yarı bk. **yarı**
y.+sıdır 62/15
[=1]

yaşdıḳ: yastık
y. 13/6, 30/1
[=2]

yaş : yaş, yaşanmış yıl
y. 38/3, 46/5, 46/6, 47/6, 58/12, 71/10, 9/5
y.+da 64/3
y.+ın 31/1
y.+ına 60/12
y.+ında 13/4
[=11]

yaşa- I: yaşamak
y.-dıḳca 4/8
y.-maz 35/2
y.-sın 67/14
y.-sun 54/13
y.-yan 22/11, 70/1
[=6]

yaşa- II: 1. yaşlanmak 2. tecrübelenmek
y. 47/3
[=1]

yaşlu : yaş dolu, yaşlı, yaşarmış
y. 58/6
[=1]

yat- : 1. yatmak 2. boş durmak
y. 3/11, 56/14, 62/1, 70/8
y.-an 14/13, 45/15, 62/3, 72/12
y.-ır 50/12
y.-ma 70/8
y.-urken 42/11
[=11]

yataḳ : yatak
y.+ı 67/2
[=1]

yatluluḳ: fenalık, kötülük
y. 26/11
[=1]

yavan etmek: yavan ekmek

y. 67/5
[=1]

yavaş : yavaş
y. 38/12, 44/6, 65/1, 66/2
[=4]

yavaşlıḳ: yavaşlık
y. 72/6, 72/7
[=2]

yavi: yitik, kayıp
yavi ḳıl-: yitirmek, kaybetmek
y.-ursaŋ 32/14
[=1]

yavrı : yavru
y.+sı 38/4
[=1]

yavuz : yavuz, kötü
y. 18/10, 37/8, 44/5
[=3]

yavuzlıḳ: kötülük
y.+ı 10/1
[=1]

yay : yay
y.+dan 2/15
y.+dır 28/13
[=2]

yayan : yayan, yaya
y.+nıŋ 49/6, 49/6
[=2]

yayalıḳ: yayalık, yayan yürüme
y.+dan 49/7
[=1]

yayġara: yaygara
y.+sın 70/7
[=1]

yaz : yaz
y. 52/7
y.+a 36/1
[=2]

yaz- : yazmak
y.-arlar 41/6
y.-ılan 16/13
[=2]

yazın : yazın
y. 46/4
[=1]

yė- : yemek
y. 26/3, 26/7, 32/2, 53/11, 57/15, 64/9, 70/8
y.-digi 57/10
y.-dügin 64/10
y.-dügin 38/11
y.-me 4/10, 70/9
y.-medügin 39/14
y.-mek 18/15, 19/5, 22/12
y.-mekle 40/9, 61/15
y.-mem 3/2
y.-meyen 73/8
y.-mez 17/3, 38/10, 57/10, 71/4, 75/5
y.-miş 43/1, 71/14
y.-nen 49/5
y.-nmedik 48/3
y.-nmez 45/2
y.-r 34/12, 34/13, 5/10, 5/11, 5/7, 5/7, 56/8, 65/15, 65/6, 75/5
y.-rdi 7/14
y.-rler 38/5
y.-se 39/14
y.-yemeyecegin 46/14
y.-yemezsem 12/6

y.-yesin18/9; 56/1, 63/7
y.-yen 16/11, 38/8, 2/12, 33/4, 49/8, 54/7
y.-yüp 43/12
[=54]

yėd- : yedmek, çekerek beraberinde götürmek
y.-er 72/6
[=1]

yėdür-: yedirmek, yemesine müsaade etmek
y.-mezler 74/13
y.-ürler 38/5
[=2]

yėg : yeğ, daha iyi, en iyisi
y.+dir 10/5, 20/1, 20/2, 20/4, 26/15, 3/13, 30/2, 30/3, 33/2, 34/5, 35/13, 35/5, 36/14, 41/15, 51/7, 51/7, 68/2, 7/10
y.+dir 9/13, 34/2, 47/11, 49/7, 62/4, 72/11, 72/8
y.+dür 35/2, 45/10, 45/15, 46/2, 46/4, 46/6, 55/15, 63/8
[=32]

yėl : yel, rüzgâr
y. 52/3, 66/1
y.+e 48/2
y.-er 1/11
[=4]
yėl al-: yel almak, yok olmak
y.-ur 59/6
[=1]

yėl- : koşmak
y.-er 69/4
y.-me 56/7
[=2]

yėm : yem
y.+in 49/1
[=1]

yėmek: yemek
y. 22/12, 42/6
y.+den 12/8, 34/5
y.+in 70/8, 70/9
y.+le 57/8
[=7]

yėmiş : yemiş, meyve
y.+i 44/15
[=1]

yėmişsiz: yemiş, meyve
y. 50/13, 63/12
[=2]

yėŋ- : yenmek
y.-mişdir 29/10
y.-ilen 47/12
[=1]

yėŋi : yeni
y. 6/3, 6/5, 26/2
[=3]

yėŋice: yeni (sonradan)
e. 47/6
[=1]

yėnil : hafif
y. 7/5
[=1]

yėŋile-: yenilemek
y.-ndi 2/6
[=1]

yėr : yer

y. 38/10, 41/10, 47/6, 47/2, 52/4, 62/14, 65/1, 70/1
y.+de 1/4, 14/7, 38/13, 10/15, 10/15, 18/12, 25/10, 36/5, 39/12, 47/13, 63/14, 74/12, 8/9
y.+dedir 39/12
y.+deki 46/13, 66/2
y.+den 29/7, 31/4, 40/3, 47/2
y.+e 20/10, 21/11, 21/8, 39/7, 48/13, 52/3, 53/10, 58/7, 58/7, 65/5, 66/5, 7/3, 73/7
y.+i 10/7, 37/6, 51/11
y.+in 14/5
y.+inde 50/10, 70/5
y.+indedir 65/3
y.+ine 1/6
y.+iŋ 46/15, 47/1, 47/2, 50/6
[=50]

yėr- : yermek, hor görmek
y.-mez 65/4
[=1]

yėt- : yetmek, yeterli olmak
y.-en 72/12
y.-enedir 72/12
y.-er 5/6, 17/8, 54/3, 55/9, 55/9, 57/1
y.-mez 70/2
y.-ti 60/5
[=10]

yėtiş- : yetişmek, yetmek
y.-ür 46/13
[=1]

yığ- : yığmak, toplamak
y.-an 48/13
[=1]

yıḳ- : yıkmak
y.-anıŋ 54/5
y.-maḳ 45/14
y.-ar 5/8
[=3]

yıl : yıl, sene
y. 36/12, 54/1, 54/2, 67/14
y.+ında 71/14
[=5]

yıḳa- : yıkamak
y.-nmaz 50/4
[=1]

yıḳıl- : yıkılmak, çökmek
y.-maz 35/4
[=1]

yılan : yılan
y. 54/12, 67/9, 67/14
y.+a 61/7
y.+ı 10/11, 61/3
y.+ıŋ 62/13, 65/15
[=7]

yırtıl- : yırtılmak
y.-maḳ 47/8
[=1]

yigit : yiğit, genç, delikanlı
y. 42/1, 47/7, 47/9
y.+i 47/1, 47/10, 58/13 71/15
y.+iŋ 19/7, 62/15, 47/10, 58/13
y.+lerin 47/11
[=12]

yigitlik: yiğitlik, yiğit olma,

güçlülük
y. 54/14
[=1]

yine : yine, gene**bk. gine**
y. 10/12, 28/11, 29/7, 32/9, 45/11, 48/3
[=6]

yit- : yitmek
y.-er 21/4
[=1]

yoḫ : yok
y. 16/7
[=1]

yoġ : yok bk. **yoḳ**
y. 18/8
[=1]

yoġun: katı, sert, kalın
y.+dur 37/10
[=1]

yoġurd: yoğurt
y.+a 48/8
y.+um 48/7
[=2]

yoḳ : yok
y. 12/10, 13/14, 18/8, 19/10, 19/6, 22/13, 33/7, 37/2, 43/2, 44/7, 61/1, 64/9, 72/13, 73/9
y.+dan 45/10, 57/2, 60/1
y.+dur 19/8, 35/3, 43/12, 47/13, 48/7, 49/7, 70/6, 72/13
y.+ısa 22/13
[=26]

yoḳluḳ: yokluk
y. 48/10
[=1]

yoḳuş : yokuş
y. 47/9, 47/9, 50/14
y.+a 48/9
y.+da 19/13
y.+ı 10/6
[=6]

yol : yol
y. 29/8, 34/13, 40/12, 41/11, 49/2, 49/4, 69/12, 69/13
y.+a 10/9, 27/1, 46/5
y.+da 24/13, 49/2, 54/7, 55/18
y.+ı 49/4
y.+un 27/7, 47/4
[=18]

yolcı : yolcu
y. 54/7, 63/11
[=2]

yoldaş: yoldaş, yol arkadaşı
y. 49/3
[=1]
yoldaş ol-: yoldaş olmak
y.-acaġa 3/14
y.-ma 18/12
[=2]

yon- : yontmak
y.-ma 49/3, 51/14
y.-maz 39/8
y.-ulmadıḳ 54/11
[=4]

yonca : yonca
y. 56/1
[=1]

yorġan : yorgan

y.+ıŋa 13/6, 48/6, 61/13
[=3]

yorġun: yorgun
y. 10/6
[=1]

yorul- : yorulmak
y.-unca 13/2
[=1]

yoḫsa : yoksa, aksi takdirde
y. 41/5, 66/3
[=2]

yoḫsul: yoksul
y. 48/5
[=1]

yoḫsulluḳ: yoksulluk
y.+ını 8/15, 8/15, 42/7
[=3]

yoṣun dut-: yosun tutmak
y.-maz 48/4[602], 58/11
[=2]

yön : yön
y.+de 37/8
[=1]

yörit- : yürütmek
y.-ür 50/10
[=1]

yu- : yumak, yıkamak bk. **yuv-**
y.+maḳla 36/4
y.-mazlar 36/8
[=2]

yular : yular
y.+ından 23/7
[=1]

yularlı: yularlı
y. 49/2
[=1]

yumruḳ: yumruk
y.+ın 73/7, 73/8
[=2]

yumşaḳ: yumuşak
y.+ın 5/7, 5/7
[=2]

yumşat-: yumuşatmak
y.-ır 50/10, 60/1
[=2]

yumurṭa: yumurta
y. 53/1
[=1]

yumuşa-: yumuşamak
y.-maz 75/2
[=1]

yumuşaḳlıḳ: yumuşaklık
y.+ından 56/9
[=1]

yurt : yurt, memleket
y.+uŋ 8/14
[=1]

yut- : yutmak
y.-ar 74/1
[=1]

[602] Bu satırda "*dut-*" fiili "*ṭut-*" şeklindedir.

yuv- : yumak, yıkamak bk. **yu-**
y.-ar 8/6, 8/7
y.-arlar 36/8
[=3]

yuva : yuva
y.+sı 60/12
[=1]

yuvarlan-: yuvarlanmak
y.-an 48/4, 58/11
[=2]

yügrük: hızlı, çabuk, çalışkan
y. 6/14, 21/7, 48/15, 49/1, 59/15
[=5]

yügrüklük: hızlılık
y.+i 63/4
[=1]

yük : yük
y. 11/15, 48/11
y.+iŋ 49/1
y.+ün 48/13
[=4]

yüklü : yüklü
y. 48/10
y.+dür 61/6
[=2]

yüksek: yüksek
y. 48/12
y.+e 48/13
[=2]

yüksükli: yüksüklü
y. 20/2
[=1]

yürek : yürek, kalp
y.+i 73/10
y.+in 2/2
[=2]

yöri- : yürümek
y. 37/11
y.-rsin 6/15
[=2]

yörigen: çok yürüyen
y. 7/12
[=1]

yörit- : yürütmek, yürümesini sağlamak
y.-ür 60/14
[=1]

yüz I : yüz, sima, surat
y. 48/6, 56/10, 56/10, 56/9, 66/12
y.+den 48/6, 56/11, 66/12, 73/8
y.+e 56/10, 66/4, 67/5
y.+i 12/1, 19/8, 23/10, 25/13, 46/14, 55/7, 65/15, 66/2, 7/8, 8/6
y.+ime 56/17, 62/8
y.+ine 54/10, 66/4
y.+iŋe 52/15, 56/17, 62/8
y.+ni 73/1
y.+üme 58/12
y.+üŋe 58/12
[=32]

yüzine ur-: yüzüne vurmak
y.-dı 71/5
[=1]

yüzi şuyı: yüzü suyu hürmeti
y.+dır 66/6
[=1]

yüz vėr-: yüz vermek

y.-irseŋ 11/9
y.-me 73/9
[=2]

yüz II: yüz (100)
y.+ 19/14
[=2]

-Z-

zamān (Ar.): zaman
z. 19/8, 28/10, 28/11, 59/3, 66/8, 69/1, 72/12
z.+a 40/15, 72/12
z.+ıdır 74/14
[=9]

zamāne (Ar.): zamane
z. 27/13, 40/14
z.+de 27/12, 72/11
[=3]

ẕararsız (Ar.+T.): zararsız
ẕ. 71711
[=1]

zavāllı (Ar.+T): zavallı
z. 73/15
[=1]

żabṭ ėt- (Ar.+T): zabtetmek
ż.-emez 72/7
[=1]

zāid (Ar.): 1. fazla, çok 2. lüzumsuz
z. 56/10
[=1]

żarār (Ar.): zarar
ż. 31/14, 67/1
ż.+a 31/15
ż.+ı 21/10
[=5]

żarār gel- (Ar.+T): zarar gelmek
y.-mez 54/6
[=1]

żarūret (Ar.): zaruret
ż.+le 32/1
[=1]

zebun (Far.): zayıf, güçsüz
z.+a 54/4
[=1]

zehir (Far.): zehir
z. 73/9
[=1]

zengin (Far.): zengin
z.+e 56/8
[=1]

żerte (Far.): zerde, havuç
ż. 40/5
[=1]

zevāl (Ar.): zeval, yok olma
z. 61/1, 8/10
[=2]

zindān (Far.): zindan
z. 20/12
[=1]

zindān kehlesi (Far.+Ar.): zindan biti
z. 27/12
[=1]

ẕīrā (Far.): zira, çünkü
ẕ. 48/8, 57/13, 57/14, 61/6
[=4]

ziyāde (Ar.): çok, daha çok
z. 47/14
z.+dir 15/8
[=2]

ziyān (Far.): ziyan
z. 29/6
[=1]
ziyān getür- (Far.+T.): zarara yol açmak
z.-ür 71/8
[=1]

zor (Far.): zor
z.+ile 27/13, 27/14
[=2]

ẓulmet- (Ar.+T.): zulmetmek
ẓ.-mez 21/3
[=1]

ẓurnā (Far.): zurna
ẓ.+ya 57/4
[=1]

ẓurnāsız (Far.): zurnasız
ẓ. 63/10
[=1]

zurnā (Far.): zurna
z.+nıŋ 62/11
[=1]

zügürd: züğürt, parasız
z. 4/6, 59/13
[=2]

züḥt (Ar.): takva
z. 64/2
[=1]

zülf-i yār (Far.): sevgilinin saçı
z.+e 75/4
[=1]

Toplam kelime: 8061
Alt madde: 4146
Madde başı: 2530

VI. AÇIKLAMALI ALFABETİK DİZİN

-A-

1. **Ā baba bunı anama hep ḳor mısın inşāfına turp şıḳayım dėmiş**.
2. **Abāzāya bir camcık boza**, **Gürciye bir dizi incir**. “Abaza’ya boza, Gürcü’ye incir önemlidir.”
3. **‘Acele ile ḳalḳan nedāmetle oturur dėmişler**. “Acele ile yapılacağı zannedilen işler iyi sonuç vermez, pişmanlıklara sebep olur. Başarı elde etmek için acele etmeyip dikkatli hareket etmek gereklidir.”
4. ‘**Acemi cellād gibi boġazında dikelme**. “İşini bilmeyen acemiler gibi başında durup rahatsız etme! Rahat bırak!”
5. **‘Acemi na‘lband kāfir eşeginde ögrenür dėmişler**. “Mesleğinde ustalığa erişmemiş kimse, ilk denemelerini gözden çıkarılabilecek malzeme üzerinde yapar.”
6. **Aç**, **arıḳ erden āç(ıḳ) ḳabżalu yaydan ḳorḳ dėmişler.** “Zayıf, kuru, sıska da olsa acıkmış bir insandan ve tetiği açık silahtan korkmak gerekir.”
7. **Aç ayu oynamaz dėmişler**. “Kendisinden iş beklenilen kimseden emeğinin karşılığı esirgenmemelidir.”
8. **Aç esiner**, **‘āşıḳ gerinür dėmişler**. “Herkesin içinde bulunduğu duruma göre bir hareketi vardır. Herkes içinde bulunduğu koşullara göre birşeyler ister.”
9. **Aç ile dost olma**, **yėmem dėrse ḳarnın ṭoyurur dėmişler.** “İnsan her yönden kendisinin benzeri olan insanlarla arkadaş olmalıdır. Sözgelimi; çalışkan biriyle arkadaş olan bir tembel, başlangıçta belli etmese de bir süre sonra çalışkanın gücünü kendi lehine kullanma yoluna gidebilir.”
10. **Aç ile ecellü söyleşür dėmişler**. “Açın gözü hiçbir şeyi görmez. Karnını doyurmak için, kendisine güçlük çıkaran kimseyi öldürebilir.”
11. **Aç ḳonuḳ ḳatıḳ istemez dėmişler.** “Aç konuk ne ikram edilirse yer, iyisine kötüsüne bakmadan karnını doyurur.”
12. **Aç kimiŋ ile olursa şavaşır dėmişler**. “Aç karnını doyurmak için karşısına çıkacak bütün zorluklarla ve insanlarla mücadele etmekten çekinmez.”
13. **Aç köpek ḳudurmaz dėmişler.** “Maddi olanakları yerinde olmayan bir insan, kendini güçsüz hissedeceğinden, birtakım kötülükler yapamaz veya çılgınca bir hayat süremez.”

14. **Aç ṭavuḳ kendüni ḫarmanda görür dėmişler**. (**Aç ṭavuḳ kendüyi arpa anbārında ṣanur**.) “İnsanlar, yokluğunu, yoksulluğunu çektikleri şeyler için olmayacak hayaller, düşler kurar.”
15. **Aça ṣormışlar sazlardan ḳanḳı sazı seversin**, **ṣaḥan avāzın dėmiş**. “Aç insanın en büyük arzusu karnını doyurmaktır.”
16. **Açıḳ aġız aç ḳalmaz dėmişler.** “İsteklerini uygun bir biçimde söylemesini bilen kimse, onları önünde sonunda elde eder.”
17. **Açıŋ gönlü büyük olur dėmişler.** “Acıkmış insan karnını doyurmak için az şeyle yetinmez, hemen her şeyin bulunduğu bir softada karnını doyurmak ister.”
18. **Açıŋ ḳarnı ṭoyar**, **gözi ṭoymaz dėmişler.** “Çok aç olan insan yiyeceğe kavuşunca doymayacağını sanır, karnı doysa bile yemeye devam eder. Hırslı kimse amacına ulaşsa bile bununla yetinmez.”
19. **Adam görürseŋ varma it ürerse var dėmişler.** “İnsanlar bazen köpeklerden daha zararlıdır. Yabancı bir yerde insan görürsen varma, köpek ürerse var.”
20. **Adam perverde gerek**. “Adam terbiye görmüş olmalı.”
21. **Adam seçmez**. “Adam seçmez.”
22. **Adam yaşadıḳça cānı ṭatlu olur dėmişler.** “İnsanlar yaşlandıkça zorluklara ve sıkıntıya katlanamaz hale gelirler, ölümden korkmaya başlarlar”
23. **Adama eylik yaramaz**, **yaramaz adama batar dėmişler.** “Bazı insanlar kendilerine yapılan iyiliğin kıymetini bilmez, kendilerine iyilik yapanların iyiliklerinin sürekli olacağını zannedip o iyiliği süistimal edip çalışmaz veya iyilik yapanı kırarlar. Bunun sonucu halk arasında iyilik yapılan kimseden kötülük geleceği şeklinde bir kanaat oluşmuştur”
24. **Adama hep ḳazandıġın yėdürmezler**. “Adama kazandığının hepsini yedirmezler.”
25. **Adama yėdügin ḳuṣdırurlar**. “Başkasının hakkını yiyenlerden zorla geri alırlar.”
26. **Adamıŋ fenāsı olmaz meger zügürd ola dėmişler**. (**İnsānıŋ alçaġı olmaz**, **meger zügürt ola**.) “Toplum içinde her şahsın bir değeri vardır, ancak züğürtlere değer verilmez.”
27. **Adem oġlanınıŋ eli gevherdir dėmişler.** “İnsanoğlu eli değerlidir, her şeyi üretmeye muktedirdir.”

28. **Adem oġlanınıŋ ḳarnı otuz üç ḥücredir, incīr ḥücresi üçredir dėmişler**. “İnsanoğlunun karnı otuz üç hücredir, bu insan midesi çok şey ister demektir.”
29. **Adı çıḳmış ṭoḳuza inmez sekize**. **Ḳurbaġa dėdügi gibi vıraḳ vıraḳ**. “Birinin bir kere adı çıktıktan sonra onun hakkındaki yaygın inanç artık kolay kolay düzelemez. Kurbağanın dediği gibi vrak vrak.”
30. **Adıŋ rūspı daḫı olursa etmegin ḳurı yėme dėmişler.** “Adın bir kez fahişeye çıkarsa ekmeğini kuru yeme.”
31. **Afyonı çatdı**. “Ayıldı, kendine geldi.”
32. **Aġa ṣuyı geçdi mi herkes neme gerek dėr, ya benim ḥācetim**. “Karşı çıkılan zor durumda bulunan güçlü biri, içinde bulunduğu zorluğu atlatıp eski gücüne kavuşunca, karşı çıkanların sus pus olduğunu, ama güçlü kişinin zor durumdan kurtulmaması için emek ve para harcamış olanların boşuna zarara uğradığını vurgulamak için kullanılan bir atasözüdür.”
33. **Aġaç ata binen kimseniŋ ‘avratı boş olur dėmişler**.
34. **Aġaç yaş iken ṭoġrılur**. “İnsanlar küçük yaşta kolay eğitilir.”
35. **Aġır başıcaḳ, yenil ḳalḳar dėmişler.** “Hareketlerinde devamlı olarak ağırbaşlı bir yol izleyen kimseleri herkes sever ve saygı gösterir. Ağırbaşlı olmayan kimse ise başkalarından değer görmez. Toplum içinde güçlü konumda olan kişiler bastırınca hafif konumda olanlar karşı koyamaz. Güçlü kimseler her istediğini elde eder.”
36. **Aġırmayan baş ṣarġı istemez**. (**Aġırmayan başa ṣarġı ṣarılmaz**.) “Bir iş, yapılması gerekiyorsa yapılmalı; yapılmasına ihtiyaç yoksa o işi yapmamalı.”
37. **Aġız bir, ḳulaḳ iki**. “Çok dinleyip az söylemeli.”
38. **Aġız bulaşdırdığına degmez**. “Bu konuyu söylemeye hiç gerek yok.”
39. **Aġzı boş abdāl oldı**.
40. **Aġzına ṣıġmayacaḳ loḳma’ ṣoḳma, ḳızarup bozarma**. “Yemek yerken küçük lokmalarla ye! Boyundan büyük yapamayacağın işlere kalkışma, sonunda sıkıntı çekme, rezil olma!”
41. **Aġzından ṣaḳız çeker**.
42. **Aḫṣam ise yat, ṣabāḥ ise git dėmişler.** “Her iş, günün her saatinde görülmez; her işin bir yapılma vakti vardır. Yolculukta da akşam yatmalı, gündüz yola devam etmeli.”

43. **Aḫşama dek yoldaş olacaġa ḳuşluġa dek beklemek gerek dėmişler.** “Bir işe başlamadan önce, o işin emniyet içinde ve arzulanan şekilde yürümesini sağlamak için etraflı bir ön hazırlık yapılmalıdır.”
44. **Aḫşamıŋ ḫayrından ṣabāḥıŋ şerri yėgdür dėmişler**. “İşinizi akşam üzeri veya gece yapmayın, sabaha bırakın. Çünkü gece iş yapmanın kötü yönleri daha çoktur.”(2)
45. **Aḳ akça ḳara gün içün dėmişler.** “Çalışarak kazandığımız para, dar zamanımızda bizi sıkıntıdan kurtarır.”
46. **Aḳça aḳçayı ḳazanur**. “Elde para bulunursa onunla yeni paralar kazanılır.”
47. **Aḳçalu cāhilden cimri dānişmend yėgdür dėmişler.** “Paralı cahilden, cimri ama bilgili kişi daha iyidir.”
48. **Aḳçaŋ var ise ḳarnıŋ aç ṭutma dėmişler.** “Maddi gücü yerinde olan bir insan cimrilik etmemeli, ihtiyaçlarını rahatlıkla gidermelidir.”
49. **Aḳçası az olanıŋ yüzi ḳarasına baḳılmaz dėmişler.** “Maddi gücü yerinde olmayan fakir kişilerin utanılacak duruma düşmelerini çok görmemek gerekir.”
50. **Aḳçayı vėren düdügi çalar dėmişler.** “Parayı harcayan istediklerini kolaylıkla elde edebilir.”
51. **Aḳdeŋize barmaġın batırsa ḳaradeŋizi bulandırır**. “Her yeri karıştırır. Her taşın altından çıkar”
52. **Aḳ göt ḳara göt geçidde bellü olur dėmişler.** “Bir iddia hakkında gerçek ancak sınav sonucu belli olur.”
53. **Aḳideyü alur mısın miski bahasına**. “Bir şeyi gerçek değeri ve maliyetinin çok altında bir meta karşılığında elde etmek.”
54. **‘Aḳıllular yaşamaz dėmişler**. “Akıllılar yaşlanmaz.”
55. **‘Aḳılsız dostdan ‘aḳıllu düşmān yėgdür dėmişler.** “Akılsız kimse iyi niyetli olsa dahi yaptığı işin ne gibi kötü sonuçlar doğuracağını hesap edemediğinden dostuna bilmeyerek fenalık edebilir. Akıllı düşmanın yapacağı kötülükse akıl yoluyla sezilir ve gereken tedbir alınabilir.”
56. **‘Aḳlından şikāyete gitmiş yoḳdur dėmişler**. “Herkes kendi aklını beğenir.”
57. **Aḳsaḳ olan yörigen olur dėmişler.** “Bir insanın bir konuda eksiği varsa, o eksiğinden dolayı zor durumda kalmamak için daha dikkatli olur ve daha çok önlem alır.”
58. **Al ile arslān ṭutulur**, **güçle göcen ṭutulmaz dėmişler.** “Bir kimse zekâsını kullanarak kendinden çok daha güçlü bir hayvanı yenebilir

ancak gücünü kullanarak kendisinden çok daha güçsüz zeki bir hayvanı yenemez."

59. **Ala ḳarġada alımım olsun, alamazam ölümüm olsun dėmişler.** "Borçlu olmaktansa, borcuna sadık olmasa da birinden alacaklı durumda olmak daha iyidir."
60. **Alacaġın alamayan vėrecegin daḫı vėremez dėmişler.** "Daha önce borç verdiği kişiden alacağı parayla başka birine olan borcunu ödeyebileceğine güvenen insan çok büyük riske girer."
61. **Alacaḳ ile vėrecek ödenmez**. "Alacakla verecek ödenmez." (2)
62. **Alan bir ḳıldan alur**. **Anlamayana saz da çalsaŋ azdır**. "Anlayışlı kimseleri en küçük bir söz bile etkiler oysa anlayışsız kimselere ne söylense yararsızdır. Akıllı insan en küçük şeylerden bile sonuca varır."
63. **Alçaḳ yėrde olan depecik kendüzni ṭaġ ṣanur.** "Bilgili ve kültürlü insanların bulunmadığı bir toplumda, sıradan insanlar kendilerini dahi yerine koyarlar."
64. **Aldatan aldanur**. "Başkalarını aldatmaktan çekinmeyen bir kimseyi mutlaka başkaları aldatır."
65. **Alım ile borç ödenmez dėmişler**. "Alacakla verecek ödenmez."
66. **Alışan götde ṭon ṭurmaz.** "Bir kimse alışmadığı, sıkıcı duruma kendini kolay kolay uyduramaz. Ondan kurtulmaya çalışır." (2)
67. **Alışına vėrişine ṣaġdır**. "Alışına verişine sağlamdır, dürüsttür."
68. **Alışmış ḳudurmuşdan aşıddır**. "Alışılan bir şeyden kolayca vazgeçilmez."
69. **Allāhdan gelen düġün bayrām**. "Allah'tan gelen sıkıntı vermez, severek kabulümüzdür."
70. **Allāh-u ta'āla yüzüŋ yoḫsulluġını göstermesün begim, yoḫsulluġını vėrsün, düşmāndan ṣaḳlasun dėmişler.** "Allah seni başımızdan eksik etmesin, yoksulluk verirse de, düşmandan korusun."
71. **Altun adın baḳır ėtme**. "Kötü işler yaparak temiz ve parlak ününü karartmak."
72. **Altun eli pıçaḳ kesmez dėmişler.** "Yetenekli kimseyi güçlükler yıldıramaz."
73. **Ana ile ḳızıŋ arasında ġāyb olan sik yerindedir**.
74. **Ana ḳıymetin dana bilür dėmişler.** "Bir annenin ne kadar değerli olduğunu en iyi o annenin çocuğu bilir."
75. **Anaŋ alḳışı başında imiş**. "Annenin duası seni korudu."

76. **Anasın gör ḳızın al**, **kenārın gör bėzin al**. “Bir kızın karakterini öğrenmek isteyenler, anasının durumunu göz önüne alırlarsa aldanmamış olurlar.”
77. **Anıŋ alışı avcıŋ** (?) **alışdırıncadır**.
78. **Aŋladışa göre vėrirler fetvāyı**. (**Fetvāyı aŋladışa göre vėrürler dėmişler**.) “Haksız kişi, olayı kendisini haklı gibi göstererek anlatırsa dinleyen ona hak verir. Bir olay hakkında anlatılan ne ise verilecek hüküm de anlatılanlar doğrultusunda olur.”
79. **Ara yerde araycı yėr kötegi**. “Dövüşen iki insanı aralamaya çalışan kişi dayak yer. İnsanlar arasında laf götürüp getiren kimseler sonunda yaptıklarının cezasını çekerler.”
80. **‘Arab ṭoyunca yėr**, **Türk ölünce yėrdėmişler.** “Araplar Hz. Muhammed’in sünnetine uyarak doyunca yemek yemeyi bırakırlar, Türkler nefislerine uyarak sağlıklarını etkileyecek kadar aşırı yemek yerler.”
81. **‘Araba devrildikde yol gösterici çoḳ olur dėmişler.** “İş işten geçtikten sonra verilen öğüdün değeri yoktur.”
82. **‘Araba süt**, **Frenke ḳılıç**. “Arap süt vermek, Frenk’e kılıç gerekir”
83. **Arayan Mevlā’sın bulur**. “İyiyi amaçlayan iyiye ulaşır.” (3)
84. **Ard ḳapudan ṭolaş**. “Arka kapıdan dolaş, arka kapıdan gel.”
85. **‘Arfe güni yalan söyleyeniŋ bayrām güni yüzi ḳara olur**. (**‘Arfe güni yalan söyleyen bayrām güni utanır dėmişler**.) “Bir sözün yalan olduğu çabuk anlaşılır ve söyleyen toplum içinde utanılacak bir duruma düşer.”
86. **‘Ārı**, **pīri**, **edebi yoḳ**. “Utanmaz, edepsiz.”
87. **Arġ arınur**, **ad arınmaz dėmişler.** “Kirlenmiş olan pek çok şey temizlenebilir. Ancak adı kötüye çıkmış birinin bu kötü addan kurtulması mümkün değildir.”
88. **Arıḳ beygir ḥāline göre oşurur dėmişler.** “Her insan içinde bulunduğu duruma göre hareket etmek zorundadır.”
89. **Arıḳ etiŋ çorbāsı lezīz olmaz**. “Ucuza mal olan şeyler niteliksizdir.”
90. **Arıḳ şebegin tüyi bitmez dėmişler.** “Kötü şartlar altında yaşayanlar kendilerini geliştiremezler.”
91. **Arısız bal isteyen aġzı ṭatlı olmaz**. “Emek harcamadan istediğini elde etmeye çalışan insan, amacını gerçekleştiremez.”
92. **Armūd**, **aġacından ıraḳ düşmez dėmişler.** “Çocuklar anne-babasının hayat tarzını ve davranışlarını örnek alır, onlara benzerler.”

93. **Arnabud'uŋ şūfisi şeyṭānıŋ masḫarısıdır**. "Arnavut sufisi şeytanın maskarasıdır."
94. **'Arşa çıḳsaŋ adam olmazsın**. "Ne yapsan adam olmazsın."
95. **Artıḳ nesne kimiŋ evini yıḳar dėmişler.** "Fazla malın kimseye zararı olmaz. Fazla mal göz çıkarmaz."
96. **Aşa yigitüŋ ḳalḳanıdır**. "Yiğidin asası kalkan kadar değerlidir, korunmasını sağlar."
97. **Aşil azmaz**, **şoyı ḳovar dėmişler**. "Bir kişi veya şey ne denli biçim değiştirse değiştirsin, aslını yitirmez; soyluluğunu korur." (2)
98. **Aşmada ḳoruḳ**, **sözde duraḳ**.
99. **Aş ṭaşınca kepçeye bahā olmaz**. "Sıkışık zamanlarda önemsiz şeylerin değeri çoktur."
100. **Aş ṭuzıla, ṭuz oranıla dėmişler.** "Gerekli şeyler gerektiği ölçüde kullanılmalıdır."
101. **'Āşıḳa Baġdād uzaḳ degil dėmişler**. "Bir şeyi elde etmek için aşırı istekli olan kimseye, bu uğurda katlanacağı fedakârlıklar güç gelmez."
102. **'Āşḳa nişan nişān dönen degirmen olsun**. "Aşk varsa nişanlanmak gerekir, söz verip dönmek yok."
103. '**Āşıḳa seniŋ avāzıŋ saz gelür dėmişler.** "Bir şeye tutku derecesinde bağlı olan bir kişiyi o tutkudan vazgeçirmek için ne söylense boştur."
104. **At bineniŋ ḳılıç ḳuşananıŋ**. "Her şey onu gereği gibi yapanın hakkıdır."
105. **At depüşür**, **arada eşek ölür**. "Büyüklerin çatışmasından küçükler zarar görür."
106. **At evde olduḳça öŋdül almaz dėmişler.** "Bir işin yapılıp o işten bir sonuca ulaşılabilmesi için o işe gerekli emeğin harcanması gerekir."
107. **At ile ṭorbayı çekişdirme dėmişler.** "Fesat karıştırma, fitne çıkarma, arabozuculuk yapma."
108. **At depişir**, **ara yėrde ėşek ölür dėmişler**. "Büyüklerin çatışmasından küçükler zarar görür. Güçlü insanlar arasındaki husumet çevresindeki daha küçük ve zayıf insanların zarar görmesine sebep olur."
109. **At geçdi meger al ola**, **at ḳaldı meger al dėmişler**.
110. **At yėrine eşek bağlama dėmişler.** "Değerli ile değersizi bir tutmamak gerekir."
111. **Ata ṣan'atı oġula mīrāṯdır dėmişler.** "Bir evlat babasının sanatını onun ölümünden sonra sürdürür."

112. **Atalar sözi sözi Ḳur'ân'a girmez ammā yanınca leng leng yėler dėmişler**. “Kur’an’da yer alan her kelime ve söz Allah kelamı olduğu ve doğruluğunda zerre kadar şüphe edilmeyeceği için çok değerlidir. Atasözlerinin bu kadar değerli olması mümkün değildir amma, Kur’an’da yer alan sözlerden sonra doğruluğundan şüphe edilemeyecek sözlerin başında atasözleri gelir.”
113. **Atalar sözni ṭutmayanı yabāna atalar dėmişler.** “Büyüklerin sözünü dinlemeyen bir insanı toplum dışlar.”
114. **Atalardan birine dėnmiş ki babam öldi**, **ol daḫı cevābında dėmiş ki iş başıŋa düşmüş ba‘dehu anam öldi dėmiş**, **cevābında dėmiş ki öksüz olmuşsın**, **ba‘dehu oġlum öldi dėnmiş**, **cevābında dėmiş ki yüregin bir oḳ ṭoḳunmuş**, **ba‘dehu ḳızım öldi dėmiş cevābında dėmiş ki ḥarçdan ḳurtulmuşsın**, **ba‘dehu ‘avratım öldi dėnmiş**, **cevabında dėmiş ki döşegiŋ yėŋilendi dėmişler ayp ayp**, **Allāh dėmişler**. “Babası ölen bir insan, özellikle erkek evlat, babasının işlerini kendisi yürütebilir. Ancak annesi ölen bir insan, kimsesiz kalmış demektir. Evlat acısı insanın yüreğine bir ok gibi saplanır, acı verir. Kızı ölen masraftan kurtulmuş sayılır, karısı ölen tekrar evlenir.”
115. **Atdan**, **deveden düşene tımār gerekdir**, **eşekden düşene ḳazma gerekdir dėmişler.** “Attan, deveden düşen yaralanır yatar; eşekten düşen genellikle ölür, onun için mezarını kazmağa kazma kürek lazım gelir. Soylu kimse yüzünden gelen felaket çabuk atlatılır, soysuz kimse yüzünden gelen felaket kolay kolay atlatılamaz.”
116. **Atdan inen eşege biner**. “İnsan yüksek bir mevkiye gelip kıymetini bilmezse, bir anda daha küçük bir mevkiye gelir.”
117. **Atdugın gėri almaz**. “Vazgeçtiği bir şeyi tekrar kabul etmez.”
118. **Ateş ile panpanıŋ ne oyunı vardır dėmişler.** “Önemli, mutlaka yapılması gereken işler üzerinde ciddiyetle durulmalı; bu tür işlerde en küçük bir ihmalkârlığa dahi göz yumulmamalı.”
119. **Atı arpasıyla ṭalaşdırma dėmişler. “**Fesat karıştırma, arabozanlık etme.”
120. **Atılan oḳ gėrü dönmez**. “İyi düşünülmeden yapılmış bir işe baştan başlamak mümkün değildir.” (3)
121. **Av alanıŋdır**, **uranıŋ degildür**. “Bir şeyden, sahibi değil de başkası yararlanıyorsa asıl sahip yararlanan kişidir.”

122. **Av alanıŋ at bineniŋ ḳılıç ḳuşananıŋ dėmişler**. “Bir şeyden sahibi değil de başkası yararlanıyorsa asıl sahip, yararlanan kişidir. Her şey, onu gereği gibi kullanmasını bilene yakışır.”
123. **Avaz ile oşuranıŋ ḳulıyuz dėmişler.** “Kusurlarını gizlemeyen insan değerlidir.”
124. **‘Avrat eri**, **ḳocamadan ḳocaldır dėmişler**. “Kadın kocasına kötü davranarak kocasının erken yaşlanmasına sebep olur.”
125. **‘Avrat yapduġı ev yıḳılmaz dėmişler.** “Kadının yaptığı ev yıkılmaz. Kadın ailenin birlik ve beraberliğini korumaya özen gösterir.”
126. **‘Avrata bir etek maldan**, **bir ṭatlu söz yėgdür dėmişler.** “Kadın kocasının malından çok kendisini hoş tutmasına ve tatlı dilli olmasına önem verir.”
127. **‘Avrata inanma ṣuya ṭayanma dėmişler.** “Rahatına ve çıkarına düşkün kimselere güvenip önemli işlere kalkışmamalı. Çünkü böyle insanlar her zaman çıkarlarını ön planda tutarlar ve bizi her an yüz üstü bırakabilirler.”
128. **‘Avrata sik**, **ata ḳolan dėmişler.** “Kadını cinsel alâkayla, atı da kolanla elinde tutabilirsin.”
129. **‘Avratdan vefā gelmez dėmişler.** “Kadınların sevgisi sürekli olmaz, vefa beklenmez.”
130. **Ay aydın ḥesāp bellü**. “Anlaşılmayacak bir şey yok, hesap ortada, açık.”
131. **Ay ışıġına yelme**. “İfşa olacağın işler yapma”
132. **Ayaġ altına aldı**. “Önem verilmesi gereken şeyleri hiçe saydı, çiğnedi.”
133. **Ayaġı yanmış it gibi segirdir**. “Çok hızlı koşar, çabuk hareket eder”
134. **Ayaġıŋ baş**. “Ayağını bas.”
135. **Ayaġıŋı yorġanıŋa göre uzat dėmişler.** “Giderini mutlaka gelirine uydurmalısın.” (2)
136. **Ayaḳḳabı ṭar olunca dünyā geŋligi n’eylesün dėmişler.** “1. İnsanın hareketini sağlayan ayaklardır. Dar ayakkabı ile yürümek mümkün olmadığına göre, yürünecek alanların fazla olması ayakkabıları dar olan biri için hiçbir önem taşımaz. Çünkü ayakkabıları dar olan birinin o geniş alanı yürümesi zaten düşünülemez. 2. Elinde yeterli olanakları olmayan bir insan için yapılacak pek çok işin olması hiçbir şey ifade etmez. Çünkü bu durumdaki insandan bu işleri yapması zaten beklenemez.”

137. **ʻAyārı alçaḳ**. “Ayarı alçak.”
138. **Ayu gibi ḥomurdanma**. “Kendi kendine garip sesler çıkarma, homurdanma.”
139. **Az ḳazan**, **az yė**. “Az kazan, az ye, kanaatli olmak gerekir.”
140. **Az nesneye ṣorarlar**, **ḳanda gidersin**, **cevābında çoġa giderim dėmiş**. “Para parayı çeker. Çok olan azı kendine çeker.”
141. **Azacıḳ aşıŋ ġavġasız başıŋ**. “Derdim olmasın da başka bir şey istemem.”
142. **Azı bilmeyen çoġı daḫı bilmez dėmişler.** “Azı bilmeyen asla çoğu da bilemez. Azın değerini bilmeyen çoğun değerini hiç bilemez.”

-B-

143. **Baba ile oġul arasına giren yavuz çıḳar**. “Baba-evlat, aile arasındaki işlere karışan sonunda kendisi zararlı çıkar.”
144. **Babucı dutan nālçadır**, **işi bitüren aḳçadır**. “Değerli nesneye bir yönüyle benzeyen şey onun yerini asla tutmaz. Örneğin nalçe de demir olmasına rağmen akçenin yerini asla tutmaz.
145. **Baġşiş atıŋ dişine baḳılmaz dėmişler.** “Karşılık beklenmeden yapılmış bir yardımın az veya çok oluşuna, iyi veya kötü oluşuna bakılmamalı.”
146. **Baḥīl ü ḥasīs cennete girmez dėmişler**. “Başıboş, serseri, cimri ve kinci insan cennete giremez.”
147. **Baḫt olmayınca başda ne ḳurıda biter ne yaşda**. “Kişi talihsiz olursa giriştiği hiçbir işten olumlu sonuç alamaz.”
148. **Baḳalum ṣoŋı neye varır**. “Bakalım bu işin sonu nasıl olacak.”
149. **Baḳışından aŋlar**. “Bakışından ne demek istediğini anlar.”
150. **Baḳmaġla ṭoyulmaz**. “Çok güzel.”
151. **Bal bal dėmekle aġız ṭatlu olmaz dėmişler.** “Tatlı sözlerle güzel bir şey gerçekleşmiş olmaz.”
152. **Bal ṭutan parmaġın yalar dėmişler**. “Başkalarına güzel şeyler dağıtmakla görevli oln kimse, dağıttığından az çok kendisi de yararlanır.”
153. **Balı olan bal yėmez mi dėmişler.** “Elinde iyi olanakları bulunan kimse, yeri geldiğinde bu olanakları kullanabilir.”
154. **Balıḳ başdan ḳoḳar dėmişler.** “Baştakilerin tutumu bozuk olan toplumda her şey bozuk olur.”
155. **Balıḳ yėr iseŋ ḳılıç**, **şarāb içer ise şimdi aşmalı**.
156. **Balıŋ dibi yaġıŋ aġzı dėmişler.** “1. Değerli insanlarla fazla samimi olmanın hiçbir zararı yokken zayıf karakterli insanlarla fazla samimi olmamak gerekir. 2. Balın iyisi bulunduğu kabın dibine süzülür. Yağın ise tortusu dibe süzüldüğünden, yağı da bulunduğu kabın üstünden almalı.”
157. **Balmumı yapışdır**, **eyü belle**, **şaḳın unutma**. “(Eskiden) (okunmakta olan bir kitabın neresinde kalındığını kolayca bulmak için o yere pul biçiminde bir balmumu yapıştırılmasından) unutulmaması için önemle belirtip dikkati çekmek.”
158. **Balṭa bir urmaġla kesmez dėmişler.** “Bir defa denemekle amaca ulaşmak zordur.”

159. **Balṭada varṣa bende de var dėmişler**. “Ağaç keserken balta kullanılır. Kesme işini yapan baltanın demir kısmıdır. Lakin sap kısmından ise ağacı kesen tutar. Atasözü bir işi yaparken onu gerçekleştiren her unsura pay ayrılmasına, herkesin hakkının verilmesine işaret etmektedir.”
160. **Baŋa ṭolu ṭolu, saŋa başa başa**. “Bana doldurarak veriyorsun, ama kendine çok bastırıp fazlasıyla alıyorsun.”
161. **Bargiriŋ yügrükligi şamanlıġa deḳdür**. “Bir insanın gayreti hedefine varıncaya kadardır.”
162. **Başḳın başanıŋdır**. “Düşmanı gafil avlayıp saldıran taraf savaşı kazanır.” (2)
163. **Başḳısız pedāvurayı yėl alur**. “Kontrol altında bulundurulmayan veya gereği gibi korunmayan gençler kötü yollara sürüklenebilirler.”
164. **Başma kimseniŋ izine yoḫsa basarlar yüzine**. “Kime kötülük edersen o da sana karşılığını verir.”
165. **Baş aġrı(sı)**. “Sıkıntı verici, rahatsız edici, uğraştırıcı şey.”
166. **Baş başa gelse**, **ḳā’il idim**.
167. **Baş belası**. “Sıkıntı vermek, çok üzmek.”
168. **Baş bostanda bitmez**. “İnsan; canının değerini bilmeli, onu yıpratmamalıdır.” (2)
169. **Baş gidince ayaḳ pāydār olmaz dėmişler.** “Bir vücudu yöneten baştır. Baş gidince vücutta hiçbir organ çalışmaz. Aynı şekilde liderler ortadan kalkınca ona bağlı olan gruplar da dağılır, yok olur.”
170. **Başa yazılan gelir**, **ebleh tasadan ölür dėmişler.** “İnsanın kaderinde ne yazılıysa onu yaşar; bu gerçeği anlamayan akılsız kimseler başlarına gelen olaylardan dolayı üzüntüden perişan olurlar.”
171. **Başdan ṣavma ‘ādetdir**. “Başından savmak adettir.”
172. **Başdan ṣıra**. “Bir işi baştan başlayıp en uygun şekilde sırasına göre yap”
173. **Başın ḳaşıyamaz**. “Arada en ufak başka bir iş yapamayacak kadar sıkışık durumda bulunmak.”
174. **Başıŋdan büyük ḫalṭ ėtme**. “Beceremeyeceğibir girişimde bulunmak ya da tehlikeli bir işe girişerek kötü duruma düşmek.”
175. **Başına ṭurna teli ṭaḳın**.
176. **Bayḳuş yataġı virānedir**. “Her insan kendine uygun işlerde çalışmalı, uygun yerlerde yaşamalı, kendi dengi olan insanlarla beraber olmalıdır.”

177. **Bazar ilk bazardır dėmişler.** “Bir malı en önce pazara süren ve en erken davranan, en kârlı alışverişi yapmış olur.”
178. **Bazar altmışlı bazardır dėmişler**.
179. **Bazarda ṭarılmaḳ olmaz dėmişler.** “Bir mal alınırken veya satılırken satıcının istediği ya da alıcının verdiği bedele darılmak doğru bir davranış değildir.”
180. **Bazarıŋ anası atası olmaz dėmişler.** “Pazarda herkes kendi kârını düşünür, herkes işinin ilerlemesi, zarar etmemek için kendi işine uygun şekilde hareket eder, kimse eş dost düşünerek ticaret yapmaz heskes kendi alış verişinin peşindedir.”
181. **Begi ėl yavuz ėder dėmişler**. “1. Güçlü insanlar güçlerini çevrelerinde yer alıp kendilerine destek veren kimselerden alırlar. 2. Güçlü insanların kötülük yapmasına sebep olanlar, o güçlü insanların çevrelerinde bulunan kimselerdir.”
182. **Bekle eşecigim bekle yonca bitende yėyesin**. “Umutsuz bir bekleyişi anlatmak için söylenen söz.”
183. **Belā bir iken iki oldı**. “Belalar üst üste geldi.”
184. **Belādır şav gitsün**. “Belayı başından uzaklaştır.”
185. **Ben anıŋ ḳara ḳaşına ḳara gözine mā’il degülim**. “Ben onu sevdiğim için samimi olmuyorum veya işbirliği yapmıyorum, mecburiyetten.”
186. **Ben benim içün dėmem**, **bāġ üzümsüz yaraşmaz dėmişler**. “Kurnaz insanlar kendi ihtiyaçlarını başkalarının ihtiyacıymış gibi dile getirerek amaçlarının gerçekleşmesini sağlarlar.”
187. **Ben fā’ideden geçdim.** “Faydadan vazgeçtim, zararı dokunmasın.”
188. **Ben ḳoyuvėrdim**, **ol ḳoyuvėrmez**. “Ben bıraktım, o bırakmaz.”
189. **Ben ne vaḳt ölürsem ḳıyāmet ol gün ḳopar dėmişler.** “Her ölenin ardından ağlayan, feryat eden birileri bulunur.”
190. **Bende ḳuyrıḳ acısı sende evlād acısı var iken dost olmazız**. “Aramızda geçen acı olaylardan sonra dost olmamız mümkün değil.”
191. **Beni ‘ayıplayanıŋ başına olsun**. “Beni ayıplayanın kendi başına gelsin.”
192. **Beni bildiġime ḳomazlar**. “Benim kendi başıma hareket etmeme izin vermezler.”
193. **Beni şoḳmayan yılan biŋ yaşasun**. “Birçok kimse, kendilerine kötülüğü dokunmayan kişiye ilişmek istemez.”
194. **Beni uranı Ḫüdā ursun**. “Bana vurana da Allah vursun.”

195. **Beni yārdan ayıran datlı cānından ayrılsun**. “Beni yârimden ayıran tatlı canından ayrılsın.”
196. **Benlik şeytān işidir**. “Gurur ve kibir insana değil, Tanrı tarafından lanetlenmiş olan şeytana ve düşük karakterli insanlara yakışır.”
197. **Bėsle ḳarġayı gözin oysun dėmişler**. (**Bėsle ḳarġayı gözin oymaġa lāzım olur**.) “Elinde büyüttüğün kişi gün gelip sana nankörlük edebilir.” (2)
198. **Bėş barmaḳ bir degildür dėmişler.** “Aynı anne babanın çocukları arasında farklılıklar olması doğaldır; kardeşler farklı karakterlerde olabilir.
199. **Beyāż leke dutmaz**. “Beyaz kumaş lekeyi gösterir, tutmaz. Temiz insanlara atılan iftiralara kimse inanmaz.”
200. **Beynine şıçradı**. “Çok sinirlenmek, hiddetlenmek, kontrolü yitirmek.”
201. **Bıçaḳ kendü ḳının kesmez dėmişler**. “1. Bir insan, ne kadar kötü olursa olsunlar, kendi yakınlarına kötülük yapamaz. 2. İnsan kendi kusurunu görüp gerekli dersi alarak o kusurunu gidermeye çalışmaz.”
202. **Bildigi yanıldıġına yetmez**. “Çok yanılır, yanıldığı bildiğinden çok.”
203. **Bildigimiz ma‘cundur**.
204. **Bilür bilürdi**, **bilmez ne bilsün dėmişler.** “Bir olayın dedikodusu yayıldığında gerçeği o olayı görenler bilir, diğerleri ise bilmediği halde biliyormuş gibi anlatır.”
205. **Bilinmedik yėrde er ġarībdir dėmişler.** “En güçlü insan bile tanınmadığı yerde kimsesiz, zavallı sayılır.”
206. **Bilmedügiŋ kişiyle yoldaş olma dėmişler.** “İnsan bilmediği, tanımadığı kimselerle yol arkadaşlığı yapmamalıdır.”
207. **Biŋ aḳçalıḳ ṣulḥ, bir aḳçalıḳ nezā‘dan eyüdür**. “Çok pahalıya mal olan bir barış, birkaç kuruşluk kavgadan iyidir.”
208. **Biŋ aşçı**, **bir başçı.** “Her işe, baş olacak bir kimse gerekir.”
209. **Biŋ atıŋ var ise inişde in ve bir atıŋ var ise daḫı yoḳuşda bin dėmişler.** “Üzerinde yük bulunan at yokuş aşağı inerken zorluk çeker, hırpalanır, aksar, sakatlanır, düşüp ölebilir. Ama üzerinde yük de olsa yokuşa çıkmaya iyi dayanır. İnsan ise inişi yorulmadan iner de yokuşa çıkarken yorulur. Bundan dolayı kişi, hem kendisi, hem at için kolay olan davranışı yeğlemeli, yani inişte inmeli, yokuşta binmelidir.”
210. **Biŋ buçuḳ**, **bėş yüz bütün ėder dėmişler**. “Bardağa dolu tarafından bakmalıdır.”

211. **Biŋ dostdan bir düşmān çoḳdur dėmişler.** “Kişinin dostu ne kadar çok olursa olsun, onlardan herhangi bir zarar görmesi söz konusu değildir. Ancak tek kişi olsa bile ondan zarar ya da kötülük görme ihtimali her zaman söz konusudur.”
212. **Biŋ ḳasāvet**, **bir borcı ödemez dėmişler.** “Borçlu ne denli üzülürse üzülsün borç sıkıntısından kurtulamaz.”
213. **Biŋ ḳoyunlu babadan bir yüksükli ana yėgdür dėmişler.** “İnsanın varlıklı ama şefkat göstermeyen babasından, yoksul ama sevgi dolu anası daha iyidir.”
214. **Biŋ naṣiḥatden bir musibet yėgdür**. “Yaşanan olaylar, öğütlerden çok daha etkilidir.”
215. **Biŋ selāmü ‘aleyküm̃den bir ‘aleyküm selām yėgdür dėmişler**. “Sen ne kadar çok kişiye selam versen de sana bir kişi bile olsa selam verilmesi daha önemlidir. Seni arayıp soran yanına gelen kimselerin olması önemlidir.”
216. **Biŋ vėresiyeden bir naḳd yėgdür dėmişler**. “Veresiyenin gelip gelmeyeceği belli değil, nakit ise peşin ödenmiş olduğu için bin veresiyeden bir nakit daha faydalıdır.”
217. **Biŋe bir söyle dėmişler**. “Karşındaki ne kadar çok konuşursa konuşsun sen hemen cevap verme. İyice düşün ondan sonra konuş.”
218. **Bir aġaçdan oḳluḳ da çıḳar**, **boḳluḳ da çıḳar dėmişler.** “ Bir aileden iyi adam da çıkar, kötü adam da.”
219. **Bir aḳça vėrüp söyletdigiŋ biŋ aḳça ile dindiremezsin**. “Bazı insanlar konuşmaya başlayınca kolay kolay susmazlar.”
220. **Bir baba ṭoḳuz oġlu bėsler**, **ṭoḳuz oġul bir babayı bėsleyemez dėmişler.** “Baba ne kadar çok çocuğu olursa olsun hepsini yetiştirmek için gereken fedakârlığı yapar. Ama çocuklar para kazanmaya başladıktan sonra birçok kardeş de olsalar muhtaç babaları için, kendi paylarına düşen küçük bir yardımı yapmazlar.”
221. **Bir başa bir göz yėter dėmişler.** “Azla yetinmek gerekir.”
222. **Bir çiçekle yaz olmaz**. “1) Küçük, güzel bir belirti ile doyurucu sonuca ulaşılmaz; 2) çapkın kimseler için kullanılan bir söz.”
223. **Bir eliŋ şamātası çıḳmaz**. (**Yalıŋız eliŋ ṣadāsı çıḳmaz dėmişler**.) 1) bir davanın bir kişi tarafından savunulması etkili ve yeterli değildir; 2) yardımlaşarak işler daha kolay başarılır.”

224. **Bir kişi gemiye (binse) kendüzni teneşüri taḥtası üzerinde bilsün dėmişler**. “Gemi yolculuğu yapan her an ölümle burun buruna olacağını göze alsın.”
225. **Bir kişi at ḳoşsa**, **kendüzni ṣalınca üstünde bilsün dėmişler**. “Ata binenler dört nala gidince kendisini salıncak üzerinde gibi hisseder veya savrulma tehlikesinin farkında olsun.”
226. **Bir kimse etegiyle armūd devşirme**. Yapacağın işlerde başkarına güvenerek hareket etme, kendi işini kendin gör.”
227. **Bir kimse ipiyle ḳuyuya inme dėmişler**. İşini sağlama alarak harket et, başkalarına güvenerek işini tehlikeye atma.”
228. **Bir ḳoyundan iki deri ṣoyulmaz**. “Olması gerekenden daha fazla elde etmek.”
229. **Bir pek bilürden adamdan ḳorḳ**, **bir pek bilmezden ḳorḳ dėmişler.** “Çok cahilden ve çok bilmiş insanlardan kendini sakın.”
230. **Bir ṣıçrarsın çekirge**, **iki ṣıçrarsın çekirge**, **üçüncide boġazı ele vėrürsün çekirge**. “Birkaç kez saklanabilen bir suç günün birinde ortaya çıkarak yapanı kötü bir duruma düşürür, suçlu cezasız kalmaz.”
231. **Bir söyle iki fikr eyle dėmişler.** “Çok konuşmak doğru değildir.”
232. **Bir söylemek**, **iki çiynemekden alıḳor dėmişler.** “1. Yemek yerken konuşmaktan kaçınmalı. 2.Çok ve gereksiz konuşmak, insanı yapacağı işten alıkor.”
233. **Bir sürüçen atıŋ boynın urmazlar** dėmişler. “Şimdiye kadar sizi memnun etmiş olan kişi bir kez yanlış iş yaptığında kendisine hemen ağır ceza verilmemelidir.”
234. **Bir ṭaş ile ṭoḳuz ḳoz urulmaz dėmişler.** “Bir kişiden ancak gücünün yettiği kadar iş istenir. Bir şeyle çok şey yapılmaz veya aynı anda pek çok şey yapılmaz.”
235. **Bire biŋ söyleme dėmişler.** “Abartma, birisi bir söylerse sen de onunla orantılı konuşmalısın.”
236. **Biri**, **iki güder**. “Biri başlayınca ikincisi de gelir. Birden sonra iki gelir.”
237. **Birine biŋ ḳatar**. “Çok abartmak.”
238. **Birisini dögmişler vāy arḳam dėmiş**. “Bir kimsenin haksızlığa uğramaması için arkası, koruyucusu bulunmalıdır.”
239. **Biz de bir yavaş atıŋ başın dutarız**. “Olanı kabul ederiz.”
240. **Bize bizi ṣoḳ**, **kendüŋe igneyi**. “Başkasına zararı dokunacak bir davranışı yapmadan önce iyi düşün, kendi kendini eleştir.”

241. **Boġaz ṭoḳuz boġumdur**. “Bir söz iyice düşünmeden söylenmemelidir.”
242. **Boġazında çıkacak**.
243. **B.ḫ yėyen ‘abdāl ḳaşıġın bėlinde ṭaşır dėmişler**. “Bir şeyden yararlanmak isteyen kişi, bunun için gereken aracı eli altında bulundurmalıdır.”
244. **Bol bol ḳotarma**.
245. **Borcuŋ yoḳ ise kefil ol dėmişler**. “Birine kefil olmak başına dert almaktır.”
246. **Borç başdan aşıcaḳ ḳazile ṭavuḳ yėmek gerekdir dėmişler**. “Borç, altından kalkılamayacak bir miktara ulaşınca, nasıl olsa ödenemeyecek düşüncesiyle çoğu borçlu hiç borcu yokmuş gibi rahat hareket eder.”
247. **Borç eyü güne ḳatlanmaz dėmişler.** “Borcu ödemek için daha rahat bir duruma gelmeyi beklersek ödemesi daha zorlaşır.
248. **Borç yigidiŋ ḳamçısıdır** dėmişler. “Borç kişiyi –borcunu ödeyebilmesi için- daha çok çalışmaya zorlar.”
249. **Borçlu ḳapuyı aşındurır.** “Bir işe başlayınca bütün alacaklılar kapıya gelir.”
250. **Borçlu ölmez beŋzi ṣararır dėmişler**. “Borç kişiyi öldürmez. Ama hasta edecek kadar üzer.”
251. **Borçluŋ yüzi yoḳdur dėmişler**. “Borçlu özellikle alacaklısının yanında göğsünü gere gere gezemez.”
252. **Borısın ṣoḳ götine**. “Borusunu götüne sok.”
253. **Boş boşna yėler**. “Gereksiz yere koşturur, çaba gösterir.”
254. **Boş ite menzil yoḳ dėmişler.** “Aylak kimsenin yeri yurdu belli değildir. Aklına neresi eserse oraya gider; neresi eserse orada kalır.”
255. **Boş ṭorba**, **boş at.** “Çıkar veya karşılık gösterilmeden bir kimse bir yere bağlanmaz.”
256. **Boş ṭorba ile at ṭutulmaz**. “Çıkar veya karşılık gösterilmeden bir kimse bir yere bağlanmaz.”
257. **Boşuna çabalama**, **yoḳdan ḳılıç**. “Boş yere çabalamak, gereksiz gayret sarfetmektir.”
258. **Bu düş ile bu yılda bundayız**, **gelecek yılda daḫı bundayız**. “Bu hayallerle hiçbir yere gidemeyiz.”
259. **Bu zamane ḫalḳına gül yaramaz**, **diken yarar dėmişler**. “Bu zamanın insanları iyiliği, güzelliği takdir etmez, iyilikten anlamaz kötülükten anlamaktadırlar.”

260. **Buġday etmegiŋ yoġ ise buġday diliŋ de mi yoḳ dėmişler.** “Yardım isteyen birine beklediği ölçüde yardım yapılamazsa bile, onu memnun edecek şekilde daha küçük bir yardım veya güzel szölerler mutlu etme olanağı her zaman vardır.”
261. **Buġdayı ḳoŋşuŋa ṣat ta çöregini me‘ān yėyesin dėmişler**. “İnsan iyilik yapmaya öncelikle komşusundan başlamalı; çünkü komşuya yapılan iyiliğin faydasını çok geçmeden insanın kendisi de görür.”
262. **Buların başına eyle**, **begendügi yėre gitsün**. “Bırak nereye istiyorlarsa oraya gitsinler.”
263. **Bulaşıḳdır her kişiye bulaşur**. “Herkese sataşır, herkesle kavga eder.”
264. **Buldukça bunar**. “Elinde olanlarla yetinmeyip daha çoğunu isteyenler için kullanılır.”
265. **Bulutlu gönül ḳararır dėmişler**. Açık olmayan, karamsar olan gönül, her şeyi örten, derdini gizleyen, kimseye anlatmayan kişilerin kalbi kararır. Kederli, hüzünlü gönül karamsar olur.”
266. **Bulutdan nem ḳapar**. “En küçük bir şeyden alınır, çok alıngan.”
267. **Buŋa** (?) **mum yapışdır**.
268. **Bunuŋ ḳoḳısı ṣoŋra çıḳar**. “Gizli tutulan bir işin anlaşılması.”
269. **Burç isteyen deve boynın uzadır dėmişler.** “Kişi kendine gerekli olan şeyi elde etmek için yorgunluğa katlanmalıdır.”
270. **Buṭ ṣıḳmaġıla ‘ām ṭar olmaz dėmişler**. (**Buṭ ṣıḳmaġla ‘ām dar olmaz**.) “Bir şeye baskı yapıp şartlar zorlansa da durum değişmez.”
271. **Büyük başın büyük aġrısı olur dėmişler.** “Üst düzeydeki yöneticilerin sorumluluk alanı önemli ve büyük olduğu için küçük bir hatası bile büyük tepkilere yol açar.”
272. **Büyük loḳma yė**, **büyük söz söyleme**. “Başaramayacağın, sonuçlandıramayacağın bir konuda kesin sözler söyleme.” (2)

-C-

273. **Cāhil olan kimse vaḳitsüz ḫoros gibidir dėmişler**. “Bir konu hakkında bilgisi olmayan kimseler o konu hakkında söz söylemeye kalkarlarsa mahcup olurlar.”
274. **Cāhiliŋ şūfisi**, **şeyṭānıŋ masḫarası**. “Cahilin belli bir değer yargısı olmadığı için neyin iyi neyin kötü olduğunu bilemez Bundan dolayı art niyetli kimselerin söylediklerine inanır, doğru yaptığını zannederek günah sayılan pek çok iş yapar ve toplum nazarında gülünç duruma düşer.”
275. **Cān boġazdan gelür dėmişler.** “İnsan yiyeceğine önem vererek güçlenebilir veya yemeden yaşamak mümkün değildir.”
276. **Cānı acıyan eşek atdan yügrük dėmişler**. “Zarara veya kötülüğe uğrayan kimse acısını çıkarmak için aşırı çaba harcar.”
277. **Cānıŋ var ise teline ṭoḳun**, **urma aġlar**. “Nazlıdır, üzme, vurma ağlar.”
278. **Cart curtdan kimse almaz**, **ḳorḳudan çobanlıḳ gelmez**. “Göz korkutmakla kimse yıldırılamaz, korkudan çobanlık yapılmaz.”
279. **Cemā‘at ne ḳadar çoḳ olsa imām bildigin oḳur dėmişler.** “Bir yetkili kimse, çevresindekilerin düşüncesi ne olursa olsun kendi istediğini yapmaya çalışır.”
280. **Cevābı aġzıŋdan alur**. “Cevap vermek istemesen de söyletir.”
281. **Cevāhir ile dartılacaḳ söz**.
282. **Cimri ve ḥasīs bir söyleyicek cömerd iki söyler dėmişler**. “Cimri ve hasis bir defa iyilik edene kadar cömerd iki katı yardım eder. Cömert kişiler cimrilerden çok daha fazla yardımsever olur”
283. **Cimriniŋ oġlu ‘inādcı olur dėmişler**. “İnatçılık da cimrilik kadar kötü bir huydur.”
284. **Cömerd eliŋ yoġısa cömerd diliŋde mi yoḳ dėmişler.** “Eli açık, cömert olmayanlar; tatlı dilli, güler yüzlü olabilirler.”
285. **Cühūd cühūdlıġın icra ėder**. (**Cühūd cühūdlıġın elinden ḳomaz**) “Kötü insan kötülük etmekten vazgeçmez. Kötülük yapmayı seven insan kötülük yapmayı bırakmaz.”
286. **Cühūd sıtması dutmış**. “Tir tir titriyor.”
287. **Cühūd yaygarasın bıraḳ**. “Bağırıp çağırma. Yaygara yapma.”
288. **Cühuduŋ yėmegin yė**, **evinde yatma**. “Cühudun (Yahudi) yemeğini ye ama evinde yatma.”

-Ç-

289. **Çabalayan vėregen olur dėmişler**. “Çok gayretli insanlardan başkalarının da beklentisi çok olur ve başkalarına da yardım etmek zorunda kalır.”
290. **Çabuḳ ḫırsız ev ṣāḥibini başdırır**. “Biri, zarar verdiği kimseye suçunu yüklediğinde söylenen bir söz.”
291. **Çabuḳ ḳoşduran ayaġından ṭutılur dėmişler.** “Aşırı çaba sarfeden enerjisini çabuk tüketir, çabuk koşan çabuk yorulur.” Sürekli çalışabilmek ve sonuç elde edebilmek için harcanan çabanın yormayacak ölçüde olması gerekir.”
292. **Çaġrılan yėre var**, **çaġrılmayan yėre varma**. “Davet edildiğin yere git davet edilmediğin yere gitme.”
293. **Çaġrılmayan yėre kediyle köpek var(ır) dėmişler.** “İnsan çağrılmadığı yere misafirliğe gitmemeli, gittiği takdirde misafire yakışmayan tavır ve davranışlarla karşılaşabilir.”
294. **Çalan bir günaha girer**, **çaldıran biŋ dėmişler** “Çalan bir günah işler, lakin çaldıran sayar, söver bağırır çağırır daha çok günaha girer.” (2)
295. **Çalḳayınca dadı artar**. “Çalkayınca tadı artar, daha tatlı olur.”
296. **Çalma eliŋ ḳapusın**, **z̄īrā çalarlar ḳapuŋı**. “Kimseye kötülük yapma yoksa onlar da sana aynı kötülüğü yaparlar.”
297. **Çalpāresiz oynar**. “Çok sevinmek.”
298. **Çamura yat da**, **ḳalıbına baḳ**. “Çamura yat da boyuna bak, yetersizliğini ve beceriksizliğini gör.” (2)
299. **Çapaġın alayım dėrken gözin çıḳarma**. “Bozuk bir işi düzelteyim derken büsbütün bozmak, iyilik edeyim derken zarar vermek. İnsan iyilik yaparken, iyilik yaptığı kişiyi kırmamaya aşırı özen göstermelidir.” (3)
300. **Çatal ḳazıḳ yėre girmez dėmişler**. “Birden çok kimsenin söz sahibi olduğu iş yürümez.”
301. **Çaya varmadan çemrenme**. “Çok erken tedbir alma.”
302. **Çıplaḳ adam ḥammāmda yaḳışur**. “Çaylak adam hamama yakışır.”
303. **Çırā gibi parlama**. “Çıra gibi parlama”.
304. **Çil āmın göte de żarārı vardır dėmişler**. “Ham adamın, acemi insanın başkalarına zararı vardır.”
305. **Çobān ata binicek kendüsini beg oldum ṣanur dėmişler.** “Cahil kimseler birtakım olanaklara kavuşunca, kendilerini bey olmuş kabul eder.”

306. **Çoçuḳdan al ḫaberi**. “Bir aile sorunu veya ailece gizli tutulan bir şey, çocukların rastgele söyledikleri bir sözle açığa çıktığında söylenen bir söz.”
307. **Çoḳ bilen çoḳ yanılur dėmişler**. “Çok bildiği için kendine güvenen kişi, bilmediği şeylere de karışır ve bunlarda yanılır.”
308. **Çoḳ çeri peksimeti ḳıt eder dėmişler.** “Bir yerde bulunması gerekenden fazla insan bulunması, bazı önemli sıkıntılara sebep olabilir.”
309. **Çoḳ ḳarınca arslān öldürür dėmişler**. “Küçük güçler birleştirilerek büyük bir güç elde edilebilir ve böylece güçlüler ortadan kaldırılabilir.”
310. **Çoḳ naz āşıḳ usandırır**. “Başka şeylerde olduğu gibi nazlanmada da aşırı gidilmemelidir.”
311. **Çoḳ sevdiginе çoḳ varma dėmişler**. “İnsan çok sevdiği kimselerin yanına sık sık gidip onları rahatsız etmekten kaçınmalıdır.”
312. **Çoḳ söylemekde fā’ide olaydı ḳıṣṣaḫān aydırdı dėmişler**. “Eğer çok konuşmak faydalı bir iş olsaydı, hikâye anlatanlar birçok olumsuz durumu giderebilirlerdi.”
313. **Çoḳ söz Ḳur’ān’da yaraşur dėmişler**. “Uzun söz, Kur’an dışında hiç kimseye ve hiçbir yere yakışmaz. Çünkü çok sözün içinde mutlaka yalan vardır.”
314. **Çoḳ yaşayan çoḳ bilmez**, **çoḳ gezen çoḳ bilür dėmişler**. (**Çoḳ gezen**, **çoḳ gören çoḳ bilür**.) “Çok gezen, çok yer gören çok şey öğrenir; çok yaşayan, çok okuyan onun bildiklerini bilemez. Dolayısıyla çok gezen ve gören insanlar çok şey öğrenmiş olurlar.”
315. **Çoḳ yėmek yėmek ḥayvān ṣıfātıdır dėmişler.** “Çok yemek yemek hayvanların özelliğidir. İnsanlar normal seviyede yemelidir.”
316. **Çoḳluġa ṭarı ṣaçılmaz dėmişler**. “Güç birliği yapmış insanların karşısına onlar kadar güçlü olunmazsa çıkılmaz; bu insanlar kolay kolay kandırılamaz.” (2)
317. **Çoḳluḳ erligi bozar dėmişler**. “1. Bir insan, karşısına birden çok insan çıktığında kolay kolay yiğitlik taslayamaz. 2. Yanında birden fazla insan bulunan kimseler yiğitlik, mertlik yapamazlar.”
318. **Çopānıŋ köŋli olunca tekeden süd çıḳarır**. “Kişi istediğinde olmayacak gibi görünen işlere çözüm yolu bulur.”
319. **Çopanıŋ yaġı çoḳ olınca ṭaşaġına kimin bıyıġına sürer**. “Varlıklı ama akılsız ve hesapsız kişi malını gereksiz yerlere harcar, telef eder.”
320. **Çuḳurı boyunca ḳaz**, **belki kendin düşesin dėmişler.** “İnsan başkasına bir iş yaparken, o işi kendisine yapıyormuş gibi hareket etmeli.”

321. **Çuvalıŋ aġzın ḳoyup dibin diligün ararlar**. “Bir işi en rahat yapmanın yolu, o işle ilgili e uygun yöntemi uygulamakla mümkün olur.”
322. **Çürük ‘ām ile siyek olunmaz**. “Sağlam bir malzeme olmadan iş yapılmaz.”
323. **Çürük göt ile ṣaġ sik evlenmez**. “Birlikte iş yapacak kişilerin şartları birbirine uymalıdır.”
324. **Çürüksiz ḳoz olmaz dėmişler.** “Bir toplumda iyi insanların yanında kötü insanların da bulunabileceği; her varlığın her işin eksik yönleri olabileceği unutulmamalıdır.”

-D-

325. **Danışan ṭaġ aşmış danışmayan yolda ḳalmış dėmişler.** “Bilmediği şeyi bir bilene soran, en zor işlerin bile üstesinden gelir; sormayan ise güçlükler içinde yuvarlanır.”
326. **Dānişmend vėrmegi sevmez almaġı sever dėmişler**. “Danışman vermekten değil almaktan hoşlanır.”
327. **Dānişmendiŋ lā-namı, ışıḳlarıŋ erindesi (?)**, **ṣūfilerіŋ** (11) **ḫayır olası ögünmez dėmişler**.
328. **Datlı şaḳız çiynedi**.
329. **Da‘vacıŋ ḳāḍı olunca yardımcıŋ Allāh ola dėmişler.** “Seni yargılayacak kişi, senden davacı olan kişi ise elbette kendisini haklı çıkaracak ve sana ağır ceza verecektir.”
330. **Degirmenci ḳızlıḳ görmez dėmişler.** “Bir malın çok olduğu yerde o malın yokluğu hissedilmez. Değirmende un çok olduğundan değirmenci kıtlık görmez.”
331. **Degirmene giden un ögüdir**, **evdeki nevbet şorar dėmişler.** “Bir işin başında bulunan, o işi yapar; bulunmayan ise o işi ne zaman yapabileceğini öğrenmeye çalışır.”
332. **Deli ‘ārlanmaz**, **şoyı ‘ārlanur**. “Densizce, delice iş yapanlar yaptıklarından utanacak durumda değillerdir ama ailesi, yakınları onların davranışlarından üzüntü duyarlar, utanırlar.”
333. **Deli belāsına uġradı**, **istedügin buldı**, **arama gitsün**. “Deli kendi belasını buldu, cezasını çekiyor, ilgilenme!”
334. **Delikli ṭaş yėrde ḳalmaz**. “Az çok işe yarayan her şeyin isteklisi bulunur.”
335. **Delüden uşlu cevāb**. (**Delüden uşlu ḫaber dėmişler**.) “Deli, sır saklamasını bilmediği için haberin doğrusu ondan alınır.”
336. **Delükli ṭaş yėrde ḳalmaz dėmişler.** “Bilgili, becerikli kişi boşta bırakılmaz. Her halde bir iş başına getirilir.”
337. **Delüye ne sik ve ne sikil**. “Akli dengesi yerinde olmayan kimselerden uzak durmak gerekir.”
338. **Delüye ṭaş atma**. “Davranışlarında çılgınlık bulunan kimseye dokunma.”
339. **Delüyi ne sik ne sikil dėmişler**. “Akli dengesi yerinde olmayan kimselerden uzak durmak gerekir.”
340. **Demir ṭavında yapışur**. “Her iş zamanında ve uygun durumda yapılır.”

341. **Deŋiz olup ṭaşma**, **eliŋden gelmedigi işe ṭolaşma dėmişler.** “Kendine aşırı güvenme. Bilgi sahibi olmadığın ve senin gücünü aşan bir işi yapmaya teşebbüs etme.”
342. **Deŋize düşen yılana ṣarılur**. “Güç bir duruma düşenlerin bundan kurtulmak için her türlü çareye başvurmaları olağandır.”
343. **Denk geldi** “Denk geldi.”
344. **Derde uġramaḳ ḳolay ḳurtulması güç dėmişler.** “Derde uğramak kolay, kurtulması zordur.”
345. **Dertsüz ḳul olmaz dėmişler.** “Her insanın mutlaka kendine göre üzüntüleri ve kederleri vardır.”
346. **Deve de Ka‘beye varır gelür**. “Gerekli niteliklerden yoksun olan kişi, biçimsel işler yapmakla kişiliğine değer kazandıramaz.”
347. **Deve ḳulaḳdan aġsamaz dėmişler.** “Kişi mesleğini yürütmek için en çok hangi uzvuyla çalışıyorsa o uzvundan rahatsızlanır.”
348. **Deveye dėmişler**, **iniş mi eyü yoḳuşmı seversin ikisiniŋ daḥı Ḫüdā belasını vėrsün dėmiş**. “Bir işin kolay yapılabilmesi için bir yol varken zor yolu seçmek doğru olmaz.”
349. **Deveye kerec lazım oldıḳda boynıŋ uzar dėmişler.** “Gururlu ve zengin bir insana bile bir şey gerekli oldu mu, onu elde etmek için kendi olanaklarından yararlanır, gerekirse başkalarına boyun eğmekten kaçınmaz.”
350. **Deveye ṣormışlar ṣan‘atıŋ ne**, **cevabında ḳazzāzlıḳ dėmiş**, **eliŋe ayaġıŋa yaḳışur dėmişler**. (**Deveye dėmişler ki ṣan‘atıŋ nedir**, **ḳazazlıḳ**, **eyü yaḳışır dėmişler**.) “Ustalık gerektiren sanatkârane işleri herkes kolay kolay yapamaz.”
351. **Deveyi siken nerdibānı bile ṭaşır dėmişler.** “Zor bir işi başarmak isteyen kişi, gerekli araç gereci yanında bulundurur.”
352. **Devlet ölümüŋ öte yanındadur**. “Gerçek zenginlik ölümden sonradır.”
353. **Devletlüden yatluluḳ gelmez dėmişler**. ”Zengin ve yüksek rütbeli insandan zarar gelmez.”
354. **Devletlünüŋ göŋli olunca fuḳarānıŋ cānı çıḳar dėmişler**. “Yardım etmesi umulan kişinin yardımını geciktirmesi veya umursamaması yardım bekleyen kişinin bunalmasına sebep olur. Dereye su gelene kadar kurbağanın canı çıkar. Yardım etmesi umulan kişinin yardımını geciktirmesi veya umursamaması yardım bekleyen kişinin bunalmasına sebep olur. Dereye su gelene kadar kurbağanın canı çıkar” (2)

355. **Devletlüye ṭoḳun geç**, **fuḳarādan ṣaḳın geç dėmişler**. (**Fuḳarādan ṣaḳın geç**, **zengine ṭoḳun geç**.) “Zenginle, az da olsa bir ilişkin bulunsun belki yararlanırsın ama fakire yaklaşma, o senden yararlanmak ister. Varlıklı kimseye yaklaşmaktan çekinme, gün gelir belki yararı dokunur, ama, yoksuldan uzak dur; kesin, zararı dokunur.”
356. **Devletsüziŋ oġlu olmaḳdan devletlüniŋ ḳulı olmaḳ yėgdür dėmişler.** “Fakir birinin oğlu olmaktan zengin birinin yanında çalışan hizmetçisi olmak daha iyidir. Zenginin yanında hizmetçi dahi olsa daha rahat yaşar.”
357. **Dışı ṣararmış ḳavurma**.
358. **Dibine ṭarı ekme**. (**Dibine ṭaru eker**.) “Bir şeyi sonuna kadar tüketme, bitirme.”
359. **Dil dilden ḳalmaz dėmişler.** “Bir şey dile düştü mü, onu çekiştirmede insanlar adeta birbiriyle yarışır.”
360. **Dil esen**, **baş esen dėmişler.** “Kişi dilini tutar, her şeyi söylemezse başını belaya sokmamış olur, rahat eder.”
361. **Dilenci bir olsa sekker ile bėslerdim**. (2) (**‘Ālemde dilenci bir olaydı**, **şekerle bėslerler aydılır dėmişler**.) “Yardım bekleyen bir tane olsa umduğundan aşırı şeyler verilerek sevindirilir ancak bunların sayısı çok olduğundan hepsine aynı cömertlik gösterilemez.
362. **Dilenciniŋ ṭorbası ṭolu gerek**. “Dilencinin rahat hareket edebilmesi için yeteri kadar dilenerek torbasını doldurması gerekir.”
363. **Dilenciniŋ ṭorbası ṭolmaz**. “Başkalarının yardımı ile geçinmeye alışmış olan kimseler açgözlü olduklarından, ne kadar yardım edilirse edilsin, yapılan yardımı yeterli bulmazlar.”
364. **Dilkü dilküligin bildürince postın ṣoyarlar dėmişler.** (**Dilkü dilküligin bildürince post elden gider**.) “Bir gerçeği anlatıncaya kadar çoğu kez başa gelmedik şey kalmaz.”
365. **Dilkü var baş keser**, **zavāllı ḳurduŋ adı çıkmış**. (**Ḳurduŋ adı yavuz**, **bunda dilki var baş keser dėmişler**.) “Öylesine sinsi ve kurnaz kimseler vardır ki adı zalime, haine ve kötüye çıkmış kimselerden daha tehlikelidirler.”
366. **Dilküniŋ ṭolaşup gelecegi gine kürkçi dükkânıdır**. (**Dilküniŋ gezüp gezüp gelecegi kürkçi dükkânıdır dėmişler**.) “Bir kişi ne kadar farklı yerlerde yaşarsa yaşasın, ne kadar farklı işlerle uğraşırsa uğraşsın, bağlı bulunduğu çevreye veya işe dönmek zorunda kalır.”

367. **Dilkünüŋ bazarda işi ne**. “İnsanlar ait olmadıkları ortamlarda bulunmamalı.”
368. **Dīnsiziŋ ḥaḳḳından ‘īmānsız gelür**. “Acımasız olan kişiyi, kendisinden daha acımasız biri yola getirir.”
369. **Dipsiz kile**, **boş anbār**, **hā ölç hā ölç**. “Sürekli çalıştığı hâlde bir türlü maddi ferahlığa ulaşamayan kimselerin durumunu belirtmek için kullanılan bir atasözüdür.”
370. **Dişiŋe ṭaş**. “Dişine taş.”
371. **Dişiŋi pek ṣıḳ**. “Sıkıntıya var gücünle katlan, dayan, sabret.”
372. **Doġdığına inandın öldigine inanmaz mısın**. “Bazı kimseler doğumu ve yaşamı çok doğal karşılar, ama bir gün ölüp gideceklerini bir türlü kabullenmezler.”
373. **Dost başa baḳar**, **düşmān ayaġa dėmişler**. “İyi bir görüntü verebilmek için her zaman temiz giyinip kuşanmak gereklidir.”
374. **Dost eskiycek Taŋrı yėŋisin vėrir dėmişler**. “Eski dostlar kalmadıysa Allah yenisini verir.”
375. **Dost ile yė iç**, **alış vėriş ėtme dėmişler**. “Alışverişte iki taraf da kendi çıkarını düşündüğünden iki dost arasındaki alışveriş dostluğu bozabilir. Bu nedenle de dostluklarını sürdürmek isteyenler birbirleriyle alışverişte bulunmamalıdırlar.”
376. **Dosta giden yabāna gitmez**. “Dost için yapılan fedakârlık ve iyilik boşa gitmez.”
377. **Dostı aŋ**, **datlı ḥāżırla**. “Dostundan bahsedersen karşılaşma ihtimalin çok yüksektir. Beraber güzel vakit geçirmeye hazır ol!”
378. **Dostını aġladan düşmānını güldürmez**. “Dostunu dost bilip, gerektiğinde dostunu ağlatmak pahasına da olsa, ona doğruları söyleyen insan, dostluğun ve düşmanlığın kurallarını iyi bildiği için düşmanını kendisine güldürecek durumlara düşmez.”
379. **Dostınıŋ gözine ḳorıḳ ṣıḳmaz**. “Kimseye yardım etmez, kimseye faydası yoktur.”
380. **Dostlıḳ ḳanṭār ile alış vėriş miṣḳāl ile cevāhir ile dartılacaḳ**. “İş ilişkilerine dostluk karıştırılmamalıdır. İş ilişkilerine dostluk karıştırılmamalıdır.”
381. **Dostluḳ vardığınca perkişür**, **meger içünde çürüklük ola dėmişler**. “Eğer sahte ve yüzeysel değilse sık sık görüşmek dostluğu pekiştirir.”
382. **Dostuŋ ḳuṣurına baḳılmaz**. “Dostun kusuruna bakılmaz, hatası hoş görülür.”

383. **Dostuŋ ṭa‘āmını düşmān gibi yė dėmişler**. “İnsan dostuna karşı korkusuzca davranmalı, kendisine ihtiyaç duyduğunda çekinmeden söylemelidir.”
384. **Dökilen şu ḳabın doldurmaz**. “Olay tamamlandıktan sonra eski haline getirmeye çalışsak da bunu tam anlamıyla gerçekleştiremeyiz.”
385. **Dudtuġın ḳoparır**, **elinden şey ḳurtulmaz**. “Giriştiği her işte başarı sağlamak, çok becerikli olmak.”
386. **Durma**, **ṭabana ḳıyar**. “Durma, çabuk yürü veya koş.”
387. **Durp dėmege ṭuṭacaḳ ister dėmişler**.
388. **Dügün aşı ödünçdir**. “İnsan davet edildiği bir düğünde kendisine ikram edilen bir yemeğin karşılığını yerine getirmek gerektiğini bilmelidir.”
389. **Dügünci uyur**, **dügün issi uyumaz dėmişler.** “Düğüne gelenler uyur, düğün sahibi çok fazla ikram hazırlıkları ve iş dolayısıyla uyuyamaz.”
390. **Dügünde bayramda bir dilber seven aldanur dėmişler.** “Düğünde ve bayramda insanlar güzel giyinip güzel göründüklerinden, bir insanın gerçek güzelliğini kestirmek zordur. Bundan dolayı düğünde ve bayramda güzel görünen insanlara aldanıp onları beğenmek insanı yanıltabilir.”
391. **Dügüŋde ẓurnāya**, **ḥammāmda ḳurnaya**, **ṭa‘āmlarda maḳarnaya, balıḳlarda müreniye**, **‘ilāçlarda şaparnaya (mail olur).** “Düğünlerde zurnaya, hamamda kurnaya, yemeklerde makarnaya, balıklarda mürene, ilaçlarda saparnaya mail olur, her gördüğünü beğenir.”
392. **Dümensiz gemi**, **ṭopsuz ḳanṭār**, **ḳolsuz terāzi**, **ṭuzsuz ṭa‘ām, ẓurnāsız davul**, **çalpāresiz raḳḳāṣ, re’isiz gemi**, **küreksiz ḳayıḳ**, **üstādsız şākird**, **ḳulaġuzsuz yolcı**, **yėmişsiz baḳça, şapsız keser, balṭa**, **çalġısız dügün**, **başsız ‘asker, niẓāmsız ordu**, **uşsuz beden gibidir**. “Dümensiz gemi, topsuz kantar, kolsuz terazi, tuzsuz yemek, zurnasız davul, çalparasız rakkas, kaptansız gemi, küreksiz kayık, üstadsız şakirt, kılavuzsuz yolcu, meyvesiz bahçe, sapsız keser veya balta, çalgısız düğün, başsız asker, nizamsız ordu akılsız insana benzer, akılsız insan gibidir.”
393. **Dün ḳabaḳ oldı bugün boy gösterir dėmişler.** “Bir işte deneyimli olmadığı halde, kendisinden deneyimli olanları safdışı bırakmaya çalışan insanların durumunu ifade eden bir atasözüdür.”
394. **Dün müslümān ėtdigimiz bugün bize cāmi‘ yolun gösteryor**. “Bir işte deneyimli olmadığı hâlde, kendisinden deneyimli olanları safdışı bırakmaya çalışan insanların durumunu ifade eden bir atasözüdür.”

395. **Dünle yola giden, ṣabāḥla ḳarnın ṭoyuran, oġlan iken evlenen, Rūmi ʻavrat alan aldanmaz dėmişler**. “İşini önceden yapan işini erken bitidiği için sevinir; sabahleyin karnını doyuran enerjik olur, iyi çalışır; gençken evlenen de yaşlanınca kendisine bakacak çocuk sahbi olur; Rum kadınla evlenen de pişman olmaz, mutlu olur.”
396. **Dünyā eyüler yüzi ṣuyına ṭurur dėmişler**. “Dünyada iyi insanlar olduğu için hayat devam ediyor.”
397. **Dünyā gençden gence dinçden dinçedir dėmişler.** “İnsanlar yaşlanınca güçleri azalır, yeniliklere uyum göstermekte zorlanırlar. Gençler daha dinç ve enerjiktir. Yeniliklere daha kolay uyum sağlarlar. Bu nedenle dünya gençten gence devredilir.”
398. **Dünyāda bitmez iş olmaz dėmişler.** “Her işi sonuca ulaştırmak mümkündür.”
399. **Dünyāda kötü olmasa eyüniŋ ḳadri bilinmez dėmişler.** “Her şey zıddıyla vardır. Dünyada kötü insan olmasaydı iyi insanların değeri ortaya çıkmazdı.”
400. **Düş gördüŋse ḫayır ola**. “Rüya gördüysen hayra gelsin.”
401. **Düş uyḫudan ṣoŋra olur dėmişler**. “Bir işin temeli gerçekleşmedikçe ayrıntılarına sıra gelmez.”
402. **Düş yalıŋız, ḳalḳ yalıŋız dėmişler**. “Zor duruma düşen insanların çevresinde kimse kalmaz, durumlarını düzeltmeleri için de kendileri gayret etmelidir.”
403. **Düşmānıŋ biri eksik olduġı yėgdür**. “İnsanın ne kadar az düşmanı olsa o kadar iyidir.”
404. **Düt dėmege ṭudaḳ gerek**. “Bir işin gerçekleştirilebilmesi, gerekli koşulların, araçların bulunmasına bağlıdır.”
405. **Düzeni bozma**. “Düzeni bozma, düzene uy!”
406. **Düzenlik ḳanda ise bereket anda olur dėmişler.** “Nerede nizam intizam, yani düzen varsa, bolluk ve feyiz orada olur.”

-E-

407. **Ecel gelince baş aġrısı bahāne olur dėmişler.** “Herkesin ölümü için bir sebep vardır.”
408. **Ecelsüz ḳul ölmez dėmişler.** “Her insan mutlaka ölümle karşı karşıya kalacaktır.”
409. **Edebi edepsüzden ögren dėmişler.** “Edepsize bakarak yapılmaması gereken şeyleri öğrenebilirsin.”
410. **Edebsize te’dīb öksüze ḳaftān geydirme gibidir**. “Edepsize edep öğretmek öksüze kaftan giydirmek gibi sevaptır.”
411. **Ėden bulur**, **inleyen ölür dėmişler.** “Nasıl davranırsan öyle karşılık görürsün.”
412. **Efendiye ḳarşu kürek çekme**. “Olmayacak bir iş uğrunda boşuna çabalama.”
413. **Egri oturalım**, **ṭoġrı söyleyelim dėmişler.** “Bir kişi hakkındaki görüşümüz ne olursa olsun, doğruyu söylemeliyiz.”
414. **Egri ṭoġrılmasa oḳçı boḳun yėrdi dėmişler.** “Eğri doğrulmasa okçu düz ok yapamaz, mesleğini icra edemezdi. Her yanlış düzeltilebilir.”
415. **Ehli ‘ırżıŋ ḳapusı ḳapalu gerek**. “Namuslu insanlar kapısını kapalı tutar, kendini yabancılardan korur.”
416. **Ekmek ilk**, **ṣoŋulayın nāz vaḳti degil**, **niyāz zamanıdır**, **nāzlanacaḳ vaḳtiŋ geçdi**. “Önce ekmek, sonra naz vakti değil; niyaz zamanıdır, nazlanacak vaktin geçti.”
417. **Ėl adamı usladır**. “El, kötü ve aşırı davranışlarda bulunan kimselere müsamaha etmez, taşkınlıkları ve kötülükleri cezalandırır.”
418. **Ėl ‘ārı**, **Taŋrı nūrı ḳorḫusundan ziyādedir dėmişler**. “El içinde utanılacak bir duruma düşmek, Allah’ın azabının korkusundan bile daha fazla azap vericidir.”
419. **Ėl ‘ārifdir tėz ṭuyar dėmişler.** “İnsanlar olup biteni öğrenmeye çok mereklıdır. Bu yüzden önemli bir haber olduğunda çabuk duyulur.”
420. **Ėl armaġanı**, **baḳça bergüzarı**.
421. **El-cunūn fünūn el-ḥareket maa‘ el-bereket**. “Hareket bereket getirir.”
422. **Ėl çanaġın yalar**.
423. **Ėl delüsi uṣludır dėmişler.** “Asi ve deli dolu davranışları yakın çevresinde hoş karşılanan şahısların bu davranışlarına yabancı bir çevreye girdiğinde müsamaha edilmez.” (2)
424. **Ėl diyārında baş olmadan kendü diyarında gedā olmak yėgdür**. “Yabancı memlekette baş olmaktan kendi memleketinde yoksul olmak

daha iyidir, gurbette rahat yaşayıp özlem çekmekten kendi memleketinde fakir yaşamak daha iyidir."

425. **Ėl ėlden ayrıḳsı degildür**, **töresi ayrıḳsıdır dėmişler**. "İnsanların yaşadığı yerler birbirine benzese de, gelenek ve görenekler birbirine benzemez."
426. **El el üstündedir 'arşa çıḳınca dėmişler**. (**El elden üstündür 'arşa çıḳınca**.) "Bir kimse kendinden de, üstün birininolabileceğini bilmelidir. Bir kimse, kendisinden üstün bir başkasının da olabileceğini bilmelidir."
427. **Ėl ėli gözel ṭartar dėmişler. "**Birbirlerine yabancı olsalar da insanlar birbirinin davranışlarını dikkatle izleyerek birbirleri hakkında bilgi edinirler, iyi gözlem yaparak karakter özelliklerini öğrenirler."
428. **El eli yuvar**, **iki el yüzi yuvar dėmişler.** "Bir kişi başka bir kişiye yardım ederse o da bu iyiliğin altında kalmaz, karşılığını verir."
429. **Ėl ėliŋ aynasıdır dėmişler.** "İnsan çoğu huyunu arkadaşlarından öğrenir, davranışları hemen hemen onlarla aynı olur. Kişi kendi özelliklerini zaman zaman yabancıdan öğrenir." (2)
430. **Ėl eliyle ılan ṭut dėmişler**. "Başkaları vasıtasıyla yapılan işlerden hayır beklenmez."
431. **Ėl içün aġlayan gözsüz ḳalur**. "Başkası için yapılacak fedakârlığın bir sınırı vardır. İnsanların dertleri bitmez. Başkalarının sorunlarını çözmeye kalkarsanız buna sağlığınız el vermez."
432. **El işler ālet ögünür dėmişler**. "Ne kadar çok alet olursa olsun insan eli olmadan iş yapılamaz. Aleti de yapan eldir."
433. **Ėl ṣarrāfdır eyüyi ya kötüyi gözel ṭanur dėmişler.** "İnsanlar; insanın iyi mi kötü mü olduğunu dener, kimin ne olduğunu bilir."
434. **Ėl sikiyle gerdege girme dėmişler**. (**Ėl sikiyle gerdege girmek hüner degildür dėmişler**.) "Başkalarının imkânlarına güvenip gelecek için plan yapma. Kişi yaptığı ve yapacağı her işte öncelikle kendi gücüne güvenmeli, başkalarına bel bağlamamalıdır."
435. **Ėl üşendisi ėderler ise ḥāliŋ neye varır.**
436. **Ėl yumruġın yėmeyen kendi yumruġın bozdoġan amrudı ṣanur**. "Başkasının gücü karşısında boyun eğmek zorunda kalacağını anlayamamış kimse, kendi gücünün herkese boyun eğdireceğini sanır."
437. **Elbetde vėresiyede gönül ḳalmaz**.

438. **Ėlçiye zevāl olmaz dėmişler**. (**Ėlçiye zevāl yoḳ**) “Bir kimseden başka bir kimseye herhangi bir haber ulaştıran, bu aracılığından dolayı sorumlu tutulmaz.”
439. **Ėlden ėle**, **dilden dile lezzet aldı**.
440. **Ėlden gelen ögün olmaz**, **o da vaḳtiyle bulunmaz dėmişler**. “Başkalarından gelen yardım ihtiyaç anında bulunmaz, kişi başkalarından gelecek yardıma değil kendi kazancına güvenmelidir. Başkaları tarafından yapılan yardım ne sürekli olur ne de zamanında gelir. Onun için kişi ihtiyaçlarını kendisi karşılayabilmelidir.” (2)
441. **Ele**, **avuca ṣıġmaz**. “1) söz dinlemez, baskı altına alınmaz, zapt edilemez. 2) şımarık.”
442. **Eli işde**, **gözi oynaşda**. “İş yapar gibi görünmekle beraber aklı başka yerde olan, bir işle uğraşırken aynı anda başka bir şeye de ilgi gösteren.”
443. **Ėliŋ atduġı ṭaş ırāḳ gider dėmişler**. “Başkalarının yaptığı işler, insanın gözüne önemli ve büyük görünür.”
444. **Eliŋ işde gözin̆ eşde olsun dėmişler.** “Bir erkek (veya kadın) işiyle ne kadar meşgul olursa olsun karısını ihmal etmemelidir.”
445. **Ėliŋ köpegi ėle ürer**, **bizim köpek bize ürer**. “Herkes üzerine düşeni düzgün bir şekilde yaptığı hâlde, kendi üzerine düşeni yapmayarak ailesini zarara sokan kimselerin durumunu vurgulamak için söylenen bir atasözüdür.” (2)
446. **Eline gireni yėrmez**. “Her eline geçeni kabul eder.”
447. **Eliyle vėren ayaġıyla arar**. “Çoğu kez insan ödünç verdiği bir şeyi zamanında geri alamaz. Bunun için de verdiği şeyin ardına düşerek, verdiği kişiden bizzat kendisi almak zorunda kalır.”
448. **Endāzeyi gözet daḫı çoḳ getürür**.
449. **Er buŋalmadıḳça ḥaḳdan meded olmaz dėmişler.** “Kul bunalmazsa Hızır yetişmez. Darda kalan insanlara Allah yardım eder.”
450. **Ardabi (?) i t anaya beŋzer dėmişler**.
451. **Er eri ṣatar, münāfıḳ ḫalḳı ṣatar dėmişler**. “Adamın adama zararı olabilir, münafığın, iki yüzlülerin ise topluma zararı olur.”
452. **Er ile ‘avrat arasına gireniŋ ancaḳ ḥürmetsüzligi ḳalur dėmişler**. “Karı koca arasındaki kırgınlıklara ve dargınlıklara müdahil olmamak gerekir. Çok sürmez barışırlar, araya giren kişi zor duruma düşer.”
453. **Er ḳara gerek**, **at ṭorı gerek dėmişler.** “Yiğidin iyisi esmer; atın iyisi ise gövdesi kızıl, ayakları ve yelesi koyu renkli olandır.”

454. **Er ḳorḫusı ilden ile gider dėmişler.**
455. **Er odlu ‘avrat odsuz, ‘avrat odlu er ḳuvvetsüz olur dėmişler.** “Eşlerden koca ateşli, şehvetli (cinsel istekli) ise karısı şehvetsiz; kadın şehvetli ise kocası kuvvetsiz kalır.”
456. **Er ol da baş yar dėmişler.** “Erkek gibi hareket et, kimsenin yardımına muhtaç olmadan geçimini sağla. Kişi karşılaştığı güçlükler karşısında cesaretli olmalıdır.”
457. **Er olan etmegin ṭaşdan çıḳarır dėmişler.** “Yiğit insan, geçimini temin etmek için en büyük zorlukları bile yenmekten çekinmez.”
458. **Er ölür adı ḳalur**, **at ölür meydānı ḳalur**. “Yaşarken iyi işler yapmalı, iyi bir ad bırakılmaya çalışılmalıdır.”
459. **Er yumşaġın er yėr**, **aġaç yumşaġın ḳurd yėr dėmişler**. “Sağlam ve dik duramayan yenik düşer.”
460. **Erde ve ‘avratda çabalayan vėregen olur**. “Kadın veya erkek olsun, gayretli olanlar verici olur.”
461. **Ere bir hüner yėter dėmişler.** “Yiğit insan için bir konuda usta, bir konuda kendisini kabul ettirmesi yeterlidir.”
462. **Erenler ḥāżıra ḳılmışlar du‘āyı**. “Kişi elinde olana göre hareket etmelidir. Elde bulunmayan bir şeyi esas alarak hareket etmek, insanı olumsuz sonuçlarla karşı karşıya bırakabilir.”
463. **Ėrgen göz ile at al dėmişler.** “Ergen kişiler hızlı atı daha iyi bilir, delikanlıların gözüyle at al.”
464. **Eriş arġaç olma v.z.nga** (?).
465. **Erkek ondur**, **ṭoḳuzı düzendir dėmişler.** “Tehlikeden kaçan kazançlı çıkmış.”
466. **Erkegiŋ ḳazancını it yėr**, **yaḳasını bit yėr dėmişler.** “(Bekâr) erkekler parasını gereksiz yere harcarlar ve hayatı da düzensizdir.”
467. **Erlik ondur**, **ṭoḳuzı ḥīle**, **biri ḳaçmaḳdır**. “Tehlikeden kaçan kazançlı çıkmış.”
468. **Ėrteye ḳalan belā**, **belā degildür dėmişler.** (**Ėrteye ḳalan ġavġadan ḳo(r)ḳma**.) “Birçok kötülük, o kötülüğün olmasına sebep gösterilen olayların içyüzü araştırılıp öğrenilmediği için meydana gelmektedir. Bir bela sona kaldığında ya işin içyüzü anlaşılıp kötülük yapılmaktan vazgeçilir ya insanların sinirleri teskin edildiği için korkulan olmaz ya da durumdan haberdar olan hatırlı insanların araya girmesi sonucu insanlara pahalıya mal olacak bir bela önlenmiş olur.”

469. **Es ḳara yėl es, meger faḳır çingāneniŋ cānın alasın**. “Havaların bozuk gitmesi başta Çingeneler olmak üzere, yoksul insanlar için büyük sıkıntılara sebep olur.”
470. **Eski dost düşmān olmaz dėmişler, ʻaksi daḫı böyledir**. “Aralarında ufak tefek dargınlıklar olsa bile eski dostlar birbirlerine düşman olmazlar. Birçok nedenin birbirini izlemesiyle sürüp gelmiş olan eski düşmanlık, dostluğa dönüştürülemez.”
471. **Eski dünyā yėŋi ḳazanç dėmişler**. “Eskilerin, yaşlıların tecrübesi yenilere, gençlere çok şey kazandırır, babadan oğula geçen bilgiler kazanç kapısı olur, yeni şartlarda para kazanmasını sağlar”
472. **Eski oynaş eyerlenmiş at gibidir dėmişler.** “Kişi eski sevgilisiyle her zaman bir araya gelebilir.”
473. **Eski şehre yėŋi ʻādet ḳurma dėmişler.** “Alışılmamış, yadırganan bir yeniliği yapmaya kalkışmak.”
474. **Eşege binmiş lāz elinde yėr yaġlıḳ kiraz**.
475. **Eşege şormuşlar ne pek yörirsin, bizlencim bilür dėmiş**. “Kendi başına hareket etmeyen tembel kişilerin göstereceği gayret kendisini çalıştıran kişinin yapacağı zorlamaya bağlıdır.”
476. **Eşegi dügüne oḳumuşlar ya şuları yoḳ ya odunları dėmiş**. “İşi başkasına hizmet etmek olan birisieğlenceli bir yere davet edilse bilekendisinin çalıştırılmak için davet edildiğini düşünür.”
477. **Eşegi şāḥibi dėdiġi yėre bağla dėmişler.** “Emanet edilen işi sahibinin isteğine uygun olarak yap, sonuç kötü olsa da sana sorumluluk olmaz.”
478. **Eşegi siken oşuruġuna ḳatlanur**. “Birinden faydalanan kimse, faydalandığı kişinin kaprislerine, kötü yönlerine katlanmayı bilmelidir.”
479. **Eşegiŋ aŋırmazı olmaz dėmişler.** “Akılsız, anlayışı kıt kimseler bilmedikleri halde her konuda söz söyleyerek çevresindekileri rahatsız ederler.”
480. **Eşegiŋ cānı acıdıḳda atdan yügrük olur dėmişler**. (**Eşegiŋ cānı yanınca atdan yügrük olur**.) “En tembel kimseler bile zoru görünce çalışkan insanları geride bırakacak kadar çalışkan olurlar. Zarara veya kötülüğe uğrayan kimse acısını çıkarmak için aşırı çaba harcar.”
481. **Eşegiŋ ḳuyrıġın kesme, kimi uzun dėr kimi ḳışa**. “Bir işi, toplumda yer alan insanların hepsinin beğenisini kazanacak şekilde yapmak mümkün değildir. Başkalarının görüşü alınsa bile insan yapacağı işi kendisinin kabul ettiği doğruları esas alarak yapmalıdır.”

482. **Eşegiŋ ölümi (ite) düğündür dėmişler.** “Bazen birinin uğradığı zarar, çıkarını düşünen başka birisi için sevinç kaynağı olabilir.”
483. **Eşegiŋ pek bağla andan Taŋrıya ışmarla dėmişler.** “İnsan işini en mükemmel şekilde yapmalı, sonrasını ise İslam’daki tevekkül felsefesine sığınarak Allah’a bırakmalı.”
484. **Eşek ḳocamağla ṭavla başı olmaz dėmişler.** “Anlayışsız kişi ne kadar yaşlanırsa yaşlansın baş olacak olgunluğa ulaşamaz.”
485. **Eşek ṭorbasıyla ağırmaz dėmişler.** “Ağır bir iş altında bunalmış olan kişi bu durumdan kurtulmadan rahatlayamaz, keyifli bir duruma gelemez.”
486. **Eşekler ile ḳonuşanıŋ adı şanı batar dėmişler.** “Cahil, kaba, görgüsüz insanlarla samimi olanların itibarı düşer.”
487. **Ėşine göre ėşi**, **yaşına göre yuvası aşına göre ḳuşı, başına göre kelle poşi.** “Her şey birbirine uygun şekilde olur. Her şey, herkes dengi denginedir”
488. **Eşigime giren çıḳsun**.
489. **Et her ne ḳadar arıḳ ise etmek üstünde hem yaraşur dėmişler**. (**Et ne ḳadar arıḳ ise gine ekmek üzre yaḳuşur**.) “Bilgili ve görgülü kişi, iş başında ve zengin olmasa da bilgisiz ve görgüsüz kişilerin üstünde yer alır.”
490. **Et ile ṭırnaḳ arasına girme dėmişler.** “Aile anlaşmazlıklarında bir tarfı tutma.”
491. **Et ṭırnaḳdan ayrılmaz dėmişler.** “Yakın hısımlar arasındaki bağ kolay kolay kopmaz.”
492. **Etden evvel çölmege düşme**. “Bir işte bilgisiz veya yetkisiz olmasına rağmen herkesten önce ortaya atılmak.”
493. **Etmegi dizi üstünde**. “Akıllı ve becerikli kişi nerede olsa geçimini sağlayacak iş bulur.”
494. **Etmegin yalıŋız yėyen**, **dengini dişile ṭutar dėmişler**. **“**Yalnız kendini düşünen, başkalarına yardım etmeyen biri, başkalarından yardım bekleyemez.”
495. **Etmek kesmek hünerdir dėmişler**. “Ekmek kesmek hünerdir .”
496. **Etmek ḥaḳḳın bilmeyen itden alçaḳdır**. “İyiliğini gördüğü, ekmeğini yediği kimseye karşı saygısızlık ve hainlik eden kişi köpekten alçaktır, çünkü köpek kendine ekmek verene saygı ve vefa gösterir.”
497. **Ev alma ḳoŋşı al dėmişler.** “Komşuluk ilişkileri, iyi komşuluk çok nemlidir.”

498. **Ev içinde pek söyleme**, **dīvār ardında ḳulaḳ olur dėmişler**. “İnsan evinde çoluk çocuğuna kızıp sert konuşmamalı; konuşmalarına dikkat etmelidir. Çünkü konuşmaları tahmin edemeyeceği şekilde başkaları tarafından dinleniyor olabilir.”
499. **Ev issin begenmeyen evine eli boş varır dėmişler**. “Ev sahibinden veya ev halkından hoşlanmayan evine eli boş varır.”
500. **Ev ḳutsızı çadır, etmek ḳutsızı begsimatdır dėmişler**. “Çadırda yaşamak zahmetlidir, evin yerini tutmaz. Peksimet de ekmeğin yerini tutmaz.”
501. **Ev yıḳanıŋ evi olmaz**. “Başkasının yuvasını yıkan bir kimsenin kendi yuvası da er geç yıkılır. Başkasına kötülük yapan bir kimsenin kendisi aynı kötülüğü er geç görür.”
502. **Evdeki bazar çarşūya uymaz dėmişler.** “Önceden planlanan iş istenildiği gibi gitmez veya sonuçlanmaz.”
503. **Ėven ḳız ere varamaz**, **varırsa da baḫt bulamaz dėmişler.** “Acele eden kız eşini iyi seçemeyeceği için mutlu olamaz.”
504. **Evi yanmış çıfit gibi segirdme**. “Acele etme, çok koşturma, yavaş ol.”
505. **Evinde bir kişi bir kerre ölmekden yabānda biŋ ölsün dėmişler**. “İnsanın kendi ailesi içinde bir kez küçük düşürülmesi, dışarıda bin kez küçük düşürülmesinden daha ağır ve daha onur kırıcı bir durumdur.”
506. **Evlenmege kөŋli olan ergenliġini vėrür dėmişler**. “Evlenmek isteyen sorumluluk almayı, ergenlik çağı alışkanlıklarından vazgeçmeyi göze almalıdır.”
507. **Ėvmek ile menzil alınmaz**. “Acele etmekle daha çabuk sonuç alınır sanılmamalıdır.” (2)
508. **Eyer altında at**, **ġayret altında er olur dėmişler.** “Gayret gösterilerek istenilen sonuca varılır, iyi sonuçlar çalışarak elde edilir.”
509. **Eylik bilineydi**, **ḳoca öküze bıçaḳ olmazdı dėmişler**. “İnsanlar çoğu kez iyilik gördükleri kimselerin yaptıkları iyiliklerin aksine, onlara kötülük yapma yoluna giderler. Eğer insanlar gerçekten iyiliğin değerini bilselerdi, yıllarca kendilerine hizmet eden emektar öküzün başını kesmezlerdi.”
510. **Eylik eyle kele**, **ṭuyursun seni ėle dėmişler**. “Bir kişinin beğenilmeyen yönlerini düzelt, onu herkesin övüneceği duruma getir.”
511. **Eylige eylik ödünç gibidir**. “Kişi bir kimseden gördüğü iyiliği ödünç alınmış bir mal veya para kabul ederek o iyiliğin karşılığını vermek gerektiğini unutmamalı.”

512. **Eylüge kemlik**, **köpege kemik** “İyiliğe karşı kötülük yapmak, iyiliğin kıymetini bilmeyen insanlar için köpeğe kemik atmak kadar sıradan bir iştir”
513. **Eyü cevher kendüsin bildürür dėmişler**. “Değerli bir insan, mutlaka bazı yönlerden kendini gösterir.”
514. **Eyü dostuŋa burun gösterme dėmişler**. “İyi dostunu küçümseme ve uzak durma, değerini bil.”
515. **Eyü gün ṭoġuşundan bellüdür**. “Bir işin iyi yada kötü sonuçlanıp sonuçlanmayacağı başından belli olur.”
516. **Eyü günüŋ dostı olma dėmişler**. “İnsanların iyi gününde çıkarcı davranıp dost olma, kötü gününde de yanında ol, yardım et.”
517. **Eyü ile ḳonuş eyü olasın dėmişler**. “İyi insanlarla birlikte olmak insanı iyi olmaya yönlendirir.
518. **Eyülere eylik eyle**. “İyi insanlara iyilik etmek gerekir.”

-F-

519. **Faḳırıŋ oġlı olmadan ġanīniŋ kölesi olmaḳ yėgdür dėmişler**. “Fakir birinin oğlu olmaktan zengin birinin yanında çalışan hizmetçisi olmak daha iyidir. Zenginin yanında hizmetçi dahi olsa daha rahat yaşar.”
520. **Filan yėriŋ ṣomunı büyükdür dėrler ise inanma, vardım gördüm bundan küçükdür**. “İnsan, söylenen her söze inanmamalı, aklını kullanarak gerekli önlemleri almalıdır.”
521. **Fürṣātı boş ḳoma**. “Fırsatı kaçırma, değerlendir”

-G-

522. **Gāh sik uzar**, **gāh ṭaşaḳ**. “Dünya bir devrandır. Bazen biri üste çıkar, bazen diğeri.”
523. **Gāh ẕekerinin̆ başın ḫalḳa göster**, **seni ḫādım şanmasunlar dėmişler.** “Bazen gücünü etrafa hissettir, yoksa seni güçsüz zannederek ezmeye kalkarlar.”
524. **Geç geçenden dėmişler**. “İnsan, kendisine değer vermeyene değer vermemelidir. Senden geçenden sen de geç.” (3)
525. **Geçmiş yaġmura**, **kepenek giyüp ardına düşme dėmişler**. “İş işten geçtikten sonra faydası olmayacak işler yapma.”
526. **Gel dėnen yėrden dönme dėmişler**. “Davet edilen yere gitmek nezaket icabıdır, saygı gösterilip hürmet edilir, icabet etmek gerekir.”
527. **Gelene gelme**, **gidene git dėmem**. “Geleni gerektiği gibi ağırlar, gideni de güler yüzle uğurlarım.”
528. **Gelme gelme**, **dönme dönme dėmişler**. “İş yapmaya üşeniyorsan, talepleri yerine getiremeyeceksen gelme, başlama, geri dönmek zorunda kalma” (2)
529. **Gelmek irādet**, **gitmek icāzet dėmişler**. (**Varmaḳ irādet**, **gitmek icāzet ile olur dėmişler**.) “İnsanın bir yere gitmesi için izin almadığı hâlde, gittiği yerden ayrılması, oradakilerden izin almasını gerektirir. Bir yere gitmek için irade gereklidir, fakat ayrılmak için oradakilerden müsaade almak gereklidir.”
530. **Gelürin azı olmaz dėmişler**. “İnsan az da olsa elde ettiği gelirle yetinmeyi bilmeli ki fazlasına kavuşabilsin.”
531. **Gemiye girmeyen Taŋrı ḳorḳusın bilmez dėmişler.** “Tehlikeyle karşılaşmamış olan kimseler, Tanrı’nın varlığının ve Tanrı korkusunun ne olduğunu bilmezler.”
532. **Genç iken evlenen**, **ėrken ḳarnın ṭoyuran aldanmaz**. “Yapılacak iş için gerekli gücün elde edilebilmesi için sabahleyin karın doyurulmalıdır, çocukların anne, baba ihtiyarlamadan yetiştirilebilmeleri için de evlenmeleri geciktirilmemelidir.”
533. **Gerek gerege gerekmez**, **lāzım olur**. “Lüzümsuz gibi görünen, ancak gelecekte gerekli olacak bir şeyi kaldırıp atmamalı; tahmin edilemeyen bir anda gerekli olacağından, saklamalı.”
534. **Gevheri şaymışlar sözi şaymamışlar**. “Kılık kıyafetimizi zamanın koşullarına uydurmalıyız.”
535. **Gine köpek ḳapuya siydi**. “Gene köpek kapıya siydi.”

536. **Gir gir al, çıḳ çıḳ al**. “Gir gir al, çık çık al, kendi malın gibi kullan”
537. **Giren çıḳan belürsiz**, **götüne gireni çıḳanı bilmez**. “Hesap kitap bilmez. Kendine yapılan kötülükleri anlamaz.”
538. **Gök gürlemeyince yaramaz inṣāfa gelmez**. “İnsanlar sıkıntıya düşmeyene kadar Allah’ı gereği gibi anmazlar.”
539. **Gökden dörd kitāb indi**, **bèşinci kötek indi dèmişler**. “Dayak atmanın toplumsal hayatın gerçeklerinden biri olduğunu vurgulamak için kullanılan bir atasözüdür.”
540. **Gökden ne yaġar ki anı yèr ḳabul eylemeye dèmişler**. “Büyüklerden gelen şeyleri küçükler geri çeviremezler.”
541. **Gönlegin pākligine baḳma ṣabun aḳçası vèresiyedir dèmişler**. “Dışardan zengin gibi görünenler ekonomik sıkıntı içinde olabilirler.”
542. **Gönli büyük adamdan göti büyük ‘avrat yègdür**, **hīç olmaz ise baḳ şu ‘avrata ne büyük göti var dèrler dèmişler**. “Gönlü büyük adamdan büyük kalçalı kadın daha iyidir. Soyut şeylere sahip olmaktan somut şeylere sahip olmak daha iyidir, toplumda göz doldurur”
543. **Gönül kimi severse gözel oldur dèmişler.** “Güzellik anlayışı kişiden kişiye değişir.”
544. **Gönülden gönüle yol vardır dèmişler**. “Sevgi karşılıklıdır.”
545. **Gönüllü yigit oḳını ilerüde arar dèmişler**. “Bir işi yapmaya gönüllü olan bir kimse, o işi yapmak isteyenlerin en önünde yer alır.”
546. **Gör e (?) gidiniṇ ṣarıġı ḳayışda ne çekermiş**.
547. **Gördüṇ köle**, **ḳaḳıvèr küle dèmişler.** “Kendi başına varlık gösterememiş, ona buna boyun eğmiş, onun bunun emrinde yaşamış kimselerden iyi bir iş yapmaları beklenemez.”
548. **Gördüṇ zamāne saṇa uymadı**, **sen zamāna uy dèmişler.** “Zaman sana uymuyorsa sen zamana uy, kendini geliştir.”
549. **Görinen köye ḳılāġız lāzım degildür dèmişler**. (**Görinen köye ḳılāvuz istemez.)** “Ne kadar gizlense de gerçekler ortadadır.”
550. **Göt göte benim götümüṇ ṣuçı ne dèmişler**. (**Göt göte olduḳdan ṣoṇra benim götümüṇ ṣuçu ne**.) “Aynı şeyi yapanların birbirini şuçlaması doğru değildir.”
551. **Götni kirāya vèrene elini ḳalḳan eylememek gerek dèmişler**. “Bilerek kendine kötülük eden, zarar veren kişiye yardım etmemek gerekir.”
552. **Götüni kirāya vèren acısına ṭayanur**. (**Götüni kirāya vèren acısına ḳatlanur**, **acur büzicigim akçesiyledir ḳuzucaġım**.) “Kendi kararıyla zarara uğrayan kişi sonucuna katlanmak zorundadır. Kendi kararıyla

zarara uğrayan kişi sonucuna katlanmak zorundadır, kendi düşen ağlamaz."

553. **Götüŋ şıḳmaz ki işiŋ işleye**. "Bazı insanlar işlerini yapmak için zorluklara katlanmaz, kendilerini zorlamazlar."
554. **Götüne biz şoḳsaŋ ölmez**. "Vurdum duymaz."
555. **Göz görmedikçe gönül ḳatlanur dėmişler**. "Yakınımızda bulunmayanların özlemine, acısına daha kolay dayanabiliriz."
556. **Gözden sürmeyi çeker**. "Hırsızlıkta çok becerikli, çok usta." (2)
557. **Gözden ıraġ olan gönülden daḫı ıraġ olur dėmişler**. "Ayrı düşenlerin arasındaki sevgi de zamanla azalır."
558. **Gözel oldur ki ḥüsni gibi ḫulḳı da gözel ola dėmişler**, **yoḫsa kenīse dīvārlarına çoḳ ṣūret yazarlar dėmişler**. "Gerçek güzel, görünüşü kadar huyu da güzel olandır. Kilise duvarlarına da çok güzel insan suretleri yaparlar ama ruh güzellikleri olmadığından, o suretler hiçbir anlam ifade etmez."
559. **Gözel sevmege tevbe olmaz dėmişler**. "İnsan, güzel sevmeyeceğine ne kadar tövbe ederse etsin, bu tövbesine bağlı kalamaz."
560. **Gözeliŋ müşterisi çoḳ olur dėmişler**. "Güzeli herkes elde etmek ister."
561. **Gözge ḳorıḳ şıḳmaz**. "Hiç kimseye yardım etmez."
562. **Gözin etmek keltesinden ayırma dėmişler. "**Gözünü ekmek teknesinden ayırma."
563. **Gözler terāzü**, **gönüller baṭmāndır dėmişler**. "Göz terazidir, ölçer, gönüller ölçer biçer, tartar, hisseder, ona göre ne yapacağına karar verir."
564. **Gözsüze göz dikendir dėmişler**. "Görmeyen biri, kendisinde olmadığı için, gözü sevmez."
565. **Güçle giden köpek ḳoyuna ḫayr eylemez dėmişler**. "İçten gelen bir heves ve şevkle yapılmayan işten de hayır gelmez. İnsanlara zor kullanarak yaptırılan işlerden verim alınamaz. Verim ancak sevilerek, zevk alınarak yapılan, işlerden umulur."
566. **Gül dikensiz olmaz dėmişler**. "İyi veya güzel olan her şeyin az çok sıkıntı veren bir yanı da bulunur."
567. **Gül vaḳtinde żerte ḳoḳulmaz dėmişler.** "İnsan güzel şeyleri elde etme olanağına sahipken kötü şeylere ilgi göstermemeli."
568. **Güleryüz**, **datlı dil yılanı ininden çıḳarır**. "Gönül alıcı, okşayıcı sözlerle karşımızdakinin inadı yenilebilir."

569. **Gūşçılar tekyesine döndi**. “Gülüşenlerin tekkesine benzedi, çok gürültülü şekilde gülüşmeler meydana geldi.”
570. **Gün ṭoġmadan neler ṭoġar**. (2) (**Gün ṭoġmadan neler ṭoġar**, **ẕīrā gėceler yüklüdür**.) “Beklenmedik bir sırada umut verici durumlarla da karşılaşma imkânı vardır.”
571. **Günde iki pul giren eve yoḫsulluḳ görmez dėmişler**. “Az da olsa devamlı geliri olan bir ev yoksulluk görmez.”
572. **Günden güne dügün olsa gün aşurı bayrām olsa kimine emek kimine yėmek dėmişler**. “Ne kadar çok düğün ve bayram olsa da bu herkes için geçerli değildir. Çünkü bazı insanlar bayram ve eğlence olsa da çalışmak zorundadır.”
573. **Gündüz yarāsaya gėcedür**. “Kimileri için mutluluk getiren bir olay, kimileri için mutsuzluğa sebep olur.”
574. **Güneş balçıḳla ṣıvanmaz dėmişler**. “Herkesin bildiği gerçek inkâr edilemez.” (2)
575. **Gün batıdan (?) atladı**, **aŋladı ammā ay bacayı aşdı**. “Bir işin yapılabileceği uygun zaman geçti.”
576. **Gününe göre kürk giymek gerek dėmişler**. “İnsan tutum ve davranışlarını içinde bulunduğu duruma ve ortama göre ayarlamalı.”

-Ğ-

577. **Ġammāẕ boynına borç ḳomaz dėmişler.** “Gammaz herkesi gammazlar, herkesi gammazlamadan rahat etmez.”
578. **Ġanī kimseniŋ atı ‘inādcı olur dėmişler**. “Zenginlerin atı inatçı olur.”
579. **Ġarībin dostı olmaz dėmişler.** “Güçsüz, çaresiz kişiler ile ilgilenen; onların yardımına koşup yaralarını saran kimseleri bulmak çok zordur, hemen hemen imkânsızdır.”
580. **Ġurbet adamı yumşadır, ėl adamı usladır.** (**Ėl uşaġı adamı yumşadır**.) “Gurbette olan kişi yalnız olduğu için her işinde sorumluluk sahibi olmak ve ölçülü davranmak zorunda kalır. Böylece aşırı, sert ve şımarık davranışlardan kurtularak akıllı, uslu hale gelir”
581. **Ġavġanın eyüsi olmaz**. “Kavga içinde yer alan her iki taraf da zarar görüp huzursuz olduğu için kavga kesinlikle tercih edilmemelidir.”
582. **Ġavġaya pey vėrir**. “Kavgaya yol açacak davranışta bulunmak. Kavgaya tahrik etmek”

-H-

583. **Ḫaberi oġlandan al dėmişler.** “Bir aile sorunu veya ailece gizli tutulan bir şey, çocukların rastgele söyledikleri bir sözle açığa çıktığında söylenen bir söz.”
584. **Ḫācı dėdügimiz adamıŋ ḫāçı ḳoltuġından çıḳar dėmişler.** “Çok iyi olarak bildiğimiz ve kendini çok iyi olarak gösteren kimsenin gerçek yüzünün böyle olmadığı, çok kötü bir kimse olduğu meydana çıktı; anlaşıldı.”
585. **Ḫādım ile aḳ ata ḳulluḳ ėden kimseniŋ yüzi aḳ olmaz**. “Kısırlaştırılmış erkek ile beyaz ata hizmet etmek, her insanın üstesinden geleceği bir iş değildir.”
586. **Haftada bir avlan dėmişler**. “Haftada bir avlanmak gerekir.”
587. **Ḫaḳ dėyince aḳar şular ṭurmuşdur dėmişler.** “Bir anlaşmazlıkta adalet, tarafsızlık, hakkaniyet devreye girdiğinde kimsenin söyleyecek sözü kalmaz.”
588. **Ḫaḳ ḳardaşı ḳardaş yaratmış kisesi ayrı dėmişler.** “Geçim konusunda kimse kimseye yük olmamalıdır.”
589. **Ḫaḳ söz acı olur dėmişler**. “Eksikleri, yanlışları, yolsuzlukları bütün çıplaklığıyla ortaya koyan ve eleştiren söz, bu işi yapanlara acı gelir.”
590. **Ḫaḳ ṭoġrıdadır dėmişler.** “Doğru kim ise, haklı olan da odur.”
591. **Ḫaleb onda ise arşūn bunda**. “Bir iddia veya söz abartılı bulunduğunda kanıtını istemek için kullanılan bir söz.” (2)
592. **Ḫālıya sıçdı ḳaçınıldı**. “Hak etmeyen kişiye değer verdik, o da terbiyesizlik edip kaçtı.”
593. **Ḫalḳ içinde eşegin ḳuyrıġın kesme**, **kimi uzun dėr**, **kimi ḳışa dėr dėmişler.** “Kimseyi ilgilendirmeyen işleri kendi kendine karar verip yapmalısın.”
594. **Ḫām armūṭ gibi boġazımıza durma dėmişler.** “Cahilce ve kırıcı konuşan kişiler için kullanılan bir atasözüdür.”
595. **Ḫammāma giren derler dėmişler.** “Bir işe girişen, o işin güçlüklerini veya masraflarını göze almalıdır.” (2)
596. **Ḫammāmda ırlamaḳ ġurbetde ögünmek gibidir dėmişler.** “Bazı kendini beğenmiş kimseler hiç tanımadıkları ortamda kendilerini olduklarından daha üstün göstermeye çalışırlar.”
597. **Dibinden giriş**, **ḫāneyi ṭolaş.**
598. **Ḫaneyi çoḳ örseleme**.

599. **Ḫāşım ḫāşma mevlūd oḳumaz dėmişler.** “Düşmandan ancak kötülük beklenir.”
600. **Ḫāşımıŋ ḳarınca ise de merdane gör dėmişler.** “Düşmanın ne kadar güçsüz olursa olsun dikkat et, uyanık ol.”
601. **Ḫastelige urdı**. “Hastaymış gibi davrandı. Hastalığını bahane etti.”
602. **Havada bulut sen anı unut**, **bulut sanа ondan yaḳındır**. “Kafana koyduğun şeyi unut, düşündüğün şeyin gerçekleşmesi mümkün değil.”
603. **Ḫaydan dacıŋ (?).**
604. **Ḫayır ṣan eşiŋe**, **ḫayır gelsün başıŋa dėmişler**. (**Ḫayırda kendüŋe sandıġın ėle ṣan**.) “Başkalarına iyilik dileyen kimselerin kendileri de iyilik görürler.”
605. **Ḫayr işi uzatma şerre döner**, **şer işi uzat ki ḫayra dönsün dėmişler.** “İnsanlara faydalı olan işler yapılmaz bekletilirse kötülüğe; kötülük doğacak bir iş yapılmadan bekletilirse insanlara faydalı bir işe dönüşür.”
606. **Ḫayvān alası dışında insān alası içinde olur dėmişler.** “Hayvanın rengi dışındadır, bellidir. Ama insanın rengi içindedir: Ne düşündüğü, ne yapmak istediği, kısaca içyüzü belli değildir.”
607. **Ḫayvān yalaşıraḳ insān ṣoruşaraḳ dėmişler.** “Hayvanlar konuşamadıklarından birbirlerini kokularıyla tanırlar; insanların en önemli özelliklerinden biri konuşma olduğundan, insanlar birbirleriyle konuşarak anlaşırlar.”
608. **Ḫayvān yularından er iḳrārından dėmişler.** “Yularından tutulan hayvan başka yöne sapamadığı gibi insan da söylediği sözün dışına çıkamaz.”
609. **Ḫaẓır mezārıŋ ölüsidür**. “Her hizmeti başkalarından bekleyen tembeller için söylenen bir söz.”
610. **Hele köpek ol da av avlaması ḳalsun dėmişler**. “Önce gerekli donanıma ve yeteneklere sahip ol, daha sonra iş yapabilirsin.”
611. **Hem iḳrār ve hem vermek**, **ikisi bir yėrde cem‘ olmaz**. “Hem ikrar hem vermek ikisi birarada olmaz.”
612. **Hemān kendü tarlaŋa yaġar yaġmur olma dėmişler**. “İnsan bir işi yaparken ya da kendisine bir iş teklif edilirken, önce kendi çıkarını düşünmememli; o işten başkalarının da faydalanması gerektiğini gözden ırak tutmamamlı.”
613. **Her aġacıŋ bir güne yėmişi olur dėmişler**. “Pek çok şey olduğu gibi durmaz, zaman içinde değişip gelişir ve insana –az da olsa- fayda sağlar.”

614. **Her ʻaṣrıŋ ḥükmi başḳadır**. “Her devrin kendine göre geçerli ve farklı değer yargıları vardır.”
615. **Hezār-pişe oŋmaz dėmişler**. “Birden çok iş yapan ya da birden çok mesleği olan insan mutlu olamaz.”
616. **Her gelen anam ḥātırın ṣorar**, **hīç kimse babamıŋ ḥātırın sormaz**. “Herkes çıkar ve menfaat peşindedir. Çıkar sağlamak amacıyla veya başı sıkıştığında birinden ricada bulunan kişiler için kullanılır.”
617. **Her ḫoros kendü boḳluġında öter dėmişler**. (**Her ḫoros boḳluġında öter**.) “Herkes ancak kendi çevresinde bir değer taşır ve sözünü orada geçirebilir.”
618. **Her ḳafadan bir ses**, **hā çaġır**, **hā baġır**. “Bir konu üzerinde herkes rastgele konuşup bağırıp çağırdığı zaman kullanılır.”
619. **Her ḳavaraya bıyıḳ dutma**. “Olur olmaz her şeyle ilgilenme.” (2)
620. **Her kişi ėtdügine utanur dėmişler**. “Herkes ettiğinden utanır.”
621. **Her kişide bir delülük ṭamarı vardır**, **delü dėdiklerinde ol ṭamar büyür dėmişler.** “İnsan çok yönlü olarak yaratılmıştır, hangi yönü üzerinde fazla durulursa o yönden gelişme gösterir.”
622. **Her kişiniŋ bir derdi var degirmenciniŋ ṣu dėmişler**. “Herkesin kendi yaşayışı ile ilgili bir derdi vardır, bir kişinin derdi ötekininkine benzemez.”
623. **Her kişiyi ḫūyuyla ḫoş görmek gerek dėmişler**. “İnsanların hepsi aynı karakterde yaratılmadığından, her insandan aynı tavır ve davranışları beklemek doğru değildir. En doğrusu, insanları yaradılıştan getirdikleri iyi ve kötü yönleriyle hoş görmektir.”
624. **Her ḳoyun kendi bacaġından aṣılur**. “Herkes kendi davranışlarından sorumludur, herkes hatasının cezasını kendisi çeker.”
625. **Her ḳuşuŋ eti yėnmez dėmişler**. “Herkes zorbalığa boyun eğmez, buna karşı gelecekler de çıkar.”
626. **Her şey yaraşıġıyla**. “Her şey uygun şekilde, münasip şekilde olmalıdır.”
627. **Her şeyde narḫ ü terāzü olmaz**. “1. Her malın değer ve miktarı her zaman aynı olmaz, duruma göre değişebilir. 2. İnsan prensiplerinde çok katı davranmamalı, yeri geldiğinde prensiplerini yumuşatmayı bilmelidir.”
628. **Her zamān düşeş gelmez**. (**Herbār düşeş gelmez**.) “Şans her zaman gülmez, Her zaman tesadüfü başarılar elde edilemez, bir defa gelen şans her zaman aynı şekilde tekrar etmez.”

629. **Her zamān delülik olmaz**. “Her zaman gözü kara davranılamaz, risk alınamaz.”
630. **Her zamān Türkligin bildürirsin**. “Her zaman Türklüğünü belli edersin, cahil ve kaba davranırsın.”
631. **Herkes ḳısmetin yėr**. “Herkes kısmetine düşen payı alır. Herkes kısmetinde olanı er ya da geç bulur.”
632. **Herkes neme gerek dėr, beni ṣoḳmayan yılan biŋ yıl yaşasın**. “Birçok kimse, kendilerine kötülüğü dokunmayan kişiye ilişmek istemez.”
633. **Heskese istedügi endāze ile bėz vėrmezler**. “Genel kurallar herkesin istek ve gereksinimine göre bozulamaz.”
634. **Herkese kendü bildigi yeter**. “Herkese kendi bildiği yeter.”
635. **Herkese tiryaḳ**. “Herkese alışkın.”
636. **Herkesiŋ bildügi kendüye yaḫşı gelür**.”İnsan kendi aklını, düşüncesini başkasınınkinden üstün görür.”
637. **Ḫırsıza ṣubaşılarıŋ borcı vardır**. “Hırsızayrım gözetmeden zengin, fakir herkesin malını çalar.”
638. **Ḫırsızıŋ ferce bulması ṣubaşınıŋ iḥmālinden**. “Hırsızın azması subaşının ihmalindendir.
639. **Ḫıyār aḳçasıyla gelen eşegiŋ ölümi ṣudandır dėmişler**. (**Ḫıyar aḳçasıyla alınan eşegiŋ ölümi sudandır**.) “Çok ucuza alınan mal; çürük, işe yaramaz çıkar.”
640. **Ḫızlı sikdigim Ḳaraca Aḥmed Tekyesine gelmez dėmişler**.
641. **Hīç yoḳdan, ṭorlaḳ yėgdür dėmişler.** “Kusurlu da olsa bir şeyin elde bulunması, hiç bulunmamasından daha iyidir.”
642. **Hīçi hīç ile evlendürmişler yine hīç nāmında bir veled ḥaṣıl olmuş dėmişler.** “Olmayandan bir şey olmaz.”
643. **Ḫīle ile iş işleyen miḥnetle cān vėrir dėmişler.** “Sahtekârlıkla işini yürüten, başkalarının hakkını yiyen kimsenin ölümü acı içinde olur.”
644. **Hind ṭavuġı gibi ḳabarma, ḫoroslanma**. “Etrafa göz dağı vermeye çalışma, kabadayılık yapma.”
645. **Hindde sikiş olsa ḥaẕ ėder. Bu sikiş de anam cānına degsün**. “Her şeyden çok çabuk etkilenir, hassas yapılıdır.”
646. **Ḫizmeti Allāh içün eyle dėmişler.** “Halka hizmeti Allah rızası için yap.”
647. **Ḫocayı teneşür bilür**. “Kimin ne olduğu öldükten sonra belli olur.”
648. **Ḫurmā ḳadar vėreni boş gönderme dėmişler.** “Küçük dahi olsa sana gönderilen hediyeyi karşılıksız bırakma.”

649. **Ḫūy cān altındadır cān çıḳmadıḳça ḥūydan geçilmez dėmişler.** “İnsanı alışkanlıklarından, huylarından vazgeçirmek mümkün değildir.”
650. **Ḫūyuŋ, hünerin bilmedüginŋ ṭavarıŋ ardına ṭolaşma dėmişler.** “İnsan tanımadığı kimselerle bir arada bulunmaktan kaçınmalı.”
651. **Ḫüdā ḳapusı başına sıdı**, **ḥālleri gördi**. “Allah kapısı başına çöktü, hali perişan olu.”
652. **Ḫüdā ṣabırlu ḳulun sever**. “Tanrı sabırlı kulunu sevdiği için sabırlı olmaya daha çok dikkat etmeliyiz.”
653. **Ḫüdā’yı perverdeden ma‘rifet görinmez**.

-I-

654. **Ilan eğri bügri gider**, **inine ṭoġrı girer dėmişler**. “İnsan, içinde bulunduğu şartların gerektirdiği şekilde hareket etmeyi bilmelidir.”
655. **Ilanı alıır eliyle ṭut dėmişler**. “Tehlikeli işleri yabancılara yaptır.”
656. **Isıcaḳ aşa şoġuḳ şu ḳatma**. “Yoluna girmiş olan bir işi bozma.”
657. **Işlanmışıŋ yaġmurdan pāki ne**. “Değerli kişi veya nesneler, ne türlü uygunsuz koşullar içinde bulunurlarsa bulunsunlar değerlerini ve niteliklerini yitirmezler.”
658. **Işmarlama iş altı ayda biter**. “Başkalarının yapması istenilen, başkasına ısmarlanan işin bitmesi uzun sürer.”

-İ-

659. **İç acısını ṭaban acısı çıḳarur dėmişler.** “İçi yanan, üzüntülü, dertli bir kimse kendini dinleyip durmamalı. Bu acısını dindirmek, içindekileri dağıtmak için hareket etmeli, yeni olaylara girişmeli, durmadan sağa sola koşturmalı.”
660. **İçi beni yaḳar**, **ṭaşı seni**. “Dış görünüşü ile başkalarının hoşuna giden bir şeyin veya durumun gerçekte kötü yönleri olabilir.”
661. **İgne deligi biŋ altuna büker ki terḫ degdi**. Sanat altın bileziktir.
662. **İgne ile ḳuyu ḳazmayan bilmez**. “Yetersiz araçlarla, sürekli ve sabırlı bir biçimde çalışıp çok güç olan veya çok ağır yürüyen bir işi başarmaya çalışmayan bunun nasıl olduğunu bilmez.”
663. **İgneniŋ pozevengi biz midir**.
664. **İgneyi kendüŋe şoḳ**, **çuvalduzı ėle dėmişler.** “Başkasına zarar verecek bir davranışı yapmadan önce kendine yapılsa nasıl olacağını düşün, kendi kendini eleştir.”
665. **İḥmāl devlete ziyān getürür**. “Üzerine düşen işi ihmal eden insanın yalnız kendisine değil, devlete de zararı vardır”
666. **İki adam dīnden çıḳınca bir adam cāndan çıḳar**. (**İki dinden (olursa) bir adam cāndan (olur) dėmişler**.) “İki kişi bir insanın aleyhine yalan yere tanıklık ederse o insan asılıp candan olabilir. O iki kişi de yalan yere yemin ettikleri için dinden çıkarlar.”
667. **İki ‘avrat bir yėrde olmaz dėmişler.** “İki kuma aynı evde yaşayamaz, birbirlerini kıskanırlar, evde huzursuzluk çıkar.”
668. **İki çıplaḳ bir ḥammāmda yaraşur dėmişler.** “Evlenecek çiftten biri yoksul ise ötekinin az çok bir şeyleri bulunmalıdır ki içinde barınabilecekleri bir ev açabilsinler ve orada büyük bir sıkıntı çekmeden yaşayabilsinler.”
669. **İki delüye bir bir uşlu ḳomışlardır**. “Birbirleriyle anlaşamayan, kavga eden iki kişinin arasını bulacak bir akıllının olması gerekir.” (3)
670. **İki el bir baş içündür dėmişler**. (**Bir (iki) el**, **bir baş içündür dėmişler**.) “Her insan öncelikle kendi ihtiyaçlarını gidermek için çalışır”
671. **İki gemi ḳolı ṭutan tėz boğulur dėmişler**. “Aynı anda birden fazla iş sürdürmek isteyen bir kişi, fazla sürmeden yaptığı işlerden vazgeçer.”
672. **İki göŋül bir olunca ṣamanlıḳ ṣarāy olur dėmişler**. (**İki göŋül bir olunca ṣamanlıḳ seyrān olur**.) “Birbirlerini sevenler mutlu olmak için bulundukları koşullara aldırış etmezler, onlar için samanlığın saraydan farkı yoktur.”

673. **İki ḳarpuz bir ḳoltuġa ṣıġmaz dėmişler**. “Aynı anda iki işi bir arada yürütmek mümkün değildir.”
674. **İki kedi bir arslāna pes ėtdir(ir) dėmişler**. “Güçsüzlerin güç birliği yapması, güçlülerin gücünü kırar.” (2)
675. **İki kimseniŋ üçüncisi olma dėmişler**. “İki kişi konuşurken aralarına girmemek, onların konuşmalarını bölmemek gerek.”
676. **İki öpmek**, **bir sikmek dėmişler.** “Bir şeyin başlangıcı diğerinin devamını getirir”
677. **İki şu**, **bir etmek yėrin ṭutar dėmişler.** “1.Sıkıntı içinde bulunan insanlara; sıkıntının geçici olduğu, her şeyin düzeleceği yönünde umut verilirse; o insanlar kısa bir süre için de olsa umutlanır, sıkıntılarını unuturlar. 2. Acıkmış olan bir insan, belli aralıklarla su içerek açlığını bastırabilir.”
678. **İki ṭavşan ḳovan birin daḫı ṭutamaz dėmişler**. “Aynı anda birden çok iş yapan hiçbirini doğru dürüst yapamaz. Tek iş yapmalı, doğru dürüst yapmalı.”
679. **İki yatan üç ḳalḳar dėmişler.** “Evli çiftlerin er geç çocuğu olur.”
680. **İkiniŋ ṭa‘āmı dörde kâfidir**. “İki kişinin yemeği dört kişiye yeter.”
681. **İlk uran oḳçıdır dėmişler**. “Amaca başkalarından önce ulaşan insan işinin ehli, amaca en son ulaşan ise sıradan ve değersiz bir kişidir.”
682. **‘İlm cehli giderür**, **Türkligi gidermez**. “İlim cahilliği giderir, Türklüğü gidermez.”
683. **İmām cemā‘atüŋ ḳulıdır dėmişler**.
684. **İmām evinden aş**, **meyyit gözinden yaş gelmez dėmişler**. (**Papāz evinden aş, ölü gözinden yaş (çıḳmaz)**). “Bir şey alınmasının imkânı olmayan yerden, bir şeyler vermesini beklemek boştur.”
685. **İmām oşurunca cemā‘at şçar dėmişler**. “Yöneticilerin kötü bir iş yapmaları, onların buyruğundakilerin daha kötü bir iş yapmalarına yol açar.”
686. **‘İnādcı adamıŋ yüzni görme**. “İnatçı insanlardan uzak durmak gerekir.”
687. **İnāncılardan ol**, **mu‘terizĪnden olma dėmişler**. “Her şeye itiraz etmek doğru değildir.”
688. **İnanma dostuŋa ṣaman doldurur postuna**. “Dost sandığın birtakım kimseler sana kolaylıkla kötülük edebilirler.”
689. **İnek ṣaġılur inegidür**. “O kişi; sürekli sömürülen, iyi niyeti kötüye kullanılarak maddi çıkar sağlanılan kişidir.”

690. **İnṣāf dīniŋ yarısıdır**, **z̲īrā el-inṣāfu nıṣfu'd-dīndir**. "Adaletli olmak, büyük bir erdem ve inanç sahibi olmaktır."
691. **İnṣāfı elden ḳoma**. "Her zaman adaletli, insaflı olmaya özen göster."
692. **İnṣāfsız adam unsuz evden ḫamūr çıḳarır**. "İnsafsız, acımasız kimseler fakir ve muhtaç kimselerden dahi kendilerine çıkar sağlar."
693. **'İreti ata binen tėz iner dėmişler**. "Ödünç alınmış araçlarla girişilen işler çok kez yürütülemez."
694. **İssin aġırlayan itine kemik vėrür dėmişler.** "Kişi sevdiği kimselerin hatırı için yakınlarına yardım etmekten kaçınmamalıdır."
695. **İstedügin söyleyen istemedügin işidir**. "Bir kimseye hakaret etmek, ağır sözler söylemek doğru değildir; hakaret edilen kişi de ağır sözlerle karşılık verir."
696. **İsti'dādlı şākird üstādın geçer**. "Bir konuda yetişen yetenekli öğrenci, ustasından daha iyi olur."
697. **İş başaranıŋdır dėmişler.** "Yaptığı işlerde başarılı olan kimselere iş verilir."
698. **İş çırından çıḳdı**. "Yapılan iş amacından saparak düzeltilmesi güç bir durum almadı."
699. **İş işi gösterir dėmişler.** "Bir işin nasıl sonuçlanacağı o işin yapılışından belli olur."
700. **İş işlemeyem dėrseŋ 'āşıḳ ol dėmişler.** "Aşıklar yalnızca sevgilisini düşünüp bütün ilgi ve enerjisini aşkı için harcar, aşkı dışında hiçbir şeyle ilgilinmek hoşuna gitmez ve tembelleşirler."
701. **İş ḳolaydır**. "İş kolaydır."
702. **İş yavaşlıḳ ile biter serdlik ile iş bitmez**. "1. Sakin, uyumluluk içinde iş yürür; sertlikle, huzursuz ve uyumsuzlukla yapılan işler yürümez. 2. Yumuşaklıkla yapılan rica kabul edilir, sert ve kaba tavırla yapılan rica kabul edilmez."
703. **İşi işleyen gönüldür dėmişler.** "Bir işte başarılı olmak, o işi gönülden istemeye bağlıdır."
704. **İşi ṣāḥibine ışmarla**. "Her işi o işin uzmanına yaptırmalı"
705. **İşiŋ eyüsi altı ayda çıḳar dėmişler.** "Hiçbir iyi iş kısa sürede bitirilemez."
706. **İşiŋ eyüsi yılında çıḳar**. "Hiçbir iyi iş, kısa sürede bitirilemez."
707. **İşiŋ yoḳ ise beg ḳapısına var dėmişler.** "İnsan boş durmayı kesinlikle tercih etmemeli, mutlaka kendisine yapacağı bir iş bulmalıdır."

708. **İşkilli pezeveng dingilder dėmişler.** “İnsan duyulmasından korktuğu bir iş yapmışsa, herhangi bir sözden alınarak kendisini ele verir.”
709. **İt dişi**, **ṭoŋuz derisi**. “Sevilmeyen iki kişi arasındaki anlaşmazlıktan duyulan hoşnutluğu anlatan bir söz.”
710. **İt iti ṭalamaz**. “Aynı düşüncede ve aynı yapıda olan insanlar birbirlerine zarar vermezler, birbirlerini korurlar.”
711. **İt ürür**, **kervān geçer**. “Gerçekleşmesi doğal olan işler engellenemez.”
712. **İti öldürene sürüdürler dėmişler.** “Çığırından çıkmış olan bir işin düzeltilmesi, bu işe yol açan kimseye düşer.”

-K-

713. **Ḳaçanıŋ anası ağlamaz**.”Tehlikeden kaçan kazançlı çıkar.”
714. **Ḳafası yellidir**, **ḳafa ḳızmaġa bağludur**. “Asabidir, kafası yellidir. Kafası kızdığında hiçbir şeyi gözü görmez, zarar verir.”
715. **Ḳāfiyeyi ḳaçırmadan Ṣāfiyeyi boşamaḳ yėgdür**. “Şiddetli geçimsizlik durumlarında boşanmak daha iyidir.”
716. **Ḳahpeyi gösteren ḳıyāfetdir**. “Ahlâksız bir kadın giyiminden, takındığı altın ve gümüş gibi ziynet eşyasından belli olur.”
717. **Ḳaldır ṭabanı**, **durma git**. “Kalk, hemen git.”
718. **Ḳalḳmış sikin dīni ve ‘īmānı olmaz**. “1. İnsanın arzuları, hırsı çok kuvvetliyse istediğini elde etmek için kanun ve kural tanımaz. 2. Yapılması zorunluluk haline gelen işler, kural ve engel tanımaz” (2)
719. **Ḳalp aḳça ile ‘ārifāneye girilmez**. “Geçerliliğini yitirmiş şeylerle bilgili ve kültürlü kimselerin meclisinde yer edinmek mümkün değildir.”
720. **Ḳamu ḳuşlar uçar bir ṣadā yoḳ**, **bıldırcın uçar hāy va dėr dırlar dėmişler**. “Herkesin rahatlıkla yaptığı bazı işlere kimse ses çıkarmazken toplumdaki belli kişiler aynı işi yaptıklarında tahmin edilemeyen tepkilere ve dedikodulara neden olur.”
721. **Ḳan alacaḳ ṭamarı bilür**. “Nereden veya kimden çıkar sağlanabileceğini bilir.” (2)
722. **Ḳanı ḳan ile yumazlar**, **ḳanı şu ile yuvarlar dėmişler**. (**Ḳanı ḳan ile yıkanmaz**.) “Kötülük, kötülük yapılarak düzeltilmez ancak iyilik yapılarak ortadan kaldırılır.”
723. **Ḳanda çoḳluḳ anda boḳluḳ dėmişler**. “Birlikte iş yapmak üzere toplanan kişiler çok olursa her kafadan bir ses çıkar, anlaşmazlıklar belirir, iş yapmak güçleşir.”
724. **Ḳanḳı kediyi söyletseŋ hep ṣıçanı öger dėmişler**. “Kişinin gönlünde olup özlemini çektiği ne ise, kişi hep ondan söz etmek ister.”
725. **Ḳanṭār aġdı**. “Denge bozuldu.”
726. **Ḳapu ḳapu Ḫüdā ḳapusı**. “İnsanın en iyi yardım alacağı yer Allah’tır.”
727. **Ḳapu ḳıcırdısı**, **siŋek vızıldısı**. “Dikkate almaya gerek duyulmayan veya dikkate alınmayan sözler.”
728. **Ḳar ḳarın ṭoyurmaz dėmişler**. “Gerçek gereksemeler, avutucu, oyalayıcı şeylerle karşılanamaz.”
729. **Ḳar ne deŋlü çoḳ yaġsa yaza ḳalmaz dėmişler**. “Elverişli bir ortamda çoğalan şeyler, ortam elverişliliğini yitirince yok olur.”

730. **Ḳar ṣusuzlıḳ gidermez dėmişler**. “Bir şeye ihtiyaç duyduğumuz zaman o şeye sahip olmalıyız. Ona benzeyen avutucu şeylerle uzun süre idare edemeyiz.”
731. **Ḳara eşek ḳapuda baġlu.**
732. **Ḳara ḳaşı ḳapuya getürme**. (2)
733. **Ḳara ḳoyunı gören içi ṭolu yaġ ḳıyās ėder dėmişler.** “Bir şeyin dış görünüşüne bakarak içinin de öyle olduğunu sananlar yanılırlar.”
734. **Ḳara yanına varma**, **ḳara bulaşur dėmişler.** “Kötü ruhlu, ahlâksız, düzenbaz insanlardan uzak durmalıyız. Aksi halde işledikleri suçların zararı bize de bulaşır.”
735. **Ḳara yanına varana ḳara bulaşır**. “Kötü ruhlu, ahlâksız, düzenbaz kimselerden uzak durmalıyız, aksi halde işledikleri suçların zararı bize de dokunur.”
736. **Ḳara**, **yumaġla aġarmaz dėmişler**. “Bir şey düzelmeyecek durumdaysa düzeltmek için ne yapılırsa yapılsın yararı olmaz.”
737. **Ḳarda gez de iziŋ belli ėtme**. (**Ḳarda yöri izin bellü ėtme**.) “Kimsenin sezemeyeceği biçimde gizli iş çevirmek. Yaptığın işlerden kimseyi haberdar etme. İşini kimsenin sezemeyeceği biçimde gizli yap.”
738. **Ḳarın ṭoyamayacaġı yėrde açlıġı bilür(me) dėmişler.** “İnsan gerekli desteği göremeyeceği yerlerde sıkıntılarını belli etmemeli.”
739. **Ḳarıncanıŋ eti ne budı ne**. “Güçsüz, kuvvetsiz, imkânları sınırlı olanlar için kullanılır.”
740. **Ḳarınıŋ ṭuṭaġı**, **cārīyeniŋ ā.ı ṭatlu olur dėmişler**. “Karının dudağı, cariyenin amı tatlı olur.”
741. **Ḳarnınıŋ penceresi yoḳ**. “İnsan sağlığına dikkat etmeli.”
742. **Ḳartala bir oḳ ṭoḳunmuş baŋa benden oldu dėmişler**. “Bir kimseye en büyük kötülüğü kendisine çok yakın olanlar yapar.”
743. **Ḳaṣāp ḳatadıya ḳoyunı birer birer çeker**. “Kasap koyunu kancaya teker teker asar.”
744. **Ḳaşıḳ düşmanı**. “Kadınlar için kullanılan bir söz; kadın, eş.”
745. **Ḳaşıḳ ile aş vėrüp ṣapıyla göz çıḳaranlardan olma dėmişler.** “İnsan yaptığı bir iyiliği, iyilik yaptığı kişiye bile etmemeli; hele hele yaptığı iyiliği başa kakmaktan şiddetle kaçınmalıdır.”
746. **Ḳavilsiz giren ḥaḳsız çıḳar**. “Bir işe başlamadan önce, o işin gerektirdiği sözleşmeyi yapmamak, iş sarpa sarınca işi yapan kimsenin haksız çıkmasına neden olur. Bir işe başlamadan önce, o işin

gerektirdiği sözleşmeyi yapmamak, iş sarpa sarınca işi yapan kimsenin haksız çıkmasına neden olur.” (3)

747. **Ḳayış bilür çekdigin**. “Ağır bir işin ne kadar güç yapıldığını ancak o işin yapılmasında aracı olan, emeği geçen bilir.”
748. **Ḳayuluya ṣoḥbet aram dėmişler.** “İnsanı üzen, insana acı veren düşünceleri söz konusu ederek hoş vakit geçirmeye çalışmak; yârenlik yapmak büyük bir hatadır.”
749. **Ḳaz ḳaz ile**, **baz baz ile**, **kel ṭavuḳ kör ḫoros ile**. “Herkes kendi durumuna uygun gelen kişilerle anlaşıp arkadaşlık ederler. “Bir kişi, kendine denk ve uygun olan kişiyle arkadaş olmalıdır.” (2)
750. **Ḳaża**, **dur**, **vardım dėmez dėmişler.** “Kaza, bir anlık iştir. İnsan kazaya uğramamak için çok dikkatli olmalı”
751. **Ḳazan ḳazana götü ḳara dėmiş**. “İnsan kendi kusurunu görmez, başkasının kusurunu kınar.”
752. **Kedi ṣıçanı Taŋrı içün ṭutmaz dėmişler.** “Kimse başkası için çalışmaz, kendi çıkarı için çalışır.”
753. **Kehel ‘avrat bėşigi yaturken ügürür**. “Tembel kadın beşiği yatarken sallar.”
754. **Keke key söylegen olur dėmişler**. “Kekeme insan konuşkan olur. İnsanlar yetersiz taraflarını geliştirir.”
755. **Küllü zāid(in) yenfa‘ velev kāne fa‘fa‘**. Her fazla şey faydalıdır.
756. **Kelbe ṣormuşlar günde ḳaç ṭaş yėrsin**, **or.spı oġluna bağlu**. “İnsan, emri altında bulununlara, gücünün yettiği kimselere, gariplere karşı merhametli davranmalı, onlara kötülük yapmaktan kaçınmalıdır.”
757. **Keliŋ yaġı olsa kendü başına sürer dėmişler.** “Kendi işini halledemeyen kişiden aynı durum için yardım alınamaz.”
758. **Kem söz**, **kem aḳça ṣāḥibiniŋ dėmişler.** “Kötü söz, o sözü söyleyene; geçmeyen eksik para, da o paranın sahibine aittir.”
759. **Kemiksiz et dikensiz gül olmaz**. “İyi veya güzel olan her şeyin az çok sıkıntı veren bir yanı da bulunur.”
760. **Kemle kem kemsiz daḫı kem dėmişler**. “Kötü insanlarla arkadaşlık edenler de kötü alışkanlıklar edinirler. Noksan ile noksan noksansız dahi olsa noksandır.”
761. **Kemüksiz et isteyen aç ḳalur**. “Kusursuz mal isteyen, mal sahibi olamaz.”
762. **Kendü düşen aġlamaz dėmişler.** “Kendi zararına kendisi neden olanın yakınmaya hakkı olmaz.”

763. **Kendü gözinde mertegini görmez de bizim gözimüzdeki çöpi görür**. “Kendisinde bulunan büyük kusurlara bakmaz da başkasında gördüğü küçük bir kusuru kınar.”
764. **Kepenek altında er yatır**. “İnsanları giydiğine bakarak değerlendirmek yanlışlara yol açar, değerli kişiler de bazen eski giymiş olabilir.”
765. **Kerki kerkmez iken lâzım olur kefelere**.
766. **Kesemedüginŋ eli öp de başına ḳo dėmişler.** “Düşmanını yenemiyorsan ona hoş görünmeye çalışarak kötülüğünden kendini koru.”
767. **Keser gibi hep kendine yonma**, **pıçḳı gibi gāh size gāh bize.** “Yaptığın işlerde hep kendi çıkarını düşünme; kâh sizin kâh bizim çıkarımızı gözet, adaletli ol.”
768. **Keser kendi ṣapın yonmaz dėmişler**. “Kişi kendi zararına olacak işlere girmez.”
769. **Kesilen baş bitmez**, **biterse de ṣāḥibine ḫayır ėtmez dėmişler**. (**Kesilen kelle bitişmez**.) “Kesin olarak yapılıp sonuçlandırılan iş, eski durumuna getirilemez, getirilse de sahibine faydası olmaz.”
770. **Ḳılıç kendü ḳının kesmez dėmişler**. (**Ḳılıç ḳınını kesmez**.) “Sert ve öfkeli kişi yanındakilere zarar vermez.”
771. **Ḳılsız ʻām olmaz**.
772. **Ḳırılan çanaḳ çömlek olsun dėmişler.** “İnsanın sağlığı dünya malından çok çok değerlidir.”
773. **Ḳırılan çanaḳ çölmek olsun**, **tek kelle ṣaġ olsun**. “Cana bir şey olmasın, mala gelen zarar önemli değil.”
774. **Ḳırḳ ḥarāmi bir çıplaġı ṣoyamamış**. “Sömürenler, asalaklar ne kadar usta olurlarsa olsunlar; sömürülecek bir şeyi olmayandan yararlanamazlar.”
775. **Ḳırḳ serçeden bir börek olmaz dėmişler**. “Küçük işlerden sana bir yarar gelmez, büyük işler yap.”
776. **Ḳırḳ yıl yaraḳ**, **bir gün gerek dėmişler.** “İyi günlerde, dar günler için hazırlıklı olmak gerekir.”
777. **Ḳıy aḳçaya gir baḳçaya dėmişler.** “İnsan parasına kıydıktan sonra bütün isteklerini gerçekleştirebilir.”
778. **Ḳız oġlanı filan etmekden**, **ḳaçmaḳ yėgdür dėmişler**. “Kız oğlan kıza tecavüz edip bırakmaktansa kaçmak daha iyidir.”
779. **Ḳız oġlanla ʻavratıŋ farḳı hemān bir gėcedür dėmişler**. “Bakire kızla kadın arasındaki fark gerdek gecesidir.”
780. **Ḳızından anasına nevbet degmez**. “Kızından anasına sıra gelmez.”

781. **Ḳızlar tėz büyür dėmişler**. “Kızlar erkeklere göre daha çabuk büyür, gelişirler.”
782. **Kilimiŋ dört ucunda ṣaluvėrmiş**. “Herşeyi bırakmış. Dengeyi bozmuş.”
783. **Kimse saŋa ḳaşıŋ üstünde göziŋ var demez**. “Birinin her davranışını hoş görmek.”
784. **Kimse żarār ile almaz**.”Kimse zarına bir şey almak istemez.”
785. **Kimseniŋ ipiyle ḳuyuya inme dėmişler**. “Kimseye güvenme, riskli veya hayati konularda kimseye güvenerek hareket etme.”
786. **Kirazı çoḳ istedüginiŋ yėre sepedi küçük götürme dėmişler.** “İstediğin bir şeyi elde etmek için gerekli araç gereçleri tedarik etmeli tedbirini almalısın.”
787. **Kişi ėtdügin bulur**. “Kişi ne yaparsa onun karşılığını bulur.”
788. **Kişi görmedügin görse ‘aḳlı sevinür, giymedügin giyse teni sevinür**, **yėmedügin yėse nefsi sevinür dėmişler**. “Kişi görmediğini görse aklı sevinir, giymediğini giyse teni sevinir, yemediğini yese nefsi sevinir.”
789. **Kişi ne ėderse kendüye dėmişler**. (**Her kişi ne ėder kendüye ėder dėmişler**.) “Nasıl davranırsan öyle karşılık görürsün.”
790. **Kişi ṭoġduġı yėrde degildür**, **ṭoyduġı yėrdedür dėmişler.** “İnsan doğduğu yeri değil geçimini sağladığı yeri yurt edinir.”
791. **Kişi yanılmayınca ögrenmez**.”İnsan hata yapmadan, yanlış yapmadan doğruyu öğrenemez.”
792. **Kişiniŋ ḥürmeti kendü elindedir dėmişler**. “İnsanın takdir edilecek bir kişiliğe sahip olması da kendi elindedir, hor görülüp aşağılanması da.”
793. **Kişiniŋ ‘ırẓı ḳanı bahasıdır**. “İnsan ırzını, namusunu korumak için canını feda eder.”
794. **Kişiyi artırmaz illā himmeti dėmişler**. “İnsanın değerini yardımından, yardımseverliğinden başka bir şey artırmaz.”
795. **Kişiyi ḫor u alçaḳ ėden kendi ṭabi‘atıdır**. “İnsanı değersiz kılarak alçaltan şey, kendi huyu ve karakteridir.”
796. **Ḳoca oġlı işegen olur dėmişler.** “Yaşlı kadınların doğurduğu çocuklar çok işer.”
797. **Ḳoḳlayanıŋ burnı düşer**. “Çok pis koku gelmesi. Koklayan çok pis bir koku duyarak rahatsız olur.” (2)
798. **Ḳoḳusu ṣoŋra çıḳar**. “Gizli yapılmış bir işin sonradan bilinir hale gelmesi.”

799. **Ḳol ile baş kesilür dėmişler**. “İnsanlara önemli hizmetleri dokunmuş kimseler, bazen insanların aleyhine olan çok büyük kötülüklere neden olabilir.”
800. **Ḳoltuḳ altında yėyen ṭoymaz dėmişler.** “Hep kendisini düşünen, başkalarına faydası olmayan kimseler hiçbir zaman arzu ettikleri konuma gelemez.”
801. **Ḳoluna ḳuvvet**. “Koluna kuvvet, kolay gelsin, başarılar.”
802. **Ḳomşunuŋ ṭavuġı ḳomşuya ḳaz görinür dėmişler.** “Başka bir kimsenin malı bize olduğundan daha değerli görünür.”
803. **Ḳonan göçer**. “Bu dünyada hiçbir şey sürekli ve kalıcı değildir.
804. **Ḳoŋşuŋ kim ise ḳarındaşıŋ oldur dėmişler**. “İnsan komşusundan gördüğü desteği çoğu zaman kendi yakınlarından bile göremez.”
805. **Ḳonuġa ekmek, itine kemik atar.** “Konuğuna önem veren ona yiyecek ikram eder, konuğun hatırına köpeğine de kemik verir.”
806. **Ḳonuġıŋ aḥmaġı ev ṣāḥibini aġırlar**. “Başkalarının görev ve yetkilerine karışmak ahmaklıktır.”
807. **Ḳonuḳ umduġın yėmez bulduġun yėr**. “Konuk, ev sahibinin kendisine çok şeyler ikram etmesini bekleyebilir ama ev sahibi ancak evinde olanları ikram edebilir.” (2)
808. **Ḳonuḳ yėdügin bilmez ise ev ṣāḥibi ḥarcın bilür dėmişler**. “Konuklar ağırlanır, masrafı ev sahibi karşılar, konuk için bir sıkıntı yoktur, ev sahibi ağırlamaktan maddi sıkıntı çekebilir.”
809. **Ḳora başmış kelb gibi sıçrar**. “Ateşe başmış köpek gibi sıçrar.”
810. **Ḳorısaŋ düşmān büzigine saŋa çoḳ ot otladır**. “Düşmanına kötülük ettiysen o sana daha çok kötülük eder.”
811. **Ḳorḳaḳ bāzergān ḫayır ėtmez dėmişler**. “İş yapmaya korkan tüccar, kendisini zarardan korur ancak kazanç da sağlayamaz.”
812. **Ḳorḳu bekler baġlıyı dėmişler**. “Korku her yerde varlığını gösterir.”
813. **Ḳorḳulu düşüŋ ṣoŋı ḫayır dėmişler**. “Korkulan her şeyin sonu kötü gelmez. İnsanın korka korka yaptığı pek çok iş, çeşitli iyiliklere vesile olacak şekilde sonuçlanır.”
814. **Ḳoyun bulunmaduġı yėrde keçiye ‘Abdu’r-rahmān Çelebi dėrler dėmişler**. “İstenilen nitelikteki şey bulunamadığında onun daha düşük nitelikte olanına da razı olunur.”
815. **Ḳoyun semirdikçe yavaş olur dėmişler**. “İnsan gerek varlık yönünden, gerekse bilgi ve kültür yönünden geliştikçe daha oturaklı daha ağırbaşlı olur.”

816. **Ḳoyun şıçramış keçi hāy hı götüŋe açıldı dėmişler**. “Bazı insanlar kendilerinin sürekli yaptıkları hatayı görmeyip başkalarının küçük kusurlarını eleştirirler.”
817. **Ḳoyuna cān ḳayısı**, **ḳaṣṣāba yaġ ḳayısı**. (**Keçiye cānı ḳayusı**, **ḳaṣṣāba yaġı ḳayusı dėmişler**.) “Bir kişi önemli bir kaybından dolayı çırpınıp kıvranırken başka bir kişi bu durumdan ne kadar çok yararlanabileceğini düşünür.”
818. **Ḳoyunı ḳurda inanma dėmişler**. “Mazlum, güçsüz kimseleri zalimlerin emrine vermek; doğru bir tavır değildir.”
819. **Ḳoyunımı yėyen bāri ḳurd olsa dėmişler**. “Bir insanın malı, hayvanı telef olacağına veya kapasitesi olmayan birisi tarafından çalınacağına kurt yese veya hakkıyla alabilecek birine gitse daha iyi. Bana zarar veren zayıf bir kişi, güçlü olmadığı halde zarar verdi.”
820. **Ḳoyunuŋ sürisi**, **ḳaṣṣābıŋ biri yėtti**. “İşini iyi bilen bir kasap için koyunun sayısı önemli değildir. Kasabın her zaman koyunları alt edecek gücü vardır. Koyunların kasap karşısında yapacakları fazla bir şey yoktur.”
821. **Köleden ḫayır gelmez dėmişler**. “Kendi başının çaresine bakamayan kimseden hayır gelmez.”
822. **Kölemenden aġa olmaz**. **Kişizādeden żarār gelmez**. “Köleden ağa olmaz, Asılzadeden zarar gelmez, bilgili, görgülü olur.”
823. **Köleniŋ işegenine dikenden ġayrı ‘ilācı olmaz dėmişler.** “Kölenin yatağını ıslatanına diken ile tedbir almak gerekir.”
824. **Köleniŋ şūfisinden Türküŋ ėveninden ḫaẕer gerekdir dėmişler**. “Kölenin sufi olanından Türkün acele edeninden sakın, uzak dur.”
825. **Köpegi aŋ**, **çomaġı al**. “Saldırgan biriyle karşılaşması olasılığı bulunan kimse kavgaya hazır olmalıdır.)
826. **Köpegi yol ḳocadır dėmişler.** “İyice düşünülmeden, tasarlanmadan yapılmaya çalışılan iş sırasında birçok sorun ortaya çıkar ve kolay bir iş bile zorlaşır.”
827. **Köpegiŋ aġzın kemik dutar**. “Karşı gelerek bağırıp çağıran birini susturmak için ona bir çıkar sağlamak gerekir.”
828. **Köpek gibi ḫorlama**. “Köpek gibi sesler çıkarma.”
829. **Köpek gibi ḳuyruḳ şallar**. “Yaltaklanmak.”
830. **Köpek kemik ḫaḳḳın unutmaz**. “Karaktersiz, aşağılık kimseler bile kendilerine yapılan iyiliği unutmaz, iyilik yapan insanlara daha farklı bir gözle bakarlar.”

831. **Köpek köpekligini bildi**. “Köpek köpekliğini bilir, ona göre davranır.”
832. **Köpek ḳuyurġın ḳalıp dutmaz**. “Kötülük yapmayı alışkanlık haline getiren kötü kimselerin iyi birer insan olmaları için ne kadar uğraşılırsa uğraşılsın, onları iyi birer insan yapmak mümkün olmaz.”
833. **Köpek ol da av al**. “Kişi başarabileceği, toplum yararına olan işleri yapmaktan geri durmamalı.”
834. **Köpek oşurdıḳça yalan söyler**. “Çok yalan söyleyen, çok yalancı kimseler için kullanılır.”
835. **Köpek poḫ yemekle deŋiz murdar olmaz**. (**Köpek ürmekle deŋiz murdar olmaz**.) “Doğruluğuna, dürüstlüğüne herkesin inandığı bir kimse, aşağılık kimselerin atmak istedikleri çamurla kirletilemez. Kötü insanların kötülük yapmasıyla, o insanların yaşadıkları toplum kötü kabul edilemez. Küçük olumsuzluklar veya dedikodular çok büyük şeyleri veya saygınlıkları olumsuz hale getirmez.”
836. **Köpek ṣāḥibin bildi**. (“**Köpek ṣāḥibin ṭanur**.) Kişi kendisine iyilik edenleri tanır.”
837. **Köpek ṣāḥibini bilmek lāzım**. “Sana sataşan kişiyi hırpalarken onu korumakta olan ve senin saygı gösterdiğin kimseyi gücendirmemeye de dikkat etmelisin.”
838. **Köprüyi’ geçince gāvura ‘amca dė**, **uzun ḳulaḳdan işitdim**. “Kişi işini gördürünceye kadar yardım beklediği kimseyle iyi geçinir, eşekten duydum.”
839.
840. **Kötülere kendi belāsı yėter**. “Kötülerin yaptıkları kötülükten dolayı başı dertten kurtulmaz.”
841. **Kötünüŋ ḳızıllıġı yüzine urdı**. “Yaptığı kötülükten dolayı kötü insanın yüzü kızardı.”
842. **Ḳudurmış köpek gibi ṭalar**. “Kötülük yapmayı seven insan önüne gelen herkese kötülük eder, saldırır.”
843. **Ḳul ḫaṭāsız olmaz dėmişler.** “İnsan yanılmamak için ne kadar dikkat ederse etsin yine yanılır.”
844. **Ḳulaḳ arar iken boynuzdan çıḳdı**.
845. **Ḳum ṣayılur, Tatar ‘askeri ṣayılmaz**. “Tatar askeri sayılamayacak kadar çok, sayısızdır.”
846. **Ḳurd bir kerre ṭoydıġı yėri günde ḳırḳ kerre ṭolaşır dėmişler**. “Çıkarına düşkün, hain kimseler bir defa çıkar sağladıkları yeri unutmaz, orayı sürekli gözetim altında tutar.”

847. **Ḳurd enügi köpek olmaz dėmişler.** “Her canlı kendi soyunun özelliklerini taşır.”
848. **Ḳurd ḳocayınca köpegin masḫarası olur dėmişler.** “Güç ve yeteneğini yitiren insan, basit ve kendini bilmezlerce aşağılanır.”
849. **Ḳurd ḳonşısını incitmez dėmişler.** “Bir kişi ne kadar kötü niyetli de olsa yakınlarına dokunmaz.”
850. **Ḳurd**, **ṭamā‘ın ḳoyundan kesmez dėmişler**. “Kötü ve saldırgan kimseler, elde etmek istedikleri şeylere karşı her zaman aç gözlü olur.”
851. **Ḳurd yanınca ḳuş daḫı ṭuyar dėmişler**. “Tehlikeli insanlar harekete geçince zarar görebilecek herkes haberdar olur. İnsanlar tehlikeli insanlara karşı tedbirli olur.”
852. **Ḳurda ṣorarlar boynuŋ neçün yoġundur cevābında işim ėle inanmam dėrmiş dėmişler**. “İşini başkasına inanmayarak kendisi yapan, üzülmez, rahat eder.”
853. **Ḳurda ṣormuşlar boynuŋ neden ḳalındır işimi ėle inanmadıġımdan**. “İşini başkasına inanmayarak kendisi yapan, üzülmez, rahat eder.”
854. **Ḳurda varmaz**.
855. **Ḳurı aġaca ḳan sürme**. “Fayda vermeyecek şeylerle uğraşma. İş işten geçtikten sonra yapılan gayretler nafiledir.”
856. **Ḳurtdan ḳorḳan ḳoyun bėslemez**. “Kötü ve saldırgan kimselerin kötülüklerinden korkan insanlar, insanları yetiştirmeye ve yönetmeye kalkışmaz.”
857. **Ḳuru ḳalabalıḳ**. “1. Hiçbir işe yaramayan, olumlu hiçbir iş yapmayan kişiler topluluğu. 2. İşe yaramaz kırık dökük eşya.”
858. **Ḳuru sik düşmān büzigine dėmişler.** “Acı veren kötü şeyler düşman başına.”
859. **Ḳuru torba ile at bir kerre ṭutılur dėmişler**. “Çıkar veya karşılık gösterilmeden bir kimse bir kere kullanılabilir.”
860. **Ḳuru yanınca yaş daḫı yanar dėmişler**. (**Yaş yanınca ḳuru daḫı yanar dėmişler**.) “Beğenilmeyen tutumlarından dolayı cezalandırılan kişiler yanında suçsuzlar da suçlular gibi hırpalanırlar. Suç işleyen kimselerin yanında çoğu kez suç işlememiş olanlar da cezalandırılır.”
861. **Ḳuşḳuna ḳuvvet**, **ḳamçuya bereket**. “Bulunduğu yerden hızla kaçmak zorunda kalanlar için söylenen bir söz.”
862. **Ḳuşursuz yār isteyen yārsız ḳalur**. (**‘Ayıpsız yār isteyen yārsız ḳalur dėmişler**.) “Kusursuz eş veya iş olmayacağı için böyle özellikte insan arayan eşsiz veya işsiz kalır.”

863. **Ḳuş var et yėdürürler**, **ḳuş var etin yėrler dėmişler**. “Öyle kişiler vardır ki acımadan en ağır işte kullanırız. Öyle kişiler de vardır ki, iş gördürmek şöyle dursun, biz ona hizmet ederiz.”
864. **Ḳuşı ḳuş ile avlarlar dėmişler**. “Elde edilmek istenen kimse, daha önce elde edilmiş kimse aracılığıyla tuzağa düşürülür.”
865. **Ḳuyruḳ ḳoparsa tozı görürsin**. “Beklenen sonuç gerçekleşirse ortalık karışır.”
866. **Ḳuyrıḳ şallar ammā ava varmaz**. “Uzaktan ilgi gösterir, yaltaklanır ama işe yaramaz.”
867. **Ḳuzġuna yavrısı bülbül gelür dėmişler.** “Herkesin kendi yarattığı şey çirkin de olsa gözüne güzel görünür.”
868. **Küçük büyür**, **delü uşlanur**. “Küçük; zamanla büyür, deli ise uslanır.”
869. **Külḫāncıdan ḥammāmcı**. “Bayağı bir işle uğraşan kimse yükselse bile ancak yaptığı işle anılır.”

-L-

870. **Lāf yigidiŋ yarusıdır**. “İnsanı kişilikli, güçlü kılan özelliklerin yarısını söylediği sözler oluşturur.”
871. **Laḳırdınıŋ belin bükme**. “Hoş sohbet etme.”
872. **Lanet adamı uṣladır dėmişler**. “İnsanın başına gelen felâket, şımarık ve akılsızca hareket eden insanın aklını başına getirir.”
873. **La‘net baḫīle bereket gide** (?) **dėmişler**.
874. **Leklegiŋ ‘ömri laḳ laḳ ile geçer dėmişler**. “Boş, anlamsız konuşanların durumunu anlatmak için söylenen bir söz.”
875. **Leng**, **ḳażālı olur dėmişler**. “Aksak kazalı olur.”

-M-

876. **Mahalle aşurı köpek ürmez**. “Mahalle dışında köpek ürmez.”
877. **Ma‘ḳūla mecnūn da razı ammā ‘aḳılla degil dėmişler**. “Makula mecnun da razıdır. Fakat aklıyla değil, makula herkes razı olur.”
878. **Mālın ‘azīz ėden kendin rezil ėder dėmişler**. “Malını çok önemseyip harcamayan sıkıntı içinde yaşar, kendini rezil eder.”
879. **Mālıŋ değirmendir**, **ṭavar ḳoyundur**, **devlet oğlandır dėmişler**. “Mal değirmen gibidir; gelir getirir, geçimini döndürür. Davarın en iyisi koyundur, devlet de oğlan gibidir.”
880. **Mālın yemiş**, **ölmüş yoḳ dėmişler**. “Dünya malı dünyada kalır, malı olan kimseler öldüğünde malı başkalarına kalır.”
881. **Mārt girse ṭavar ḳarnına derd girer dėmişler**. “Mart ayında davar hastalıkları başlar.”
882. **Ma‘ṣumdı Taŋrı söyledir dėmişler**. “Masumun yardımcısı Allah’tır, masumu Allah söyletir.”
883. **Maymūn ‘aḳıllu olma dėmişler.** “Başkalarının aklıyla hareket etme, akılsızlık etme.”
884. **Mehrin yėyüp ölmüş ‘avrat yoḳdur dėmişler**. “Mihrini yiyip de ölmüş kadın yoktur, kendine ait olduğu için saklar, ölünce başkalarına kalır.”
885. **Mermerde tüy bitmez dėmişler**. “Sonuç alınması mümkün olmayan işlere girişmek boşuna bir çabadır.”
886. **Meyāncı göti giŋ olur dėmişler.** “Alım satım işlerinde aracılık yapan kişiye her iki taraf da sıkıntı çıkarır.”
887. **Meyāncı ile göt sikilmez dėmişler**. “Başkasının imkânlarına güverek iş yapılmaz.”
888. **Meyḫāneci ġazel almaz**. “Kötü işler yapan bir kimse, kendi çıkarına olmayan hiçbir işe para vermez.”
889. **Mışırdan tiryāḳ gelince yılanıŋ ṣoḳduġı ölür**. “Bir işin gerçekleşmesi sonuncunda olumlu şekilde yararlanacak insanlar, bu işin gerçekleşmesiyle zarara uğrarlar.”
890. **Mızraḳ çuvala girmez dėmişler**. (**Süngi çuvala girmez dėmişler**) “Gizli tutulması imkânsız durumlar karşısında söylenen bir söz. Herkesin gözünün önünde meydana gelen, herkesin bildiği gerçekleri gizlemek mümkün değildir.”
891. **Mināreyi çalan ġılıfın ḥāżırlar**. “Kolay kolay gizlenemeyecek kadar büyük bir yolsuzluğu yapan kimse, sorumluluktan kurtulma yollarını önceden düşünür.”

892. **Mise ile olsayı ekmişler lā ḥavle bitmiş dėmişler**. “Dilek ve temennilerle başarı elde edilemez.”
893. **Miḥneti ḳavma yarar ėdersen**(?), **zebūna herkes ḳıyar**. “Zayıf, güçsüz ve aciz olan kimselere herkes istediği kötülüğü yapabilir.”
894. **Mum dibi ḳaraŋu olur dėmişler**. (**Çerāġ dibi ḳaraŋu olur dėmişler**. **Çerāġ dibi ḳaraŋulıḳ olur**.) (2) “Etkili kişi kendi yakınlarına yardımcı olamaz. Bir kimse, başkalarına bol bol yaptığı yardımı kendi yakınlarına yapmaz. Etkili kişi kendi yakınlarına yardımcı olamaz.”
895. **Murādıŋ ḳalayçılıḳ degil**, **göt çalḳamaḳ**. “Amacı iş yapmak değil, yapıyormuş gibi görünmek, üstünkörü iş yapmak.”
896. **Murdāra madara**, **ṣaḳala piyāz**. “Kötü kimselere dost gibi davranmak gerek.”
897. **Muṭāf ṣākirdi gibi götin götin gėrü gider**. “Arkasını dönmeden geri adımlarla geri geri gider.”
898. **Müe’ẕīn imāmıŋ ḳulıdır dėmişler**. “Müezzin imamın emrine göre hareket eder, ezan vaktini imam belirler.”
899. **Müft ḳan alıcı bulan otuz iki ṭamarından ḳan aldırır dėmişler.** “Bedava yaşamayı seven kişiler için kullanılır. Bedava bir şey elde etmek için her türlü sıkıntıya razı olur.”
900. **Müft sirke baldan ṭatlu olur dėmişler.** “Masrafsız ve emeksiz elde edilen şeyler insana hoş gelir.”
901. **Mü’min balmumı gibi gerekdir dėmişler**. “Mümin balmumu gibi olmalıdır.”

-N-

902. **Nākis ile cömerdiŋ ḥarcı birdür dėmişler**. “1) cömertin de cimrinin de sarıldığı kefen aynıdır. 2) cimri, ucuz diye her şeyin kötüsünü alır, bunlar işe yaramadıklarından veya çarçabuk bozulduklarından yenilerini almak zorunda kalır ve birkaç kez para harcar; cömert ise bir kez çok para verip her şeyin iyisini alır. Sonuç olarak cimri de, cömert de aynı parayı harcamış olur.”
903. **Naşibiŋde var ise ḳaşıġıŋda çıkar**. “Bir şeyi Allah insana nasip etmişse o insan muhakkak o şeyi elde eder.”
904. **Naşiḥat bir cevherdir**, **iş alanda**. “Öğüt, insan için bir mücevher gibi değerlidir; ancak önemli olan insanın kendisine verilen öğüdü dinleyip gereklerini yerine getirmesidir.”
905. **Naṣrāniniŋ evinde yat**, **yėmegin yėme**. “Nasrani’nin (Hristiyan) evinde yat, ama yemeğini yeme.”
906. **Ne bileyim ben seniŋ ḳaranlıḳda göz ḳıpdıġıŋ**. “Sana söylediğimi yapmaya istekli, gönüllü olduğunu gizli işaretlerinden anlamadım.”
907. **Ne çaldıŋ yüzüme ne çalayım yüzüŋe**. (3) (**Ne vėrdiŋ elüme ne çalayım yüziŋe**.) “İnsan, kendisi hakkında kötü niyet besleyen kimseye yakınlık göstermez. İnsan, kendisi hakkında kötü niyet besleyen kimseye yakınlık göstermez.”
908. **Ne düşünürsin**, **borç benim ḳasāvet seniŋ degil**. “Borcunu düşünmek borçluya düşer. Sen niçin üzülüyorsun.”
909. **Ne ellenmiş ne dillenmiş ḫāş ḳızdır**, **şolmaz**, **şaḳla lāzım olur**. “Hiç kimseyle arkadaşlık etmemiş, dillere düşmemiş, iyi kızdır, solmaz, sakla ileride lâzım olur.”
910. **Ne ḳonanda eyem ne göçende**. “Etrafında olup bitenlere ilgisiz olan kimselerin durumunu vurgulamak için kullanılan bir atasözüdür.”
911. **Ne ḳumaşdır herkes bilür.**
912. **Ne māna‘**. “Ne demek, nedir?”
913. **Ne ṣaḳala minnet ne bıyıġa**. “İnsan, en yakın akrabalarından bile yardım istemeyerek kendi imkânlarıyla yetinmelidir.”
914. **Ne şayılmaz şaḳalıŋ var köse**. “Pek önemsiz olan varlığını, uğraşı alanını, ne denli önemli gösteriyor, ne denli güç başarılır bir iş sayıyorsun.”
915. **Ne sert ol aşıl**, **ne yavaş ol basıl**, **ikisi ortası**. (**Ne yavuz ol aşıl ve ne yavaş ol başıl dėmişler**.) “Olumlu veya olumsuz konularda aşırıya

kaçmak seni zor durumda bırakır; ne büyük ceza görecek kadar atılgan, dikbaşlı ol ne de herkes seni ezecek kadar yumuşak başlı ol."

916. **Ne size yarar ve ne bize**. "Kimseye yaramaz."
917. **Ne ot otlandı**.
918. **Nebādatıŋ anası atası yaġmurdur dėmişler**. "Bitkileri yeşertip yaşatan yağmurdur."
919. **Nefesiŋ elvėrirse beglik borazan ol dėmişler**. "Başarabileceğinize inanıyorsanız büyük işlere girişiniz."
920. **Negitiye borçlu olma dėmişler**, **ya dügünde ister ya bayrāmda dėmişler.** "Negitiye borçlu olma en olmaz yerde borcunu geri isteyip seni rezil eder."
921. **Nerdibān ayaḳ ayaḳ dėmişler.** "İnsan arzu ettiği mevkiye, duruma, konuma birdenbire değil, işin gerektirdiği hızda ve güvenli bir şekilde yavaş yavaş çıkmalı."
922. **Nerdibānı ṭama çıḳarma dėmişler.** "Eski dostlarınla ilişkini kesme."
923. **Nikāḥım ḥelāl**, **cānım azād**. "Gönlüm rahat"

-O-

924. **Ocaḳ içinden ṭutuşur dėmişler**. “Bir insanı en çok çektiği sıkıntılar üzer ve yıpratır.”
925. **Od düşdigi yėri yaḳar**. “Bir acıyı onu çekenden başkası tam anlayamaz veya aynı ölçüde üzülemez.”
926. **Oġlan adı bellü olsun**. “Çocuğun adı olması gerekir.”
927. **Oġlan aġlamadıḳça meme vėrmezler dėmişler**. (**Ma‘ṣūm aġlamadıḳça meme vėrmezler dėmişler**.) “İnsan derdini, sıkıntısını anlatmayı bilmezse kimse onun ihtiyacı olduğunu bilip yardım etmez. Hakkını aramasını bilmeyen kimsenin işi görülmez.”
928. **Oġlan bayrāmı sever**, **‘avrat dügüni sever dėmişler.** “İnsanlar yaratılışlarının gerektirdiği şeylerle meşgul olurlar. Çocukların dünyası oyun oynamak ve eğlenmektir. Kadınlar da düğünü, gezmeyi, eğlenmeyi severler.”
929. **Oġlan evlenince beg oldum ṣanur dėmişler.** “Oğlan ergenlik çağına girip evlendiği zaman kendinde daha bir büyüklük ve olgunluk hisseder.”
930. **Oġlan oldıġı yėrde uġrılıḳ ṣaḳlanmaz**, **ḳız oldıġı yėrde igne gizlenmez dėmişler.** “Oğlan çocuğunun olduğu ailede sırların saklanması zordur, kız çocuğunun olduğu ailede de ev eşyalarının gizlenmesi mümkün değildir. Kız çocular evin her yerini karıştırır, gizli saklı ne varsa açığa çıkarır.”
931. **Oġlana**, **‘avrata olan ḳulluḳ yabana gider dėmişler.** “İnsanın hanımına ve çocuklarına harcadığı emeğin karşılığını alamadığını vurgulamak için söylenmiş bir atasözüdür.”
932. **Oġlana**, **delüye**, **köleye ulaşma dėmişler.** “Çocuklara, delilere ve kölelere dokunma! Ne yapacakları belli olmaz, hayal kırıklığına uğrayabilirsin. Çünkü onların dünyası herkesten farklıdır.”
933. **Oġlanıŋ adını bellü eyle dėmekdir**. “Çocuğun adını koy.”
934. **Oġlanıŋ aġzı büzük gerek dėmişler.** “Çocuklar her şeyi konuşmamalı.”
935. **Oġlanıŋ fevti alnındadır dėmişler.** “Çocuğun kaderi, eceli alnında yazılıdır.”
936. **Oġlanıŋ revi oyundur dėmişler.** “Çocukluk çağı oyun çağıdır.”
937. **Oġlanıŋ teşvişi olmaz dėmişler.** “Çocuklar her şeyi gördüğü gibi algılar, karmaşık düşünmez.”
938. **Oġluŋ varsa ḫırsıza gülme dėmişler.** “Çocuğun varsa başkalarının kötülüklerini kınama, senin çocukların da aynısını yapabilir.”

939. **Oğluŋa yüz vėrirseŋ başdan aşar dėmişler.** “Çocukların her isteğini yerine getirip fazla yüz vermek doğru değildir, çok şımarıp kötü şeyler yapabilirler.”
940. **Oḫşayaraḳ derd, serdlik yumuşamaz**. “Okşamayla dert, sertlik yumuşamaz.”
941. **Oḳlanmış ḫınzır gibi meler**. “Ok yemiş hınzır gibi bağırır, ağlar.”
942. **Ol ögidin almış**. “Ona ders olmuş. Olan olaydan kendine ders çıkarmış.”
943. **Olacaḳ oġlan boḳundan bellüdür**. “Bir kimsenin yeni başladığı işte usta olup olamayacağı ilk davranışlarından anlaşılır.”
944. **Omuz ṣıḳmaġla iş olmaz**.
945. **On yaşında oġlanı ata bindir dėmişler.** “Erkek çocuklarına ata binmeyi küçük yaşta öğretmelidir.”
946. **Oŋmadıḳ adamı deve üstinde ḳuduz ṭalar**. “Amacını gerçekleştirmesi mümkün olmayan kişinin karşısına hayale gelmeyen ve aşılması mümkün olmayan engeller çıkar.”
947. **Oŋmaḳ arpaya buġdaya yaraşur dėmişler**. “Bereket, arpa ve buğdaya yaraşır.
948. **Ortaḳlıḳ öküzden, başḳa bızaġu yėgdür**. “Ortak ve büyük bir maldan küçük ama tek başına sahip olunan mal daha iyidir.”
949. **Oruspı oğluŋ gözi yaşlu olur**. “Bazı insanlar kendilerinde hiç hata görmez, hep başkalarını suçlayarak duygu sömürüsü yaparlar.”
950. **Oşuraḳ ṣefāsını yine oşuran bilür dėmişler.** “Bir şeyin nasıl olduğunu, en iyi onu tecrübe eden kişi bilir.”
951. **Oşuran göt, bir gün ṣıçar**. “Kötü davranışlarla başlayan işlerden sonra daha kötüsü ortaya çıkar.”
952. **Oşuruḳ ile boya boyanmaz dėmişler.** “Boş sözlerle, baştan savma işlerle önemli işler yapılamaz.”
953. **Otlaġa ateş bıraġup yanmasun Allāh Allāh dėmişler**. “Bazı insanlar bir şeye zarar vermek için hem gerekli zemini hazırlayıp hem de ‘Aman zarar olmasın!’ derler.”
954. **Ozanıŋ gönli olınca ḳıṣṣaya ekleyüvėrir**. “Ozanın gönlü olunca kıssaya kendinden eklemeler yapar.”

-Ö-

955. **Ödünç güle güle gider, ağlayu ağlayu gelür dėmişler**. “1. Ödünç verilen şey geri alındığında eskisi kadar yeni ve sağlam olmaz. 2. Borç verirken borç alan da veren de güler yüzlü olur. Ödeme günü geldiğinde araları bozulur.”
956. **Öġrenmemiş götde ṭon ṭurmaz dėmişler.** “Bir kimse alışmadığı, sıkıcı bir duruma kendini kolay kolay uyduramaz, ondan bir an önce kurtulmaya çalışır.”
957. **Ögüdin almış**. “Öğüdünü almış.”
958. **Öksüz oġlan göbegin kendi keser**. “Koruyanı, yardım edeni bulunmayan kişi; işini kendi başına görmek zorunda kalır. Koruyanı, yardım edeni bulunmayan kişi; işini kendi başına görmek zorunda kalır.” (3)
959. **Öksüz ḳızıŋ ṭalibi küçük, yüzi şovuḳ olur dėmişler.** “Varlıklı insanlar öksüz kıza talip olmazlar, bir beklentisi olur endişesiyle zengin insanlar öksüzlerden uzak dururlar.”
960. **Öksüzüŋ ḳarnı ṭoymaz dėmişler.** “Kimsesiz, zavallı kişilerin ihtiyaçlarının karşılanması zordur.”
961. **Öküz boynuzlu inek südsüz, inek boynuzlu öküz güçsüz olur dėmişler**. “Öküz gibi boynuzu olan ineğin sütü, inek gibi boynuzu olan öküzün de gücü olmaz.”
962. **Öküze boynuzı yük degildür dėmişler.** “İnsan kendi yakınlarını ve kendi işlerini yük saymaz.”
963. **Öküzin büyügin dögerler**. “Bir toplumda lider durumunda bulunan, bilgili ve kültürlü kimselere saldırılar.”
964. **Öl ḳarada, ḳal ḳarada**. “En hayırlısı; karada yaşa, karada öl!”
965. **Ölmüş ardınca ölmüş yoḳ dėmişler.** “Çok sevilen birinin ölümünden sonra fazla yas tutulmamalıdır. Çünkü hayat devam eder.”
966. **Ölü ḥelvāsıyla oġlan sevme dėmişler**. “Üzüntülü ortamlarda insanların ortama uyması gerekir.”
967. **Ölü içün aġlama, delü içün aġla dėmişler.** “Ölen, ölmüştür; ölenin ardından ağlamanın hiç kimseye yararı yoktur. Ancak hayatta olan çizgi dışı tavırlarıyla ailesine ve topluma yük olan delilerin durumuna üzülmeli.”
968. **Ölüm ile öç alınmaz dėmişler.** “Düşmanların ölümünden sevinç duymak insanlığa yakışmaz.”

969. **Ölümi görmeyince sıtmaya ḳā’il olmaz**. “Büyük kötülüklerle karşılaşmadan küçük kötülüklere razı olmaz.”
970. **Ölünce dirilmekle**, **yorulunca ıramaḳ gerek dėmişler.** “Ölünce dirilmek, yorulunca dinlenmek gerekir.”
971. **Ölünüŋ dostı olmaz dėmişler.** “Ölenin kimseye faydası olmadığı için, kimse çıkar sağlayamadığ için dostu da olmaz. Ölen kişi kendisiyle başbaşa kalır, kimsesi olmaz. Dostluk yalnızca hayatta iken geçerlidir.”
972. **Ölünüŋ aḳçası çıḳmaz dėmişler.** “Ölen kişinin malları hemen bölüşüldüğü için malı kalmaz.”
973. **Ölünüŋ siki aġlayanıŋ büzigi dėmişler**.
974. **Ölüsine ḳara gönlek ṭartan kimseden ḫayr gelmez dėmişler.** “Ölüsüne gerekli değeri vermeyen kimseden olumlu hiçbir iş beklenemez.”
975. **Öŋi de ayan ṣoŋı da ayan**. “Bir işin önü de belli, sonu da bellidir.”
976. **Öŋüme aş ḳo**, **iki elimi boş ḳo**, **yėyemezsem başıma ṭaş ḳo dėmişler.** “Tercihini herkesin yapabildiği kolay işlerden yana kullanan ve bu işler için karşısındakilerle iddiaya girişen kimselerin bu yanlış tutumunu vurgulamak için kullanılan bir atasözüdür.”
977. **Öŋün aŋmayan ṣoŋun daḫı bilmez dėmişler.** “Bir işi başından itibaren iyi planlamayan nasıl sonuçlanacağı da bilemez.”
978. **Özin bilür ḳonaḳ**.

-P-

979. **Palādına**? **mızrāḳ dikilür**.
980. **Papāz çoḳ olunca kelise b.ḫ olur dėmişler.** “Bir işe ne kadar insan müdahale ederse, o iş o oranda çıkmaza girer.”
981. **Patırdıdan çatırdıdan almazlar**. “Önemli bir tehlike olmadığını bildiği korkutmalara aldırış etmeyip bildiğini okuyanlar için söylenen bir söz.”
982. **Pāyzān Çelebi çıbıġı mı ḳaḳarsın**? **dur**, **ṣoluḳ alayım**.
983. **Pekden çıḳar**, **yoḳdan çıḳmaz**. “Olmayan şeyden hiçbir şey elde edilmez.”
984. **Perhizi bozma**. “Perhizi bozma, sağlığına dikkat et.”
985. **Pers-i pur dilin daḫı billur dėmişler.** “Fars dili berrak, billur gibi bir dildir.”
986. **Peşinsüz papuç olmaz dėmişler.** “İnsan emek harcamadan hiçbir şeye sahip olamaz ya da bir malın bedeli olan parayı önceden ödemeden o malı satın alamaz.”
987. **Pıçaġı kesdiren yüzi ṣuyıdır**, **adamı açıḳ ėden kendü ḫūyıdır**. “Bir şeyin, bir kimsenin değeri; kendisinde aranılan özel niteliklerle artar.”
988. **Pişmiş aşa ṣovuḳ ṣu ḳatanlardan olma dėmişler.** “Olmuş bitmiş bir işi bozanlardan olma.”
989. **Piyāẕı şişeden yalar**. “Çok cimri veya çok kurnaz”
990. **Poḫ yėmek mi‘deye baġludur dėmişler.** “Belirli bir durumda yapılacak hareket kişiye göre değişir.”
991. **Poḫa oṣuruḳ lāyıḳdır dėmişler.** “Kötü kötüye lâyıktır. Herkes kendine uyan birine lâyıktır.”
992. **Poḫa ṭaş atma üzerine ṣıçrar dėmişler.** “Kötü insanlarla görüşme, onlarla kavga etme, sana zararları dokunur.”

-R-

993. **Rāzıŋı kimseye dėme dėmişler.** “Sırrını kimseye söyleme.”
994. **Rūm ‘avratınıŋ sikişi ṭatlu olur dėmişler.** “Rum kadınlarla cinsel ilişki güzel olur.”
995. **Rūspı rūspılıġın terk ėderse pezevengligin terk eylemez dėmişler**. “Fahişeler, fahişeliklerini bıraksalar bile muhabbet tellallıklarını yine bırakmazlar; onlar hiçbir zaman yeter demezler.”

-S-

996. **Ṣabāḥla olan iştah ḳuşluḳda olmaz dėmişler.** “Sabahleyin iştah açık olur.”
997. **Ṣabrile ḳoruḳ ḥelvā olur dėmişler**, **tut yapraġı atlās dėmişler.** “Sabretmesini bilen kişi olmayacak gibi görünen işlerde bile başarı kazanır.”
998. **Ṣadaḳa vėren eller dert görmesün dėmişler**, **‘akside böyledir**. “Sadaka verenlere sağlık ve iyilik dileklerinde bulunmak. Tersi de böyledir.”
999. **Ṣaflıġa ur**. “Saflığa vurmak.”
1000. **Ṣaġ baş yaṣdıḳ istemez dėmişler.** “Sağ insan durup duruken yatmak istemez. Yatmak istiyorsa herhalde hastadır.”
1001. **Ṣaġ olan baş gine gelür ḳavuşur**. “Sağ olan kişiler birgün tekrar birbiriyle görüşür.”
1002. **Ṣaġ olan başda börk eksik olmaz dėmişler**. “Yaşayan insan mutlaka belli olayları yaşamak, belli işleri yapmak ve belli ihtiyaçlarının gidermek zorundadır.”
1003. **Ṣaġ olana her gün bayrām dėmişler.** “Sağlığımız sıhhatimiz yerindeyse, buna hergün şükretmeliyiz.”
1004. **Ṣaġ söz serbest tımārdan yėgdür dėmişler**. “Doğru söz söylemek öğüt vermekten daha etkilidir.”
1005. **Ṣaġdan ṣaġa ṭayandığım ḳarlı ṭaġlar**, **sende mi eridiŋ**. “Yardım ve fayda beklediğim kimseler, siz de mi yok oldunuz!”
1006. **Ṣaġır fısılduyı sevmez dėmişler**. (**‘Osmānlı fısıldıdan ḥaẓ ėtmez dėmişler**.) “Fakir birine karşı, sanki varlıklı biriymiş gibi davranmak; o fakir kimseyi incitir, üzer. Güçlü kimseler işlerini dedikodu ile değil, herkesin gözü önünde, dedikoduya meydan vermeden ve adaletle sürdürür.”
1007. **Ṣaġır işitemedigini yaḳışdırur dėmişler.** “Sağır, yanında konuşulan şeyleri işitmez ama konuşanların durumuna bakarak ve anladığını sanarak bir şeyler yakıştırıp söyler.”
1008. **Ṣaġır ve dilsiz işitmez ammā sezer**. “Sağır ve dilsiz işitmez ama hisleri çok gelişmiş olduğu için sezer.”
1009. **Ṣaġla ṣolını bilmez**, **gözi gördigi yėre baṣar**. “Düşüncesizce davranır.”
1010. **Ṣaġlıḳ beglikdir dėmişler**. “İnsanın sağlıklı olması, yüksek makamlarda bulunması demektir.”

1011. **Ṣaġlıḳ, ḫastalıḳ bizim içündür dėmişler.** “Tanrı sağlığı da hastalığı da insan için yaratmıştır.”
1012. **Ṣaġlıḳ, varlıḳdan yėgdür dėmişler**. “Sağlıktan büyük zenginlik olmaz.”
1013. **Ṣaġlıḳla git, selāmetle gelme**. “Sağlıkla git, selametle bir daha gelme.”
1014. **Ṣāḥibsiz ḳoyunı ḳurd yėr**. “Yöneticisi, koruyucusu olmayan kişiyi ve topluluğu düşman ezer.”
1015. **Ṣaḳal başa ḳurbān olsun dėmişler.** “Bir şeyin kendisi, yani aslı önemlidir. Teferruatla ilgili hususlar olmasa da olur.”
1016. **Ṣaḳal kişiyi çoḳ işden alıḳor dėmişler.** “Sakalı daha çok belli bir yaşa gelmiş ve belli bir olgunluğa ermiş dindar insanlar tercih ettiklerinden, sakallı kimseler olgunluklarına ve dini inançlarına yakışmayacak eylemler yapmaktan kaçınır.”
1017. **Ṣaḳalı ḳaba olanıŋ ʻaḳlı eksik olur dėmişler.** “Sakalı gür olanlar çok akıllı olmaz.”
1018. **Ṣaḳalıŋ aġardığına baḳma oġlan yaşın bilür dėmişler**. “İnsanın görünüşü nasıl olursa olsun herkes kimin ne olduğunu bilir.”
1019. **Ṣaḳalıŋa düşer iş işle dėmişler**. “Kişi yaşına, mevkiine ve sosyal konumuna uygun işler yapmalı.”
1020. **Ṣaḳınan göze çöp düşegen olur dėmişler.** “Üzerine çok düşülen şeyler genellikle kazaya veya zarara uğrar.”
1021. **Ṣaman altından ṣu yöridür**. “Belli etmeden iş çevirmek, ortalığı karıştırmak.” (2)
1022. **Saŋa çapraz selama ṭurmalı**. “Seni görünce hazır ola geçip selama durmak gerekir.”
1023. **Ṣanʻatı ustādan görmeyen oŋmaz dėmişler**. “Bir sanatı, o sanatın ustasından öğrenmemiş olan kişi, o sanatta başarılı olamaz.”
1024. **Ṣanʻatıŋı ḫor görme dėmişler**. “İşini küçümseyen insan, başkalarına muhtaç olmak zorunda kalır.”
1025. **Ṣanduġıŋ ḳutu ḳapaġı çıḳdı**.
1026. **Ṣaplamadan kilite(?) raġbet olmaz**.
1027. **Ṣarı ṣaḳız gibi yapışur**. (**Ṣarı ṣaḳız gibi ṣarılur**.) İstenmediği hâlde birinin peşini bırakmamak, yakasını bırakmamak.”
1028. **Ṣarı inek ḳapuda bağlu, biri olmazsa biri**. “Bir iş için elinde birden fazla olanak bulunan kimseler, bu olanaklardan biri olmayınca, sıkıntı çekmeden diğer olanağı kullanabilirler.”

1029. **Şarı aş yėyen girsün gerdege**.
1030. **Şarıca arınıŋ inine aġaç şoḳma dėmişler.** “Kimseye zararı olmadan kendi halinde yaşayıp giden kimselerin, üstüne üstüne giderek onların birtakım aşırı davranışlara yönelmesine sebep olmamak gerekir.”
1031. **Şarıġıŋ aḳlıġına baḳma ṣabunı vėresidir**. “Görünüşünden eksiksiz, her şeyi yerli yerinde biri gibi görünen; ancak gerçekte görünüşünün tam tersi bir durumda bulunan kimselerin bu durumunu belirtmek için kullanılan bir atasözüdür.”
1032. **Şarımsaġı gelin ėtmişler**, **ḳırḳ günde ḳoḳusı çıḳmamış**. “İnsanlar kötü yanlarını kolay kolay belli etmezler, haklarında yargıda bulunmakta acele edilmemelidir.”
1033. **Şarmaş ṭolaş**. “Birbirine sıkıca, iyice sarılmış halde.”
1034. **Şarp sirke kendü ḳabına ṣarar ėder dėmişler.** “Öfkeli, sert kimsenin zararı kendisinedir.”
1035. **Şarpa varmaz**, **boşuna ṭoġan şalmaz**. “Engelli ve sıkıntılı işlere girişmez, başarı şansı görmediği işlere girmez.”
1036. **Şatun alınmış kulın degülim**. “Senin dediklerini yapmak zorunda değilim.”
1037. **Şav gitsün**. “İlgilenme, gönder gitsin.”
1038. **Şavlacaḳ belā değil**. “Çok ısrarcı bir bela, kurtulmak zor.”
1039. **Şayġısızlıḳ ėtdi**. “Saygı göstermedi.”
1040. **Sekiz keçiye ṭoḳuz çoban lāzımdır dėmişler.** “Bir maldan istenen verimi alabilmek için o malın bakımında kusur etmemek gerekir.”
1041. **Sėl gider**, **ḳum ḳalur dėmişler**. “Herhangi bir durumda önemli olan, kalıcı ögelerdir. Gelip geçici olanlr değil.”
1042. **Semizlik adam yaraşığıdur dėmişler**. “İyi beslenmiş, kilolu olmak; insanı yakışıklı gösterir.”
1043. **Sen benim ketẖüdām degülsin**, **yüzüŋe güleler**.
1044. **Sen daḫı düginde oşuracaḳ ‘avrat degilsin dėmişler.** “Sen kusurlarını herkese gösterebilecek, dürüst kadın değilsin.”
1045. **Sen kimseniŋ gözindeki çöpi görme kendi gözinde olan mertegi gör dėmişler**. “Kişinin kendi büyük kusurlarını bir kenara bırakıp başkalarının küçük hatalarını fark ederek dillendirmesidir.”
1046. **Sen söyle işidirim**, **benim boġaz cengim var**. “Sen söyle duyarım.”
1047. **Senden alçaḳdan ḳızal senden uluya ḳız vėrme dėmişler.** “Kişi kendinden üstün kimselerle yakınlık kurmamalıdır. Her zaman kendinin üstünlük sağlayacağı ilişkilere önem vermelidir.”

1048. **Senden ayrılan datlı cānından ayrılsun**. “Senden ayrılmayacağıma söz veriyorum.”
1049. **Senden dostluḳ uman anasından ʻām umsun**, **ummam**. “Senin kimseye dostluk göstermen imkânsız. Senden iyilik beklenmez.”
1050. **Senden ulunıŋ evine vardugıŋ zamān adam ol**, **ol seniŋ eviŋe geldigi zamān yine sen adam ol dėmişler**. “İnsan, bir insanda bulunması gereken insani özellikleri her ortamda uygulamaya koymalıdır.”
1051. **Senden yumurṭa alan içinde ṣarısın bulmaz**. “Sen hiç kimsenin aklına gelmeyecek hileler yapar, kimseye sezdirmeden çıkar sağlarsın, sana güvenilmez.”
1052. **Seni bir sevmeyeni**, **sen anı iki sevme dėmişler**. “Kişi, kendisini sevmeyenden uzak durmalı.”
1053. **Seni siken başını dayaycaḳ yėr bulur**. “Seni kullanacak, seni dolandıracak kişi bunu nasıl yapacağını bilir.” (2)
1054. **Seniŋ dügününde ġalbur ile ṣu ṭaşıyayım**. “Bir yardımına karşılık olarak bekâr bir kimseye çok büyük bir yardımda bulunma sözü vermek.”
1055. **Serçe bir ẕararsız ḳuşdur ammā Hindde çivid ekene ṣor**. “Bazı insanlar tarafından zararsız olarak kabul edilen kimi kişiler ve olaylar, başkaları için zararlı olabilir.”
1056. **Serçeden ḳorḳan ṭaru ekmez**. “Tehlikeleri gözde büyüterek işe girişmekte çekingen davrananlar amaçlarına ulaşamazlar.”
1057. **Serçeye çubuḳ beredir dėmişler.** “Serçe küçük ve narin bir kuştur. Bir yerine en ufak bir şey değse hemen incinir. Bazı güçsüz, zayıf, yoksul kimseler de en küçük olaylar karşısında yıkıma uğrar, büyük zararlar görür.”
1058. **Sesiŋ çıḳarma dünyāda ṭuyulmadıḳ nesne olmaz**. “Söylenen şeyler birgün duyulur ve söyleyen kimsenin aleyhine kullanılabilir, susmak daha faydalıdır.”
1059. **Ṣevābdan ḳaçınca günāhdan ḳurtılmaz**. (**Ṣevābdan ḳaçmayınca günāhdan ḳurtulmaz**.) “İyilik yapmak sanıldığından da zor bir iştir. İnsan Allah’ın emrettiği bir iyilik yapayım derken, çoğu kez çok zor olan iyiliği gerçekleştiremediği gibi, bazı kırgınlıklara da sebep olup günaha girer.”
1060. **Sezilmeyen ṭaş ʻaraba devirir dėmişler**. “İnsanın farkına varamadığı, tahmin edemediği bazı olumsuzluklar, büyük sorunlara yol açabilir.”

1061. **Şıçan sidügi deŋize ḳatıḳdır dėmişler.** “Bazı şeyler küçüktür ancak önemli işe yararlar. Bir şeyi az görüp küçümsemek yanlıştır.”
1062. **Şıçan yemiş**. “Fare yemiş.”
1063. **Şıçanıŋ kedi ile ne oyunu olur dėmişler**. “İnsanlar en büyük düşmanlarıyla yakın ilişki kurmamalıdır, yoksa zararına olur.”
1064. **Şıçanıŋ tüyi bitdikçe üşügen olur dėmişler**. “İnsan maddi yönden güçleince, küçük olumsuzluklardan bile etkilenmeye başlar.”
1065. **Şıçıtmaḳ eydersen oşırırım dėyen göt bir gün şıçar**. “Kötü şeyler yapmaya alışan kişi zamanla daha kötüsünü yapar.”
1066. **Şıġırcıġıŋ öküzüŋ arḳasını tebeledigi Allāh içün degildür**. “Kimse kimseye çıkarı olmadan karşılıksız bir şey yapmaz.”
1067. **Sınaŋ mı alma naḳid iş**.
1068. **Sırcı ziyān görmez dėmişler**. “Başkasının işini yapan bir kimse, işini düzgün yapmamak sonucu, iş sahibinin uğrayacağı zararı göz önünde bulundurmaz.”
1069. **Sırrıŋı düşmānıŋa degil, dostuŋa dėme**. “Bir sır en yakın dosta bile söylenmemelidir.”
1070. **Siki çarşafa ṭolaşmış**. “Kötü ve başarısız duruma düşmüş, zor durumda kalmış, işin içinden çıkamıyor.”
1071. **Sikime çorap örer**. “Beni kötü duruma düşürücü davranışta bulunur.”
1072. **Sikiŋ ile baş aşaġı ol**. “Edebinle yürü. Edepli ol.”
1073. **Sikiŋ kes de ḳaşāba minnet ėtme**. “Zor da olsa kendi yağınla kavrul, kimseden yardım bekleme.”
1074. **Sinek murdār degildür ammā mi‘de bulandırır dėmişler.** “Önemsiz, küçük gibi görünen bir şey kötü ve olumsuz bir izlenim yaratır.”
1075. **Sinek tozı tükrükdür dėmişler**.
1076. **Sipāhiye şaġ söz, çürük tımārdan eyüdür**. “Savaşmakla görevli olan askerleri güzel sözlerle onurlandırmak ve yüceltmek, onlara verilecek en büyük ödüldür.”
1077. **Şofra murāddır dėmişler**. “Yemek, dua kabulüdür. Rızkın gelmesidir.”
1078. **Şoḥbet balṭası olma dėmişler.** “İki kişi sohbet ederken aralarına girilmemelidir.”
1079. **Şomunuŋ büyük olması ḫamırıŋ çoġından olur dėmişler.** “Verimin bol olması, kullanılan malzemenin bol olmasına bağlıdır.”
1080. **Şoŋraya ḳalan ṭoŋa ḳalur**. “Bir işte geç kalan istediği şeyi elde edemez.”

1081. **Ṣoŋradan geldi ammā eyü yère geçdi**. “Sonradan gelenler iyi yerler hakkında önceden bilgi edinir ve iyi yere yerleşir.”
1082. **Ṣora ṣora Ka‘be bulunur dėmişler.** “İnsan sora sora çok uzak yerleri bile bulur.”
1083. **Ṣorduḳları ḳal‘a ve ḥişārıŋ dizdārı olma dėmişler**.
1084. **Ṣorulmadığı şeyi‘ söyleme**. “Bir şeyi sorulmadan söylemek doğru değildir.”
1085. **Ṣovuḳ diz düşmāndır dėmişler**.
1086. **Ṣoyı boḳıdır**.
1087. **Sögdigin cenābet eder**.”Bir insana küfrederken senin de ruhun, ağzın kirlenir.”
1088. **Söyleyeceŋ var ise işideceginŋ daḫı var dėmişler**. “Her insanın söyleyecek sözü olduğu gibi, işiteceği sözler de olur.”
1089. **Söyleyenden diŋleyen ‘ārif gerek**. “Bir sözü söyleyenden çok, o sözü dinleyenin anlayışlı olması gerekir.”
1090. **Söyleyeni ḳo**, **söyledeni gör dėmişler.** “İçinden geleni olduğu gibi söyleyen bir kimsenin söyledikleri insanın hoşuna gidiyorsa, insan bu sözleri o kişiye Allah’ın söylettiğine inanır.”
1091. **Söz bir olur**. “Söz bir defa ağızdan çıkar.”
1092. **Söz büyügüŋ ṣu küçügüŋ**. “1) temel bir ihtiyaç olan su önce küçüğe verilir, konuşmaya ise ilk önce büyükler başlar; 2) her şeyin bir sırası vardır; kişiler bu sıralamada yaşlarına, kültürlerine vb. özelliklerine göre yer alırlar.”
1093. **Söz naṣiḥat bir cevherdir**. “Söz ve nasihat bir cevher kadar değerlidir. İnsanlar konuşurken ve nasihat ederken sözün değerini bilip söyleyeceklerini iyi seçmelidir.”
1094. **Söz oḳdur**, **ağız yaydır**, **oḳ atılsa gėrü dönmesi güçdür dėmişler.** “İyi düşünmeden yaptığımız işlerden pişman olarak geri dönmek isteriz ama artık iş işten geçmiştir.”
1095. **Söz sözi açar**, **söz göti açar dėmişler**. “Bir konudan konuşurken hemen arkasından türlü konulara geçmek.”
1096. **Söz ṭoprāḳ gibidir eşdikçe artar dėmişler**. “Söz toprağa benzer; toprak nasıl ki kazıldıkça çoğalır, her söz de yeni sözlerin söylenmesine neden olur.”
1097. **Söz var iş bitürür**, **söz var baş yitirür dėmişler**. “Sözün insanlar üzerinde etkisi büyüktür; yerinde söylenen sözler işlerin yoluna

girmesini sağlar, ölçüsüz ve sert söylenen sözler ise karşıdakini öfkelendirir, söyleyenin öldürülmesine bile yol açabilir."

1098. **Sözi aġzımdan aldı**. "Birinin sözünü bitirmesine olanak vermeyerek kendi konuşmaya başlamak."

1099. **Sözi vėrenden**, **alan uşlu gerek dėmişler**. "Sözünü tutana öğüt vermek gerekir. Öğüt verilen kişinin aklı başında söyleneni yapacak birisi olması gerekir. Bir kulağından girip öbür kulağından çıkan kimseye nefes tüketmenin bir faydası olmaz."

1100. **Sözinin eri ol dėmişler.** "Verdiğin sözü ne olursa olsun yerine getir."

1101. **Sözni bal ile kesdim**. "Karşısındakinin konuşmasını kesip arada herhangi bir şey hatırlatmak istenildiğinde izin dilemek için söylenen bir söz."

1102. **Sözüŋ çoġı kitābda yaraşur**. "Çok söz Kur'an'da güzeldir."

1103. **Sözünden dönen degirmen olsun**. "Herkes verdiği sözü tutmalıdır."

1104. **Şu aḳdugı yėrden aḳar dėmişler**. (**Sėl aḳdugı yėrden yine aḳar dėmişler**.) "Daha önce bize yararı dokunmuş olan güzel bir durum, bugün bulunmasa bile yarın yine ortaya çıkar."

1105. **Şu alçaġa aḳar dėmişler**. "Bir iş yapılırken en kolay yol seçilir. Hiç kimse kolay bir yol varken zor olanı denemek istemez."

1106. **Şu bulanmayınca durulmaz**. (**Şu bulanmayınca ṭurulmaz dėmişler**.) "Bir konu; türlü çekişmelerden sonra aydınlığa kavuşur, yoluna girer. Önemli bir iş, o işle ilgili kimselerin aralarında tartışıp bir karara varmasından sonra çözüme kavuşur."

1107. **Şu ile ateşiŋ ne oyunı var dėmişler**. "İnsan en büyük düşmanıyla irtibat kurmamalı, birbirine yaklaşmamalıdır. Birbirine zıt şeyler biraraya gelmemelidir, zararına olur."

1108. **Şu isteyeniŋdir dėmişler**. "Suyu isteyene, susamış olana vermek gerekir. Birine yardım yapılacaksa, o kişinin gerçekten yardıma muhtaç olması gerekir."

1109. **Şu ṭurılur ḫarı ṭurulmaz dėmişler.** "Birçok olay bittiği halde, etkileri konuşulur ya da devam eder."

1110. **Şu uyur**, **düşmān uyumaz dėmişler**. "Düşmana karşı her zaman uyanık davranmak gerekir."

1111. **Şubaşınıŋ ma'zuli**, **oruspınıŋ 'amel mandası**, **tevbeleri ḳabūl olmaz**. "Günahta ısrar edenlerin, sürekli günah işleyenlerin tövbeleri kabul olmaz."

1112. **Şuç öleniŋdir dėmişler**. “Bazı insanlar işledikleri suçlar veyaptıkları kötü işler yüzünden ölümü hak ederler. Bu durumda suç öldürende değil, ölendedir.”
1113. **Şumaṭı yol**, **meydānı pāk**, **dā’iresi düzgün**.
1114. **Şūret uġrısı**. “Mürai, iki yüzlü olan kişi.”
1115. **Şūreti yılan ammā yaḳışıḳlı olursun, ammā şoŋra ḳusarsın**.
1116. **Şuyı başından ulamaḳ gerek dėmişler**. (**Bıŋārı başdan avla dėmişler**.) “Bir su ilk çıktığı yerde, yani kaynağında temizdir. Aşağıya doğru aktıkça kirlenir. Bir bilgi edinirken, bir araştırma yaparken de daima ilk kaynağa bakmalı, söylentilere değer verilmemelidir. Bir işi temelinden halletmeli.”
1117. **Südden aġzı yanan ḳaymaḳ yemez**. “Bir olaydan gerekli dersi alan, sonra uyanık davranır.”
1118. **Sükūt iḳrārdandır dėmişler.** “Bir konuda suçlanan kişi, suçlamalar karşısında susup herhangi bir şey söylemiyorsa, o suçlamaları kabul ediyor demektir.”
1119. **Sünnet var ammā dīnden degil**. “Bir işi bilinen bir amaç için değil, başka amaçlar için yapan kimselerin durumunu belirtmek için kullanılan bir atasözüdür.”

-Ş-

1120. **Şamar iskelesi**. “Herkes kötülük eder, vurur.”
1121. **Şaşıya yol şorarsaŋ gözi ṭoġrılıġına gitme dėmişler**. “Yaptığı bir işte belli hataları olan bir kimseden o işle ilgili bilgi alınırken, o belli hataları göz önünde bulundurmak gerekir.”
1122. **Şaşḳın ördek başın ḳor**, **ayaġıyla ṭalar**. “Ne yaptığını bilmeyen kişi işi tersinden yürütmeye kalkar.”
1123. **Şaşḳını bulduŋ**, **hemān yol**. “Şaşkını buldun hemen dolandırırsın.”
1124. **Şaşḳınlıḳ ‘alāmetidir**, **Ḫüdā şaşırmasun**. “Şaşkınlık belirtisidir. Allah şaşırmasın.”
1125. **Şehriŋ devletsüz ḳızı köye gelin gider**, **köyüŋ devletlü ḳızı şehre gelin gelür dėmişler.** “Şehirdeki şanssız kız köye, köydeki şanslı kız şehre gelin gider.”
1126. **Şerī‘at kesdügi parmaḳ acımaz dėmişler**. “Kanunların uygun gördüğü cezaya katlanmak gerekir.”
1127. **Şerī‘atı mürevvet yėŋmişdir dėmişler.** “Katı kurallarla elde edilemeyen şeyler, yumuşaklık ve şefkatle elde edilebilir.”
1128. **Şerre uġramayam dėrseŋ ḫayırdan ḳaç dėmişler.** “İyilik yapmak sanıldığından da zor bir iştir. İnsan Allah’ın emrettiği bir iyilik yapayım derken, çoğu kez çok zor olan iyiliği gerçekleştiremediği gibi, bazı kırgınlıklara da sebep olup günaha girer.”
1129. **Şişe’i ṭaşından yalar**.
1130. **Şüpheli pazar mi‘deyi bozar dėmişler**. “İnsan bir alışveriş sırasında dürüst ve açık olmalıdır. Alışverişte dürüst olunmazsa arkadaşlık ve dostluk bozulur, zarar görür.” (2)

-T-

1131. **Ṭabānca ṣūrete göre olur dėmişler**. “İnsan mizacına göre pusat taşır.”
1132. **Ṭadınmış ḳudurmuşdan beterdir dėmişler.** “Bir şeyin tadına varmış, alışmış olan kişi bu davranışını ne olursa olsun her türlü engeli aşarak yapmaya devam eder.”
1133. **Ṭaġ foḍul olduġiçün başından duman eksik olmaz dėmişler.** “Üstünlük taslayan, kibirlenen insanlar sürekli olumsuz durumlarla karşı karşıya kalır.”
1134. **Ṭaġ ṭaġa ḳavuşmaz insān insāna ḳavuşur dėmişler.** “İnsanlar, dağlar gibi yerlerinden kımıldamayan cansızlar değildir. Dostlar, tanışlar, birbirlerinden ne denli uzak düşmüş olurlarsa olsunlar ve buluşmaları ne denli güçleşmiş bulunursa bulunsun, günün birinde kavuşabilirler.”
1135. **Ṭaġdır dėyü oṣ.rma**, **yanḳulanursa rüsvāy ėder dėmişler**. “İnsan tedbiri hiçbir zaman elden bırakmamalıdır. Nerede bulunursa bulunsun, uluorta konuşmamalı ve aykırı hareketler yapmaktan kaçınmalı.”
1136. **Ṭāli‘ naṣīb damlaya damlaya göl olur**. “Azar azar olagelen şeyler birikerek önemli bir niceliğe ulaşacağı için küçümsenmemelidir.”
1137. **Ṭama‘ olmasa ṭamu olmaz dėmişler**. “Açgözlülük olmasaydı, cehennem de olmazdı; çünkü açgözlülük insanı cehenneme götürür.”
1138. **Ṭama‘kār dünyāda olduḳça müflise aḳça eksik olmaz dėmişler.** “Elinde avucunda bir şey bulunmamakla birlikte küçük kazançları beğenmeyen kişi büyük kazanç hayaliyle geçinir.”
1139. **Ṭamdan düşen ḥālini yine ṭamdan düşen bilür dėmişler.** “İyi bir durumdayken kötü duruma düşen kimse, başına aynı durum gelen kimsenin derdini iyi anlar.”
1140. **Ṭamla ṭamla göl olur**, **düşmān gözi kör olur dėmişler.** “Küçük damlalar zamanla göl olur. Zamanla düşmanın gözü de kör olur”
1141. **Taŋrı ḳuluna ẓulm etmez dėmişler.** “Tanrı en güzel şekilde yarttığı kuluna kötülük yapmaz; büyük haksızlıklarla karşılaşıp zor durumda kalmak, daha çok insanın kendi iradesine bağlı bir durumdur.”
1142. **Ṭārḫuncıya ṭārḫun ṣatma**. “Bir şeyin uzmanına o şeyi öğretmeye kalma.”
1143. **Ṭarıldıŋsa ṭarı yiyesin**. **ṭarıyı yėmedi**.”Darıldıysan darıl, umurumda değil.”
1144. **Tarlaya ṭoŋuz girmişe döndi**. “Her yer harap oldu, talan oldu.”
1145. **Ṭaş ḳopduġı (yerde) olur dėmişler**. “Kötülük, kötülük yapanı; iyilik, iyilik yapanı ilgilendirir.”

1146. **Ṭaş yėrinde aġırdır**. “Kişinin değerini en iyi bilenler, kendi çevresinde bulunanlardır.”
1147. **Tatar babasın ṣatar**. “Tatarların kendi çıkarlarına çok düşkün olduğunu vurgulamak için söylenen bir atasözüdür.”
1148. **Ṭatlu yė**, **ṭatlu söyle dėmişler.** “İnsanlar tatlı yemeli, tatlı konuşmalı. Böylece çevremizdekiler daha mutlu, hayat da daha huzurlu ve rahat olur.”
1149. **Ṭavarıŋ yavi ḳılursaŋ rast geldügine ṣor dėmişler**. “Davarını kaybedersen rastgeldiğin herkese sor.”
1150. **Ṭavşan ne küçük**, **ḳulaġı ne büyük dėmişler. “**Bazen çok iyi tanıdığımız kişilerin bile kendilerinden beklenmeyen işler yaptıklarını görebiliriz.”
1151. **Ṭavşan ṭaġa küsmüş ṭaġın ḫaberi yoḳ**. “Önemsiz kişi, önemli kişiye küsse önemli kişinin umurunda bile olmaz.”
1152. **Ṭavşanı ‘araba ile avlarlar dėmişler.** “İşlerini telaşsız ve soğukkanlılıkla görürler.”
1153. **Tavuḳ ṣu içicek aç olur dėmişler**. “Tavuk su içince acıkır. Su karın doyurmaz”
1154. **Ṭavuluŋ ṣadāsı uzaḳdan ḥōş gelür dėmişler**. (**Ẓurnānıŋ ve dāvuluŋ sesi uzaḳdan bir ḥōş gelür**.) “Bir işin içine girmemiş olan insana, dışarıdan o iş kolay görünür. İşin içinde olmayanlar o işi kolay veya kârlı sanırlar.”
1155. **Ṭayanamadıġıŋ yaraġın öŋüne ṭurma**. “Kalkamayacağın yükün altına girme.” (2)
1156. **Tazeden tazeye**. “Çok taze.”
1157. **Tekkeyi bekleyen içer çorbāyı dėmişler.** “İyi bir sonuç elde etmek için bir yerde uzun süre çalışan, sabırla bekleyen kişi, katlandığı sıkıntıların karşılığını görür.”
1158. **Teline ṭoḳunmadan**, **degmeden yıyılu dėr**. “Hiç tanımadan, bilmeden kusur bulur.”
1159. **Tėz biten tėz yiter dėmişler**. “Çabuk elde edilen şey, değerini çabuk kaybeder.
1160. **Ṭoġdı boġmaġa yaramaz dėmişler.** “Doğmuş bir çocuk için anne babaya düşen en önemli görev, o çocuğu en iyi şekilde yetiştirmektir.”
1161. **Ṭoġmadıḳ oġlana isim ḳoyup ḳaftān piçme dėmişler.** “Ele geçeceği, ortaya çıkacağı daha belli olmayan şey için önceden hazırlık yapmak doğru değildir.”

1162. **Ṭoġmadıḳ oġlana ḳaftān biçme**. “Ele geçeceği, ortaya çıkacağı daha belli olmayan şey için önceden hazırlık yapmak doğru değildir.”
1163. **Ṭoġmaḳdan ölmekden daḫı ḳalmaz dėmişler.** “İnsanlar doğdukları gibi, bir gün gelecek muhakkak ölecektir.”
1164. **Ṭoġrı söyleyeni ṭoḳuz şārdan sürerler dėmişler.** “Doğru olmakla birlikte başkalarının işine gelmeyen sözleri söyleyenler sevilmezler.”
1165. **Ṭoġrıcaḳ oġlan poḫundan bellüdür dėmişler.** “Bir kimsenin yeni başladığı işte usta olup olamayacağı ilk davranışlarından anlaşılır.”
1166. **Ṭoġrıdın şaşma**.”Her zaman doğrudan yana olmak gerekir.”
1167. **Ṭoġrıya Ḥaḳ yardımcıdır**. (**Ṭoġrıya ḥaḳ yardımcı olur dėmişler**.) “İşlerinde doğruluktan ayrılmayan kişiye Tanrı her zaman yardım eder. İşlerinde doğruluktan ayrılmayan kişiye Tanrı her zaman yardım eder.”
1168. **Ṭoġuran ḳısraḳ utansun.** “Gücüm ancak bu kadarını yapmaya yeter.”
1169. **Ṭoḳ aç ḥālinden bilmez dėmişler.** “Varlıklı olan, yoksulun ne denli sıkıntı içinde bulunduğunu bilmez.” (2)
1170. **Ṭoḳ aġırlamaḳ güçdür dėmişler.** “Karnı tok olanlara yemek beğendirmek kolay değildir.”
1171. **Ṭoḳuz bacanaḳ bir ḫorosı izleyememiş dėmişler**. “Kimse insanın kendi çocuğu gibi olmaz, sonradan oluşan akrabalıklara güvenilemez.”
1172. **Ṭolu urmuş tarlaya döndi**. “Çok zarara uğradı, neye uğradığını anlayamadı. Mahvoldu.”
1173. **Ṭoŋuz gördügin çalar dėmişler**. “Kötü bir insan, başka kötü insanların yaptıklarını yapar.”
1174. **Ṭoŋuz ḳurbāna yaramaz dėmişler**. “Haram bir şeyle ibadet edilemez.”
1175. **Ṭoŋuza ṭalanmadan çalıyı ṭolanmaḳ yėgdür dėmişler**. (**Ṭoŋuza ṭolanmadın çalıyı ṭolaşmaḳ yėgdür**.) “Edepsiz kimseyle uğraşmamak için onun bulunduğu yerden uzak durmak gerek. Edepsiz kimse ile uğraşmamak için onun bulunduğu yerden uzaklaşmak gerekir.”
1176. **Ṭoŋuzdan bir ḳıl çekmek fā’idedir dėmişler.** “Kötülüğü alışkanlık haline getirmiş kimseleri zaman zaman küçük bir zarara uğratmanın bile topluma faydası vardır.”
1177. **Ṭoŋuzı ṭoŋuza şal**. “Kötü insanla mücadele etmek için başka bir kötü insanı üstüne salmak gerekir.”
1178. **Ṭoŋuzı ḳuyurġıyla yudar**. “Çok aç gözlü.”
1179. **Ṭoŋuzuŋ burnın ḳulaġın ḳuyrıġın kesseŋ**, **gine ṭoŋuz gine ṭoŋuz**. “Yaradılıştan kötü olan kişinin şu, bu yönünü düzeltseniz de mayasındaki bozukluğu gideremezsiniz.”

1180. **Ṭop aġzına geldi**. “İlk hedef haline geldi.”
1181. **Ṭopal eşekle kervāna girme**. “Yeterli güce ve donanıma sahip olmayan kimseler, zor işleri sürdüren kimselerler herhangi bir işe girişmemeli.”
1182. **Ṭoy ḳuşı kemügi götine ölçer de boġazına şoŋra şoḳar**. “İnsan kaldırmayacağı yükün, sorumluluğun altına girmemelidir.”
1183. **Ṭoyunca yėmekden, ṭoyunca şıçmaḳ yėgdür dėmişler**. “Doyuncuya kadar yemek yemek insana ağırlık verir, ancak ihtiyaç gidermek insanı rahatlatır.”
1184. **Ṭul ‘avrat öküzi gibi olma dėmişler**. “Çekingen durma, girişken ol.”
1185. **Ṭurmayup gidene menzil ṭayanmaz dėmişler.** “Başarmaya karar veren ve bu karar doğrultusunda emek harcayan insan, amaçladığı başarıya rahatlıkla ulaşır.”
1186. **Ṭu(r)nanıŋ ne ḳondığında ve ne göçdiginde**. “Etrafında olup bitenlere ilgisiz olan kimselerin durumunu vurgulamak için kullanılan bir atasözüdür.” (2)
1187. **Turpuŋ şıḳından seyregi yėgdür**. “Görüşmeyi, konuşmayı sıklaştırmamak
1188. **Ṭutulmadıḳ uġrı begden doġrı dėmişler.** “Suçu ispatlanamayan, yakayı ele vermeyen hırsız, böyle bir suç işlemesi düşünülmeyen kimselerle dürüstlük yarışı içinde olabilir.”
1189. **Tuz da ḫordur ammā oḳḳada aġırdır**. “Sıradan biri gibi görünse de, her insan kendi yakınları için çok değerlidir.”
1190. **Tuz gibi her aşa ve işe ḳarışma**. (**Tuz gibi her aşa ḳarışur**.) “Tuz gibi her şeye karışma, müdahale etme. Olur olmaz her işe karışmak, her şeye burnunu sokmak.”
1191. **Ṭuz, etmek bilmezden it yėgdür dėmişler**. “Tuzun ekmeğin hakkını bilmeyenler namerddir. İyiliğe kötülükle cevap veren kimselerden her şey beklenir. Kendilerine yapılan iyiliğin değerini bilmeyen, yani nankör kimseler çok kötü durumlara düşer.”
1192. **Tuz ṭorbası ṭaḳıldı boġazıma**. “Üzerime ağır sorumluluk verildi.”
1193. **Ṭuzlu balıḳ yėyen şuyı tėz bulur dėmişler**. “Çalışmak zorunda olan kimse, fazla uzun sürmeden yapacak bir iş bulur.”
1194. **Ṭuzsuz aşa şeker ḳatsaŋ dadı gelmez dėmişler**. “Tuzun yemeğe verdiği lezzeti şeker veremez. Herşeyin yeri ayrıdır.”
1195. **Tüküriginiŋ yalama**. “Verdiğin sözden dönme, vazgeçme.”

1196. **Türk ‘aḳlı şoŋradan gelür dėmişler.** “Türk, bir olay karşısında ne yapmak gerektiğini hemen düşünemez. Aradan zaman geçince doğru, sağlam bir davranış yolu bulur ve biraz geç de olsa onu uygular. Ama kimi zaman iş işten geçmiş olur.”

1197. **Türk aşı ödünç, dügün aşı borç olur dėmişler**. **(Türk aşı ödünçdür**.) (2) “Cahil bir kimsenin yaptığı iyiliği ödünç bilip aynısını mutlaka yapmalı. Düğüne davet edilen bir kimse, düğünde yiyip içtiğine karşılık borçlandığını bilmeli, borcunu o düğünde çeşitli takı, para ve hediyelerle gidermelidir.”

1198. **Türk ata binicek kendüyi beg oldum ṣanur dėmişler.** “Cahil kimseler birtakım olanaklara kavuşunca, kendilerini bey olmuş kabul eder.”

1199. **Türk işte dėdügi yėre üç günlik azıḳla gitmek gerek dėmişler.** “Bir Türk yol tarifinde uzak mesafedeki bir yeri yakın mesafe gibi söyler, hemen şurda der.”

1200. **Türk olana şehriŋ içi zindān olur dėmişler.** “Köyde yaşamaya alışmış kimseler için şehirde yaşamak, zindanda yaşamaktan farksızdır.”

1201. **Türk şehirleriŋ ḳulıdır dėmişler.** “Cahil ve eğitimsiz insanlar şehirlerde zor işlerde çalışır.”

1202. **Türk ucuz bulduġunı murdār ṣanur dėmişler.** “Türk ucuz malı kusurlu sanır, değer vermez.”

1203. **Türke aşna çıḳarsaŋ seni bėş aḳça borçlu çıḳarır dėmişler.** “Türke küçük bir ilgi göstersen üzerine büyük bir iş yükler.”

1204. **Türke beglik vėrmişler ibtidā babasın aşmış dėmişler**. “Yeterli eğitim almamış, cahil kimseler önemli bir mevkiye geldiklerinde, mevkilerinin gücünü öncelikle kendi yakın çevrelerine gösterirler.”

1205. **Türke beglik vėrilmiş, ibtidā babasın öldürmüş**. “Yeterli eğitim almamış, cahil kimseler önemli bir mevkiye geldiklerinde; mevkilerinin gücünü öncelikle kendi yakın çevrelerine gösterirler.”

1206. **Türke borçlu olma ya dügünde ister ya bayrāmda dėmişler.** “Yeterli eğitim almamış cahil kimselere borçlu olmamak gerekir. Çünkü böyleleri alacaklarını borçlunun en sıkışık zamanında almaya kalkışır.”

1207. **Türküŋ ayranlıġı şişdi, ḳabardı**. “Türk sinirlendi, öfkelendi.”

-U-

1208. **Ucuz etiŋ çorbāssı ṭatsız olur dėmişler.** “Ucuza mal olan şeyler niteliksizdir.”
1209. **Uçan ḳuşdan meded umar**. “Çok sıkıntıda kalıp en ufak bir yardımın herhangi bir yerden gelmesini beklemek, sıkıntılı bir durumdan kurtulmak için her türlü çareye başvurmak.”
1210. **Uçar iskere? ḳuş değilsin**.
1211. **‘Ulemā yanında dilini**, **‘avām yanında gözini pek ṣaḳın**. “Bilgi sahibi kimselerin yanında konuşmaktan, halk yanında birtakım şeylere bakmaktan sakınmak gerekir.”
1212. **Ulu bayramda etden**, **yėmekden**, **kiçi bayrāmda etden ṣaḳın dėmişler.** “Ramazan bayramında etten fazla yemekten, kurban bayramında fazla et yemekten uzak durmak gerekir.”
1213. **Ulu göziyle ḳız al dėmişler.** “Bir erkek evleneceği kızı büyüklerinin doğrultusunda terih etmeli”
1214. **Ulu sözin diŋlemeyen uluyuḳalur dėmişler.** “Büyük sözü dinlemeyen kimse, türlü türlü sıkıntılara düşer; sızlanır durur.”
1215. **Umdığım gibi çıḳmadı**. “Sonuç beklediğim gibi omadı, beklentime uymadı, hayal kırıklığı oldu.”
1216. **Umma eşcigim umma**, **ḳoç ṭaşaġı düşe de sen ḳapasın**, **bekleme saŋa ḳapdırmazlar**. “Umutsuz bir beklenti içinde olanlar için söylenen bir söz.”
1217. **Umulmayan ṭaş**, **baş yarar dėmişler.** “Küçük veya önemsiz şeyler de çoğu kez büyük etkiler yapabilir.”
1218. **Uşaḳ ile yola gitme**, **‘arabası ḳırılursa aġlar**, **‘arabaŋ ḳırılur ise güler dėmişler.** “Henüz olgunlaşmamış, hep başkaları tarafından yönetilmiş veya başkalarının emrinde çalışmış kimselerle yola çıkmamak gerekir. Böyleleri herhangi bir olumsuzlukla karşılaşıldığında nasıl hareket edeceklerini bilmezler.”
1219. **Utananıŋ oġlı ḳızı olmaz dėmişler.** “Bir şeyi elde etmek için çekingen olmamalı, tembel tembel oturmamalıdır.”
1220. **Uyansız ata binme dėmişler.** “Kurallara bağlı olmayan işin başına geçmek doğru değildir.”
1221. **Uyḫu yaṣdıḳ istemez dėmişler.** “Uykusu gelen insan, uyuyacağı yerin rahat olmasına fazla dikkat etmez.”
1222. **Uyumayana uyuyanıŋ bir ḳavara borcı var**. “Uyumayan mutlaka uyuyandan kârlı çıkar.”

1223. **Uyur iken içinde buldı**. “Uyur iken içinde buldu.”
1224. **Uzaḳ yoḳuşı yorġun olan bilür dėmişler**.
1225. **Uzaḳ yėri urġanıla ölçme dėmişler**. “Yetersiz, sonuç alınmaz araçlarla iş görme.”

-Ü-

1226. **Üç nesne adamı ḳocaldır sini çaḳırdısı**, **‘avrat yavuzlıġı, intiẕār çekmek dėmişler.** “Üç şey adamı kocaltır: Kalabalık hane halkının geçimini sağlamak, kadının kötü huylu olması, kötülük etmesi ve başkalarının intizarını çekmek.”

1227. **Ürekiye? Türkiniŋ ẕazārı yoḳdur**. “Ürekiyeli Türkler zararsızdır.”

1228. **Üstadımdan aldığım gibi ṣatarım**.

1229. **Üstādımıŋ adı ḫıżır elimden gelen budur**. “Benim imkânlarımla yapabileceklerim bu kadar.”

1230. **Üşeneniŋ oġlı ḳızı olmaz**. “Bir şeyi elde etmek için çalışmalı, tembel tembel oturmamalıdır.”

1231. **Üşümüş yılanı ḳoynuŋa ṣoḳma**, **ısınacaḳ seni ṣoḳar dėmişler.** “Zor durumda bulunan kötü niyetli insanlar içinde bulundukları zor durumdan kurtulunca, kendilerine iyilik eden kimselere kötülük etmekten kaçınmazlar.”

1232. **Üzüm üzümi görerek ḳararır**. “Her zaman bir arada bulunan, arkadaşlık eden kimseler birbirlerine huy aşılar.” (2)

-V-

1233. **Vaḳtinde geldiŋ**. “Sözleşilen zamanda gelmek.”
1234. **Vaḳtinde ḳoruḳ ḥelvā olur dėmişler**. “Sabretmesini bilen kişi olmayacak gibi görünen işlerde bile başarı kazanır, herşey oluşmak için vaktini bekler.”
1235. **Var evi kerem evi dėmişler**. “Varlıklı ailenin durumu konuk ağırlamaya, gereken yerlere yardım etmeye, armağanlar vermeye elverişlidir; yoksul ailenin evinde sıkıntı ve dertten başka bir şey bulunmaz.”
1236. **Var ṣatılur**, **yoḳ ṣatılmaz dėmişler**. “Var olan şey muhakkak bir alıcı bulur, satılır, fakat yoktan bir şey olmaz.”
1237. **Varın vėren yād olmamış dėmişler.** “Elinde bulunanla başkalarına iyilik ya da yardım eden bir kimse unutulmaz, yaptığı iyilikten dolayı hep hatırlanır.”
1238. **Varışına gelişim**, **aşına bulgur aşım**. “Sen bana ne kadar değer verir, yakınlık gösterirsen benden de o ölçüde karşılığını alırsın.”
1239. **Varlıġa ṭarlıḳ olmaz dėmişler.** “Zengin olanın gücü her şeye yeter.”
1240. **Vāy ol ėve ki Türk üşe**, **vāy ol kürke bit düşe dėmişler**. “Yeterli eğitim görmemiş cahil bir kimse bulunduğu evi mahveder, bit de bulunduğu kürkü.”
1241. **Vāy ölene**, **vāy ölene dėmişler**. “Ne şekilde ölürse ölsün, ölene yazık olmuştur.”
1242. **Vėren eli**, **söyleyen dili kesmezler**. “Yardımsever, eli açık kimselere kötülük etmek isteyen olmaz. Eli açık olan kimseye herkes saygı gösterir.” (2)
1243. **Vėresiye şarāb içen iki kerre serḫoş olur dėmişler**. “Veresiye alışveriş eden iki kez sarsılır; malı aldığı zaman bir süre sonra para ödemenin üzüntüsünü çeker, ödeme zamanı gelince de karşılıksız ödeme yapıyormuş gibi sıkılır.” (2)
1244. **Vėresiye**, **vėre ṣuya dėmişler**. “Veresiye verdiğinde alanların borçlarını ödememeleri durumunda sen zor durumda kalabilirsin.”

-Y-

1245. **Ya aşŋı çanaġıŋa uydur ya çanaġŋı aşŋa uydur dėmişler**. “Kişi içinde bulunduğu duruma uygun hareket etmeli, bu durumu zorlayacak tavırlardan uzak durmalı.”
1246. **Ya dīn ṭut ya kīn ṭut dėmişler. “**Kişi iyi olaylarla kötü olaylar karşısında aynı tavrı sergilememeli. İyi olayların yanında yer almalı, kötü olaylara da karşı çıkmalı.”
1247. **Ya eline girer ise babasın bile ṣatar**. “Çok bencil ve para ve çıkar düşkünü.”
1248. **Ya ḳarnı ya ṣırtı**. “Sonuç ne olursa olsun, öyle ya da böyle.”
1249. **Ya sende ya bende**. “Ya sende ya bende.”
1250. **Ya ṭālu‘ başa ya ḳuzġın leşe**. “Sonunda büyük bir başarıya ulaşmak için yok olma tehlikesi bile göze alınır.” (2)
1251. **Ya tek ṭur**, **ya pek ṭur**. “İnsan tek başınayken kendi gücüne güvenip ya cesaretli davranarak dövülmekten kurtulmalı ya da olduğundan hızlı davranarak yenilmekten kurtulmalı.”
1252. **Yabanıŋ eti etmekdür dėmişler**. “Gurbette yaşayan ya da bir yerde yabancı olan kimseler için ekmek, et kadar değerlidir.”
1253. **Yabanıŋ pīri yoḳdur dėmişler.** “Yabancı kimselere yol gösterip akıl verecek kimse olmaz.”
1254. **Yad feriştehlerden aşna iblīs yėgdür dėmişler**. “Kişinin tanımadığı en yetkin ve en üstün kimsedense, tanıdığı en kötü insan daha iyidir.”
1255. **Yad**, **yaldır gibi**, **ṣaḳınġan olmaz dėmişler**. “Yabancı, açıkgöz yaldır gibidir. Bir şeyden çekinmez, kimseden çekinmez.”
1256. **Yaġı bala ḳat**. “Allayıp pullayarak övgü dolu konuş, tatlı söz söyle.”
1257. **Yaġmur yaġınca yėr yaş olur dėmişler.** “Yağmur yağınca yer yaş olur, canlanır.”
1258. **Yaġmurlı günde dostuŋ atı**, **düşmānıŋ ḳoyunu ṣatılsun dėmişler.** “Yağmur altında yünleri ıslanan koyun, pek gösterişsiz duruma düşer. Oysa at, daha çok çevikleşir. Böylece, koyun daha değersiz, at daha değerli görünür.”
1259. **Yalan ile ‘īmān bir yėrde olmaz dėmişler**. (**Yalan ile īmān bir yėre ṣıġmaz**.) “Yalan, gerçekleri söylemek yerine, gerçek dışı şeyleri söylemeyi tercih etmektir. Oysa iman hep doğrudan yana ve hep doğruyu söylemeyi gerektirir. Bundan dolayı birbirine tamamen zıt olan yalanla imanın bir arada durması mümkün değildir. Yalan söyleyen kişide iman yoktur.”

1260. **Yalancıya ḳuvvet-i ḥāfıẓa şarṭ dėmişler.** “Yalan söyleyen, söylediği yalanı unutursa, bir süre sonra o yalanın tersi bir şey söyler ve daha önce yalan söylediği anlaşılır.”
1261. **Yalancı dünyāyı baŋa ısmarlamadılar**. “Benim istediğim yalan dünyayı bana vermediler.”
1262. **Yalancılıḳ kökni kendüden ziyāde yalancı keser dėmişler**. “Bir yalancının yalanlarını ancak kendisinden daha fazla yalan söyleyen kimselerle önlemek mümkündür.”
1263. **Yalancınıŋ evi yanmış kimse inanmamış**. “Yalan söylemeyi huy edinen kimsenin sözlerine, gerçeği söylediği zaman bile inanılmaz.”
1264. **Yalanı oranıyla söyle dėmişler.** “Yalanın inandırıcı olabilmesi için yalan söylemede aşırıya kaçılmamalı.”
1265. **Yalanıŋ ṣoŋı yoḳdur dėmişler**. “Yalan söyleyerek olumlu bir sonuca varmak mümkün değildir.”
1266. **Yalanıŋ gerçek ola**. “Söylenen yalanın gerçek olması dileğinde bulunmak.”
1267. **Yalıŋız aşım ġavġasız başım dėmişler.** “Derdim olmasın da başka bir şey istemem.”
1268. **Yalıŋız düşen yalıŋız ḳalḳar dėmişler**. “Hata yapan hatasını kendisi telafi etmelidir. Yalnız düşen yalnız kalkar.”
1269. **Yalıŋız ṭaş**, **dīvār olmaz dėmişler**. “Nasıl bir tek taş ile duvar örülmezse insan da tek başına önemli bir işi başaramaz. Başkalarıyla ilişki kurmak, işbirliği yapmak zorundadır.”
1270. **Yalıŋızlıḳ Taŋrı’ya yaraşur dėmişler**. “İnsan ancak toplumsal dayanışma ve iş bölümü içinde rahat ve huzurlu yaşayabilir.”
1271. **Yanan ile yėnen elinden vāy dėmişler.** “İnsanlar en çok yakacak ve yiyecek ihtiyaçlarını gidermek için emek ve para harcar.”
1272. **Yaŋlış bazar Baġdād’dan döner dėmişler**. “Ortaya çıkan bir yanlışlık çok geç de olsa düzeltilebilir.”
1273. **Yanşaġıŋ anasını ṣaġır siker**. “Gevezelerin hakkından, onların söylediklerini duymayan sağırlar gelir.”
1274. **Yapışdıġını ḳoparır**. “Tuttuğunu koparır.”
1275. **Yapmaḳ güçdür yıḳmaḳ ḳolaydır dėmişler**. “Bir şeyi yapmak zor yıkmak kolaydır. İnsanları kırmak ve üzmek, mutlu etmekten daha kolaydır.”
1276. **Yapu ṭaşı yapudan ḳalmaz dėmişler.** “Değerli kimse boşta kalmaz, kendisine iş verilir.”

1277. **Yaramaz elbette cezāsın bulur dėmişler.** “Kötülük eden muhakkak cezasını bulur.”

1278. **Yaramazıŋ kendü belāsı yėtişür dėmişler**. (**Yaramaza kendi belası ne yeter**.) “Söz dinlemeyen, uslu durmayan bir kimseye başkalarının kötülük yapmasına gerek yoktur. Böylelerinin kendilerine yaptıkları kötülükler, kendilerine yeter.”

1279. **Yaramazlıġa eylik insān işidir**, **yaramazlıġa yaramazlıḳ ḥayvān işidir dėmişler**. “Kötülüğe iyilikle karşılık vermek erdemli insanların davranışıdır, kötülüğe kötülükle karşılık vermek insana yakışmaz.”

1280. **Yarınki ḳazdan bugünki palaz yėgdür dėmişler.** “Sağlanmış bir kazanç beklenen, umulan daha büyük bir kazanca feda edilemez.”

1281. **Yaş taḫıldan ṭaşlı taḫıl yėgdür dėmişler**. “Yaş tahıl kısa bir süre sonra özelliklerini kaybetmeye, bozulmaya başlar. Oysa taşlı tahılın bozulma ihtimali yoktur; ancak firesi biraz fazla olur.”

1282. **Yaşamış eşek aḳıllu adam gibidir dėmişler.** “İnsanın görgüsünün, bilgisinin, aklının gelişmesi, yaşadığı yıllarla orantılıdır. Yaş ilerledikçe insanın bilgisi, görgüsü ve aklı gelişir.”

1283. **Yatan ḳurddan gezen dilkü yėgdür**. (2) (**Oturan adamdan gezen köpek yėgdür dėmişler**.) “1) az güçlü olup çalışan, çok güçlü olup çalışmayandan daha başarılı olur; 2) soylu, güçlü olmadıkları hâlde geçimlerini sağlamak için çalışanlar soylu, güçlü olup da tembel tembel oturanlara yeğlenirler. Çalışan, rızkını kazanmak için çabalayan güçsüz insan, güçlü, kuvvetliama tembel insandan daha iyidir.”

1284. **Yatan öküze şaman yoḳdur**. “Yatan öküze kimse yem vermez. Aynı şekilde ancak çalışan kişiler emeklerinin karşılığını alabilirler. Çalışmayan kişiye hiç kimse ekmek vermez.”

1285. **Yavan etmek olsun tek rāḥatım olsun**. “Param az olsun ama, kafam rahat, huzurlu olsun.”

1286. **Yavaşlıḳ ile biŋ ḳaṭār deveyi bir uşaḳ yėder**, **bir de kükrer ise biŋ adam żabṭ ėdemez**. “İşler ahenk içinde ve belirli bir düzenle yapılmalıdır.”

1287. **Yayalıḳdan atlulıḳ yėgdür dėmişler.** “Yayan yolculuktan atlı yolculuk daha iyidir.”

1288. **Yazın kepeneksiz ḳışın etmeksiz yola gitme dėmişler**. “İnsan sonunun yüzde yüz iyi olacağından emin olduğu işlerde bile kötü durumlarla karşılaşabileceğini gözden ırak tutmamalı ve gerekli önlemleri almaktan kaçınmamalı .”

1289. **Yėdigi poḫı Serez ḳāḍısı yemez**. “Onun yaptığı fenalığı en kötü insan bile yapmaz.”
1290. **Yėl üfürdi şu götürdi**. “Mal birdenbire ve sebepsiz ortadan yok oluverdi.”
1291. **Yėle ḳarşu tükürme yine şūratıŋa gelür dėmişler**. (**Yele ḳarşu işeme üzeriŋe serpilür dėmişler**.) “Bilgi, beceri, fizikî güç gibi yönlerden kendisinden üstün olanlarla mücadeleye giren bir kimse bu mücadelede yenik düşer, birtakım kayıplara uğrar.”
1292. **Yėmekle bıḳılmaz.** “Çok nefis, çok lezzetli.”
1293. **Yėmsiz balıḳ avlanmaz**. “Yemsiz balık tutulmaz, bir iş için gerekli olan araç gereç olmadan o işin yapılması mümkün değildir.”
1294. **Yėŋice bay olanlar kimseniŋ selāmın almaz dėmişler.** “Yeni zengin olan, yani sonradan görmüş insanlar, selam almayacak kadar kendilerini üstün görürler.”
1295. **Yėŋilen oyuna ṭoymaz dėmişler**. “Başarılı olmak için yaptığın işi iyi bilmek yetmez hırslı olmak da gerekir.”
1296. **Yėnmedik aşa duʿā ḳılınmaz dėmişler**. “Yapılmamış iyilik için teşekkür edilmez.”
1297. **Yėr yėrden ḳuvvetlüdür dėmişler**. “1. Yeryüzündeki arazilerin hepsi aynı değerde, aynı büyüklükte değildir. 2. İnsan bir yerde mutsuzken başka yerde mutlu olabilir.”
1298. **Yėrdeki yüzi kimse başmaz dėmişler.** “Alçak gönüllü olanları kimse hor görmez, herkes onları korur.” (2)
1299. **Yėre baḳandan şaḳın**. “Art niyetli olduğu gözünden anlaşılan kimseler, niyetlerinin anlaşılmaması için gözlerini insandan hep kaçırıp yere bakar. Böyle insanlardan korunmak gerekir.”
1300. **Yėriŋ alçaġı yigidi ḫor gösterir dėmişler**. “Basit bir çevrede yaşayan, önemsiz bir görevde çalışan değerli kişi, kendisini gösteremez;layık olduğu ünü kazanamaz; sıradan bir kimse sanılır.”
1301. **Yėriŋ alçaġını şu bilür dėmişler**.
1302. **Yėriŋ altı üsti olmaz dėmişler**. “Yerin altı üstü olmaz.”
1303. **Yėyen bilmez ṭoġrayan bilür dėmişler.** “Bir iş yapılırken ne kadar güçlük çekildiğini, o işi başarmış olan bilir; başarılmış olan bu işten yararlanan bilmez.”
1304. **Yėyemeyecegin yaraġın öŋüne durma dėmişler.** “Katlanamayacağın yükün altına girme, üstesinden gelemeyeceğin işlerde sorumluluk alma.”

1305. **Yılanıŋ yüzi şoġuḳdur**. “Kötülük düşünen insanın, düşmanın yüzü sevimsizdir. Sana soğuk duran insana karşı tedbirli ol.”
1306. **Yigit bėlin yoḳuş üzer**, **yoḳuş bėlin ḳoca üzer dėmişler**. “Güçlü kuvvetli olanlar yokuş, dağ, tepe demeden gezer yorulmazlar, yaşlıları ise yokuş, dağ, tepe yorar, gezemezler.”
1307. **Yigit oşururken göti yırtılmak ‘aceb degildür dėmişler**. “Bir yiğidin hata yapması onun yiğitliğine leke getirmez, bu normal bir durumdur.”
1308. **Yigidi gösteren kelle**, **ḳulaḳdır**. “1. Bir insanın güçlü, mert ve cesur olduğu görünüşünden, özellikle kafasından ve kulaklarından anlaşılabilir. 2. Mert ve cesur insanlar akıllarını iyi kullanır ve duydukları şeylere hemen inanmazlar.”
1309. **Yigitiŋ sözi demürüŋ kertiki**. “Mert adamın ağzından çıkan söz demire kazınmış çentik gibi kalıcı olur; dediğini yapar, sözünden dönmez.” (2)
1310. **Yigitlerin baḫtından ḳocaların fikri yėgdür dėmişler**. “Gençlerin bahtından yaşlıların fikri daha iyidir.”
1311. **Yigitlik aḳça etmez**. “Güçlü kuvvetli, mert olmak para kadar önemsenmez.”
1312. **Yoġurda ilk sen şunma z̄irā şuyı senden yaŋa aḳar dėmişler**. “Bir şeyin ilk başlangıcını sen yapma, ortaya çıkan olumsuzluk sana mal olur, seni etkiler.”
1313. **Yoġurdum ḳaradır dėmiş yoḳdur dėmişler**. “Herkes sattığı malı, kendi işini, tutumunu ve davranışını över.”
1314. **Yoḫsul dānişmendiŋ sözi geçmez dėmişler.** “Akıllı ve bilgili olan kişi önce kendi işlerini düzene koyar. Sonra çevresine akıl vermeye başlar. Kendine faydası olmayan bilginin sözlerine kimse inanmaz.”
1315. **Yoḳluḳ ṭaşdan ḳatıdır dėmişler.** “İnsan ne çekerse yokluktan çeker.”
1316. **Yoḳuşa ḳarşu işeme**, **üzeriŋe aḳar dėmişler**. “Sonucunu iyi hesaplamadığın işlerin zararını kendin görürsün, kendin zararlı çıkacağın işe girişme.”
1317. **Yol eri yolda gerek dėmişler**. (**Yolcı yolda gerek**.) “Vakit geçirmeden yola devam edilmeli.”
1318. **Yol**, **iz bilmez**. “Yabancı, yol yolak bilmez.”
1319. **Yolda bulursaŋ da şay**. “Parayı yolda bulsan da say. Para ve benzeri alışverişlerde sayarak alışveriş yapmalıdır.”
1320. **Yoldaş olduġın kimseniŋ adın şor dėmişler.** “Kişi dost ya da arkadaş olduğu her yönüyle tanımaya gayret etmeli.”

1321. **Yolı yol ile ormanı balṭa ile dėmişler.** “Her işi usulüne uygun olarak yapmalı. Toplumun şiddetle karşı çıktığı kötülükler bile gelişigüzel değil yetki ile veya bir kılavuz yardımıyla önlenmeli; aynı şekilde bir ormanı da gelişigüzel değil, baltayla kesmeli ki o orman yeniden yeşerip gelişsin.”

1322. **Yolun otı, kelin göti dėmişler.** “Yolun otu kelin götü tatlı olur.”

1323. **Yonulmadıḳ aġaç, sikilmedik göt işe yaramaz**.

1324. **Yorġanıŋa göre uzat ayaġıŋı dėmişler.** “Giderini mutlaka gelirine uydurmalısın.”

1325. **Yularlı keser olup hep kendiŋden yaŋa yonma dėmişler**. “Yaptığın işlerde hep kendi çıkarını düşünme.”

1326. **Yuvarlanan ṭaş yosun dutmaz**. “Tembel tembel oturan kimse hantallaşır, iş yapma yeteneğini yitirir, çalışan kimse gittikçe açılır, daha yararlı işler yapar. Sürekli olarak iş değiştiren bir kimse başarı kazanamaz.” (2)

1327. **Yügrük at yėmin artırır dėmişler**. “Görevini başarı ile yürüten kişi, bunun mükafatını görür. Ödüllenince de görevini dahabüyük bir çaba ile yapar.”

1328. **Yügrük atın başına urma dėmişler**. “İşini ivedilik ve yeterlikle yapan kişiyi sıkıştırmak gerekmez.”

1329. **Yük bācından aġılmaz dėmişler.** “Yapılması gereken bir işten, karşılaşılacak zorluklardan dolayı, vazgeçmek doğru bir davranış değildir.”

1330. **Yükiŋ ṭut bacıŋ al dėmişler**. “İnsan çalışmalı ki para kazanabilsin, çalışmayan birinin para kazanması mümkün değildir.”

1331. **Yüklü eşek aġırmaz dėmişler.** “Ağır bir iş altında bunalmış olan kişi bu durumdan kurtulmadan rahatlayamaz, keyifli bir duruma gelemez.”

1332. **Yüksek olma, depe dėye indirirler, alçaḳ daḫı olma, başa başa yėre geçürirler dėmişler**. “Kişi içinde yaşadığı toplumun genel kabul görmüş kurallarına uygun bir kişilik sergilemelidir. Çok gururlu ve kibirli olmaktan da, çok alçak gönüllü olmaktan da kaçınmalıdır.”

1333. **Yükün yükseke yıġan alçaġa tėz iner ya‘nī mütekebbir olup maġrūr olan kimseniŋ ḫāşmı Allāhu ta‘ālādır dėmişler**. “Kendisini beğenmiş, büyüklük taslayan kimseler toplum tarafından sevilmedikleri için bu tutumlarından çok çabuk vazgeçmek zorunda kalırlar.”

1334. **Yüregi ḳarış ḳarış yaġ bağladı**. “İstenilen bir şeyin olmasından ferahlık duymak.”

1335. **Yüz verme** "1) ilgi, yakınlık gösterme 2) önemseme."
1336. **Yüz yumuşaḳlıġından ṭonunıŋ aġı ḳurımaz.** "Herkesin arzusu doğrultusunda hareket eden bir kimse, art niyetliler tarafından istismar edileceğinden, utanılacak durumlara düşer."
1337. **Yüz yüze baḳar**. "Arada hatır gönül meselesi olduğu için karşılıklı ilişkiyi korumak zorunda bulunmak."
1338. **Yüze güler dostından ṣaḳın**. "Yüzüne gülen, arkandan konuşan dostuna güvenme."
1339. **Yüzden re'fet, dilinden zehir aḳar**. "Yüzünden nefret fışkırır, dilinden zehir akar."
1340. **Yüz yüzden utanur**. "İnsanlar karşı karşıya geldiklerinde daha kolay uzlaşabilirler." (3)
1341. **Yüzine baḳ da südin aŋa göre um**. "Önce yüzüne bak, duruma göre isteğini bildir."

-Z-

1342. **Zamān uymazsa zamāna uy**. “Zaman sana uymazsa sen zamana uy.”
1343. **Zamāne ‘ārsızıŋdır dėmişler.** “Zamanımızda utanma duygusu olmayanlar daha güçlü, daha muteber”
1344. **Zamānede eylik ġarībdir dėmişler.** “Zamanımızda iyiliğe ilgi yok, iyilik takdir görmüyor.”
1345. **Zamānede güci yėten yėtenedir**. “Zamanımızda güçlüler, zayıfları ezmektedir.”
1346. **Żarār fā’ideniŋ ḳarındaşıdır dėmişler.** “Kazanmak ve kaybetmek, birbirine çok yakın iki durumdur.”
1347. **Żarāra gülüci olma dėmişler.** “Kötü bir sonuca ya da çıkar kaybına uğramış insanlara gülmek doğru bir davranış değildir.”
1348. **Żarūretle gelen ṣaḳlıġla gider dėmişler**.
1349. **Zindān kehlesi gibi yaḳamıza dikelme**. “Yanımızda, karşımızda durup bizi rahatsız etme.”
1350. **Zinpāre’ baḳışından aŋlar**. “Söz söylemeye gerek yok, bakışından ne demek istediğini anlar.”
1351. **Zorile ḳoyuna giden köpek ḫayr ėtmez dėmişler.** “İstemeyerek çalışan bir işçi, iş sahibine fayda sağlamak yerine, zarar verir.”
1352. **Zorile gözellik olmaz dėmişler**. (**Gücile gözellik olmaz**.) (2),
    1) Kişiye, beğenmediği şey zorla beğendirilemez; 2) bir iş insana zor kullanılarak yaptırılamaz.”
1353. **Zülf-i yāre ṭoḳunma**.

TIPKIBASIM

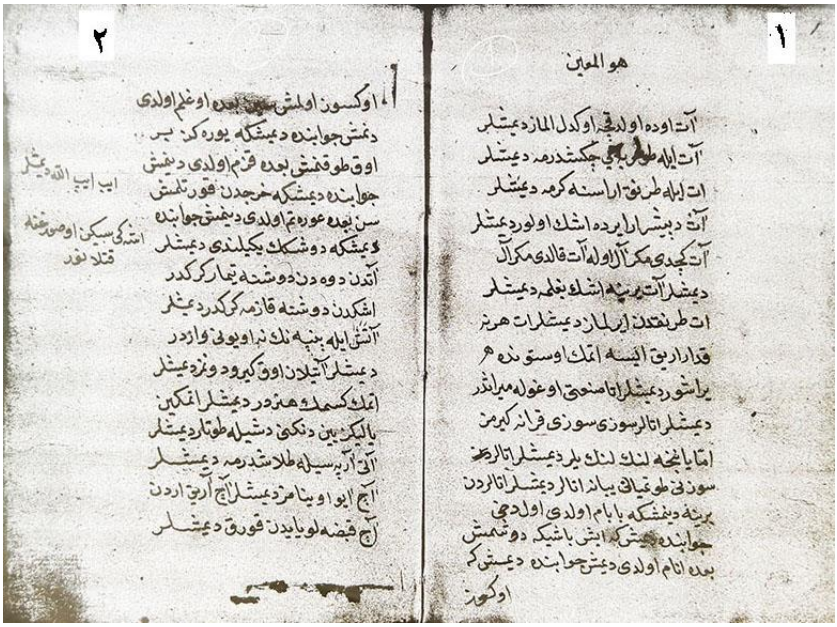

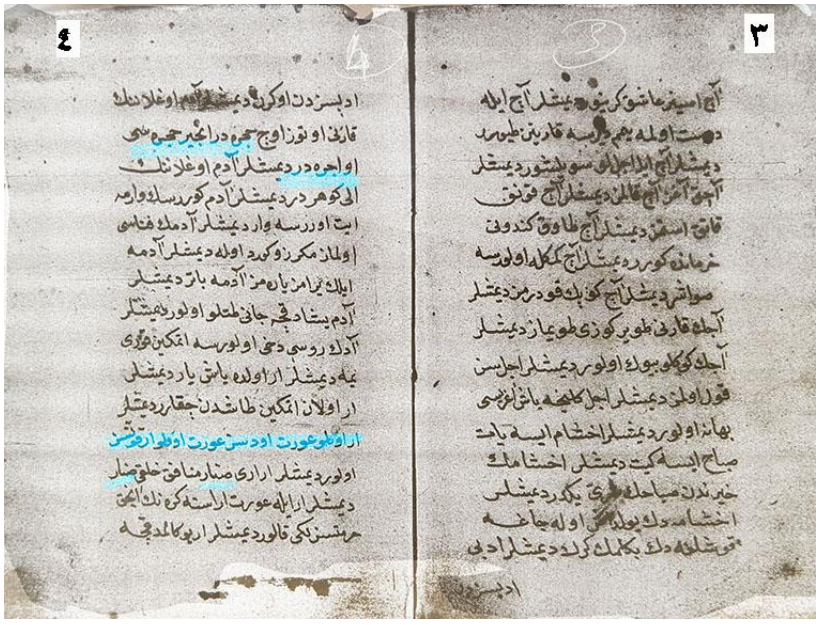

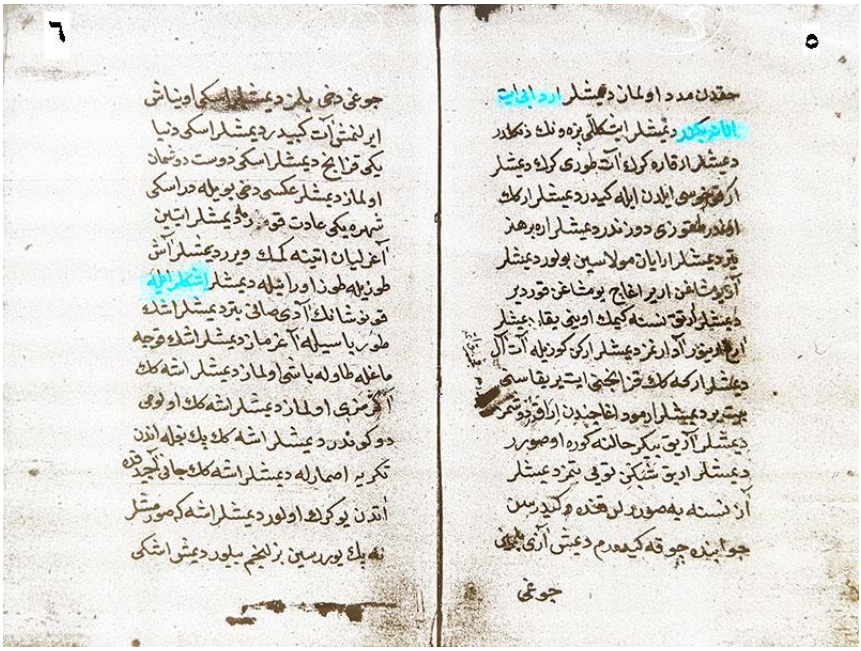

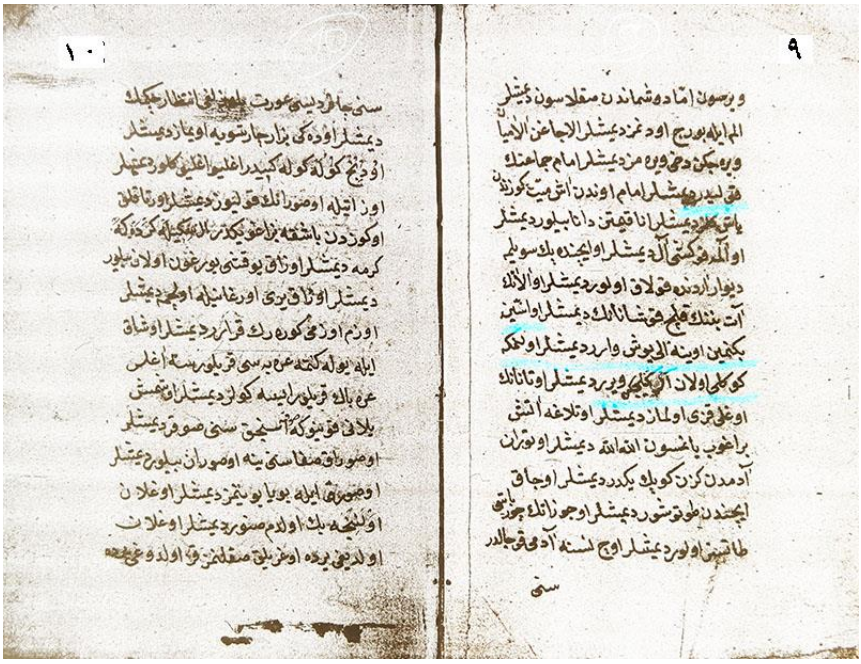

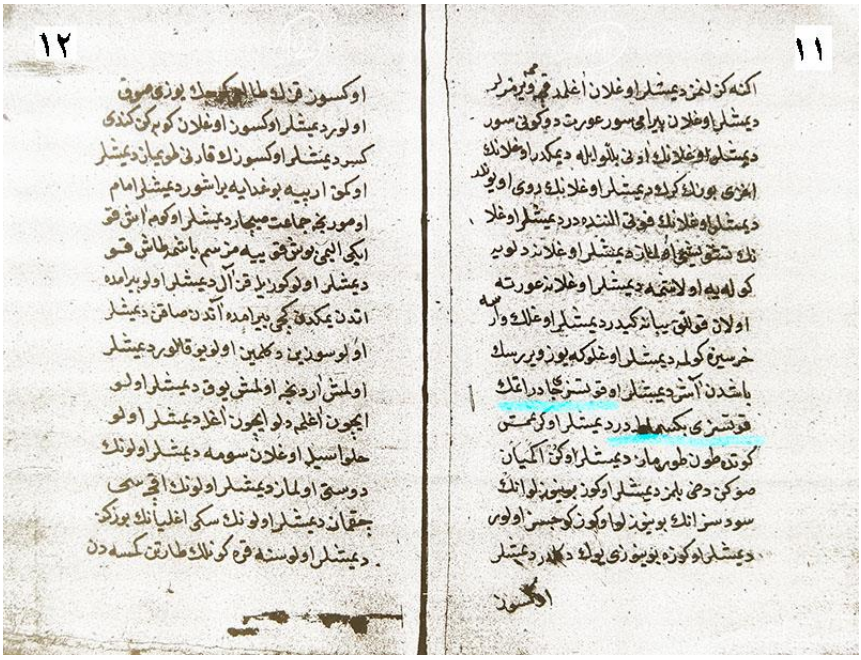

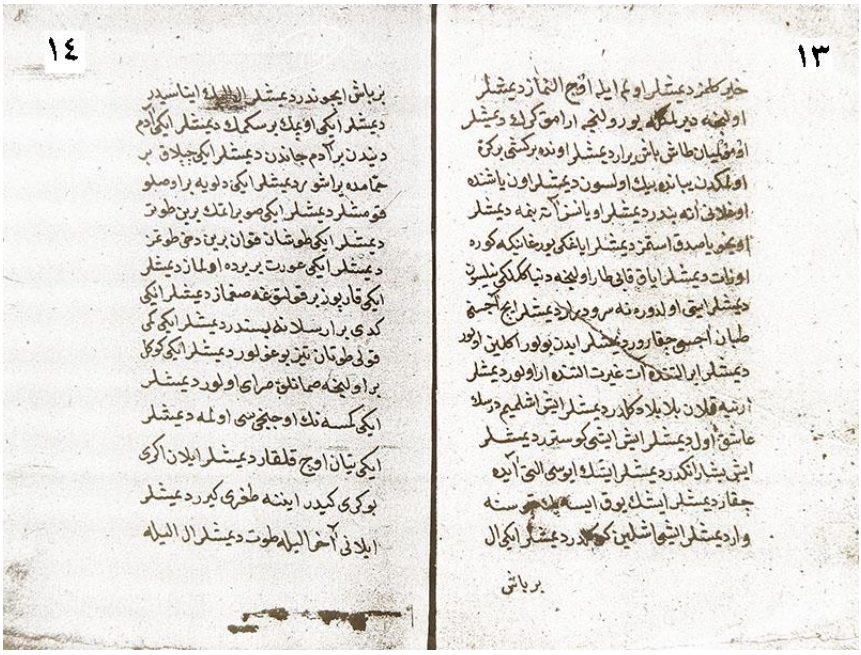

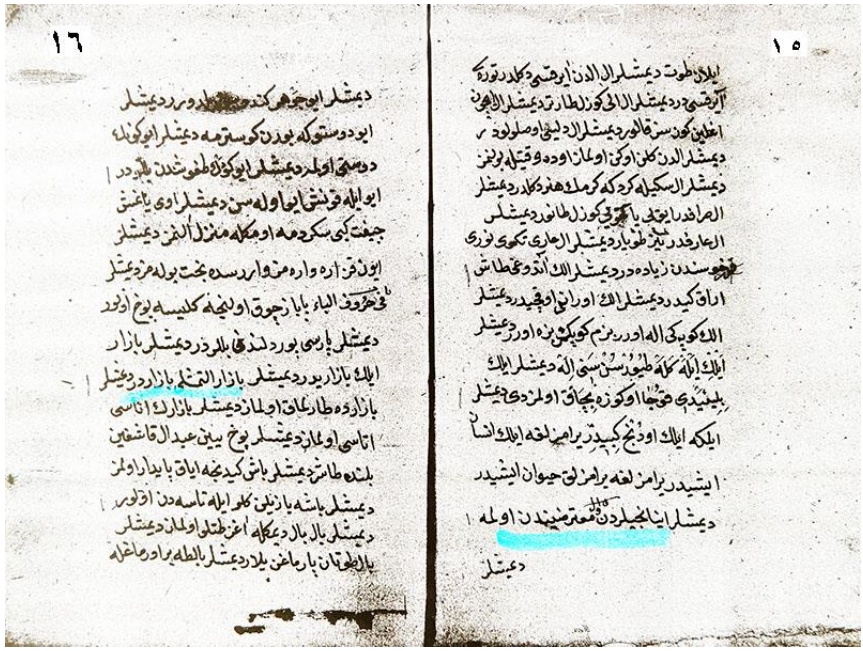

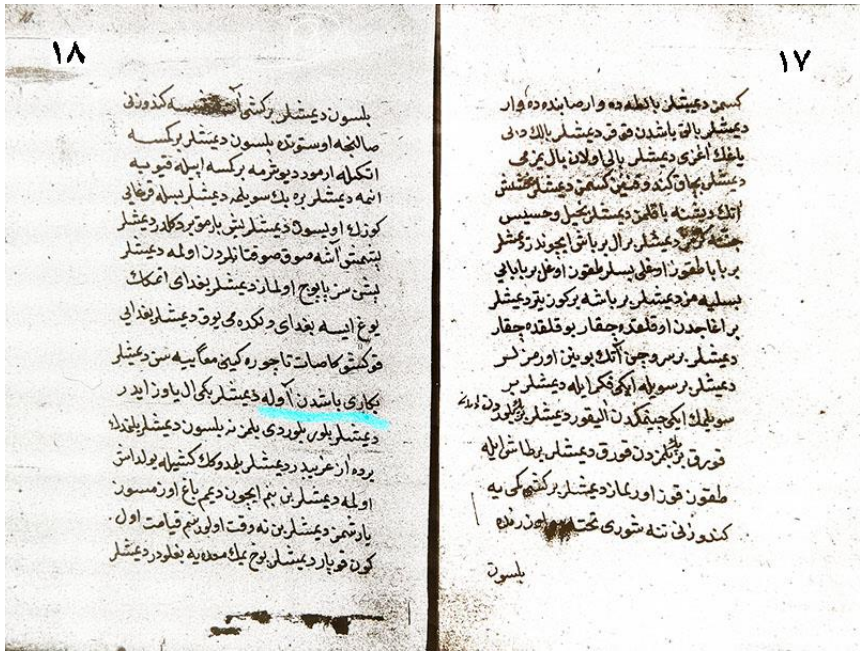

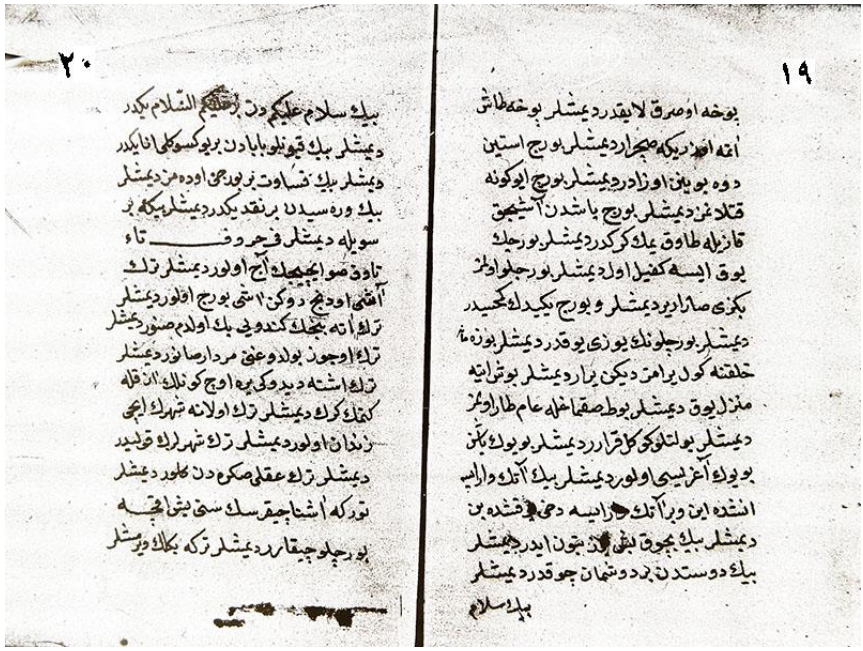

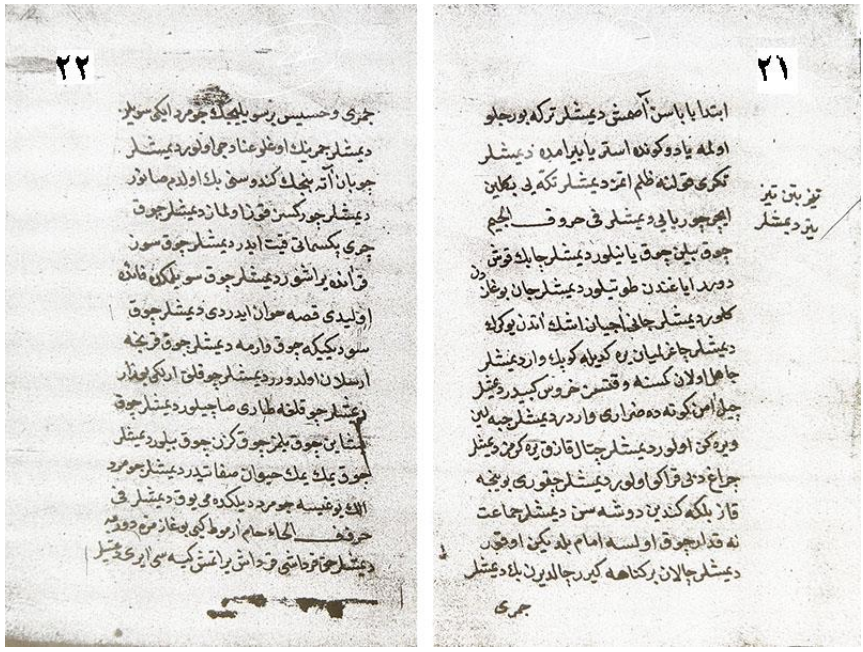

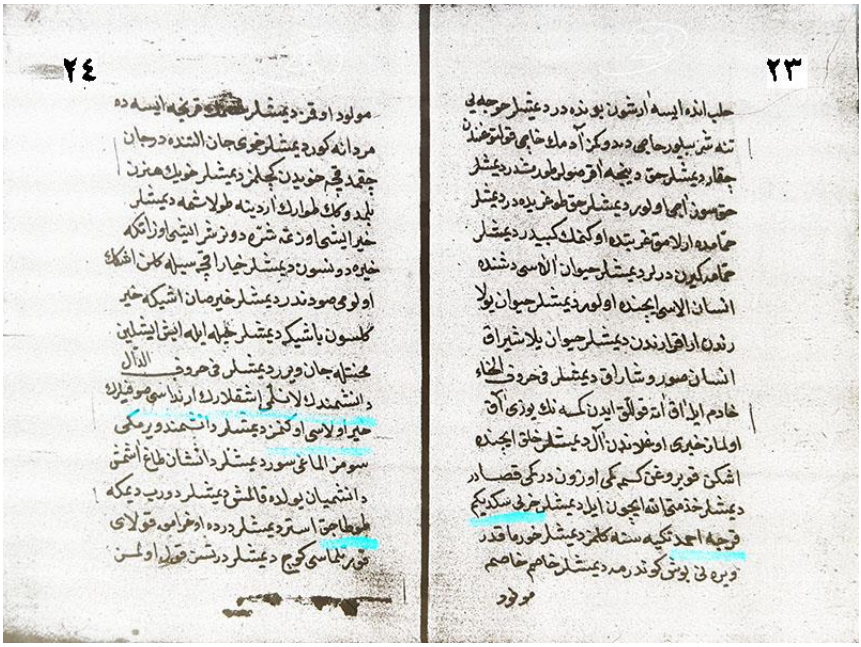

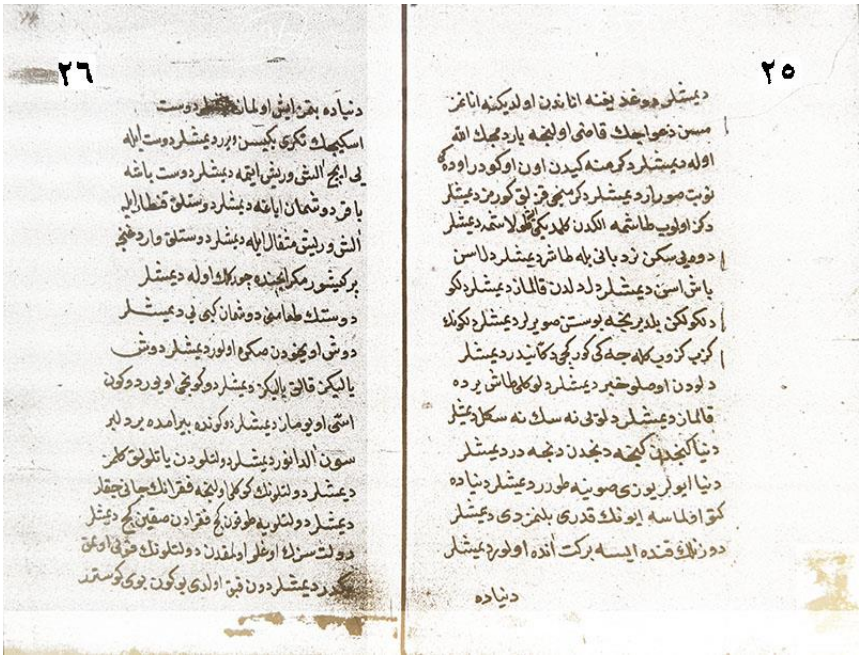

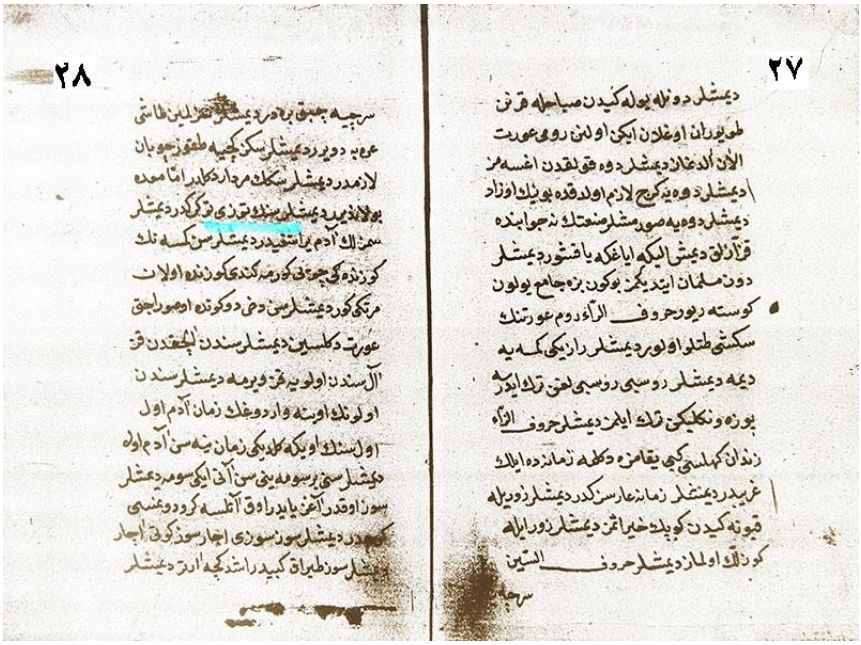

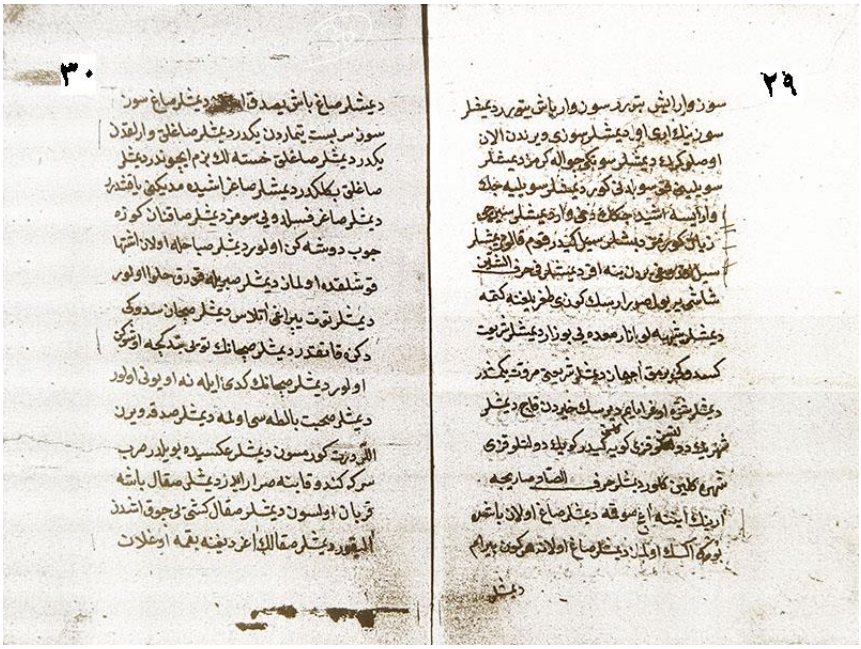

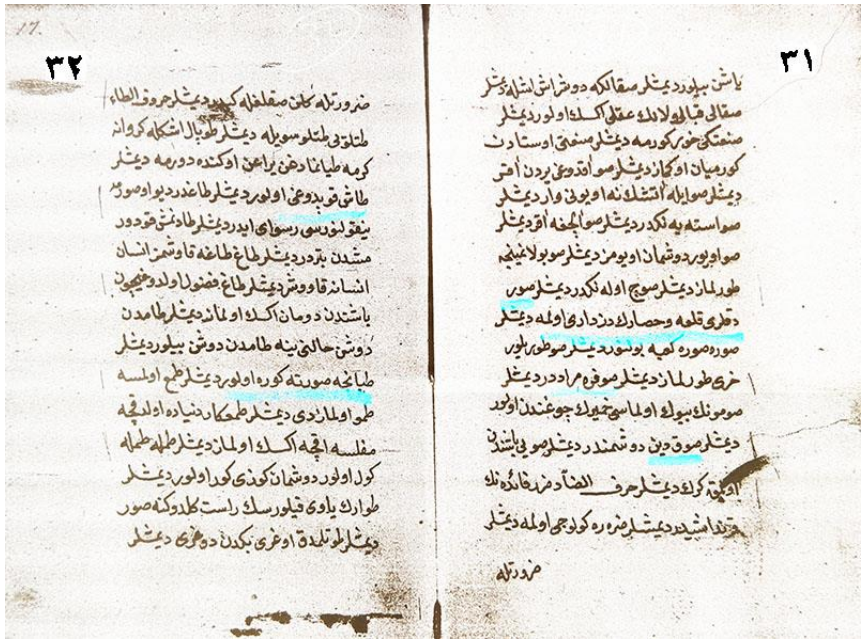

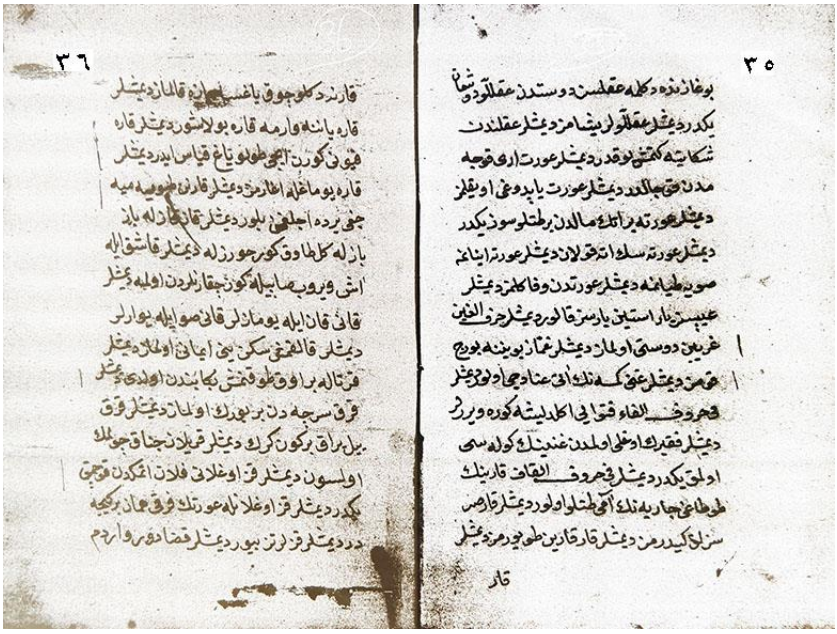

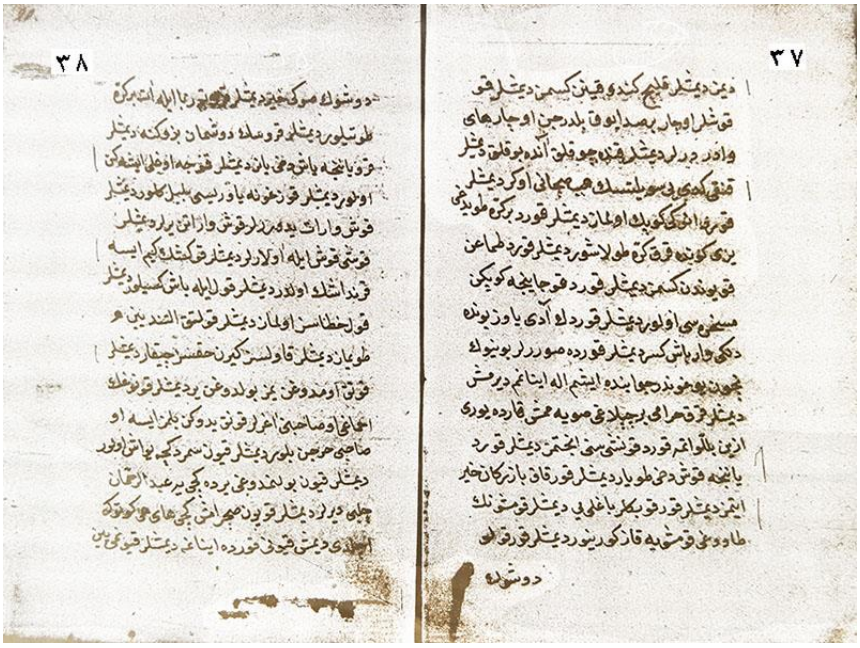

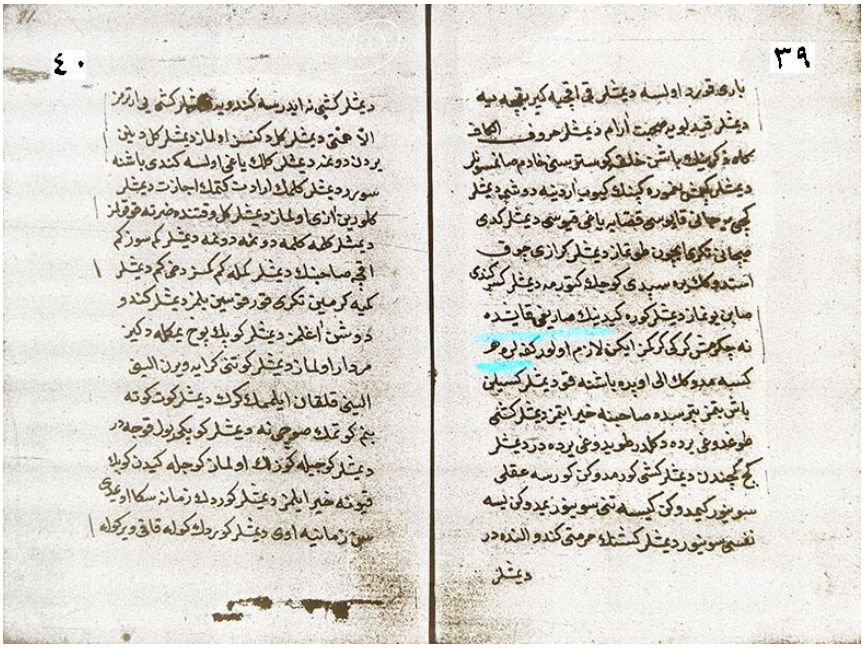

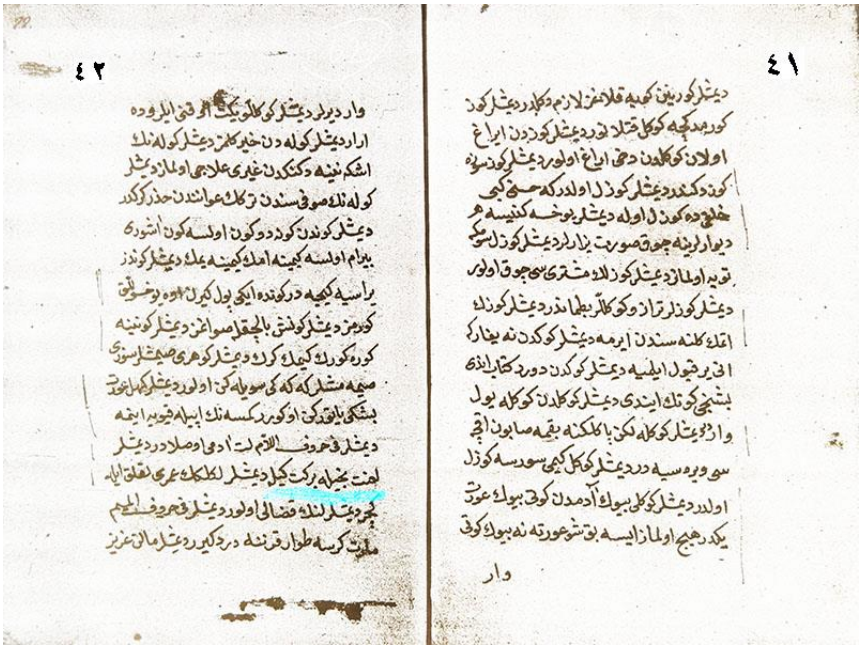

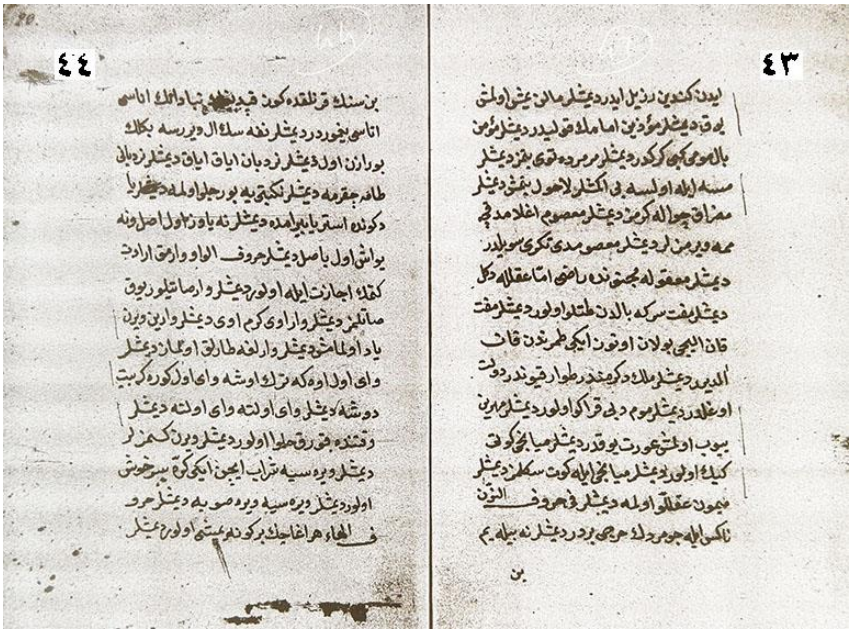

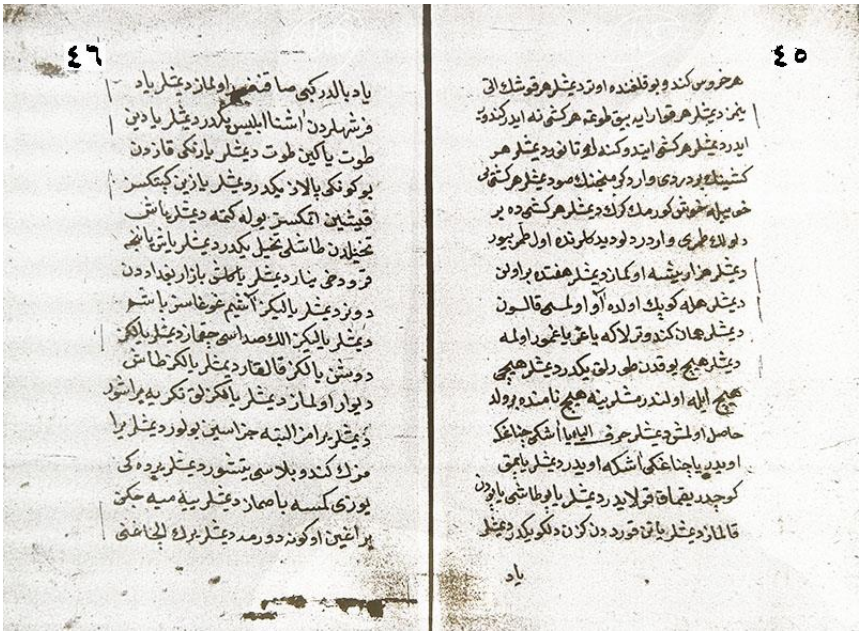

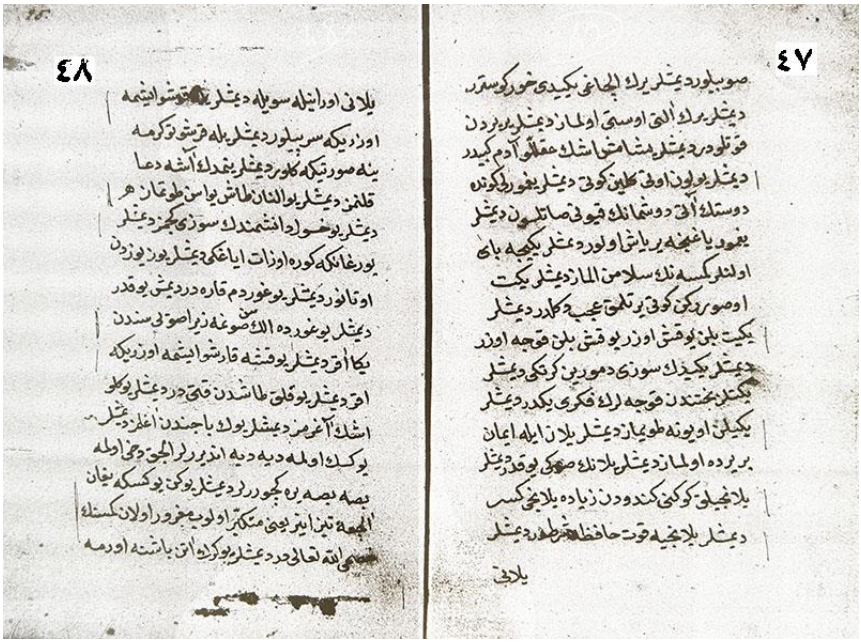

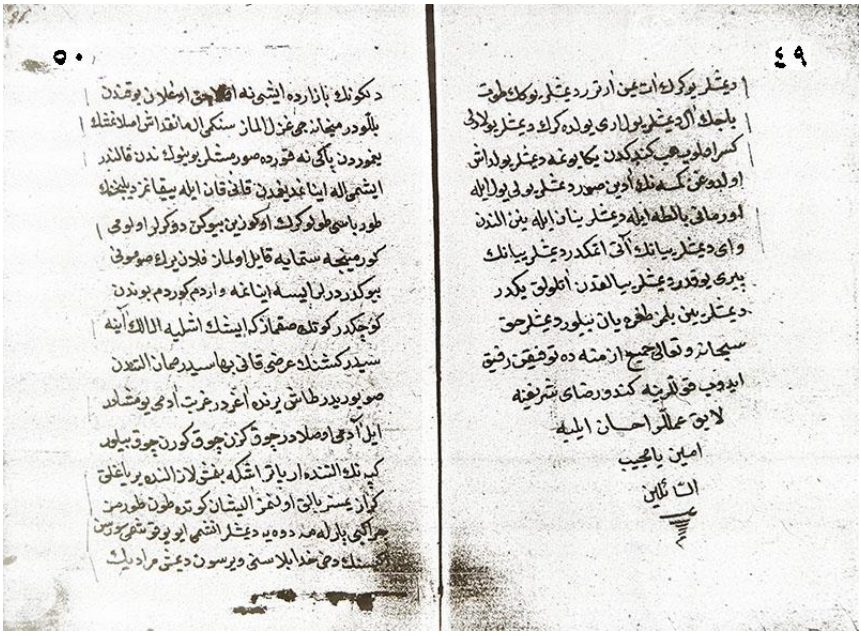

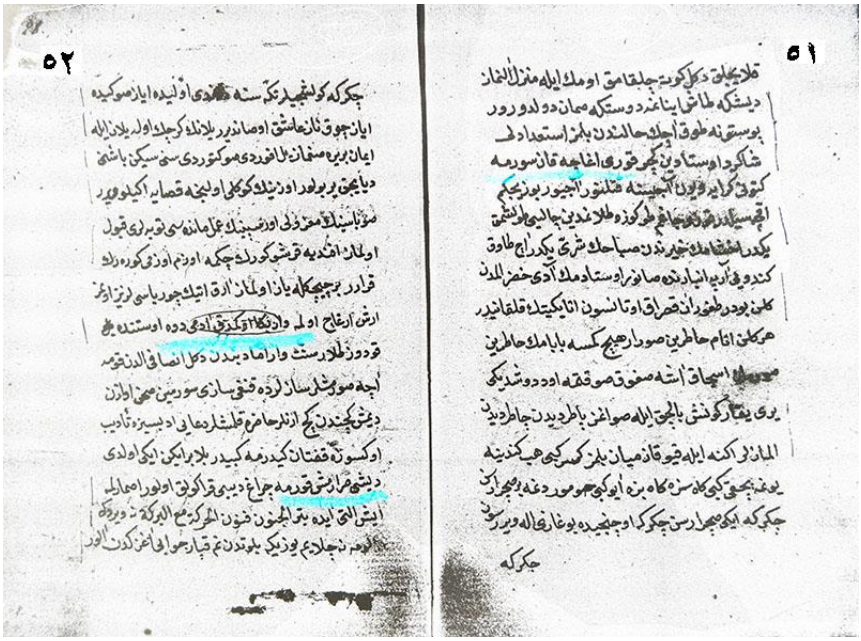

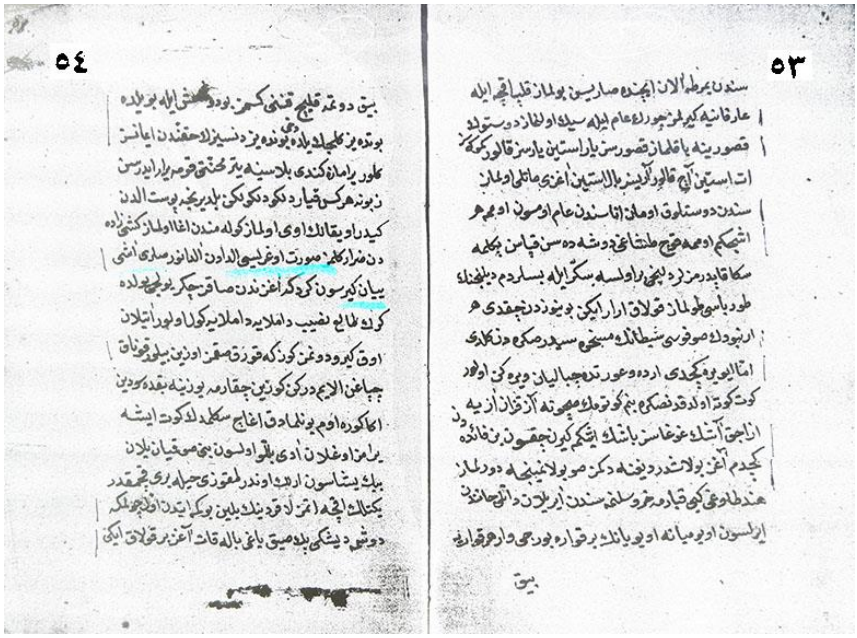

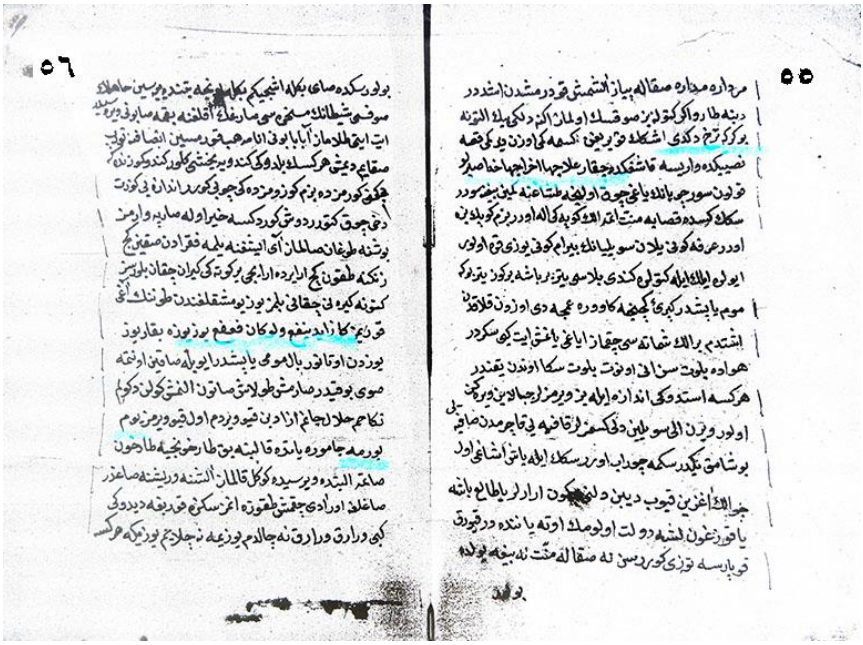

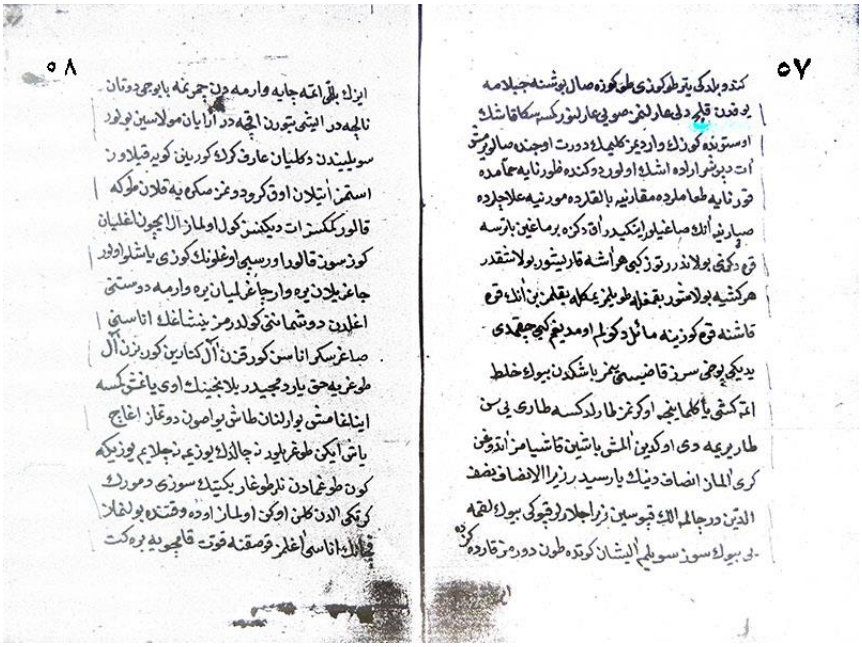

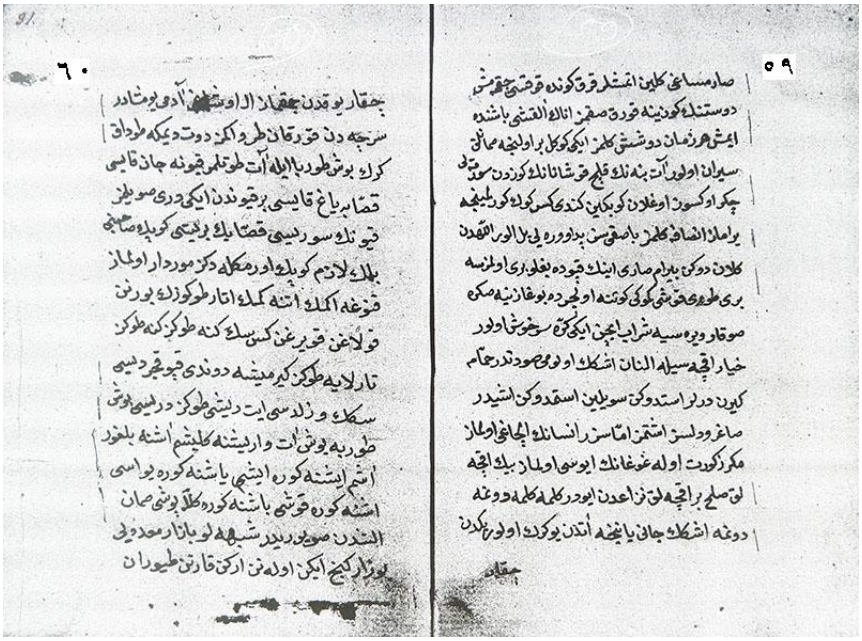

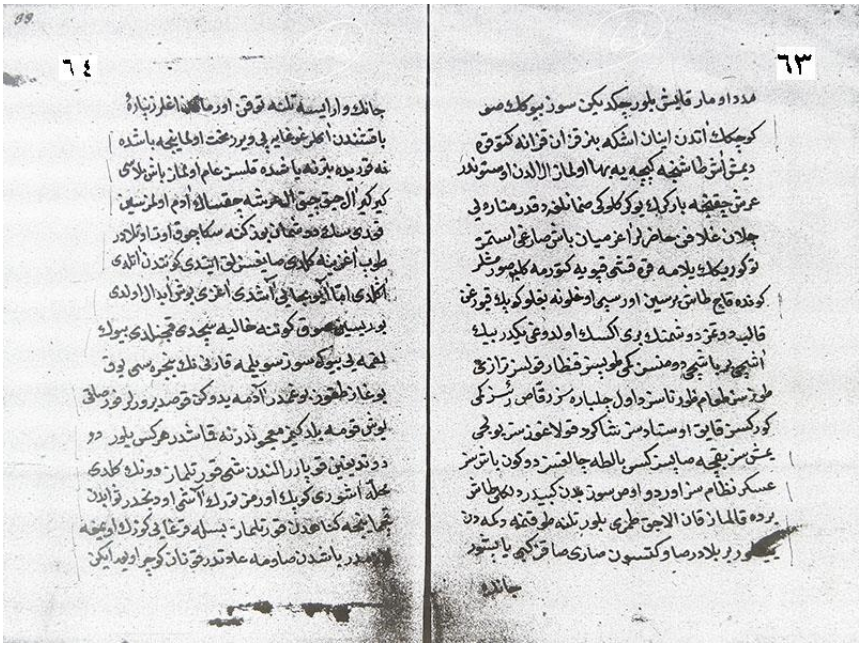

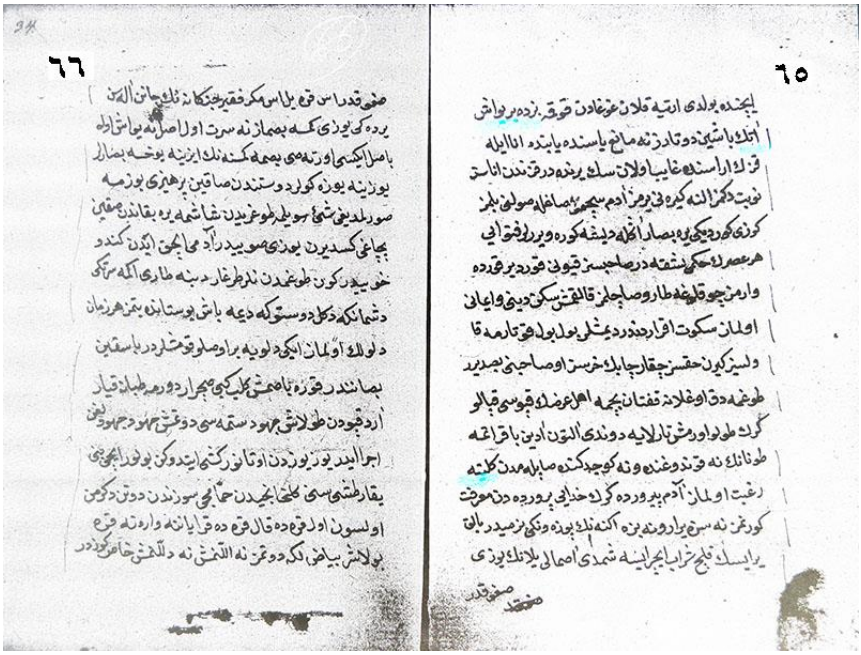

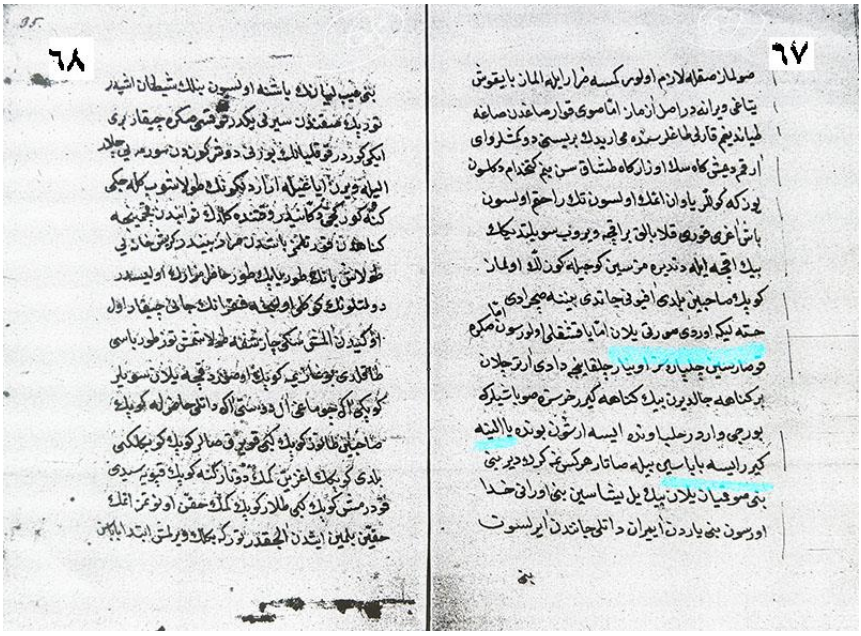

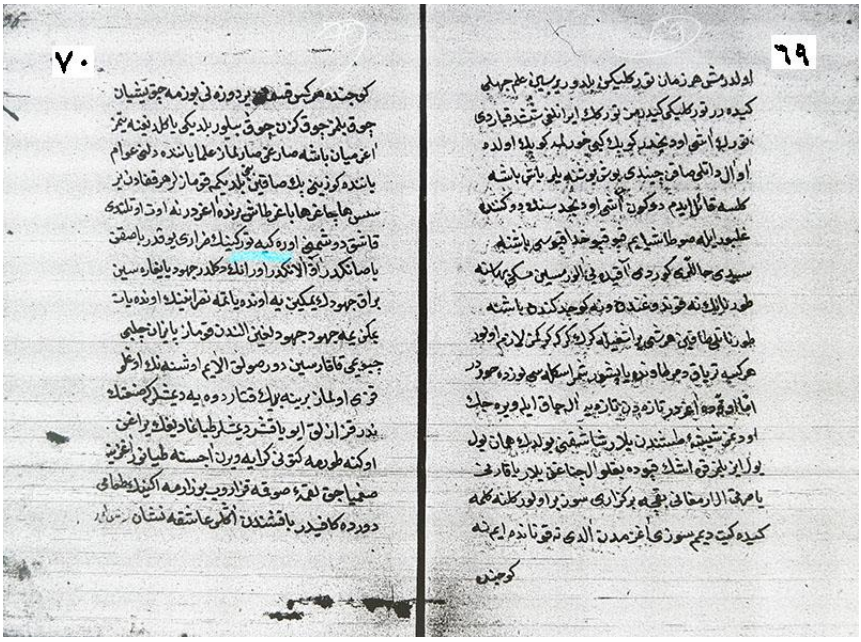

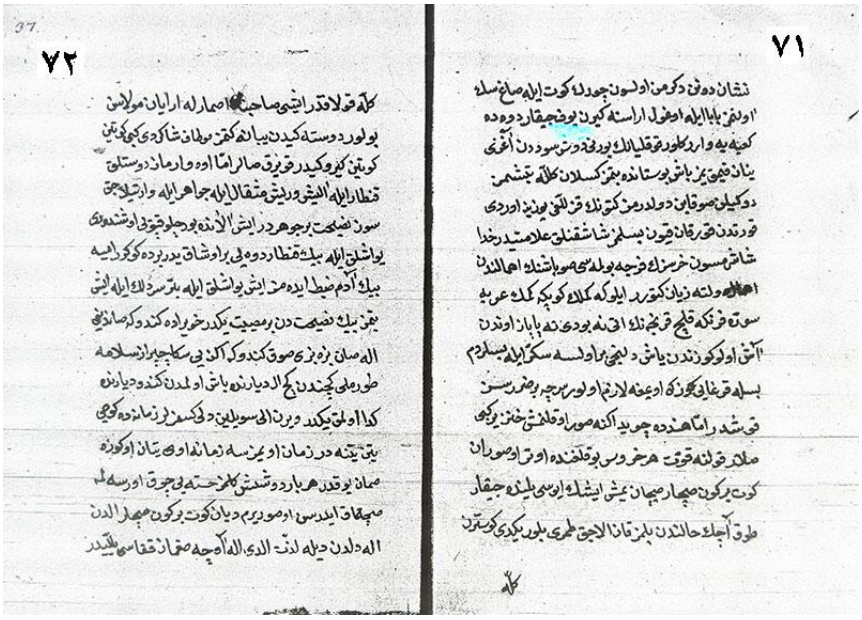

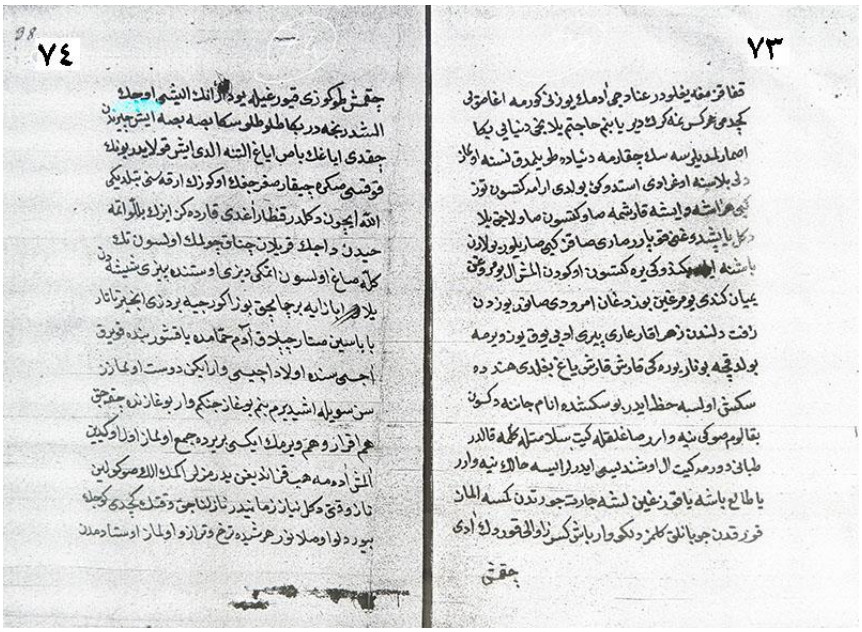

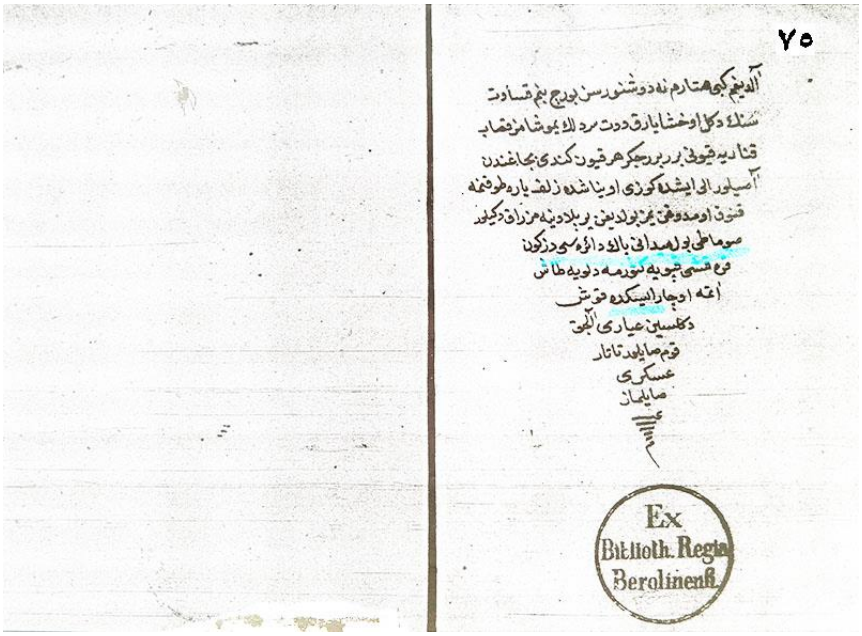
٧٥
Ex
Bibl. Regia
Berolinensi

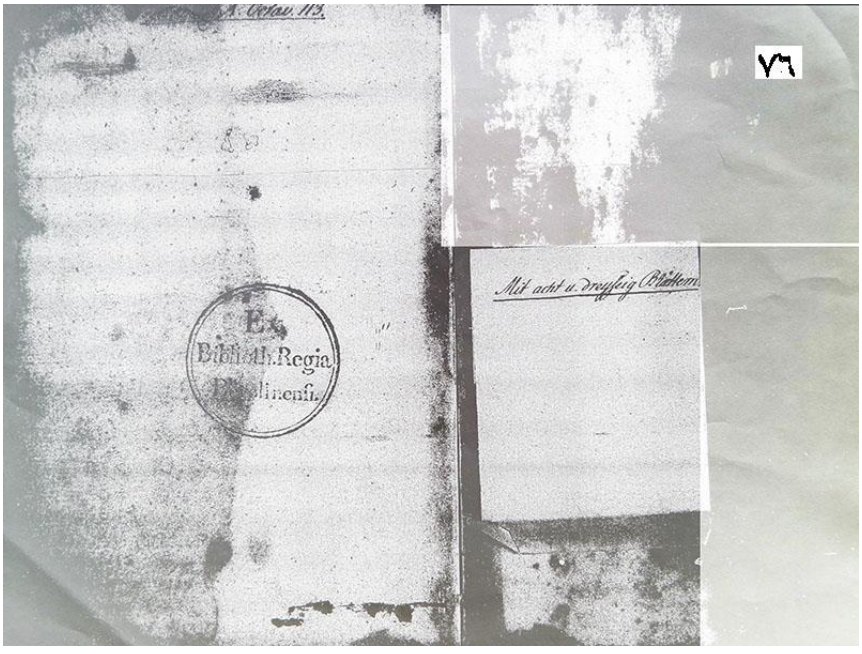
٧٦
Ex
Bibl. Regia
Berolinensi